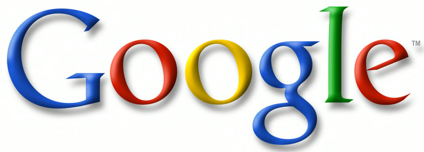
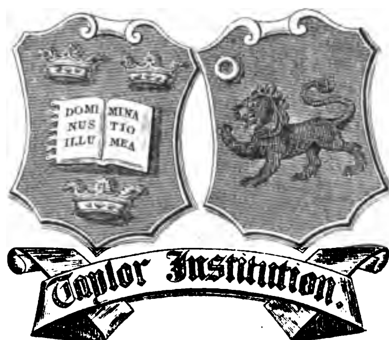

Google

DOMI NUS ILLU
MINA TIO MEA
Taylor Institution.

King Alfred's Orosius.

PART I.

Agents for the sale of the Early English Text Society's Publications.

DUBLIN: William McGee, 18 Nassau Street.
EDINBURGH: T. G. Stevenson, 22 South Frederick Street.
GLASGOW: Ogle & Co., 1 Royal Exchange Square.
BERLIN: Asher & Co., Unter den Linden, 20.
NEW YORK: C. Scribner & Co., Leypoldt & Holt.
PHILADELPHIA: J. B. Lippincott & Co.

King Alfred's Orosius.

EDITED BY

HENRY SWEET, M.A.

PART I.

OLD-ENGLISH TEXT AND LATIN ORIGINAL.

LONDON:

PUBLISHED FOR THE EARLY ENGLISH TEXT SOCIETY,

BY N. TRÜBNER & CO., 57 & 59 LUDGATE HILL, E.C.

MDCCCLXXXIII.

79

OXFORD:

BY E. PICKARD HALL, M.A., AND J. H. STACY,

PRINTERS TO THE UNIVERSITY.

TEMPORARY PREFACE.

I HEREWITH offer the first part of the Orosius, containing the old English text from the contemporary Lauderdale MS., and the divergent readings of the Cotton one, all letters and words not in L. being enclosed in ( ), those written above the line in L. being enclosed in [ ]. On the opposite page are given those portions of the original Latin which Alfred translated, or rather paraphrased, words and sentences not translated literally being in italics. It was at first intended to issue a Modern English translation with this part, as with the other O. E. texts published by the Society (with the exception of the Beowulf), but I find it impossible to make a critical translation till I have completed my syntax and word-meaning collections, but I have pledged myself to prepare a translation for the second part. Meanwhile those who really require a translation, will find one in the editions of Bosworth and Thorpe, which last forms part of Pauli's *Life of Alfred* in Bohn's Library, and is cheap and accessible.

H. S.

HER ONGINNEÐ SEO BOC ÞE MAN OROSIUS NEMNEÐ[1].

[1] *This heading from C.*

(CONTENTS.)

(I) *I. Hu ure ieldran ealne þisne middangeard on þreo todældon. *[Page 1.]

II. Hu Ninus, Asiria cyning, ongon monna ærest ricsian on þiosan middangearde; ⁊ hu Sameramis his cwen feng to þæm rice æfter him mid micelre reðnesse ⁊ wręnnesse.

III. Hu þæt heofenisce fýr forbærnde þæt lond on þæm wæron þa twa byrig on getimbred, Sodome ⁊ Gomorre.

IIII. Hu Thelesci ⁊ Ciarsæthi þa leode him betweonu*m* wunnon.

V. Hu Ioseph se ryhtwisa mon ahredde Egypta folc æt þæm seofan geara miclan hungre mid his wísdome; ⁊ hu hie siþþan ealra hiora wæstma þone fiftan dæl ælce geare heora cyninge to gafole gesellað æfter his gesetnesse.

VI. Hu on Achaie wearþ micel flod on Ambictiones dagu*m* þæs cyninges.

VII. Hu Moyses lædde Israhela fo(lc)[1] from Egyptu*m* ofer þone Re[a]dan Sǽ.

VIII. Hu on Egyptum wurdon on anre niht L monna ofslagen fro*m* hiora agnu*m* sunu*m*; ⁊ hu Bosiridis se cyning het dón to geblote ealle þa cuman þe hiene gesohtan; ⁊ ymbe monegra oþerra folca gewinn.

VIIII. Hu Cretense ⁊ Athaniense, Creca leode, hi*m* betweonu*m* wunnon.

X. Hu Uesoges, Egypta cyning, wolde him to geteon ge þone suðdæl, þæt is Asia, ge þone norþdæl, þæt sint Sciþþie; ⁊ hu II æþelingas wurdon áfliemed of Sciþþium; ⁊ ymbe þa wíf þe mon Amozenas hét; ⁊ ymbe þa Gotan, þe him fore andredan ge Pirrus se reþa (Creca)[2] cyning, ge se mæra Alexander, ge Iulius se casere.

[1] *From C.*

[2] *From C.*

XI. Hu Elena, þæs cyninges wif, wearð genumen on Læcedomonia þære byrig; 7 hu Eneas se cyning gefor mid fierde on Italie.

*[Page 2.] *XII. Hu Sardanopolus wæs se siþemesta cyning in Asiria, ond hu hiene beswac Arbatus his ealdormon; 7 hu þa wifmen bysmredan hiora weras, þe hie fleon woldon; ond hu se árgeotere[1] geworhte anes fearres onlicnesse þæm æþelinge.

XIII. Hu Pelopensium 7 Atheniensium þa folc him betweonum wunnon.

XIIII. Hu Læcedemonie 7 Mesiane him betweonum wunnon for hiora mægdena offrunga.

(II) I. Hu Orosius sæde þæt ure Dryhten þone ærestan mon swiþe ryhtne 7 swiþe godne gesceope; 7 ymbe þa feower onwealdas þises middangeardes.

II. Hu Remus 7 Romulus þa gebroþor getimbredan Romeburg on Italiam.

III. Hu Romulus 7 Brutus mid hwelcum mane hie gehalgedon Roma.

IIII. Hu Romane 7 Sabine him betweonum wunnon[2]; 7 hu Cirus wearð ofslagen on Sciþþium.

V. Hu Cambisis se cyning forseah þa Egyptiscan[3] diofolgield 7 ymbe Dariuses gewinn, 7 Xerc[s]is, 7 Leoniþan.

VI. Hu Romanum wearð an wundor oþiewed, swelce se heofon burne.

VII. Hu Sicilia leode wæron him betweonum winnende.

VIII. Hu Romane besæton Ueiorum þa burg x winter; 7 hu Gallię[4] of Senno abræcan Romeburg.

(III) I. Hu sio bysmerlice sibb 7 facenlice wearð betweonum Læcedemonium 7 Persum.

II. Hu on Achaie wearð eorþbeofung.

III. Hu se micla monncwealm wearð on Rome on twegra consula dæge; 7 hu Marcus Curtius besceat on þa genigendan[5] eorþan.

[1] *Doubtful accent.*

[2] wonnon.

[3] *From C.*; egypti escan *L.*

[4] *The tag to the e added by another hand* (?)

[5] gyniendan *C.*

IIII. Hu Gallię oferhergodon Romana lond on[1] III mila to þære byrg.

*V. Hu Cartaina ærendwracan comon to Rome, 7 him frið gebudon. *[Page 3.]

VI. Hu Romane 7 Latine wunnon him betweonum; 7 hu án nunne wearþ cuca bebyrged.

VII. Hu Alexander se cyning wonn wið Romane, þæs maran Alexandres eam; 7 hu Philippus, þæs maran Alexandres fæder, feng to Mæcedonia rice, ond he him geceas Bizantium þa burg.

VIII. Hu Caudenes Furculus sio stow wearþ swiþe widmære for Romana bismere.

VIIII. Hu se mæra Alexander feng to Mæcedonia rice; 7 hu he het sumne sumne biscep[2] secgan on his gewill hwa his fæder wære; 7 hu he Darius þone cyning oferwon; 7 hu he self wearð mid atre[3] acweald.

X. Hu under II consulum woldon IIII þa strengstan þeoda Romane oferwinnan; 7 hu se micla (man)cwealm[4] [ge]wearð on Rome; 7 hu hi him heton gefeccean to Escolapius þone scinlacan mid þære scinlæcan[5] nædran.

XI. Hu under II consulum wurdon Somnite 7 Gallie of Senno þære byrig Romanum wiþerwinnan; ond hu Alexandres heretogan heora lif[6] on unsibbe geendedon æfter Alexandres deaþe.

(IV) I. Hu Tarentine gesawan Romano scipa on ðæm sǽ (irnan)[7], þa hie plegedon on hiora theatrum.

II. Hu þa monegan yflan wundor wurdon on Rome.

III. Hu mon geseah weallan blod of eorþan, 7 rinan meolc of heofonum.

IIII. Hu on Romane becom micel moncwealm; 7 hu Caperrone sio nunne wearþ ahangen; ond hu þa burgleode on Cartaina bleo(ton) men[8] hiora godum.

V. Hu Himeelco, Cartaina cyning, for mid fierde on Siciliae; ond hu Hanna án mon wæs *onwaldes giernende; ond hu Cartaine hierdon þæt se mæra Alexander hæfde ábrocen Tirum þa burg. *[Page 4.]

VI. Hu Sicilia folc 7 Pena wunnon him betweonum; 7 hu

[1] oð *C.*

[2] *Altered from* biscop.

[3] *Originally* atru (?) *which was then altered to* atra, *with* e *written above the second* a.

[4] *From C.*

[5] *From C.*; scinlacan *L.*

[6] *Final* e *erased.*

[7] *From C.* (y).

[8] *From C.*; bleo men *L.*, *the* m *partly erased.*

Romane besæton Hannibalan, Pena cyning; 7 hu Calatinus se consul for mid fierde to Camerinan, Sicilia byrg; 7 hu Punice gesetton[1] eft þone ealdan Hannibalan þæt he mid scipum wiþ Romane wunne; 7 hu Romane foron on Affrice mid þrim hunde[2] scipa 7 mid xxx; 7 hu Regulus se consul ofslog þa ungemetlican nædran; 7 hu Regulus gefeaht wiþ III Pena cyningas on anum gefeohte; 7 hu Enilius se consul fór on Affricam mid III hunde scipa[3]; 7 hu II consulas foran mid III hunde scipa on Affrice; 7 hu Cotta se consul oferhergede[4] Sicilie; ond hu[5] on þriora consula dæge com Hasterbal[6] se niwa cyning to Libeum þæm iglande; 7 hu Claudius se consul for eft on Punice; 7 hu Gaius se consul for on Affrice, 7 on þæm sę[7] forwearð; 7 hu Lutatia se consul fór on Affrice mid III hunde scipa.

VII. Hu se ungemetlica fyrbryne[8] wearþ on Rome; 7 hu Gallie wurdon Romanum wiðerwearde; 7 hu Sardinie wunnon on Romane, swa hie Pene gelærdon; 7 hu Órosius sæde þæt he wære cumen to ðæm godan tidan þe Romane eft fore gulpon; 7 hu Gallie wunnon on Romane, 7 Pene on oþre healfe; 7 hu II consulas fuhton on Gallium; 7 hu monig wundor wæron gesewene; 7 hu Claudius se consul ofslog Gallia XXX M.

VIII. Hu Hannibal, Pena cyning, besæt Saguntum, Ispania burg; 7 hu Hannibal[9] abræc ofer Perenei þa beorgas; 7 hu Scipia se consul gefeaht on Ispanium; 7 hu monige wundor gewurdon on þære tide.

VIIII. Hu [H]annibal beswac II consulas on heora gefeohte; 7 hu Romane him gesetton tictator, 7 Scipian to consule; *7 hu Romane[10] sendon Lucius þone consul on Gallie mid III legian.

X. Hu Marcellus se consul fór mid sciphere on Sicilie; 7 hu Hannibal gefeaht wiþ Marcellus þone consul III dagas; 7 hu Hannibal bestæl on Marcellus þone consul, 7 hine ofslog; 7 hu Asterbal[11], Hannibales broðor, for of Ispanium on Italie; 7 hu Cartainum wearþ frið aliefed from Scipian þæm consule.

XI. Hu Romano[12] æfterre gewinn 7 Punica[13] wearð geendod; 7 hu Sempronius se consul wearð ofslagen on Ispania; 7 hu

1 et *crowded, over erasure: originally* gesæton (?)
2 hunda; hund *C.*
3 scipe.
4 oferheargede.
5 *From C.*; hio *L.*
6 h *over erasure.*
7 sę *with an accent.*
8 *First* y *over an erased letter, apparently* a.
9 pena cyning *added in C.*
*[Page 5.]
10 *Here the words* him gesetton *are repeated.*
11 hasterbal *C.*
12 *Second* o *altered to* e
13 sunica.

Philippus, Mæcedonia cyng[1], ofslog Romano ærenddracan; ond hu þæt Mæcedonisce *ge*win *ge*wearð; 7 hu Enilius se consul oferwon P*er*seus þone cyning.

XII. Hu Romanu*m* wearþ se męsta[2] ege fro*m* Sceltiferin, Ispania [folce].

XIII. Hu þæt þridde gewinn wearþ *ge*endod Romano 7 Cartaina.

(V) I. Hu Orosius spræc ymbe Romano gielp, hu hie monega folc oferwunnon, 7 hu hie monege cyningas beforan hiora triumphan wið Rome weard drifon.

II. Hu on anu*m* geare wurdon þa twa byrg toworpena, Cartaina 7 Corinthu*m*; 7 hu Ueriat*us* se hierde ongon ricsian on Ispanium; 7 hu Claudius se consul *ge*fliemde Gallie; 7 hu Mantius se consul genam[3] friþ wið Ispanie; 7 hu Brutus se consul ofslog Ispania LX M; 7 hu an cild wearþ geboren on Rome.

III. Hu Romane sendon Scipian on Ispanie mid fierde; 7 hu Craccus se consul wonn wið þa oðre consulas, oþ hi hine ofslogon; 7 hu þa þeowas (wunnon)[4] wiþ þa hlafordas.

IIII. Hu Lucinius[5] se consul, se þe eac wæs Romano ieldesta biscep, fôr mid fierde angean Aristonocuse þæ*m* cyning*e*; 7 hu Antiochus, Asia cyning, wilnade Partha onwaldes; 7 hu Scipia, se betsta Romano þegn, mænde his earfeþa to Romano weotu*m*; 7 hu Eþna fŷr upp afleow.

*V. Hu Romane heton eft getimbran Cartaina; 7 hu se consul Metellus oferwon þa wicingas. *[Page 6.]

VI. Hu Fauius se consul ofercôm Betuitusan, Gallia cyning.

VII. Hu Romane wunnon[6] wiþ Geoweorþan, Numedia cyning[7].

VIII. Hu Romane ongunnon unsibbe him betweonu*m* úp ahebban on þæm fiftan geare þe Marius wæs consul.

X. Hu ofer ealle Italie wearð ungeferlic unsibb on þæm siextan geare þe Iulius se casere wæs consul.

XI. Hu Romane sendon Sillan þone consul ongean Metredatis, Partha cyning.

XII. Hu Romane sealdon Gaiuse þæm consule seofon legian;

[1] *End of line.*
[2] męste.
[3] *Over erasure.*
[4] *Wanting in both.*
[5] n *altered from* a.
[6] *From C.*; wæron *L.*
[7] *From C.*; cyninge *L.*

7 hu Iulius besæt Tarquat*us*, Pompeiuses ladteow, on anum fæstenne; 7 hu Iulius gefeaht wið Ptholomeus IIIa[1].

XIII. Hu Octauianus feng to Romano onwalde hiora unwillum[2].

XIIII. Hu Octauianus se ca(se)re betynde Ianes duru.

XV. Hu sume Ispanie (leode)[3] wæron Agustuse wiþerwinnan.

(VI) I. Hu Orosius wæs sprecende ymbe þa IIII onwaldas þara feower heafedrica þisses middangeardes.

II. Hu Tiberius feng to Romano anwalde se casere æft*er* Agustuse.

III. Hu Gaius wearþ casere IIII gear.

IIII. Hu Tiberius Claudius feng to Romano anwalde.

V. Hu Nero feng to Romano anwalde.

VI. Hu Galua feng to Romano anwalde se casere.

VII. Hu Uespasianus feng to Romano anwalde.

VIII. Hu Titus feng to Romano anwalde.

VIIII. Hu Domitianus, Tituses broðor, feng to Romano anwalde.

X. Hu Nerfa feng to Romano anwalde.

XI. Hu Adrianus feng to Romano anwalde.

XII. Hu Pompeius feng to Romano anwalde.

XIII. Hu Marcus Antonius feng to Romano anwalde mid Aureliuse his breðer.

XIIII. Hu Lucius feng to Romano anwalde.

*[Page 7.] *XV. Hu Seuerus feng to Romano rice.

XVI. Hu his sunu feng to rice, Antonius.

XVII. Hu Marcus feng to Romano anwalde.

XVIII. Hu Aurelius feng to Romano anwalde.

XVIIII. Hu Maximus feng to Romano anwalde.

XX. Hu Gordianus feng to Romano rice.

XXI. Hu Philippus feng to Romano rice.

XXII. Hu Decius feng to Romano rice.

XXIII. Hu Gallus feng to Romano rice.

XXIIII. Hu Romane gesetton II caseras.

XXV. Hu Claudius feng to Romano rice.

[1] *The* a *written over.*
[2] wil *repeated.*
[3] *From C.*

XXVI. Hu Aurelius feng to Romana rice.

XXVII. Hu Tacitus feng to Romana rice.

XXVIII. Hu P*ro*bus feng to Romana rice.

XXIX. Hu Carus feng to Romana rice.

XXX. Hu Dioclitian*us* feng to Romana rice.

XXXI. Hu Constantinus feng to Romana onwalde mid his II broþru*m*.

XXXII. Hu Iuuinianus[1] feng to Romana rice.

XXXIII. Hu Uualentinianus feng to Romana rice.

XXXIIII. Hu Uualens feng to Romana rice.

XXXV. Hu Gratianus feng to Romana rice; 7 hu Brettanie namon Maximianu*m*[2] hi*m* to casere ofer his willan.

XXXVI. Hu Theodosius [feng] to Romana onwalde; 7 hu Ualentinian*us* feng eft to rice.

XXXVII. Hu Archadius feng to Romana rice, 7 Honorius to þa*m* westrice.

XXXVIII. Hu God g*e*dyde Romanu*m* his mildsunge.

[1] Iuuianus C.

[2] Maximum C.

(I, I.)

*[Page 8.] *Ure ieldran ealne þisne ymbhwyrft þises middangeardes, cwæþ Orosius, swa swa Oceanus utan ymbligeþ, þone (man)[1] garsęcg hateð, on þreo todældon; ⁊ hie þa þrie dælas on þreo tonemdon: Asiam, ⁊ Europem, ⁊ Affricam; þeah þe sume men sægden[2] þæt þær nære buton twegen dælas: Asia, ⁊ þæt[3] oþer Europe.

Asia is befangen mid Oceano þæm garsecge suþan ⁊ norþan ⁊ eastan, ⁊ swa ealne (þysne)[4] middangeard from þæm eastdæle healfne behæfð. Þonne on ðæm norþdæle, þæt is, Asia on þa swiþran healfe, in Danai þære íe, ðær Asia ⁊ Europe hiera landgemircu togædre licgað. Ond þonne of þære ilcan íe Danai suþ andlang Wendelsǽs, ⁊ þonne wiþ westan Alexandria þære byrig Asia ⁊ Affrica togædre licgeað.

Europe hio onginð, swa ic ær cwæþ, of Danai þære íe, seo is irnende of norþdæle, of Riffeng þæm beorgum, þa sindon neh þæm garsecge þe mon hateð Sarmondisc; ⁊ seo éa Danai irnð þonan suðryhte on westhealfe Alexandres herga, on(d)[5] in Rochouasco[6] þære þeode heo wyrcð þæt fen þe mon hateð Meotedisc, ⁊ þonne forþ mid micle flode, neah þære byrig þe mon hateð Theodosia, wið eastan út on þa sǽ floweð þe mon hętt Euxinus. ⁊ þonne mid longre nearonesse suþ þonan be eastan Constantinopolim Creca byrg ligeð, ⁊ þonne forþ þonan ut on Wendelsǽ. Se westsuþende Europe landgemirce is in Ispania westeweardum et ðæm garsecge, ⁊ mæst æt þæm iglande þætte Gaðes hatte, þær sciet se Wendelsǽ up of þæm garsecge; þær eac Ercoles syla stondað on þæm ilcan Wendelsǽ. ⁊ hire on westende is Scotland.

Affrica ⁊ Asia hiera landgemircu onginnað of Alexandria, Egypta burge, ⁊ ligeð þæt londgemære suþ þonan ofer Nilus þa éa, ⁊ swa ofer Ethiopica westenne oþ þone Suþgarsecg. ⁊ þære Af[f]rica norþwestgemęre *is æt þæm ilcan Wendelsæ þe of ðæm garsecge scýt, ðær Ercoles syla stondað. ⁊ hire ryhtwest-

*[Page 9.]

[1] From C.
[2] g erased.
[3] t over erased r.
[4] From C.
[5] on both.
[6] uasco over erasure.

(I, I.)

Majores nostri orbem totius terrae, Oceani *limbo* circumseptum, triquadrum statuere: ejusque tres partes, Asiam, Europam, et Africam vocaverunt: quamvis aliqui duas, hoc est, Asiam, ac deinde *Africam in* Europam *accipiendam* putarint.

Asia tribus partibus Oceano circumcincta, per totam transversi plagam orientis extenditur. Haec *occasum versus,* a dextra sui, sub axe septentrionis incipientem contingit Europam: *a sinistra* autem Africam dimittit: *sub Aegypto vero et Syria* mare Nostrum, *quod Magnum generaliter dicimus,* habet.

Europa incipit, ut dixi, sub plaga septentrionis, a flumine Tanai, qua Riphaei montes, Sarmatico aversi oceano, Tanaim fluvium fundunt: qui praeteriens aras *ac terminos* Alexandri *Magni,* in Rochhaosbascorum[1] finibus sitos, Maeotidas auget paludes: quarum immensa exundatio juxta Theodosiam urbem Euxinum Pontum *late* ingreditur. Inde juxta Constantinopolim longae mittuntur angustiae, donec eas mare hoc quod dicimus Nostrum, accipiat. Europae in Hispania occidentalis oceanus terminus est, maxime ubi apud Gades insulas Herculis columnae *visuntur,* et Tyrrheni maris faucibus oceani aestus immittitur.

[1] Roxolanorum.

Africae principium est a finibus Aegypti urbisque Alexandriae. Unde missa *in transversum* per Aethiopica deserta meridianum contingit oceanum. Termini Africae ad occidentem *iidem sunt qui et Europae,* id est, fauces Gaditani freti. Ultimus autem finis ejus est mons Atlas, et insulae quas Fortunatas vocant.

ende is æt þæm beorge þe mon Athlans nemneð, ⁊ æt þæm iglande þe mon hæt Fortunat*us*.

Scortlice ic hæbbe nu gesæd ymb þa þrie dælas ealles þises middangeardes; ac ic wille nu, swa ic ær gehet, þara þreora landrica gemære gereccan hu hie mid hiera wætru*m* tolicgeað.

Asia ongen ðæm middeldæle on þæm eastende, þær ligeð se muþa ut on þone garsecg þære ie þe mon hateð Gandis. Þone garsecg mon hæt Indisc. Be suþan þæm muþan wið þone garsecg is se port þe mon hæt Caligardamana, ⁊ be suþaneastan þæm porte is þæt igland Deprobane. ⁊ þon*ne* be norþan þæm Gandes muþan, þær þær Caucasis se beorg endað neh þæm garsecge, þær is se port Samera. Be norþan þæm porte is se muþa þære ie þe mon nemneð Ottorogorre. Þone garsecg mon hæt Sericus.

Þæt sint India gemæro þær þær Caucasus se beorg is be norþan, ⁊ Indus seo éa be westan, ⁊ seo Reade Sǽ be suþan ⁊ garsecg be eastan. On Indea londe is XLIIII þeoda buton þæm iglande Taprabane, þæt hæfð on him X byrg, buton oðeru*m* monegu*m* gesetenu*m* iglondu*m*. Of þære ie Indus, þe be westan eallu*m* þæm lande ligeð, betux þære ie Indus ⁊ þære þe be westan hiere is, Tigris hatte, þa flowað buta suþ on þone Readan Sǽ, ⁊ betux þæm twæm ean sindon þas land: Arocasia, ⁊ Parthia, ⁊ Asilia, ⁊ P*er*siða, ⁊ Meðia; þeh þe gewrito oft nemnen eal þa lond Meðia oþþe Asiria; ⁊ þa lond sindon swiþe beorhtte[1], ⁊ þær sint[2] swiþe scearpe wegas ⁊ stanihte. Þara landa norþgemæro sindon æt ðæm beorgum Caucasus, ⁊ on suþhealfe se Reada Sæ; ⁊ on ðæm londe sindon twa micla éa, Iþaspes ⁊ Arbis. On ðæm londe is XXXII þeoda. Nu hæt hit mon eall Parthia.

Þon*ne* west from Tigres þære ie oþ Eufrates þa éa þon*ne* betux þæm ean sindon þas land: Babylonia, ⁊ Caldea, ⁊ Mesopotamia. Binnan þæm landu*m* sindon XXVIII ðeoda. Heora norðgemæro *sindon æt þæm beorgu*m* Tauro ⁊ Caucaso, ⁊ hiera suþgemæro licgeað to þæm Readan Sǽ. Ondlong þæs Re(a)dan Sǽs, þæs dæles þe þær norþ scyt, ligeð þæt land Arabia, ⁊ Sabei, ⁊ Eudomane. Of þære ie Eufrate west oþ þone Wen-

*[Page 10.]

1 beorhte *C.*

2 *The last three words were repeated before* swiþe *and then erased: the* t *of* sint *still visible.*

Et quia breviter *generales* tripartiti orbis divisiones dedi, ipsarum quoque partium regiones, sicut pollicitus sum, significare curabo.

Asia ad mediam frontem orientis habet in oceano *Eoo* ostia fluminis Gangis, *a sinistra* promontorium Caligardamana[1], cui subjacet ad Eurum insula Taprobane: e qua oceanus Indicus vocari *incipit, a dextra habet Imai montes,* ubi Caucasus deficit, promontorium Samaram: cui ad aquilonem subjacent ostia fluminis Octorogorrae: ex quo oceanus Sericus appellatur.

[1] Caligardamna.

In his finibus India est, quae habet ab occidente flumen Indum, quod Rubro mari excipitur: a septentrione montem Caucasum: reliqua *Eoo et Indico* oceano terminatur. Haec habet gentes quadraginta quatuor, absque insula Taprobane, quae habet decem civitates: et absque reliquis insulis habitabilibus plurimis. A flumine Indo, quod est ab oriente, usque ad flumen Tigrim, quod est ad occasum, regiones sunt istae: Aracosia, Parthia, Assyria, Persida[1] et Media: situ terrarum montoso et aspero. Hae a septentrione habent montem Caucasum, a meridie mare Rubrum: in medio autem sui, flumina praecipua Ydaspen[2] et Arbim. In his sunt gentes triginta duae. Sed generaliter Parthia dicitur.

[1] Persia.

[2] Hydaspem.

A flumine Tigri, usque ad flumen Euphratem, Mesopotamia est, incipiens a septentrione inter montem Taurum et Caucasum: cui succedit Babylonia, deinde Chaldaea, novissime Arabia Eudaemon: quae inter *sinum Persicum et* sinum Arabicum *angusto terrae tractu orientem versus extenditur.* In his sunt gentes viginti et octo. A flumine Euphrate, quod est ab oriente, usque ad mare Nostrum, deinde a septentrione, id est *a*

delsǽ, 7 norþ forneah oþ þa beorgas þe mon Tauros hǽt, oþ þæt land þe mon hæt Armenie, 7 eft suþ oþ Egypte monege þeoda sindon þæs landes: þæt is, Comagena 7 Fenitia, 7 Damascena, 7 Coelle, 7 Moab, 7 Amon, 7 Idumei, 7 Iudea, 7 Palestina, 7 Sarracene; 7 þeh hit mon hæt eal Syria. Þon*ne* be norþan Syria sindon þa beorgas þe mon Tauros hætt; 7 be norðan þæm beorgum sindon þa land Capodocia 7 Armenie; 7 heo Armenia is be eastan Capodotia. 7 be westan Capodocia is þæt land þe mon hætt seo læsse Asia. 7 be norþan Capodocia is þæt gefilde þe mon hæt Temeseras. Þon*ne* betux Capodocia 7 þære læssan Asiam is þæt land Cilia 7 Issaurio. Seo Asia on ælce healfe heo is befangen mid sealtu*m* wætre buton on easthealfe: on norþhealfe is seo sǽ Euxinus, 7 on westhealfe se sǽ þe mon hætt P*ro*ponditis, 7 Ellaspontus, 7 Wendelsǽ be suþan. On þære ilcan Asiam is se hehsta beorg Olimpus.

Seo Ægyptus þe. us near is, be norþan hire is *þæt* land Palastine [1], 7 be eastan hiere Sarracene þæt land, 7 be westan hire Libia þæt land, 7 be suþan hire se beorg þe mon hæt Climax. Nilus seo éa hire æwielme is neh þæm clife þære Readan Sǽs; þeah sume men secgen þæt hire æwielme sie on westende Affrica neh þam beorge Athlans, 7 þonne fol raðe þæs sie east irnende on þæt sond, 7 þonne besince eft on þæt sand, 7 þær neh sie eft flowende up of þæm sande, 7 þær wyrcð micelne sǽ. 7 þær hio ærest upwielð hie hatað þa landmen Nuchul, 7 sume men Dara. Ond þonne of þæm sǽ þær he up of þæm sonde scýt he is east irnende from eastdæle þurh Æthiopica westenne, *7 þær mon hæt þa ea Ion oþ þone eastdæl; 7 þær þon*ne* wyrþ to miclum sǽ. 7 þær þon*ne* besincð eft in on þa eorþan, 7 þonne eft norþ þonan up asspryngð neh þæ*m* clife wið þone Readan Sǽ, þe ic [2] ær beforan sæde. Þon*ne* of þæm æwielme mon hæt þæt węter Nilus þa ea. 7 þon*ne* forþ þonan west irnende heo toliþ on twa ymb án igland þe mon hæt Meroen, 7 þonan norþ bugende ut on þone Wendelsǽ. Þon*ne* on þæm wintregu*m* tidum wyrþ se muþa fordrifen foran from þæm no(r)þernu*m* windum þæt seo ea bið flowende ofer eal Ægypta land, 7 heo gedeð mid þæm flode swiþe þicce eorþwæst-

1 Palestine C.

*[Page 11.]

2 From C.; hit L.

civitate Dacusa, quae in confinio Cappadociae et Armeniae *sita est,* usque ad Aegyptum *et extremum sinum Arabicum,* qui est ad meridiem, extenditur Syria, quae sic generaliter nominatur, habetque maximas provincias, Commagenam, Phoeniciam et Palaestinam absque Saracenis *et Nabataeis.* In capite Syriae Cappadocia est, quae habet ab oriente Armeniam, ab occasu Asiam, ab aquilone Themiscyrios campos, a meridie Taurum montem, cui subjacet Cilicia et Isauria. Asia regio absque orientali parte undique circumdata est mari: a septentrione ponte Euxino, ab occasu Propontide atque Hellesponto, a meridie mari Nostro, ubi est mons Olympus.

Aegyptus inferior ab oriente habet Palaestinam, ab occasu Libyam, a septentrione mare Nostrum, a meridie montem, qui appellatur Climax, fluviumque Nilum, qui de litore incipientis maris Rubri videtur emergere in loco, qui dicitur Mosilon[1] *emporium*: deinde *diu* ad occasum profluens, faciensque insulam nomine Meroën in medio sui: novissime ad septentrionem inflexus, *tempestivis auctus incrementis, plana* Aegypti rigat. Hunc aliqui auctores ferunt, haud procul ab Atlante habere fontem, et continuo arenis mergi: inde interjecto brevi spatio, vastissimo lacu exundare, atque hinc oceano tenus, orientem versus per Aethiopica deserta prolabi, *rursusque inflexum ad sinistram, ad Aegyptum descendere.* Quem utique prope fontem barbari Dara nominant, caeteri vero accolae Nuchul vocant.

1 Mossylon.

mås on Ægypta laudė. Seo fyrre Ægyptus liþ east ondlong þæs Readan Sæs on suþhealfe; 7 on easthealfe 7 on suþhealfe þæs landes liþ garsecg; 7 on hire westhealfe is seo us nearre Ægyptus. 7 on þæm twæm Ægyptum sindon XXIIII þeoda.

Nu hæbbe we awriten þære Asian suþdæl; nu wille we fon to hire norðdæle: þæt is þonne of þæm beorgum þe mon hæt Caucasus, þe we ær beforan sædon, þa þe be norþan India sindon. 7 hie onginnað ærest eastane of þæm garsecge, 7 þonne licgað westryhte oþ Armenia beorgas, þe þa landleode hi hatað Parcoadras. Þær of þæm beorgum wilþ seo ea suþweard Eufrates; 7 of þæm beorgum þe mon Parcoadras hætt licgeað þa beorgas westryhte þe mon Tauros hætt oþ Cilium þæt lond. Þonne be norþan þæm beorgum ondlang þæs garsecges oþ þone norðeastende þisses middangeardes, þær Bore seo éa scýt ut on þone garsecg; 7 þonan west ondlong þæs garsecges oþ þone sǽ þe mon hætt Caspia, þe þær upscyt to þæm beorgum Caucasus. Þæt lond mon hætt þa ealdan Sciþþian 7 Ircaniam. þæs landes is XLIII þeoda, wide tosetene for unwæstmbærnesse þæs londes. Þonne be westan þæm sæ Caspia oð Danais þa ea, 7 oþ þæt fenn þe mon hætt Meotedisc; 7 þonne suþ oþ þone Wendelsǽ, 7 *oþ þone beorg Tauros; 7 norþ oþ þone garsecg is eall Sciþþia lond binnan, þeh hit mon tonemne on twa 7 on þritig þeoda. Ac þa lond on easthealfe Danais þe þær nihst sindon, Albani hi sint genemde in Latina, 7 we hie hataþ nu Liubene.

*[Page 12.]

Nu hæbbe we scortlice gesæd ymbe Asia londgemæro; nu wille we ymbe Europe londgemære[1] areccean swa micel swa we hit fyrmest witon. From þære íe Danais west oþ Rin þa ea, seo wilð of þæm beorge þe mon Alpis hætt, 7 irnð þonne norþ ryhte on þæs garsecges earm þe þæt lond uton ymblið þe mon Bryttania hætt; 7 eft suþ oð Donua þa ea, þære æwielme is neah Rines ofre þære ie, 7 is siþþan east irnende wið norþan Creca lond ut on þone Wendelsǽ; 7 norþ oþ þone garsecg þe mon Cwensæ hæt: binnan þæm sindon monega þeoda, ac hit mon hæt eall Germania.

[1] Last e altered to o.

Þonne wið norþan Donua ǽwielme 7 be eastan Rine sindon

Aegyptus superior in orientem per longum extenditur, cui est a septentrione sinus Arabicus, a meridie Oceanus. Nam ab occasu ex inferiore Aegypto incipit, ad orientem Rubro mari terminatur, ubi sunt gentes vigintiquatuor.

Et quoniam meridianam partem Asiae descripsimus; superest ut *ab oriente* ad septentrionem pars, quae restat, expediatur. Mons Caucasus *primum attollitur*: cujus quidem usque in ultimum orientem *unum videtur jugum*: et multi hoc ipsum jugum Tauri montis credi volunt: quia re vera Parchoatras, mons Armeniae, inter Taurum et Caucasum medius, continuare Taurum cum Caucaso putatur: *sed hoc non ita esse, discernit* fluvius Euphrates, qui, *de radice* Parchoatrae montis effusus, tendens in meridiem, *ipsum ad finistram, Taurum excludit ad dexteram. Igitur a monte Imao, et dextra orientis parte* usque ad flumen Boreum, inde tenus *Scythico* mari, quod est a septentrione, usque ad mare Caspium, et usque ad extentum Caucasi jugum, Hyrcanorum et Scytharum gentes sunt quadraginta duae, propter terrarum infoecundam diffusionem late oberrantes. Itaque a mari Caspio quod est ad orientem, usque ad Tanaim fluvium et Maeotidas paludes, gentes sunt trigintaquatuor. Sed generaliter regio proxima Albania ulterior, sub mari et monte Caspio, Amazonum nominatur.

Expliciti sunt quam brevissime fines Asiae: nunc Europam, in quantum cognitioni hominis conceditur, stylo pervagabor. A flumine Tanai flumen Rhenum, quod est ab occasu, deinde usque ad Danubium, qui est a meridie ad Orientem directus, ponto excipitur.

Eastfrancan[1]; 7 be suþan him sindon Swæfas, on oþre healfe þære ie Donua. 7 be suþan him 7 be eastan sindon Bægware, se dæl þe mon Regnesburg hætt. 7 ryhte be eastan him sindon Bæme, 7 eastnorþ sindon Þyringa(s)[2]. 7 be norþan him sindon Ealdseaxan, 7 be norþanwestan him sindon Frisan. be westan Ealdseaxum is Ælfe muþa þære ie, 7 Frisland. 7 þonan westnorð is þæt lond þe mon Ongle hæt, 7 Sillende 7 sumne dæl Dene. 7 be norþan him is Afdrede 7 eastnorþ Wilte, þe mon Hæfeldan hætt. 7 be eastan him is Wineda lond, þe mon hætt Sysyle, 7 eastsuþ, ofer sum dæl, Maroara. 7 hie Maroara habbað bewestan him Þyringas, 7 Behemas, 7 Begware healfe; 7 be suþan him on oþre healfe Donua þære ie is þæt land Carendre suþ oþ þa beorgas þe mon Alpis hæt. To þæm ilcan beorgan licgað Begwara landgemæro 7 Swæfa. Þonne[3] be eastan Carendran londe, begeondan[4] þæm westenne, is Pulgara land. 7 be eastan þæm is *Creca land. 7 be eastan Maroara londe is Wisle lond. 7 be eastan þæm sint Datia, þa þe iu wæron Gotan. Be norþaneastan Maroara sindon Dalamentsan 7 be eastan Dalamentsan sindon Horigti[5]. 7 be norþan Dalamentsan sindon Surpe; 7 be westan him Sysyle. Be norþan Horoti[6] is Mægþa land; 7 be norþan Mægþa londe Sermende oþ þa beorgas Riffen. Be westan Suþdenum is þæs garsecges earm þe liþ ymbutan þæt land Brettania; 7 be norþan him is þæs sæs earm þe mon hæt Ostsæ; 7 be eastan him 7 be norþan[7] sindon Norðdene, ægþer ge on þæm maran landum ge on þæm iglandum; 7 be eastan him sindon Afdrede; 7 be suþan him is Ælfe muþa þære ie 7 Ealdseaxna sum dæl. Norðdene habbað be norþan him þone ilcan sæs earm þe mon hæt Ostsæ, 7 be eastan him sindon Osti þa leode; 7 Afrede[8] be suþan. Osti habbað be norþan him þone ilcan sæs earm, 7 Winedas, 7 Burgendan; 7 be suþan him sindon Hæfeldan. Burgendan habbað þone (ilcan)[9] sæs earm be westan him; 7 Sweon be norþan; 7 be eastan him sint Sermende, 7 be suþan him Surfe. Sweon habbað be suþan him þone sæs earm Osti; 7 be eastan him Sermende; 7 be norþan him ofer þa westenne is Cwenland; 7 be westannorþan him sindon Scridefinnas[10]; 7 be westan Norþmenn.

[1] From C.; eastfrancna L.
[2] From C.
[3] 7 þonne C.
[4] begeondam.
*[Page 13.]
[5] horithi C.
[6] horiti C.
[7] him added in C.
[8] afdræde C.
[9] From C. (y)
[10] From C.; scridefinne L.

Ohthere sæde his hlaforde, Ælfrede cyninge, þæt he ealra Norðmonna norþmest bude. He cwæð þæt he bude on þæm lande norþweardu*m* wiþ þa Westsǽ. He sæde þeah (þæt)[1] þæt land sie swiþe lang norþ þonan; ac hit is eal weste, buton on feawu*m* stowum styccemælu*m* wiciað Finnas, on huntoðe on wintra, 7 on sumera on fiscaþe be þære sǽ.

He sæde þæt he æt sumum cirre wolde fandian hu longe þæt land norþryhte læge, oþþe hwæðer ænig mon be norðan þæm westenne bude. Þa for he norþryhte be þæm lande: let him ealne weg *þæt weste land on ðæt steorbord, 7 þa widsæ on ðæt bæcbord þrie dagas. Þa wæs he swa feor norþ swa þa hwælhuntan firrest faraþ. Þa for he þagiet norþryhte swa feor swa he meahte on þæm oþrum þrim dagum gesiglan. Þa beag þæt land þær eastryhte, oþþe seo sǽ in on ðæt lond, he nysse hwæðer; buton he wisse ðæt he ðær bád westanwindes 7 hwon norþan, 7 siglde ða[2] east be lande swa swa he meahte on feower dagum gesiglan. Þa sceolde he ðær bidan ryhtnorþanwindes, for ðæm þæt land beag þær suþryhte, oþþe seo sǽ in on ðæt land, he nysse hwæþer. Þa siglde he þonan suðryhte be lande swa swa he mehte on fíf dagum gesiglan. Ða læg þær an micel ea up in on þæt land. Þa cirdon hie up in on ða[3] ea, for þæm hie ne dorston forþ bi þære ea siglan for unfriþe; for þæm ðæt land wæs eall gebun on oþre healfe þære eas. Ne mette he ær nán gebun land, siþþan he from his agnu*m* hám fór. Ac him wæs ealne weg weste land on þæt steorbord, butan fisceru*m* 7 fugeleru*m* 7 huntu*m*, 7 þæt wæron eall Finnas; 7 him wæs á widsǽ on ðæt bæcbord. Þa Beormas[4] hæfdon swiþe wel gebúd hira land; ac hie ne dorston þær on cuman. Ac þara Terfinna land wæs eal weste buton [ðær] huntan gewicodon, oþþe fisceras, oþþe fugel[er]as.

Fela spella him sædon þa Beormas[5] ægþer ge of hiera agnum lande ge of þæm landu*m* þe ymb hie utan wæron; ac he nyste hwæt þæs soþes wæs, for þæm he hit self ne geseah þa Finnas, him þuhte, 7 þa Beormas[4] spræcon neah an geþeode. Swiþost he for ðider, toeacan þæs landes sceawunge, for þæm horschwælum, for ðæm hie habbað swiþe æþele bán on hiora

*[Page 14.]

[1] *From C.*

[2] þanon *C.*

[3] *Erasure after* a (= ðam?)

[4] *First stroke of the* m *erased.*

[5] *Last stroke of the* m *erased.*

toþum — þa teð hie brohton sume þæm cyninge —, ⁊ hiora hyd[1]

* bið swiðe gód to scîprapum. Se hwæl bið micle læssa þonne oðre hwalas: ne bið he lengra ðonne syfan elna lang. Ac on his agnum lande is se betsta hwælhuntað: þa beoð eahta and feowertiges elna lange, ⁊ þa mæstan fiftiges elna lange. Þara he sæde þæt he syxa sum ófsloge syxtig on twam dagum.

He wæs swyðe spedig man on þæm æhtum þe heora speda on beoð, *þæt* is, on wildrum. He hæfde þagyt, ða he þone cyningc sohte, tamra deora unbebohtra syx hund. Þa deor hi hatað 'hranas'; þara wæron syx stælhranas; ða beoð swyðe dyre mid Finnum, for ðæm hy foð þa wildan hranas mid. He wæs mid þæm fyrstum mannum on þæm lande: næfde he þeah ma ðonne twentig hryðera, ⁊ twentig sceapa, ⁊ twentig swyna; ⁊ þæt lytle þæt he erede he erede mid horsan. Ac hyra ár is mæst on þæm gafole þe ða Finnas him gyldað. Þæt gafol bið on deora fellum, ⁊ on fugela feðerum, ⁊ hwales bane, ⁊ on þæm sciprapum, þe beoð of hwæles hyde geworht, ⁊ of seoles. Æghwilc gylt be hys gebyrdum. Se byrdesta sceall gyldan fiftyne mearðes fell, ⁊ fif hranes, ⁊ an beren[2] fel, ⁊ tyn ambra feðra, ⁊ berenne kyrtel oððe yterenne, ⁊ twegen scîprapas; ægþer sy syxtig elna lang, oþer sy of hwæles hyde geworht, oþer of sioles.

He sæde ðæt Norðmanna land wære swyþe lang ⁊ swyðe * smæl. Eal þæt his man aþer oððe ettan oððe erian mæg þæt lið wið ða sǽ; ⁊ *þæt* is þeah on sumum stowum swyðe cludig; ⁊ licgað wilde moras wið eastan ⁊ wið uppon emnlange þæm bynum lande. On þæm morum eardiað Finnas. ⁊ þæt byne land is easteweard bradost, ⁊ symle swa norðor swa smælre. Eastewerd hit mæg bion syxtig mila brad, oþþe hwene bradre[3]; ⁊ middeweard þritig oððe bradre; ⁊ norðeweard he cwæð, þær hit smalost wære, *þæt* hit mihte beon þreora mila brad to þæm more; ⁊ se mór syðþan, on sumum stowum, swa brad swa man mæg on twam wucum oferferan; ⁊ on sumum stowum swa brad swa man mæg on syx dagum ofer feran.

[1] *Here begins the gap in L., and the extract from C.*

*[Leaf 10, back.]

[2] beran.

*[Leaf 11.]

[3] brædre.

Ðonne is toemnes þæm lande suðeweardum, on oðre healfe þæs mores, Sweoland, oþ þæt land norðeweard; ⁊ toemnes þæm lande norðeweardu*m* Cwena land. Þa Cwenas hergiað hwilum on ða Norðmen ofer ðone mor, hwilum þa Norðmen on hy. ⁊ þær sint swiðe micle meras fersce geond þa moras; ⁊ berað þa Cwenas hyra scypu ofer land on ða meras, ⁊ þanon hergiað on ða Norðmen; hy habbað swyðe lytle scypa ⁊ swyðe leohte.

Ohthere sæde *þæt* sio scīr hatte Halgoland þe he on bude. He cwæð þæt nan man ne bude be norðan him. Þonne is án port on suðeweardu*m* þæm lande, þone[1] man hæt Sciringes heal. Þyder he cwæð *þæt* man mihte geseg * lian on anum monðe, gyf man on niht wicode, ⁊ ælce dæge hæfde ambyrne wind; ⁊ ealle ða hwile he sceal seglian be lande. ⁊ on þæt steorbord him bið ærest Iraland, ⁊ þonne ða igland þe synd betux Iralande ⁊ þissum lande. Þonne is þis land oð he cymð to Scirincges heale, ⁊ ealne weg on þæt bæcbord Norðweg. Wið suðan þone Sciringes heal fylð swyðe mycel sǽ up in on ðæt lond; seo is bradre þonne ænig man ofer seon mæge. ⁊ is Gotland on oðre healfe ongean, ⁊ siðða(n) Sillende. Seo sǽ lið mænig hund mila up in on þæt land.

[1] þonne.

*[Leaf 11, back.]

⁊ of Sciringes heale he cwæð *þæt* he seglode on fif dagan to þæm porte þe mon hæt æt Hæþum; se stent betuh Winedum, ⁊ Seaxum, ⁊ Angle, ⁊ hyrð in on Dene. Ða he þiderweard séglode fram Sciringes heale, þa wæs him on þæt bæcbord Denamearc, ⁊ on þæt steorbord widsǽ þry dagas; ⁊ þa, twegen dagas ær he to Hæþum come, him wæs on þæt steorbord Gotland, ⁊ Sillende, ⁊ iglanda fela. On þæ*m* landum eardodon Engle, ær hi hider on land coman. ⁊ hym wæs ða twegen dagas on ðæt bæcbord þa igland þe in Denemearce hyrað.

Wulfstan sæde *þæt* he gefóre of Hæðum, þæt he wære on Truso on syfan dagum ⁊ nihtum, þæt þæt scip wæs ealne weg yrnende under segle. Weonoðland him wæs on steorbord, ⁊ on bæcbord him wæs Langaland, ⁊ Lǽland, ⁊ Falster, * ⁊ Scóneg; ⁊ þas land eall hyrað to Denemearcan. ⁊ þonne Burgenda land

*[Leaf 12.]

wæs us on bæcbord, 7 þa habbað him sylf cyning. Þonne æfter Burgenda lande wæron ús þas land, þa synd hatene ærest Blecingaêg, 7 Meore, 7 Eowland, 7 Gotland on bæcbord; 7 þas land hyrað to Sweon. 7 Weonodland wæs ús ealne weg on steorbord oð Wislemuðan. Seo Wisle is swyðe mycel ea, 7 hio tolið Witland 7 Weonodland; 7 þæt Witland belimpeð to Estum; 7 seo Wisle lið út of Weonodlande, 7 lið in Estmere; 7 se Estmere is huru fiftene mila brád. Þonne cymeð Ilfing eastan in Estmere of ðæm mere ðe Truso standeð in staðe, 7 cumað út samod in Estmere, Ilfing eastan of Estlande[1], 7 Wisle suðan of Winodlande. 7 þonne benimð Wisle Ilfing hire naman, 7 ligeð of þæm mere west 7 norð on sǽ; for ðy hit man hæt Wislemuða.

Þæt Estland[1] is swyðe mycel, 7 þær bið swyðe manig burh, 7 on ælcere byrig bið cyningc. 7 þær bið swyðe mycel hunig 7 fisc[n]að; 7 se cyning 7 þa ricostan men drincað myran meolc, 7 þa únspedigan 7 þa þéowan drincað medo. Þær bið swyðe mycel gewinn betweonan him. 7 ne bið ðær nænig ealo gebrowen mid Estum, ac þær bið médo genóh. 7 þær is mid Estum ðeaw, þonne þær bið man dead, þæt he lið inne unforbærned mid his magum 7 freondum * monað, ge hwilum twegen; 7 þa kyningas, 7 þa oðre heahðungene men, swa micle lencg swa hi maran speda habbað, hwilum healf géar *þæt* hi beoð unforbærned, 7 licgað bufan eorðan on hyra husum. 7 ealle þa hwile þe þæt lic bið inne, þær sceal beon gedrync 7 plega, oð ðone dæg þe hi hine forbærnað. Þonne þy ylcan dæg(e)[2] (þe) hi hine to þæm áde beran wyllað, þonne todælað hi his feoh, þæt þær to lafe bið æfter þæm gedrynce 7 þæm plegan, on fíf oððe syx, hwylum on ma, swa swa þæs feos andefn bið. Alecgað hit ðonne forhwæga on anre mile þone mæstan dǽl fram þæm tune, þonne oðerne, ðonne þæne þriddan, oþ þe hyt eall aled bið on þære anre mile; 7 sceall beon se læsta dæl nyhst þæm tune ðe se deada man on lĭð. Ðonne sceolon beon gesamnode ealle ða menn ðe swyftoste hors habbað on þæm lande, for hwæga on fíf milum oððe on syx milum fram þæm feo. Þonne ærnað hy ealle toweard þæm feo; ðonne cymeð se

[1] Eastl.

*[Leaf 12, back.]

[2] *The* e *in different hand.*

man se þæt swiftoste[1] hors hafað to þæm ærestan dæle ⁊ to þæm mæstan, ⁊ swa ælc æfter oðrum, oþ hit bið eall genumen; ⁊ se nimð þone læstan dæl se nyhst þæm tune þæt feoh geǽrneð. ⁊ þonne rideð ælc hys weges mid ðan feo, ⁊ hyt motan habban eall; ⁊ for ðy þær *beoð þa swiftan hors ungefoge dyre. *[Leaf 13.] ⁊ þonne hys gestreon beoð þus eall aspended, þonne byrð man hine út, ⁊ forbærneð mid his wæpnu*m* ⁊ hrægle. ⁊ swiðost ealle hys speda hy forspendað mid þan langan legere þæs deadan mannes inne, ⁊ þæs þe hy be þæm wegum alecgað, þe ða fremdan to ærnað, ⁊ nimað. ⁊ þæt is mid Estum þeaw þæt þær sceal ælces geðeodes man beon forbærned; ⁊ gyf þar man án ban findeð unforbærned, hi hit sceolan miclu*m* gebetan. ⁊ þær is mid Estum[2] án mægð þæt hi magon cyle gewyrcan; ⁊ þy þær licgað þa deadan men swa lange ⁊ ne fuliað, *þæt* hy wyrcað þone cyle him[3] on. ⁊ þeah man asette twegen fætels full ealað oððe wæteres, hy gedoð *þæt* ægþer[4] bið oferfroren, sam hit sy sumor sam winter.

[1] swifte.
[2] Eastum.
[3] hine.
[4] oþer.

Nu wille we secgan be suðan Donua þære éa ymbe Creca land, (hu hit) liþ. Wyð eastan Constantinopolim Creca byrig is se sǽ P*ro*ponditis. 7 be norðan Constantinopolim Creca byrig scýt se sǽearm úp of þæm sæ westrihte þe man hæt Euxinus; 7 be westannorðan þære byrig Donua muða þære éa scyt suðeast ut on ðone sǽ Euxinus; 7 on suðhealfe 7 on westhealfe þæs muðan sindon Mæsi, Creca leode; 7 be westan þære byrig sindon Traci; 7 be eastan þære byrig Macedonia. 7 be suþan

*[Leaf 13, back.]

þære byrig, on suðhealfe þæs sæs earmes * þe man hæt Egeu*m*, sindon Athena 7 Corintus þa land. 7 be westan suðan Corinton is Achie *þæt* land, æt þæm Wendelsæ. Þas land syndon Creca leode. 7 be westan Achie, *and*lang þæs Wendelsæs, is Dalmatia þæt land, on norðhealfe þæs sæs; 7 be norðan Dalmatia sindon Pulgare 7 Istria. 7 be suðan Istria is se Wendelsǽ þe man hæt Atriaticu*m*; 7 be westan þa beorgas þe man hæt Alpis; 7

fulgarum.

be norðan þæt westen *þæt* is betux Carendan 7 Pulgarum [1].

Þonne is Italia land west norðlang 7 east suðlang, 7 hit belið Wendelsǽ ymb eall utan, buton westannorðan. Æt þæm ende hit belicgað ða beorgas þe man hæt Alpis: þa onginnað westane fram þæm Wendelsǽ i(n) Narbonense þære ðeode, 7 endiað eft east in Dalmatia þæm lande æt þæm sæ.

Þa land þe man hæt Gallia Bellica, be eastan þæm is sio ea þe man hæt Rín, 7 be suðan þa beorgas þe man hæt Alpis, 7 be westansuðan se garsecg þe man hæt Brittanisca, 7 be norðan on oðre healfe þæs garsegges earme is Brittannia þæt land. Be westan Ligore is Aequitania land, 7 be suþan Æquitania is þæs landes sum dæl Narbonense, 7 be westansuðan Ispania land, 7 be westan garsegc. Be suðan Narbonense is se Wendelsǽ, þær þær Rodan seo éa utscýt; 7 be eastan him Profentsæ; 7 be westan him Profentsǽ ofer ða westenu seo us nearre Ispania; 7 be westan him 7 * norðan Equitania;

*[Leaf 14.]

7 Wascan be norðan. Profentse hæfð be norðan hyre þa beorgas þe man Alpis hæt; 7 be suðan hyre is Wendelsæ; 7 be norðan hyre 7 eastan synd Burgende; 7 Wascan be westan.

Nunc quidquid Danubius *a barbarico ad mare Nostrum* secludit, expediam. Moesia ab oriente habet ostia fluminis Danubii, ab euro Thraciam, a septentrione Danubium. Thracia habet ab oriente Propontidis sinum et civitatem Constantinopolim: a septentrione sinum Euxini ponti, ab occasu *et africo* Macedoniam, a meridie Aegaeum mare. Macedonia habet a meridie Achaiam. Achaja undique propemodum cincta est mari. Habet *ab aquilone angustum terrae dorsum,* ubi est Corinthus, *habens in Attica ad boream non longe* Athenas civitatem. Dalmatia habet ab occasu Istriam, a meridie Adriaticum sinum. *Pannonia, Noricus et Rhetia* habent ab africo Alpes *Penninas.*

Italiae situs a circio in eurum tenditur, habens ab africo Tyrrhenum mare, a borea Adriaticum sinum: cujus ea pars qua continenti terrae communis et contigua est, Alpium obicibus obstruitur: quae *a Gallico* mari *exsurgentes, primum* Narbonensium fines, *deinde Galliam Rhetiamque secludunt,* donec in sinu *Liburnico* defigantur.

Gallia Belgica habet ab oriente limitem fluminis Rheni, ab euro Alpes *Penninas,* a circio oceanum Britannicum, a septentrione Britanniam insulam. Aquitanica provincia *obliquo cursu* Ligeris *fluminis in orbem agitur.* Haec a circio oceanum *qui Aquitanicus sinus dicitur,* ab occasu Hispanias habet, a septentrione et oriente Lugdunensem, *ab euro et* meridie Narbonensem provinciam contingit. Narbonensis provincia habet ab occidente Hispaniam, a circio Aquitaniam, a septentrione Lugdunensem, ab aquilone *Belgicam Galliam,* a meridie mare *Gallicum,* habens in fronte qua Rhodanus fluvius in mare exit, *insulas Stechadas.*

Ispania land is þryscyte, ⁊ eall mid fleote utan ymbhæfd, ge eac binnan ymbhæfd ofer ða land ægþer ge of þæm garsecge ge of ðam Wendelsæ. An ðæra garena lið suðwest ongean þæt igland þe Gades hatte, ⁊ oþer east ongean þæt land Narbonense, ⁊ se ðridda norðwest ongean Brigantia Gallia burh, ⁊ ongean Scotland, ofer ðone sæs earm, on geryhte ongean þæne muðan þe mon hæt Scene. Seo ús fyrre Ispania, hyre is be westan garsecg, ⁊ be norðan Wendelsǽ, be suðan ⁊ be eastan seo us nearre Ispania; be norðan þære synt Equitania, ⁊ be norðaneastan is se weald Pireni, ⁊ be eastan Narbonense, ⁊ be suðan Wendelsǽ.

Brittannia þæt igland hit is norðeastlang; ⁊ hit is eahta hund mila lang, ⁊ twa hund mila brad. Þonne is be suðan him on oðre healfe þæs sǽs earmes Gallia Bellica; ⁊ on westhealfe on oþre healfe þæs sæs earmes is Ibęrnia þæt igland; ⁊ on norðhealfe Orcadus þæt igland. Igbernia, *þæt* we Scotland hatað, hit is on ælce healfe ymbfangen mid garsecge; ⁊ for ðon þe sio sunne þær gæð near on setl þonne on oðrum lande, þær syndon lyðran wedera þonne on * Brettannia. Þonne be westannorðan Ibernia is þæt ytemeste land þæt man hæt Thila, ⁊ hit is feawum mannu*m* cuð for ðære oferfyrre. Nu hæbbe we gesæd ymbe ealle Europe landgemæro hu hi tolicgað.

*[Leaf 14, back.]

Nu wille we ymbe Affrica (secgan), hu ða landgemæro tolicgað. Ure yldran cwædon *þæt* hio wære se ðridda dæl þyses middangeardes: næs na for ðam þe þæs landes swa fela wære, ac for ðam þe se Wendelsæ hit hæfð swa todæled, for ðan þe he brycð swiðor on ðone suðdæl þonne he do on þone norðdæl; ⁊ sio hæte hæfð genumen þæs suðdæles mare þonne se cyle þæs norðdæles hæbbe, for ðon þe ælc wiht mæg bet wyð cyle þonne wið hæte. For ðam þingon is Affrica ægþer ge on landu*m* ge on mannu*m* læsse ðonne Europe.

Affrica onginð, swa we ær cwædon, eastan westwerd fram Egyptu*m* æt þære ee þe man Nilus hæt. Þonne is sio eastemeste þeod haten Libia Cirimacia. Hire is be eastan sio us

Hispania *universa terrarum situ* trigona est, et circumfusione Oceani Tyrrhenique pelagi pene insula efficitur. Hujus angulus prior, spectans ad orientem, Narbonensium finibus inseritur. Secundus angulus circium intendit: ubi Brigantia Gallaeciae[1] civitas sita. Tertius ejus angulus est, qua Gades insulae intentae in africum, *Atlantem montem prospiciunt.* Hispaniam citeriorem ab oriente incipientem, Pyrenaei saltus a parte septentrionis deducunt, atque inde, *posita in* Nostri maris *littore Carthago determinat.* Hispania ulterior habet a septentrione Oceanum, ab occasu Oceanum.

[1] Callaeciae.

Britannia *Oceani* insula, per longum in boream extenditur. A meridie Gallias habet. Haec insula habet in longo millia passuum octingenta, in lato millia ducenta: a tergo autem Orcadas insulas habet. Deinde insula Thule, quae per infinitum a ceteris separata, circium versus *medio sita Oceani,* vix paucis nota habetur. Hibernia insula *longiore ab africo in boream spatio porrigitur.* Haec *propior Britanniae, spatio terrarum angustior:* sed coeli solique temperie magis utilis, a Scotorum gentibus colitur. Hi sunt fines totius Europae.

Africam, cum tertiam orbis partem majores Nostri accipiendam descripserint, non spatiorum mensuras, sed divisionum rationes secuti sunt. Mare hoc siquidem Magnum, in meridiem magis vergens, angustiorem coartatae Africae limitem facit. Praeterea cum multo amplius terrae in Africa ardore Solis, quam in Europa rigore frigoris incultum atque incognitum sit (quippe cum omnia pene animantia vel germinantia, patientius et tolerabilius ad summum frigoris quam ad summum caloris accedant) ea scilicet causa est, Africam per omnia situ et populis minorem videri: *cujus descriptio per provincias et gentes haec est.*

Libya Cyrenaica post Aegyptum in parte Africae prima est. *Haec incipit a civitate Paraetonio.* Post se habet usque ad Oceanum meridianum, gentes Libyae, Aethiopum *et Gara-*

nearre Aegyptus, 7 be norðan Wendelsǽ, þe man hæt Libia Æthiopicum, 7 be westan Syrtes Maiores. Be westan Libia Æthiopicum is sio us fyrre Ægyptus, 7 be suðan se garsecg þe man hæt Æthiopicus, 7 be westan Rogathitus. Tribulitania sio þiod, þe man oðre naman hæt Arzuges, hio hæfð be eastan hyre þone Sirtes Maiores, 7 Rogathite þa land, 7 be norðan þone Wendelsǽ, þe man hæt * Adriaticum, 7 þa þeode þe man hæt Sirtes Minores, 7 be westan Bizantium, oþ þone sealtan mere, 7 be suðan hyre Natabres 7 Geothulas 7 Garamantes, oð ðone garsegc.

*[Leaf 15.]

Bizantium sio þeod, þær seo burh[1] is Adrumetis, 7 Seuges, 7 seo þiod þær sio mycle burh is Cartaina, 7 Numedia sio þeod, hi habbað be eastan him þæt land Syrtes Minores, 7 þone sealtan mere, 7 be norðan him is Wendelsǽ, 7 be westan him Mauritania, 7 be suðan him Uzera þa beorgas; 7 be suðan þam beorgum þa simbelfarendan Æthiopes oð ðone garsecg. Mauritania, hyre is be eastan Numedia, 7 be norðan Wendelsǽ, 7 be westan Malua sio éa, 7 be suðan Astrix[2] ða beorgas, þa todælað *þæt* wæsmbære land 7 þæt deadwylle sand, þe syþþan lið suð on þone garsecg. Mauritania, þe man oþre naman hæt Tingetana, be eastan hyre is Malua sio éa, 7 be norðan Abbenas þa beorgas, 7 Calpis, oþer beorh. Þær scyt se ende up of þam garsecge betuh þan twam beorgum eastweard, þær Ercoles syla standað; 7 be westan him is se beorh Athlans, oð ðone garsecg, 7 (be) suþan ða beorgas þe man hæt Æsperos; 7 be suðan him Aulolum sio þeod, oð ðone garsecg. Nu hæbbe we ymb Affrica landgemæro[3] gesæd.

[1] se beorh.
[2] ymb *inserted after* Astrix.
[3] landgemærco.

Nu wille we secgan ymb þa ýgland þe on þa(m) Wendelsæ * sindon. Cipros þæt igland hit lið ongean Cilicia 7 Issaurio on þam sæs earme þe man hæt Mesicos, 7 hit is an hund mila lang 7 fif 7 hundsyfantig, 7 an hund mila brad 7 twa 7 twentig. Creto *þæt* igland, him is be eastan se sæ þe man Arfatium hæt, 7 westan 7 be norðan Creticum se sǽ, 7 be westan Sicilium, þe man oðre naman hæt Addriaticum: hit is án hund mila long[4], 7 hundsyfantig 7 fiftig mila brad. Ðara iglanda þe man hæt Ciclades þara sindon þreo 7 fiftig, 7 be eastan him is se

*[Leaf 15, back.]
[4] lond.

mantum. Huic est ab oriente Aegyptus, a septentrione mare Libycum, ab occasu Syrtes majores et Troglodytae, a meridie Aethiopicus Oceanus. Tripolitana provincia, quae et regio Arzugum dicitur, habet ab oriente Syrtes majores et Troglodytas, a septentrione mare *Siculum*, vel potius Adriaticum, et Syrtes minores, ab occasu Bizantium[1] usque ad lacum Salinarum, a meridie barbaros Getulos, Natabros[2], et Garamantas, usque ad Oceanum Aethiopicum pertingentes.

1 Byzacium.
2 Nothabres.

Byzacium, ubi Adrumetus civitas, Zeugis, ubi Carthago magna, Numidia, *ubi Hippo regius et Rusiccada civitates sunt*, habent ab oriente Syrtes minores et lacum Salinarum, a septentrione mare Nostrum, ab occasu Mauritaniam *Sitifensem*, a meridie montes Uzarae; et post eos Aethiopum gentes, pervagantes usque ad Oceanum *Aethiopicum. Sitifensis et Caesariensis* Mauritania habent ab Oriente Numidiam, a septentrione mare Nostrum, ab occasu flumen Malvam, a meridie montem Astrixim, qui dividit inter vivam terram et arenas jacentes usque ad Oceanum. Tingitana Mauritania *ultima est Africae.* Haec habet ab oriente flumen Malvam, a septentrione mare Nostrum usque ad fretum Gaditanum, quod inter Abennem et Calpen, duo contraria sibi promontoria, coartatur: ab occidente Atlantem montem, et Oceanum *Atlanticum*, sub africo Hesperium montem, a meridie gentes Aulolum, usque ad Oceanum *Hesperium* contingentes. Hic est universae terminus Africae.

Nunc insularum quae in Nostro mari sunt, *loca, nomina, et spatia dimetiar.* Insula Cypros ab oriente mari *Syrio*, quod Mesicum[3] sinum vocant, *a septentrione Aulone* Cilico, *a meridie Syriae pelago cingitur:* cujus spatium in longo tenet millia passuum centum septuaginta quinque, in lato millia passuum centum vigintiquinque. Insula Creta finitur ab oriente Carpathio mari, ab occasu et septentrione mari Cretico, a meridie mari Libyco, quod et Adriaticum vocant: habet in longo millia passuum centum septuaginta duo, in lato quinquaginta. Insulae

3 Issicum.

Risca sæ, ⁊ be suðan se Cretisca, ⁊ be norðan se Egisca, ⁊ be westan Addriaticum. Sicilia þæt igland is ðryscyte. On ælces sceatan ende sindon beorgas. Þone norðsceatan man hæt Polores; þær is seo burh neah Mesana. ⁊ se suðsceata hatte Bachinum; þær neah is sio burh Siracussana. ⁊ þone westsceatan man hæt Libeum; þær is seo burh neah þe man hæt Libeum. ⁊ hit is an hund ⁊ syfan ⁊ fiftig mila lang, suð ⁊ norð; ⁊ se þridda sceata is an hund ⁊ syfan ⁊ hundsyfantig westlang. ⁊ be eastan þæm lande is se Wendelsæ, þe man hæt Adriati(c)um, ⁊ be suþan þe[1] man hæt Affricum, ⁊ be westan þe man hæt Tirenum, ⁊ be norðan is se sæ̂, þe ægþer is ge nearo ge hreoh, wið Italia þam lande. Sardina ⁊ Corsica þa igland todæleð an lytel sæs earm, se is twa ⁊ twentig mila brad. Sardina is þreo ⁊ þritti mila lang, ⁊ twa *⁊ twentig mila brad. him is be eastan se Wendelsæ þe man hæt Tirrenum, þe Tiber sio ea ut scyt on; ⁊ be suðan se sæ þe lið ongean Numedia·lande, ⁊ be westan þa twa igland þe man hæt Balearis, ⁊ be norðan Corsica þæt igland. Corsica him is Romeburh be eastan, ⁊ Sardine be suðan, ⁊ be westan þa igland Balearis, ⁊ be norðan Tuscania þæt land; hit is syxtene mila lang, ⁊ nygan mila brad. Balearis þa tu igland him is be norðan[2] Affrica, ⁊ Gades be westan, ⁊ Ispania be norðan. Scortlice hæbbe we nu gesæd be þæm gesetenum[3] iglandum þe on ðæm Wendelsæ sindon.

*[Leaf 16.]

[1] þam.

[2] *Read* suðan.

[3] gesetenessum *MS.*

(I, II.)

Ær ðæm ðe Romeburh getimbred wære þrim hund wintra ⁊ þusend wintra, Ninus, Asyria kyning, ongan manna ærest ricsian on ðysum middangearde. ⁊ mid ungemætlicre gewilnunge anwaldes he wæs heriende ⁊ feohtende fiftig wintra, oð he hæfde ealle Asiam on his geweald genyd suð fram þæm

Cyclades, ab oriente finiuntur *litoribus Asiae*, ab occidente mari *Icario*, a septentrione mari Aegaeo, a meridie mari *Carpathio*. Sunt autem omnes Cyclades numero quinquaginta tres. Sicilia insula tria habet promontoria, unum quod dicitur Pelorus[1], et adspicit ad aquilonem, cui Messana civitas proxima est; secundum, quod dicitur Pachynum, sub quo civitas Syracusana, respicit ad euronotum; tertium, quod adpellatur Lilybaeum, ubi et civitas ejusdem nominis sita est, dirigitur in occasum. Haec habet a Peloro in Pachinum millia passuum centum quinquaginta novem, a Pachyno in Lilybaeum centum septuaginta septem. Haec ab oriente cingitur mari Adriatico, a meridie mari Africo, ab occidente habet mare Tyrrhenum: a borea fretum *Adriaticum*, quod dividit *Tauromenitanos Siciliae*, et *Bruttios* Italiae. Sardinia et Corsica insula parvo freto, hoc est, millium viginti, dividuntur; *ex quibus Sardinia habet a meridie Caralitanos: contra Corsicam insulam, habet Ulbienses;* cujus in longo spatium tenet millia passuum ducenta triginta, in lato millia ducenta octoginta. Haec habet ab oriente *et a borea* Tyrrhenum mare, *quod spectat ad portum urbis Romae:* ab africo insulas Baleares longe positas, a meridie Numidicum sinum, a septentrione Corsicam. Corsica insula *multis promontoriis angulosa est.* Haec habet ab oriente *Tyrrhenum mare*, et portum Urbis, a meridie Sardiniam, ab occasu insulas Baleares, a circio et septentrione Ligusticum sinum. Tenet autem in longo millia passuum centum sexaginta, in lato millia vigintisex. Insulae Baleares duae sunt. Deinde ab aquilone *mare Gallicum*, a meridie et Africo Mauritanicum pelagus, ab occasu Ibericum pelagus spectat. Hae sunt insulae per totum Magnum pelagus constitutae.

[1] Pelorum.

IV.

Ante annos Urbis conditae mille trecentos Ninus rex Assyriorum, primus *propagandae* dominationis libidine *arma foras extulit, cruentamque vitam* quinquaginta annis per totam Asiam bellis *egit*: a meridie atque a Rubro mari surgens, sub *ultimo* septentrione, Euxinum pontum perdomuit, Scythicamque *barba-*

Readan Sǽ 7 swa norð oþ þone sæ þe man hæt Euxinus; butan þæm þe he eac oftrædlice fór mid miclum gefeohtum on Sciððie þa norðland, þa ðe gecwedene syndon ða heardestan men, þeah hy sýn on þyson woroldgesælþon þa únspedgestan. 7 hy ða under ðæm þe he him onwinnende wæs, wurdon gerade wigcræfta, þeah hi ær hyra líf bylwetlice alyfden; 7 hy him æfter þæm grimme for *[Leaf 16, back.] *guldon þone wigcræft þe hy æt him geleornodon; 7 him ða wearð emleof on hyra mode *þæt* hi gesawon mannes blód agoten swa him wæs þara nytena meolc þe hy mæst bi libbað. And he Nínus Soroastrem Bactriana cyning, se cuðe manna ærest drycræftas, he hine oferwann 7 ofsloh. 7 þa æt nyhstan he wæs feohtende wið Sciððie, on ane burh, 7 þær wearð ofscoten mid anre flane.

7 æfter his deaðe Sameramis his cwen fengc ægþer ge to þæm gewinne ge to þæm rice. 7 hio þæt ylce gewin þe hio hine on bespon mid manigfealdon firenlustum twa 7 feowertig wintra wæs dreogende. 7 hyre þagyt to lytel þuhte þæs anwaldes ðe se cyningc ær gewunnen hæfde, ac hio mid wiflice niðe wæs feohtende on þæt underiende folc Æthiopiam, 7 eac on Indeas, þa nan man ne ær ne syððan mid gefeohte ne gefór buton Alexander; hio wæs wilniende mid gewinnum þæt hio hy oferswiðde, ða hio hit ðu(r)hteon ne mihte. Sio gitsung þá 7 þa gewin wæron[1] grimlicran þonne hy nu syn, for ðon hy hyre nane bysene ær ne cuðan swa men nu witon, ac on bilwitnesse hyra lif alyfdon.

Seo ylce cwen Sameramis, syððan *þæt* rice wæs on hyre gewealde, nales *þæt* an þæt hio ðyrste(n)de wæs on symbel mannes blodes, ac eac swelce mid úngemetlicre wrænnesse manigfeald geligre fremmende wæs; swa þæt ælcne þara þe hio *[Leaf 17.] *geacsian myhte þæt kynekynnes wæs, hio to hyre gespón for hyre geligernesse, 7 syððan hio hy ealle mid facne beswac to deaðe. 7 þa æt nehstan hyre agene sunu hio genam hyre to geligere; 7 for ðon þe hio hyre firenluste fulgan ne moste butan manna bysmrunge, hio gesette ofer eall hyre rice þæt nan forbyrd nære æt geligere betwuh nanre sibbe.

[1] [þe] *late*.

riem, adhuc tunc imbellem et innocentem, *torpentem excitare saevitiam, vires suas nosse,* et non lacte jam pecudum, sed sanguine hominum vivere, *ad postremum vincere, dum vincitur, edocuit. Novissime* Zoroastrem Bactrianorum regem, eundemque magicae artis repertorem, pugna oppressum interfecit. Post ipse, dum *deficientem a se* oppugnat urbem, sagitta ictus interiit.

Huic mortuo Semiramis uxor successit: *avidosque jam usu sanguinis populos,* per duos et quadraginta annos *caedibus gentium exercuit.* Non contenta *terminis* mulier, quos *a viro suo quinquaginta annis* acquisitos *susceperat* Aethiopiam *bello oppressam, imperio adjecit.* Indis quoque bellum intulit: quo praeter illam et Alexandrum *Magnum* nullus intravit. Quod eo tempore ideo crudelius *graviusque* erat quam nunc est, *persequi et trucidare populos in pace viventes:* quia tunc apud illos nec *foris* erant ulla *incendia* bellorum, nec *domi* tanta exercitia cupiditatum.

Haec, libidine *ardens,* sanguinem sitiens, inter incessabilia et stupra et *homicidia,* cum omnes, quos *regie* arcessitos, *meretricie habitos,* concubitu oblectasset, occideret, tandem filio inceste cognito, *privatam* ignominiam *publico scelere obtexit.* Praecepit enim, ut inter parentes ac filios nulla delata reverentia naturae, de conjugiis adpetendis *ut cuique libitum esset, liberum fieret.*

(I, III.)

Ær ðam ðe Romeburh getimbred wære þusend wintra 7 an̄ hund 7 syxtig, þæt wæstmbære land, on þæm Sodome 7 Gomorre ða byrig on wæron, hit wearð fra*m* heofonlicu*m* fyre forbærned. Þæt wæs betuh Arabia 7 Palestina. Đa manigfealdan wæstmas wæron for þam swiþost ðe Iordanis seo ea ælce geare þæt land middeweard oferfleow mid fotes þicce flode, 7 hit þonne mid ðam gedynged wearð. Þa wæs þæt folc þæs micclan welan ungemetlice brucende, oð ðæt him on se miccla firenlust on innan aweox. 7 him com of þæm firenluste Godes wraco, þæt he eal *þæt* land mid sweflenum fyre forbærnde. 7 seððan ðær wæs standende wæter ofer þam lande, swa hit þære ea flod ær gefleow. 7 þæs dæles se dæl se *þæt* flod ne grette ys gyt todæg wæstmberende on ælces cynnes blædum; 7 ða syndon swyþe fægere 7 lustsumlice on to seonne, ac þonne hig man on hand nymð, þonne weorðað hig to acxan.

*[Leaf 17, back.] Ær ðæm ðe Romeburh ge *timbred wære þusend wintra 7 hundsyfantig Thelescises 7 Ciarsathi þa leode betuh hi*m* gewin up hofon, 7 þæt drugon oþ hi mid ealle ofslegene wæron butan swiðe feawu*m*. 7 swa þeah *þæt* þær to lafe wearð þara Thelescisa hi hiora lond ofgeafan, 7 geforan Roðum þæt igland, wilniende *þæt* hi ælcu*m* gewinne oðflogen hæfdon; ac hi Creacas þær onfundon, 7 hi mid ealle fordydon.

(I, IV.)

Ær ðam ðe Romeburh ge timbred wære eahta hund wintra, mid Egyptu*m* wearð syfan gear se ungemetlica eorðwela, 7 hi æfter ðæm wæron on þan mæstan hungre oðre syfan gear. 7 him ða Ioseph, rihtwis man, mid gódcunde fultume gehealp. From ðæm Iosepe Sómpeius se hæ̆þena scop 7 hi̋s cniht Iustīnus wæran ðus singende. Ioseph, se þe gin(g)st wæs hys

V.

Ante annos Urbis conditae mille centum sexaginta *confinem Arabiae* regionem arsisse igne caelesti, *inter alios etiam Cornelius Tacitus refert, qui sic ait:* Haud procul inde campi *quos ferunt olim* uberes, *magnis*que urbibus *habitatos*, fulminum jactu arsisse. In confinio Arabiae et Palaestinae *quinque civitates fuere*: quippe quibus et soli foecunditas suberat, et Jordanis fluvius per plana diffusus augmentis ubertatis inpendebatur. Huic *universae* regioni, bonis *male* utenti, abundantia rerum *causa malorum fuit.* Ex abundantia enim luxuria, ex luxuria foedae libidines adolevere. Itaque iratus Deus, pluit super hanc terram ignem et sulphur, totamque regionem exustam, *testem judicii sui futuram, aeterna perditione damnavit:* ut *nunc quoque adpareat quidem forma regionis, sed inveniatur regio cineris, mediamque* convallem quam Jordanis irrigaverat, nunc mare superfusum tegat. Illic *poma virentia et formatos uvarum racemos, ut edentibus gignant cupiditatem,* si carpas, fatiscunt in cinerem.

VII.

Ante annos conditae urbis MLXX, Telchises[1] et Carsathii[2] praelium adversus *Phoroneum, regem Argivorum et Parapasios, ancipiti spe sine fructu victoriae* gesserunt. Idemque Telchises *et Carpathii bello victi,* patria profugi, credentes quod se *penitus a congressu totius humanae habitationis* abstraherent, Rhodum insulam *quasi tutam possessionem* ceperunt.

[1] Telchines.
[2] Carpathii.

VIII.

Ante annos conditae Urbis MVIII, fuisse apud Aegyptum primum insolitam ubertatem, deinde *jugem* atque *intolerabilem* famem, cui Joseph, vir justus *et sapiens,* divina provisione subvenerit, Pompejus historicus, ejusque breviator Justinus docet: qui inter caetera sic ait: Minimus aetate inter fratres Joseph fuit, cujus excellens ingenium fratres veriti, interceptum

gebroðra, ⁊ eác gleawra ofer hi ealle; *þæt*, him ða ondrædendum þæm gebroðrum, hy genamon Ioseph, ⁊ hine gesealdan cipemonnum, ⁊ hi hine gesealdon in Egypta land. Þa sæde he Sómpeius[1] *þæt* he þær drycræftas geleornode, ⁊ of þæm drycræftum *þæt* he gewunode monige wundor to wyrcenne; ⁊ *þæt* he mihte swa wel swefn reccan; ⁊ eac þæt he of ðæm cræfte Pharaone þæm cyninge swa leof wurde. ⁊ he sæde *þæt* he of þæm drycræfte geleornode godcundne wisdom, *þæt* he þæs landes wæstmbærnesse þara syfan *geara ær beforan sæde, ⁊ þara oþera syfan geara wædle þe þær æfter com; ⁊ hú (he) gegaderode on þan ærran syfan gearan mid hys wisdome, *þæt* he þa æfteran syfan gear eall *þæt* folc gescylde wið þone miclan hungor. ⁊ sæde *þæt* Moyses wære þæs Iosepes sunu; *þæt* him wæran fram hym drycræftas gecynde, for ðon þe he monige wundor worhte in Egyptum. ⁊ for þæm wole[2] þe on þæt land becom, se scop wæs secgende *þæt* Egypti adrifen Moyses út mid hys leodum. For ðon sæde Sompeius ⁊ þa Egyptiscan bisceopas *þæt* þa Godes wundor þe on hiora landum geworden wæron, to þon gedón (wæron) *þæt* hi hiora agnum godum getealde wæron, *þæt* sint diofolgild, nales þam soþan Gode, for ðon þe hiora godu syndon drycræfta lareowas. ⁊ *þæt* folc nugyt *þæt* tacn Iosepes gesetnesse æfterfylgeað: *þæt* is, *þæt* hi geara gehwilce þone fiftan dæl ealra hiora eorðwæstma þæm cyninge to gafole gesyllað.

*[Leaf 18.]

Wæs se hunger on þæs cyninges dagum on Egyptum þe mon hæt Amoses, þeah ðe hiora þeaw wære þæt hi ealle hiora cyningas hetan Pharaón. On ðære ylcan tide ricsade Baleus se cyning in Assirin, þær ær wæs Ninus. On þæm leodum þe mon Argi hæt ricsade Apis se cyningc. On þære tide næs na ma cyninga anwalda butan þysan þrím ricum, ac syþþan wæs sio bysen of him ofer ealle world. Ac þæt is to wundrianne þæt þa Egipti swa lytle þoncunge wiston Iosepe þæs þe he hi *æt hungre ahredde, *þæt* hi hys cyn swa raðe geúnaredon, ⁊ hy ealle to nydlingum him gedydon. Swa eac is gyt on ealre þysse worulde: þeah God langre tide wille hwam hys willan tó forlætan, ⁊ he þonne þæs eft lytelre tide þolige, *þæt* he sona

*[Leaf 18, back.]

[1] *first s written over an erasure.*

[2] wolde.

mercatoribus vendiderunt. A quibus *deportatus* in Aegyptum, cum magicas ibi artes *solerti ingenio* percepisset, *brevi ipsi* regi percarus fuit. Nam et prodigiorum sagacissimus erat, et somniorum primus intelligentiam condidit: nihilque divini juris humanique ei incognitum videbatur: adeo, ut etiam agrorum sterilitatem futuram ante *multos annos* prospiciens, fruges congregasset. Filius Joseph Moyses fuit, quem praeter paternae scientiae haereditatem *etiam formae pulchritudo commendabat.* Sed Aegyptii *cum scabiem et vitiliginem paterentur*, eum cum *aegris, ne* pestis *ad plures serperet, terminis Aegypti* pellunt. Sed sacerdotum Aegyptiorum *fallax malitia confutanda est,* qui *evidentem iram misericordiamque* veri Dei memoriae subtrahere conati sunt, ne in contumeliam idolorum suorum *eum colendum merito ostenderent, cujus consilio adnuntiata haec mala et auxilio evitata docuissent. Quamquam hujus temporis argumentum historiis reticentibus, ipsa sibi terra Aegypti testis pronuntiat:* quae tunc redacta in potestatem regiam, ex omni fructu suo usque ad nunc quintae partis incessabile vectigal exsolvit.

Fuit itaque haec fames *magna* sub rege Aegyptiorum *Diapolita,* cui nomen erat Amosis[1], quo tempore Baleus Assyrios, Argivos Apis regebat. Hunc Joseph, quem *constituit Deus* Aegyptiis conservatae salutis auctorem, quis credat ita *in brevi eorum excidisse memoriae,* ut *filios ejus* atque universam cognationem paullo post servitio addixerint, *laboribus adflixerint, internecionibus profligarint? Enimvero* cui placet, obliviscitur: cui dolet, meminit.

1 Amasis.

forgyt *þæt* gód *þæt* he ær hæfde, ⁊ geðencð þæt yfel *þæt* hê þonne[1] hæfð.

[1] þonnne.

(I, VI.)

Ǽr ðæm ðe Romeburh getimbred wære eahta hund wintra ⁊ tyn gearan, ricsode Ambictio se cyning in Athena, Creca byrig. He wæs se þridda cyning þe æfter Cicrope þæm cyninge ricsade, þe ærest wæs þære burge cyning. On þæs Ambictiones tide wurdon swa mycele wæterflod geond ealle world, ⁊ þeah mæst in Thasalia 'Creca byrig' ymb þa beorgas þe man hæt Parnasus, þær se cyning Theuhale on ricsode, *þæt* forneah eall *þæt* folc forwearð. ⁊ se cyningc Theuhale ealle þa þe to him mid scypu*m* oðflugon to þæm beorgu*m* he hi þær onfengc, ⁊ hi þær afedde. Be þæm Theuhaleon wæs gecweden, swilce mon bispel sæde, *þæt* he wære moncynnes tydriend, swa·swa Noe wæs.

On þæm dagu*m* wæs se mæsta mancwealm in Æthiopian, Affrica leode, swa þæt heora feawa to lafe wurdon. Eác on þæm dagu*m* wæs *þæt* Liber Pater oferwan þa underigendan Indea ðeode, ⁊ hi forneah mid ealle fordyde, ægþer ge mid *[Leaf 19.] druncennysse ge mid firenlustum ge mid manslyhtu*m*; *þeah hi hine eft æfter hys dæge heom for god hæfdon, ⁊ hy sædon *þæt* he wære ealles gewinnes waldend.

(I, VII.)

Ǽr ðam ðe Romeburh getimbred wære eahta hund wintra ⁊ fif wintru*m*, gewearð þæt Moyses lædde Israhela folc of Egyptu*m* æft*er* þæm manegu*m* wundru*m* þe he þær gedón hæfde. Þæt wæs þæt forme *þæt* hyra wæter wurdon to blode. Þa wæs þæt æfterre *þæt* froxas comon geond eall Egypta land, swa fela *þæt* man ne mihte nan weorc wyrcan, ne nanne mete gegyrwan, *þæt* þara wyrma nære emfela þæm mete, ær he gegearwod wære. Þridde yfel wæs æfter þam þæt gnættas comon ofer eall þæt land, ge inne ge ute, mid fýrsmeortendu*m* bitum, ⁊ ægþær ge þa men ge ða nytenu unáablinnendlice piniende wæron. Þa

IX.

Anno DCCCX ante Urbem conditam, Amphictyon Athenis tertius a Cecrope regnavit, cujus temporibus aquarum inluvies majorem partem populorum Thessaliae absumpsit, *paucis per refugia montium liberatis,* maxime in monte Parnasso, in cujus circuitu Deucalion tunc regno potiebatur: qui tunc ad se ratibus confugientes susceptos, *per gemina Parnassi juga* fovit aluitque, a quo propterea genus humanum reparatum ferunt.

Tunc etiam in Aethiopia pestes plurimas dirosque morbos pene usque ad desolationem exaestuavisse, *Plato testis est. Et ne forte divisa tempora credantur irae Dei furorisque bellici,* ea tempestate subactam Indiam Liber pater caedibus *opplevit,* libidinibus *polluit, gentem utique nulli unquam hominum obnoxiam, vernacula tantum quiete contentam.*

X.

Anno ante Urbem conditam DCCCV, *infanda Aegyptiis mala incubuisse, Pompejus Corneliusque testantur.* Post aquas in sanguinem versas: post *horridos* ranarum *squalores, per omnia munda immundaque reptantes:* post ignitos ciniphes, *et nusquam, se toto aere vibrante, evitabiles:*

wæs þæt feorðe, þæt ealra scamlicost wæs, *þæt* hundes fleogan comon geond eall þæt mancyn, ⁊ hy crupon þæm mannu*m* betuh þa þeoh ge geond eall þa limu, swa hyt eac well gedafenode þæt God ða mæstan ofermetto geniðrode mid þære bismerlicestan wrace ⁊ þære unweorðlicostan. Þæt fif(te) wæs hyra nytena cwealm. Þæt syxte wæs þæt eall (þæt) folc wæs on blædran, ⁊ þa wæron swiðe hreowlice berstende, ⁊ þa worms[1] utsionde. Þæt syfeðe wæs *þæt* þær co*m* hagol se wæs wið fyre gemenged, þæt he ægþer sloh ge ða menn ge ða nytenu, ge eall þæt on þæm lande wæs *[Leaf 19, back.] weaxendes ⁊ growendes. Þæt eahtoðe wæs þæt gærstapan comon, ⁊ fræton ealle þa gærsciðas þe bufan þære eorðan wæron, ge furðon þa wyrttruman[2] sceorfende wæron. Þæt nygoðe wæs þæt þær co*m* hagol, ⁊ swa mycel þysþernes, ge dæges ge nihtes, ⁊ swa gedrefedlic, þæt hit man gefelan mihte. Þæt teoðe wæs þæt ealle ða cnihtas ⁊ ealle ða mædena þe on þæm lande (frumcennede) wæron wurdon on anre niht acwealde. ⁊ þeah þæt folc nolde ær Gode abugan, hy hwæðre þa hyra unðances him gehyrsume wæron: swa swyðe swa hi ær Moyse ⁊ hys folce þæs utfæreldes[3] wyrndon, swa micle hy wæron geornran þæt hi hi*m* fra*m* fulgen. Ac seo hreowsung þe him þa geweard (wearð) swyðe raðe on wyrsan geþanc gehwyrfed.

Hrædlice se cyningc þa mid his folce hi*m* wæs æfterfylgende, ⁊ hy gecyrran wolde eft to Egyptu*m*. Se kyningc Pharon hæfde syx hund wigwægna, ⁊ swa fela þæs oðres heres wæs *þæt* man mæg þanon oncnawan, þa him swa fela manna ondredon swa mid Moyse wæron: þæt wæs syx hund þusenda manna. Hwæðre God þa miclan Pharones menge gelytlode, ⁊ hyra ofermætan ofermetto genyðerode; ⁊ beforan Moyse ⁊ hys folce[4] he ðone Readan Sæ on twelf wegas adrigde, þæt hi drigan fotan þæne sæ oferferdon. Þa þæt gesawon þa Egypte hy ða getrýmedon hyra dryas Geames ⁊ Mambres, ⁊ getruwedon mid hyra drycræftu*m* þæt hi *[Leaf 20.] on ðone ilcan weg feran meahtan. Ða hi ða oninnan þæm sǽfærelde wæron, þa gedu(r)fon[5] hi ealle ⁊ adruncon. Þæt tacn nugyt is orgyte on þæs sæs staðe, hwær þara wigwægna hweol ón gongende wæron. *Þæt* deð God to tácne eallu*m* monkynne *þæt* þeah hit wind oððe sæs flod mid

[1] v *over the* o.

[2] þa gærsciðas ⁊ þa wyrttruman.

[3] s *altered from* l.

[4] folce ⁊.

[5] *A letter erased before the* f.

post muscas caninas, etiam per interiora membrorum cursitantes, inferentes *tam gravia* tormenta *quam* turpia: post *omnium* pecorum *et jumentorum* stragem *generalem:* post vesicas effervescentes, ulceraque manantia: post grandinem cum igne permixtam, *passim* homines, armenta *atque arbores* proterentem: post locustarum *nubes,* exhaustis omnibus, ipsas quoque radices seminum *persequentes:* post tenebras *imaginibus diras, crassitudine* palpabiles, diuturnitate *ferales: postremo* post uniformem *in tota Aegypto* primitivae sobolis necem, qui *jubenti* Deo non cesserant, cessere *punienti:* sed mox pessima poenitentia dimissos persequi *ausi, ultima nefandae pervicaciae expendere supplicia.*

Nam rex eorum *universum Aegypti* exercitum, curribus atque *equitibus instructum,* in *circumerrantes egit:* cujus numerum hoc solo argumento conjicere possumus, quod eum sexcenta millia virorum timuerunt. Sed ultor contumacium Deus *divisit* Rubrum mare, *ut inoffensi spe limitis provocati, pii viam desperatae salutis, impii foveam insperatae mortis intrarent.* Itaque Hebraeis *tuto* per sicca gradientibus, *refusis a tergo aquarum adstantium molibus,* obruta est *et interfecta cum rege suo* universa Aegypti multitudo. Exstant etiam nunc certissima horum monumenta gestorum. Nam tractus curruum rotarumque orbitae *non solum* in litore, *sed etiam in profundo pervidentur.* Et, *si forte turbantur,* continuo divinitus in pristinam faciem ventis fluctibusque reparantur.

sonde oferdrifen, *þæt* hit ðeah bið eft swa gesyne swa hit ær wæs.

On þære tide wæs sio ofermycelo hæto on ealre woruldе: nales *þæt* án *þæt* men wæron miclum geswencte, ac eac ealle nytenu swyðe neah forwurdon. 7 ða suðmestan Æthiopian hæfdon bryne for ðære hæte, 7 Sciþþie þa norðmestan hæfdon ungewunelice hæton. Þa hæfdon monige unwise menn hi*m* to worde 7 to leasungspelle *þæt* sio hæte nære for hiora synnu*m*, ac sædon *þæt* hio wære for Fetontis forscapunge, anes mannes.

(I, VIII.)

Ær ðæm ðe Romeburh getimbred wære syx hund wintran 7 fif, in Egyptu*m* wearð ón ánre niht fiftig manna ofslegen, ealle fra*m* hiora agnu*m* sunu*m*; 7 ealle ða men comon fra*m* twa*m* gebroðran. Þa þis gedon wæs, þa gyt lyfedan ða gebroðra. Se yldra wæs haten Danaus, þe þæs yfeles ordfruma wæs. Se wearð of his rice adræfed, 7 on Arge þæt land he fleonde beco*m*; 7 his se cyning þær Tenelaus mildelice onfeng; þeah (he) hit hi*m* eft mid yfele forgulde, þa he hine of his rice adræfde.

*[Leaf 20, back.]

On þæm * dagu*m* on Egyptan wæs þæs kyninges þeaw Bosiriðis *þæt* ealle þa cuman þe hine gesohton he to blote gedyde, 7 hys godu*m* bebead. Ic wolde nu, cwæð Orosius, *þæt* me ða geandwyrdan þa þe secgað þæt þeos world sy nu wyrse on ðysan cristendome þonne hio ær on þæm hæþenscype wære, þonne hi swylc geblot 7 swylc morð donde wæron swylc her ær beforan sæde. Hwær is nu on ænigan cristendome betuh hi*m* sylfu*m* *þæt* mon hi*m* þurfe swilc ondrædan, *þæt* hine mon ænigu*m* godu*m* blote? oððe hwær syndon ure godas þe swylcra mana gyrnen swilce hiora wæron?

On þæm dagu*m* Perseus se cyningc of Creca lande in Asiam mid fyrde for, 7 on ða ðeode winnende wæs oþ hi hi*m* gehyrsume wæron; 7 þære þeode oþerne naman ascóp be hi*m* sylfu*m*, swa hi mon syððan het Persi.

His etiam temporibus adeo *jugis* et gravis aestus incanduit, *ut sol per devia transvectus*, universum orbem *non calore affecisse, sed igne torruisse dicatur: inpressumque* fervorem et Aethiops *plus solitum*, et insolitum Scytha *non tulerit:* ex quo etiam quidam, *dum non concedunt Deo potentiam, suas inanes ratiunculas conquirentes, ridiculam* Phaetontis fabulam texuerunt.

XI.

Item anno ante Urbem conditam DCCLXXV, inter *Danai atque* Aegypti fratrum filios quinquaginta parricidia una nocte commissa sunt. Ipse deinde tantorum scelerum fabricator Danaus, regno pulsus, Argos concessit. Ibique Sthenelam, qui eum profugum *egentemque* exceperat, regno expulit.

Busiridis in Aegypto *cruentissimi* tyranni *crudelis hospitalitas* tunc fuit: qui *innocentem* hospitum *sanguinem* diis *propinabat.*

Iisdem temporibus Perseus a Graecia in Asiam transvectus est, ibi *barbaras* gentes *gravi diuturnoque* bello domuit, et *victor* nomen *subjectae* genti dedit: namque *a Perseo* Persae sunt vocati.

Ic wat geare, cwæð Orósius, *þæt* ic his sceal her fela ofer-hebban, 7 þa spell þe ic secge ic hi sceal gescyrtan. For ðon þe Asyrie hæfdon LX wintra 7 an hund 7 an þusend under fiftiga[1] cyninga rice, *þæt* hit na buton gewinne næs oþ þæt Sarðanopolim ofslegen wearð, 7 se anwald siððan on Mæðe gehwearf. Hwa is þæt þe eall ða yfel þe hi donde wæron asecgean mæge oððe areccean? Eac ic wille geswigian Tontolis 7 Philopes þara scondlicestena spella; hu manega bismerlica gewin Tontolus gefremede syððan he cyningc wæs; ymb þone cniht þe he neadinga genam *Ganemeþis; 7 hu he his agenne sunu his godu*m* to blote acwealde, 7 hine him sylf siððan to mete gegyrede. Eac me sceal aðreotan ymbe Philopes, 7 ymbe Tardanus, 7 ymb ealra þara Troiana gewin to asecgenne, for ðon on spellu*m* 7 ón leoðum hiora gewin cuðe sindon. Ic sceall eác ealle forlætan þa þe of P*er*seo 7 óf Cathma gesæde syndon, 7 eác þa ðe of Thebani 7 óf Spartani gesæde syndon. Eac ic wille geswigian þara mándæda þara Lemniaðum, 7 Pon-thionis þæs cyninges, hu hreowlice (he) wearð adræfed óf Othi-nentiu*m* his agenre þeode; 7 Atregsas 7 Thigesþres hu hi heora fæderas ofslogan, 7 ymb hiora hetelican forlignessa, ic hit eall forlæte. Eac ic hit forlæte, Adipsus hu he ægþer ofsloh ge his agenne fæder, ge his steopfæder, ge his steopsunu. On þæm dagum wæron swa ungemetlica[2] yfel *þæt* þa men sylf sædon þæt hefones tungul hiora yfel flugon[3].

(I, IX.)

*Ær ðæm þe Romeburg getimbred wære siex hunde wintru*m* 7 LXgu*m*, wearð þæt ungemetlice micel[4] gefeoht betuh Cre-tense 7 Atheniense þæm folcu*m*. 7 þa Cretense hæfdon þone grimlecan sige, 7 ealle þa æðel[e]stan[5] bearn þara Atheniensa hi genoman, 7 sealdon þæm Minotauro to etanne, þæt wæs healf mon, healf leo.

On ðæm dagu*m* wæs þætte Lapithe 7 Thesali wæron win-nende him betweonu*m*. Þon*ne* þa Lapithe gesawon Thesali þæt[6] folc of hiora horsum beon feohtende wið hie, þon*ne*

[1] fiftigan.
* [Leaf 21.]
[2] utgem.
[3] *End of Cotton extract.*
* [Page 31.]
[4] mycle *C.*
[5] [e] *late* (?)
[6] þæt [*þæt*].

XII.

At ego nunc *cogor fateri*, me *de tanta malorum saeculi circumstantia* praeterire plurima, *cuncta* breviare. Nam cum regnum Assyriorum per MCLX annos usque ad Sardanapalum, per quinquaginta reges actum sit, et nunquam usque *in id tempus* bellis quieverit, *quis finis reperietur*, si ea commemorare enumerando, *ut non dicam* describendo, *conemur?* Nec mihi nunc enumerare *opus est* Tantali et Pelopis *facta turpia*, fabulas turpiores: quorum Tantalus Ganymedem *Dardaniorum regis filium*, cum *flagitiosissime* rapuisset, *majore conserti* certaminis foeditate *detinuit;* qui ipsum quoque filium *Pelopem* epulis Jovis[1] non dubitarit inpendere. Taedet etiam ipsius Pelopis contra Dardanum atque Trojanos referre certamina: quae, quia in fabulis celebrari solita sunt, *negligentius audiuntur*. Illa quoque praetereo, quae de Perseo, Cadmo, Thebanis, Spartanisque referuntur. Taceo flagitia Lemniadum, praetermitto Pandionis Atheniensium regis flebilem fugam, Atrei et Thyestis odia, stupra et parricidia dissimulo. Omitto Oedipum interfectorem patris, matris maritum, *filiorum fratrem*, vitricum suum. *Nolo meminisse qualiter homines sustinuerint*, quod etiam astra fugisse dicuntur.

[1] ejus

XIII.

Anno ante urbem conditam DLX, atrocissimum inter Cretenses et Athenienses certamen fuit: ubi cruentiorem victoriam Cretenses exercuerunt: qui nobilium Atheniensium filios Minotauro, *utrum fero homini, an humanae bestiae aptius dicam nescio*, devorandos addicebant.

Iisdem diebus Lapithae et Thessali *famosis nimium* certavere conflictibus. Sed Thessalos *Palaephatus prodit* ipsos a Lapithis *creditos* dictosque fuisse centauros, eo quod discurrentes

heton hi hie Centauri—þæt sindon healf hors, healf men—for þon hie on horse [hie][1] feohtan ne gesawen[2] ær þa.

(I, X.)

Ær þæm þe Romeburg getimbred wære IIII hu[n]de wintrum 7 hundeahtatigum, Uesoges, Egypta cyning, wæs winnende of suðdæle Asiam, oð[3] him se mæsta dæl wearð underþieded, 7 he Uesoges, Egypta cyning, wæs siþþan mid firde farende on Sciþþie on ða norðdælas, 7 his ærendracan beforan ásende to þære ðeode, 7 him untweogendlice secgan het þæt hie oðer[4] sceolden, oþþe ðæt lond æt him alesan, oþþe he hie wolde mid gefeohte fordon 7 forherigan. Hie him þa gesceadwislice *and*wyrdon, 7 cwædon *þæt* hit gemalic wære 7 unryhtlic þæt swa oferwlenced cyning sceolde winnan on swa earm folc swa hie wæron. Heton him þeh *þæt* *and*wyrde secgan, *þæt* him leofre wære wið hiene to feohtanne þon*ne* gafol to gieldanne. Hie þæt gelæstan swa, 7 sona þone cyning gefliemdon mid his folce, 7 him æfterfolgiende wæron, 7 ealle Ægypte awestan buton þæm fenlondu*m* anu*m*. 7 þa hie hamweard wendon be westan þære ie Eufrate, ealle Asiam hie genieddon *þæt* hie him gafol guldon, 7 þær wæron fiftene gear *þæt* lond herigende 7 westende, oð heora wíf him sendon ærendracan æfter, *[Page 32.] *7 him sædon *þæt* hie oðer dyden, oððe ham comen oððe hie him woldon oðerra wera ceosan. Hi þa þæt lond forleton, 7 him hamweard ferdon.

On þære ilcan tide wurdon twegen æþelingas afliemde of Sciþþian, Plenius 7 Scolopetius wæron hatene, 7 geforan[5] þæt lond, 7 gebudon betuh Capadotiam 7 Pontum neah þære læssan Asian, 7 þær winnende wæron, oð[6] hie hi*m* þær eard genamon. 7 hie ðær æfter hrædlice tide fro*m* þæm londleodum þurh seara ofslægene wurdon. Þa wurdon hiora wif swa sarige on hiora mode, 7 swa swiðlice gedrefed, ægþær ge þara æþelinga wíf ge þara oþerra monna þe mid him ofslægene wæron, þætte [hie] wæpna naman, to þon ðæt hie heora weras wrecan[7] þohton.

[1] *Not in C.*
[2] gesawon *C.*
[3] oð ðe *C.*
[4] *Erased, only the* ð *and* r *being visible;* oðer *C.*
[5] a *originally* o.
[6] *C.* oþ þe *altered to* oþ þæt.
[7] *Originally* wræcan.

in bello equites *veluti unum corpus equorum et hominum videreentur.*

XIV.

Anno ante Urbem conditam CCCCLXXX, Vesoges[1], rex Aegypti, meridiem et septentrionem aut *miscere* bello, aut regno jungere *studens,* Scythis bellum *primus indixit,* missis prius legatis, qui *hostibus parendi leges* dicerent. Ad quae Scythae legatis responderunt, stolide opulentissimum regem adversus inopes sumsisse bellum, *quod timendum ipsi magis versa vice fuerit, propter incertos belli eventus. Porro sibi non expectandum, dum ad se veniatur, sed ultro praedae obviam ituros. Nec mora: nam dicta factis insequuntur.* Primum ipsum Vesogem refugere *in regnum* cogunt: *destitutum* vero exercitum invadunt, universam quoque Aegyptum populassent, nisi paludibus *inpediti, repellerentur.* Inde continuo reversi, perdomitam Asiam vectigalem fecere: ubi per XV annos *sine pace* inmorati, tandem uxorum flagitatione revocantur, denunciantium, ni redeant, *sobolem se a finitimis quaesituras.*

[1] Vesores.

XV.

Medio autem tempore apud Scythas duo regii juvenes, Plynos et Scolopetius[2], domo pulsi in Cappadociae Pontique ora consederunt, *ubi diu proxima quaeque populati, conspiratione* finitimorum per insidias trucidantur. Horum uxores *exsilio ac viduitate* permotae, arma sumunt, et ut omnibus par *ex simili conditione* animus fieret, viros qui *superfuerant,* interficiunt: *atque accensae in hostem sanguine suorum,* ultionem caesorum conjugum, finitimorum excidio consequuntur. Tunc pace armis *quaesita, externos concubitus ineunt,* editos mares

[2] Scolopythus.

7 hi þa hrædlice æfter þæm ofslogan ealle þa wæpnedmen þe him on neaweste wæron. For þon hie dydon swa þe hie woldon þæ*t*te þa oþere wif wæren emsarig*e* him, þæt hie siþþan on him fultum hæfden, ðæt hie ma mehten heora weras wrecan. Hi þa þa wif ealle togædere gecirdon, 7 on ðæt folc winnende wæron, 7 þa wæpnedmen sleande, oð hie þæs londes hæfdon micel on hiora onwalde. Þa under þæm gewinne hie genamon friþ wið þa wæpnedmen. Siþþan wæs hiera þeaw þ*æt* hie ælce geare ymbe twelf monað tosomne ferdon, 7 þær þonne bearna striendon. Eft þonne þa wif heora bearn cendon, þon*ne* feddon hie þa mædencild, 7 slogon þa hysecild. 7 þæm mædencildu*m* hie fortendun þæt swiðre breost foran þæt hit weaxan ne sceolde, þæt hie hæfden þy strengran scyte. For þon hi mon hæt on Crecisc Amazanas[1], þæt is on Englisc 'fortende.'

Heora twa wæron heora cwena, Marsepia 7 Lampida wæron hatene. Hie heora here on tu todældon; oþer æt ham beon heora lond *to healdanne, oðer ut faran to winnanne. Hie siþþan geeodon Europe 7 Asiam þone mæstan dǽl, 7 getimbredon Effesum þa burg, 7 monege oðere on ðære læssan Asiam: 7 siþþan hiera heres þone mæstan dǽl ham sendon mid hiora herehyþe, 7 þone oþerne dæl þær leton þæt lond to healdonne. Þær wearð Marsepia sio cwen ofslagen, 7 micel þæs heres þe mid hiere beæftan wæs. Ðær wearð hire dohtor cwen Sinope. Seo ilce cwen Sinope toeacan hiere hwætscipe 7 hiere monigfealdu*m* duguþum hiere lif geendade on mægðhade.

On þæm dagu*m* wæs swa micel ege from ðæm wifmonnu*m*, þætte Europe ne Asiam[2] ne ealle þa neahþeoda ne mehton aþencean ne acræftan hu hi him wiðstondan mehten, ær þon hie gecuron Ercol þone ent þæt he hie sceolde mid eallum Creca cræftum beswican. 7 þeah ne dorste he geneðan þæt he hie mid firde gefore, ær he ongan mid Creca scipun þe mon 'dulmunus' hætt, þe mon sægð þæt on an sciþ mæge an þusend manna; 7 þa nihtes on ungearwe hi on bestæl, 7 hie swiþe forslog 7 fordyde; 7 hwæðere ne mehte hie þæs londes benæman. On ðæm dagu*m* þær wæron twa cwena, þæt wæron

[1] Amazasanas; Amazanas *C.*

*[Page 33.]

[2] Asia *C.*

mox enecant, feminas nutriunt, inustis infantium dexterioribus mamillis, ne sagittarum jactus *inpedirentur*, unde Amazones dictae.

Harum duae fuere reginae, Marsepia[1] et Lampedo[2], quae agmine diviso in duas partes, vicissim *curam* belli et domus custodiam *sortiebantur*. Igitur cum Europae maximam partem domuissent, Asiae vero *aliquantis civitatibus captis*, ipsae Ephesum, aliasque urbes condidissent, praecipuam exercitus sui partem *onustam* praeda, domum *revocant:* reliquae, ad tuendum Asiae *imperium* relictae cum Marpesia regina, *concursu hostium* trucidantur. Hujus locum capessit Sinope filia, quae singularem virtutis *gloriam* perpetua virginitate cumulavit.

1 Marpesia.
2 Lampeto.

Hac fama excitas gentes tanta *admiratio et* formido invaserat, ut Hercules quoque, *cum jussus fuisset a domino suo exhibere arma reginae, quasi ad inevitabile periculum destinatus*, universam Graeciae *lectam juventutem contraxerit, novem* longas naves praepararit: nec tamen *contentus examine virium*, ex improviso adgredi, et insperatas circumvenire *maluerit*. Duae tunc sorores *regno praeerant*, Antiope et Orithia[3]. Hercules *incautas* oppressit. Inter *caesas* captasque duae sorores Antiopae. Post Orithyam Penthesilea regno potita est: cujus Trojano bello clarissima *inter viros documenta virtutis accepimus*.

3 Orithya.

gesweostor, Anthiopa 7 Orithia; 7 þær wearð Orithia gefangen. Æfter hiere feng to ðæm rice Pentesilia, sio on þæm Troianiscan gefeohte swiþe mære gewearð.

Hit is scondlic, cwæð Orosius, ymb swelc to sprecanne hwelc hit þa wæs, þa swa earme wīf 7[1] swa elðeodge hæfdon gegan þone cræftgestan dǽl 7 þa hwatestan men ealles þises middangeardes, þæt wæs Asiam 7 Europe, þa hie forneah mid ealle aweston, 7 ealda ceastra 7 ealde byrig towurpon. 7 æfter ðæm hie dydon ægþer ge cyninga ricu settan ge niwu[2] ceastra timbredon, 7 ealle þa worold[3] on hiora agen gewill on * wendende wæron folneah c wintra. 7 swa gemune men wæron ælces broces þætte hie hit folneah to nanum facne ne to nanum laðe næfdon þætte þa earman wīfmen hie[4] swa tintredon.

7 nu, þa ðа Gotan coman of þæm hwatestan monnum Germania, þe ægðer ge Pirrus se reða Creca cyning, ge Alexander, ge Iulius se cræftega casere, hie alle from him ondredon þæt hi hie mid gefeohten[5]. Hu úngemetlice ge Rómware bemurciað[6] 7 bespreċað þæt eow nu wyrs (s)ie[7] on þiosan cristendome þonne þæm þeodum þa wære, for þon þa Gotan eow hwōn oferhergedon, 7 iowre burg abræcon, 7 iower feawe ofslogon; 7 for hiora cræftum 7 for hiora hwætscipe iowra selfra anwaldes eoweres unþonces habban mehton, þe nu lustlice sibbsumes friðes 7 sumne dæl (landes)[8] æt eow biddende sindon, to þon þæt hie eow on fultume beon moten, 7 hit ǽr þiosan genog æmettig læg 7 genog weste, 7 ge his nane note ne hæfdon. Hu blindlice monege þeoda sprecað ymb þone cristendóm, þæt hit nu wyrse sie þonne hit ær wære, þæt hie nellað geþencean oþþe ne cunnon, hwær hit gewurde ær þæm cristendome, þæt ænegu þeod oþre hiere willum friþes bæde, buton hiere þearf wære, oþþe hwær ænegu þeod æt oþerre mehte frið begietan, oððe mid golde, oððe mid seolfre, oþþe mid ænige feo, buton he him underþiedd wære. Ac siþþan Crist geboren wæs, þe ealles middangeardes is sibb 7 frið, nales þæt án þæt men hie mehten aliesan mid feo of þeowdome, ac eac þeoda him be-

[1] *Beginning of a gap in C.* (wīf *last word in C.*)

[2] *So also C.*

[3] *Originally* worolde; *the* e *erased;* worold *C*

* [Page 34.]

[4] *Here C. begins again* (hŷ).

[5] mid gefeohte sohte *C.*

[6] bemurcniað *C.*

[7] *From C.*

[8] *From C.*

XVI.

Proh dolor, pudet *erroris humani*. Mulieres patria profugae Europam atque Asiam, id est, fortissimas mundi partes *intraverunt*, *pervagatae sunt*, deleverunt, centum pene annis evertendo urbes *plurimas*, atque alias constituendo, tenuerunt: nec tamen miseriae hominum *pressura temporum* deputata est.

Modo autem Gothi, quos Alexander *evitandos pronuntiavit*, Pyrrhus exhorruit, Caesar etiam *declinavit totis viribus tot Romanas ingressi provincias, societatem Romani foederis* precibus *sperant:* quam *armis vindicare* potuissent; exiguae *habitationis sedem* rogant: semetipsos ad tuitionem *Romani regni* offerunt, *quos solos invicta regna timuerunt*. Et tamen caeca gentilitas, *cum haec Romana virtute gesta non videat, fide Romanorum inpetrata non credit, nec adquiescit, cum intelligat, confiteri beneficio Christianae religionis* (*quae cognatam per omnes populos fidem jungit*) *eos viros sine praelio sibi esse subjectos*, quorum feminae *majorem* terrarum *partem inmensis caedibus deleverunt.*

tweonum buton þeowdome gesibbsume wæron. Hu wene ge hwelce sibbe þa weras hæfden ær þæm cristendome, þonne heora wif swa monigfeald yfel donde wæron on þiosan middangearde?

(I, XI.)

Ær þæm þe Romeburg getimbred wære feower hunde (wintrum)[1] ⁊ xxxgum wintra, gewearð þætte Alexander, Priamises sunu *þæs cyninges, of Troiana þære byrig, genom þæs cyninges wif Monelaus, of Læcedemonia, Creca byrig, Elena. Ymb hie wearð þæt mære gewinn ⁊ þa miclan gefeoht Creca ⁊ Troiana, swa þætte Crecas hæfdon M scipa þara miclana dulmana[2], ⁊ him betweonum gesworan þæt hie næfre noldon on cyþþe cuman ær hie hiora teonan gewræcen. ⁊ hi ða x gear[3] ymbe þa burg sittende wæron ⁊ feohtende. Hwa is þætte áriman mæge hwæt þær moncynnes forwearð on ægðere hand, þæt Omarus[4] se scop sweotelicost sægde! For þon nis me þæs þearf, cwæð Orosius, to secgenne, for þon hit longsum is, ⁊ eac monegum cuð. Þeah swa hwelcne mon swa lyste þæt witan, ræde on his bocum hwelce ungetina[5] ⁊ hwelce tibernessa (hie dreogende wæron) ægðer ge on monslihtum ge on hungre ge on scipgebroce ge on mislicre forscapunge, swa mon on spellum sægð. Þa folc him betweonum ful x winter þa gewin wraciende[6] wæron. Geþence þonne þara tida ⁊ nu þissa, hwæþre[7] (him bet licien!)[8].

Þa sona of þæm gefeohte wæs oþer æfterfylgende. Eneas mid his firde fór of þæm Troianiscan gefeohte in Italiam. Þæt mæg mon eac on bocum sceawigean, hu monega gewin ⁊ hu monega gefeoht he ðær dreogende wæs.

(I, XII.)

Ær þæm þe Romeburg getimbred wære LXIIIIgum wintra, ricsade Sarda[no]polus[9] se cyning in Asiria, þær Ninus se cyning ærest ricsade, ⁊ Sardanopolus wæs se siðmesta cyning þe on ðæm londe ricsade. He wæs swiþe furþumlic mon, ⁊

*[Page 35.]

1 *From C.* (wintran).
2 dulmuna *C.*
3 gear *with erasure after the* r.
4 Omerus *C.*
5 ungetima *C.*
6 wrécende *C.*
7 *L.* hwæðran, *C.* hwæþer.
8 *From C.* (hine bet lycian).
9 Sarda-[nopo]polus; Sarþanápolus *C.*

XVII.

At vero ante Urbem conditam CCCCXXX anno, raptus Helenae, conjuratio Graecorum, et *concursus* mille navium, dehinc decennis obsidio, ac *postremo* famosum Trojae *excidium praedicatur*. In quo *bello quas nationes, quantosque populos idem turbo involverit, atque adflixerit*, Homerus poeta, *in primis clarus*, luculentissimo *carmine* palam fecit: nec *per ordinem* nunc *retexere* nostrum est, quia et operi longum et omnibus notum *videtur*. Verumtamen qui *diuturnitatem illius obsidionis, eversionis atrocitatem*, caedem, *captivitatemque* didicerunt, videant, si *recte isto, qualiscunque est*, praesentis temporis *statu offenduntur*.

XVIII.

Paucis praeterea annis intervenientibus, Aeneae, Troja *profugi*, adventus in Italiam *quae arma commoverit, qualia* bella *excitaverit, ludi litterarii disciplina nostrae quoque memoriae inustum est.*

XIX.

Anno ante Urbem conditam LXIIII, novissimus apud Assyrios regnavit Sardanapalus, vir *muliere corruptior:* qui *inter scortorum greges feminae habitu purpuram colo tractans*, a praefecto suo Arbato, qui tunc Medis praeerat, visus atque *exsecrationi*

hnesclic, 7 swiþe wræne, swa þæt he swiðor lufade wifa gebæro þon*ne* wæpnedmonna. *Þæt* þa onfunde Arbatus his ealdormon, þe he gesett hæfde ofer Meðas ðæt lond. He angan sierwan mid þæm folce þe he ofer wæs, hu he hiene beswican mehte, 7 aspon hi*m* from ealle þa þe he ondred ðæt him on fyl[s]te beon woldon. Þa se cyning ðæt anfunde, *[Page 36.] *þæt him mon geswicen hæfde, he ða hiene selfne forbærnde. 7 siþþan hæfdon Mæðe onwald ofer Asirie. Hit is unieðe to gesecgenne hu monege g*e*win siþþan wæron betuh Mæðu*m*, 7 Caldeum, 7 Sciððian. Ac *þæt* mon mæg witan, þon*ne* swa ofermætlicu ricu onstyrede wæron, hu monege missenlice moncwealmas on ðæm gewinnu*m* gewurdon.

Æfter þæm ricsade Fraortes se cyning in Meðen. Æfter þæm Fraorte ricsade Diocles, se Mæðe[1] rice swiðe g*e*miclade. Æfter (þam)[2] Diocle feng Astiai to rice, se næfde nan[ne] sunu; ac he na*m* his nefan hi*m* to suna of Persam þære þeode, Cirus wæs haten. Se þa, mid ðon þe he g*e*weox, him þa ofþyncendum 7 ðæm P*er*seum *þæt* hie on his eames anwalde wæron 7 on þara Meða, ac hie gewin uphofan. He þa Ast(i)ai[3] se cyning beþohte swiðost to Arpelles his ealdormenn, *þæt* he mid his cræfte his nefan mid g*e*feohte wiðstode; for þon ðe se cyning ne g*e*munde þara monigra teonena þe hiora ægðer oþru*m* on ærdagu*m* g*e*dyde, 7 hu se cyning het his sunu ofslean, 7 hiene siþþan þæm fæder to mete gegierwan, þeh heora g*e*winn þa gesemed wære. He þa se ealdormon mid firde fór ongean þæm P*er*seum, 7 sona þæs folces þone mæstan dǽl fleonde mid ealle forlædde, 7 mid sea[r]we þæm P*er*seo cyninge on onwald g*e*dyde. 7 on þæm g*e*feohte Meða cræft 7 heora duguð gefeoll.

Þa se cyning þæt facn anfunde þe se ealdormon wiþ hiene gedon hæfde, he þeah gegaderade þone fultum þe he þa mæhte, 7 wið þæm nefan fird gelædde. 7 he Cirus P*er*sea cyning hæfde þriddan dæl his firde beæftan him, on *þæt* gerad, gif ænig wære þe fyr flug*e* þe on ðæm g*e*feohte wæs þon*ne* to þæm folce þe þær beæftan wæs, *þæt* hine mon sloge swa raðe swa mon hiora fiend wolde. Þa þ[e]ahhwæ[ð]re gebyrede hi*m* þæt hie

[1] Mæþa C.
[2] From C.
[3] From C.

habitus, mox etiam *excitis* Medorum populis *ad bellum provocatus, et victus, ardenti pyrae se injecit.* Exin regnum Assyriorum in Medos *concessit.* Deinde multis praeliis *undique* scatescentibus, quae *per ordinem* disserere nequaquam *aptum videtur, per varios proventus* ad Scythas Chaldaeosque, et *rursus* ad Medos *parili via rediit. In qua brevitate* pensandum est: quantae clades gentium fuere, quanta bella fluxerunt, ubi *toties tot et talia* regna mutata sunt.

Post haec Medis Phraortes imperitavit. Post hunc Diocles regnavit, qui auctum late imperium *moriens* Astyagi *dedit.* Astyages, *virili prole vacuus,* Cyrum nepotem apud Persas *genitum* habuit. Sed Cyrus, mox ut adolevit, *congregata* Persarum *manu, avo* certamen *indixit.* Porro Astyages oblitus sceleris sui, quod in Harpalum[1] dudum admiserat, cum filium ejus interfecit, *epulandumque* patri *adposuit. Hujus* ergo *facti* inmemor, ipsi Harpalo *summam belli committit,* qui *acceptum* exercitum statim Cyro per proditionem tradit.

1 **Harpagum.**

Quo comperto, *Astyages,* raptis secum copiis, *in Persas* ipse proficiscitur, *acriusque certamen instaurat, proposito suis metu,* si quis e praelio cedere *moliretur, ferro exciperetur. Qua necessitate instanter Medis pugnantibus, pulsa iterum Persarum acies,* cum paulatim cederet, uxores eorum obviam occurrunt, *orant, in praelium revertantur: cunctantibus obscoena corporis ostendunt,* quaerentes, num in uteros uxorum vellent refugere.

hwæthwara gebugan to fleonne. Hi þa hiera wif him ongean iernende [wæron], 7 hie swiþe torn*wyrdon, 7 acsedon, gif hie feohtan ne dorsten, hwider hie fleon woldon; þæt hie oðer gener næfden, buton hie on heora wifa hrif *ge*witon. Hi þa hrædlice, æfter þæm þe þa wif hie swa scondlice *ge*ræht hæfdon, *ge*wendan eft ongean þone cyning, 7 ealne his here gefliemdon, 7 hiene selfne gefengon. He þa Cirus ageaf þæm cyninge his eame ealle þa are þe he ær hæfde, buton ðæt he cyning nære; 7 he þæt wæs eall forsacende for þon þe *him* Arpellas se ealdormon ær to beswice wearð mid his agenre þeode. Ac him Cirus his nefa gesealde Ircaniam þa þeode on anwald to habbanne. Ðær wearð Mæðe[1] onwald geendod. Ac Cirus mid Perseum to ðæ*m* anwalde feng. Ac þa byrig þe on monegu*m* þeodu*m* Mæðum ǽr gafol guldon wurdon Ciruse to monegu*m* *ge*feohtum.

*[Page 37.]

1 Mæþa C.

On ðæm dagu*m* wilnade su*m* æðeling to ricsianne in Argentine þære ðeode, Falores wæs haten. He wæs of Si[ci]lia þæ*m* londe, 7 mid ungemetlicre pi(n)unge he wæs þ*æt* folc cwielmende, to ðon þæt hie him anbugen. Ða wæs þær su*m* árgeotere, se mehte dón missenlica anlicnessa. He þa se geotere *ge*bead þæ*m* æðelinge, for ðon[2] he hi*m* cweman þohte, þ*æt* he hi*m* æ[t] ðære pínunge fylstan wolde þe he ðæm folce donde wæs. He þa swa dyde, 7 *ge*worhte anes fearres anlicnesse of áre, to ðon, þon*ne* hit hat wære, 7 mon þa earman men oninnan don wolde, hu se hlynn mæst wære, þon*ne* hie þ*æt* susl þæron þrowiende wæron; 7 eac þæt se æþeling ægðer hæfde, *ge* his plegan *ge* his *ge*will, þon*ne* he þara manna tintrego oferhierde. Þa þæt þa onhæt wæs, 7 eall gedón swa se geotere þæm æðelinge ær behet, se æðeling þ*æt* þa sceawode, 7 cwæð þ*æt* þæ*m* weorce nanum men ær ne gerise bet to fandianne þon*ne* þæ*m* wyrhtan þe hit worhte. Het hiene þa niman 7 ðæron bescufan.

2 for ðon þe C.

For hwi besprecað nu men þas cristnan tida, 7 secgað þæt nu wyrsan tida sien þon*ne* þa wæren, þa, þeh þe hwa wære

Quo facto erubescentes in praelium redeunt: et quos *fugiebant*, fugere compellunt. Ibi tunc *Astyages* capitur, cui Cyrus nihil aliud quam regnum abstulit, eumque Hyrcanorum genti praeposuit. Is finis imperii Medorum fuit. Sed civitates, quae tributariae Medorum erant, *a Cyro defecerunt:* quae res Cyro multorum bellorum causa et origo exstitit.

XX.

Ea tempestate Phalaris Siculus Agrigentinos *arrepta tyrannide populabatur. Qui crudelis mente invenit aliquando quem juste puniret injustus.* Nam *Perillus* quidam aeris opifex adfectans tyranni amicitiam, *aptum munus crudelitati illius ratus,* taurum aeneum fecit, *cui fabricae januam e latere composuit,* quae ad contrudendos *damnatos* receptui foret: ut cum inclusus ibidem *subjectis* ignibus torreretur, *sonum vocis extortae capacitas concavi aeris augeret. Sed Phalaris et ultioni materiam praebuit, et crudelitati: nam ipsum opificem sua inventione punivit.*

Eligant nunc Siculi, utrum in diebus Phalaridis esse maluissent, innocentum vitas poenis extorquentium, an his temporibus

*[Page 38.] mid þæm cyningum on hiora gewill * yfel donde, *þæt* hie swa þeah æt him ne mehton mid þy nane áre findan? 7 nu cyningas 7 caseras, þeah þe hwa wið hiora willan gegylte, hie ðeah for Godes lufan, be ðæs gyltes mæþe, forgifnesse doð.

(I, XIII.)

Ær þæm þe Romeburg getimbred wære xxx wintra, wæs þætte Pelopensium 7 Atheniensium, Creca þeoda, mid eallu*m* hiera cræftu*m* him betweonu*m* winnende wæron; 7 hie to ðon swiðe forslagene wurdon on ægþere hand, *þæt* hiera feawa to lafe wurdon. On þære ilcan tide wæron eft oðre siþe þa wifmen winnende on Asiam, þe ær on Sciþþian wæron, 7 hie swiðe áwestan 7 forhergedan.

(I, XIIII.)

Ær þæm þe Romeburg getimbred wære xxgum wintru*m*, Læcedemoniæ 7 Mesiane, Creca leode, him betweonu*m* winnende wæron xx wintra, for þon Mesiane noldon ðæt Læcedemonia mægdenmenn mid heora ofreden 7 heora godu*m* ons‸gden. Þa æt nihstan hie hæfden[1] getogen eal Creca folc to ðæm gewinnu*m*, þa Læcedemonia besætan þa burg Mæs[ian]e x wint*er*, 7 aðas gesworan *þæt* hie næfre noldon æt ham cuman ær hie þæt gewrecen hæfden. Þa redon[2] hi him betweonu*m*, 7 cwædon þæt hie to raðe wolden fultu*m*lease beon æt heora bearnteamu*m*, þa hi ðær swa longe ðohton to beonne, 7 *þæt* mid hiera weddu*m*[3] gefæstnod hæfdon, 7 þæt hi heora feondu*m* bet dyde þon*ne* wyrs mid þæ*m*. Gecwædon þa *þæt* þa þe ǽr æt þæm aþum næren, *þæt* þa ham gelendon, 7 bi eallu*m* heora wifu*m* bearna striendon. 7 þa oðere sittende wæran ymb þa burg, oð hi hie gewunnene hæfdon; þeah hie hi*m* lytle hwile gehiersume wæron.

Ac gecuron him anne scop to cyninge of Atheniensem, 7 eft mid firde foran wiþ þa Messene. Þa hi hi*m* nealæhtan, þa getweode hie hwæðer hie wið hi*m* mæhten. Se heora cyning *[Page 39.] ongan ða * singan 7 giddian, 7 mid þæm scopleoðe heora mod

1 hæfdon *C.*

2 ræddan *C.*

3 *From C.*; wendum *L.*

Christianis, cum imperatores *Romani ipsa in primis religione compositi ne ipsorum quidem injurias exigunt tyrannorum.*

XXI.

Anno ante Urbem conditam xxx, Peloponnensium Atheniensiumque bellum totis viribus commissum est: in quo mutuis caedibus *ad hoc coacti sunt, ut velut victi se ab alterutro subtraherent, bellumque desererent.* Tunc etiam *Amazonum gentis* in Asiam incursus plurimam diu late vastationem stragemque edidit.

Anno vicesimo ante Urbem conditam Lacedaemonii contra Messenios propter *spretas* virgines suas in *solemni* Messeniorum sacrificio, per annos viginti bellantes, *ruinae suae* totas Graeciae *vires* inplicuerunt: qui, cum se exsecrationibus devovissent, sacramentisque obstrinxissent, domum, nisi *Messena expugnata,* nunquam esse redituros, ac per decem annos *longa fatigati* obsidione, consultatione habita, *veriti* ne, intercepta spe sobolis, *sibi magis hac perseverantia,* quam *Messeniis* perditio nutriretur, *selectos in exercitu* eos, qui *post* jusjurandum *in supplementum militiae venerant, Spartam remittunt,* quibus promiscuos omnium feminarum concubitus *permisere.* Ipsi autem *proposito insistentes* expugnant *Messenios, victos servitio premunt.*

At illi jugum excutiunt, arma sumunt, bellum instaurant. Lacedaemonii Tyrtaeum, poetam Atheniensem, *ducem praelio* legunt. Cum *desistendum certamine propter metum periculi arbitrarentur, Tyrtaei* ducis *composito* carmine et

swiðe getrymede, to þon *þæt* hie cwædon þæt hie Mesiana folce wiðstondan mehten. (Heora)[1] þeh wurdon feawa to lafe on aðre hand. 7 *þæt* Creca folc fela geara him betweonu*m* dreogende wæron, ægþer g*e* of Læcedemonia, g*e* of Mesiane, ge of Boetium, ge of Atheniensium; 7 monege oþera þeoda to ðæ*m* ilcan g*e*winne g*e*tugon.

Nu is hit scortlice ymbe *þæt* g*e*sægd þætte ær gewearð ǽr Romeburg g*e*timbred wære, þæt wæs from fry*m*ðe middang*ea*rd*es* feower þusend wintra 7 feower hund 7 twa 7 hundeahtatig, 7 æfter þæm þe hio g*e*timbred wæs, wæs ures Dryhtnes acennes ymb seofon hund wintra 7 vtiene[2]. Her endað sio forme bóc, 7 onginð sio æfterre.

(II, I.)

Ic wene, cwæð Orosius, þæt nan wís mon ne sie, buton he genóh geare wite þætte God þone ærestan monn ryhtne 7 godne gesceop, 7 eal monncynn mid him. Ond for þon þe he þæt gód forlet þe him geseald wæs, 7 wyrse geceas, hit God siþþan longsu*m*lice wrecende wæs, ærest on him selfum, 7 siþþan on his bearnum gind ealne þisne middang*ea*rd mid monigfealdum brocum 7 gewinnum, g*e* eac þas eorþan, þe ealle cwice wyhta bi libbað, ealle hiere wæstmbæro (he)[3] gelytlade. Nu we witán þæt ure Dryhten us gesceop; we witon eac þæt he ure reccend is, 7 us mid ryhtlicran lufan lufað þon*ne* ænig mon. Nu we witon þæt ealle onwealdas from him sindon; we witon eac þæt ealle ricu sint from him, for þon ealle onwealdas of rice sindon. Nu he þara læssena rica reccend is, hu micle swiþor wene we þæt he ofer þa maran sie, þe on swa unmetlican[4] onẃealdun ricsedon!

An wæs Babylonicum, þær Ninus ricsade; þæt oðer wæs Creca, þær Alexander ricsade; þridda wæs Affricanum, *þær[5] Ptolome[6] ricsedon; se feorða is Romane, þe giet ricsiende sindon. Þis feower heafodricu sindon on feower endum þyses

[1] *From C.*
[2] y. tiene; *tail of* y *erased*; *C.* tyne.
[3] *From C.*
[4] ungemetlicum *C.*
*[Page 40.]
[5] þæp *MS.*
[6] Phtolome *C.*

pro concione recitato, rursus accensi, *mox in certamen ruunt.*

Et quoniam spopondisse memini dicturum me esse ab Orbe condito usque ad Urbem conditam, *huic* volumini, *quod ab Orbe condito explicuimus,* finis hic sit, ut *ab Urbe condita* sequens libellus incipiat. Ab Orbe condito usque ad Urbem conditam anni IV millia CCCCLXXXVII. Ab Urbe condita usque ad nativitatem Christi, DCCXV. colliguntur.

(II, I.)

Neminem jam esse hominum arbitror, quem latere possit, quod hominem *in hoc mundo* Deus fecerit rectum, unde etiam peccante homine mundus *arguitur,* ac terra haec, in qua vivimus, *defectu caeterorum animalium,* et sterilitate suorum fructuum *castigatur.* Itaque si creatura Dei, *merito* et dispensatio Dei sumus, quis enim *magis* diligit, *quam ille qui fecit?* *quis autem ordinatius* regit, *quam is qui et fecit et diligit?* Omnem potestatem a Deo esse *et qui non legerunt sentiunt, et qui legerunt* recognoscunt. Quod si potestates a Deo sunt, quanto magis regna, a quibus *reliquae* potestates progrediuntur? Si autem regna *diversa,* quanto aequius regnum aliquod maximum, *cui reliquorum regnorum potestas universa subjicitur!*

Quale *a principio* Babylonium, et *deinde* Macedonicum fuit; *post* etiam Africanum, atque *in fine* Romanum, quod usque ad nunc *manet*: eademque ineffabili *ordinatione* per quatuor mundi cardines, quatuor regnorum principatus fuerunt, *dis-*

middangeardes, mid únasecgendlicre Godes tacnunge. Þæt Babylonicum wæs þæt forme, ⁊ on easteweardum; þæt æfterre wæs þæt Crecisce, ⁊ on norðeweardum; þæt þridde wæs þæt Affricanum, ⁊ on suðweardum; þæt feorþe is Romane, ⁊ on westeweardum. Babylonisce þæt æreste ⁊ Romane þæt siðmeste hie wæron swa fæder ⁊ sunu, þonne hie heora willan moton wel wealdan. Þæt Crecisce ⁊ þæt Affri(c)anisce wæron swa swa hie him hiersumedon, ⁊ him underþieded wære. Þæt ic wille eac gescadwislecor gesecgean, þæt hit mon geornor ongietan (mæge)[1].

[1] From C.

Se æresta cyning wæs Ninus haten, swa we ær beforan sægden. Þa hiene mon ofslog, þa feng Sameramis his cwen to þæm rice, ⁊ getimbrede þa burg Babylonie, to þon þæt heo wære heafod ealra Asiria; ⁊ hit fela wintra siþþan on þæm stod, oð ðæt Arbatus, Meþa ealdormon, Sardanopolum Babylonia cyning ofslog. Þa wearð Babylonia ⁊ Asiria anwald geendad, ⁊ gehwearf on Meðas. On þæm ilcan geare þe þiss wæs, Procos, Numetores fæder, ongon ricsian in Italia þæm londe, þær eft Romeburg getimbred wearð. Se Procos wæs Numetores fæder ⁊ Mulieses, ⁊ wæs Siluian eam. Seo Siluie wæs Romuses modor ⁊ Romules, þe Romeburg getimbredon. Ðæt wille ic gecyþan, þæt þa ricu of nanes monnes mihtum swa gecræftgade [ne] wurdon, ne for nanre wyrde buton from Godes gestihtunge.

Ealle stærwriteras secgað þæt Asiria rice æt Ninuse begunne, ⁊ Romana rice æt Procose begunne. From ðæm ærestan geare Ninuses rices oðþæt Babylonia burg getimbred wæs, wæron LXIIII wintra; * eac of ðæm ilcan geare þe Procos ricsade in Italia wæron eac swilce LXIIII wintra, ær mon Romeburg getimbrede. Þy ilcan geare þe Romana rice weaxan ongann ond miclian, on Procos dæge þæs cyninges, þy ilcan geare gefeoll Babylonia ⁊ eall Asiria rice ⁊ hiora anwald, æfter þæm ðe mon heora cyning ofslog Sardanopolum. Siþþan hæfdon Caldei þa lond gebún on freodome, þe nihst þære byrig wæron,

*[Page 41.]

tinctis gradibus eminentes, ut Babylonium regnum ab oriente, a meridie Carthaginense, a septentrione Macedonicum, ab occidente Romanum: quorum inter primum ac novissimum, id est, inter Babylonium et Romanum, quasi inter patrem ac filium, Africanum et Macedonicum, *brevia et media, quasi tutor curatorque venerunt, potestate temporis, non jure haereditatis, admissa.* Quod *utrum ita sit,* apertissime expedire curabo.

II.

Rex primus *apud Assyrios* Ninus fuit. Occiso Nino, Semiramis, uxor ejus *totius Asiae regina,* Babyloniam urbem instauravit, caputque *regni* Assyrii ut esset instituit. Regnum Assyriorum diu inconcussa potentia stetit, sed cum Arbatus, praefectus Medorum, Sardanapalum regem *suum* apud Babyloniam interfecisset, regni summam ad Medos transtulit. *Ita Babylonis regnum* eo anno *in Medos derivatum est,* quo anno *apud Latinos* Procas, Amulii et Numitoris pater, avus autem *Rheae* Sylviae, quae mater Romuli fuit, regnare coepit.

Ut autem *omnia haec profundissimis* Dei *judiciis* disposita, non autem humanis viribus, aut *incertis* casibus accidisse perdoceam, omnes historiae *antiquae* a Nino incipiunt, omnes historiae *Romanae* a Proca exoriuntur. Deinde a primo anno imperii Nini usque quo Babylon instaurari *coepta est,* interveniunt anni sexaginta et quatuor. Et a *primo* anno Procae, cum regnare *coepit,* usque ad conditionem Urbis, intersunt anni aeque sexaginta et quatuor. Ita *regnante* Proca *futurae* Romae *sementis jacta est, etsi nondum germen adpareret.* Eodem anno Babylonis regnum defecit, *etsi adhuc Babylon ipsa consistit.*

þeh þe Mæðe hæfden þone anwald ofer hie, oðþ*æt* Cirus, Persea cyning, rics[i]an ongann, ⁊ ealle Babylonia áweste, ⁊ ealle Asirie ⁊ ealle Mæþe on Persa anwald gedyde. Þæt þa swa gelomp, ðætte on þære ilcan tide þe Babylonia ðiowdome onfeng from Ciruse ðæm cyninge, þætte Roma aliesed wearð of þeowdome þara unryhtwisestana cyninga ⁊ þara ofermodgestana, þe mon hæt Tarcuinie; ⁊ ða ðæt eastrice in Asiria gefeoll, þa eac þæt westrice in Roma aras.

Giet scæl ic, cwæð Orosius, monigfealdlecor sprecan wiþ þa þe secgað þæt þa anwaldas sien of wyrda mægenum gewordene, nales of Godes gestihtunge, hu emnlice hit gelomp ymb ðás tu heofodricu, Asiria ⁊ Romana, swa swa we ær sægdon, þætte Ninus ricsade on ðon eastrice LII wintra, ⁊ æft*er* him his cwen Sameramis XLII wintra, ⁊ on middeweardu*m* hire rice hio getimbrede Babylonia þa burg. From þæm g*e*are þe heo getimbred wearð, wæs hire anwald M wintra ⁊ C ⁊ LX ⁊ folnæh feower, ær hio hiere anwaldes benumen wurde ⁊ beswicen from Arbate hiere agnu*m* ealdormenn ⁊ Meþa cyninge; þeh þe siððan ymbe þa burg lytle hwile freodom wære buton onwalde, swa we ær sægdon, from Caldei þæm leodum. Swa[1] eac swilce wearð Romeburg ymb M wintra ⁊ C ⁊ LX ⁊ folneah feower, þ*æt*te Alrica hiere ealdormon ⁊ Gotona cyning hiere onwaldes hie beniman woldon; ⁊ heo *hwæðere[2] onwealg on hiere onwalde æfter[3] þurhwunade. Þeh þe ægþer þissa burga þurh Godes diegelnessa þus getacnod wurde: ærest Babylonia þurh hiere agenne ealdormon, þa he hiere cyning beswac; swa eac Roma, þa hi hiere agen ealdormonn ⁊ Gotona cyning hiere anwaldes beniman[2] woldon—hit þeh God for heora cristendome ne geþafode, naþer ne for heora caseras ne for heora selfra, ac hie nugiet ricsiende sindon ægþer ge mid hiera cristendome ge mid hiora anwalde ge mid hiera caseru*m*.

Þis ic sprece nu for ðæm þe ic wolde þæt þa ongeaten, þe þa tida ures cristendomes leahtriað, hwelc mildsung siþþan wæs, siþþan se cristendom wæs; ⁊ hu monigfeald wólbærnes ðære worulde ær þæm wæs; ⁊ eac þæt hie oncnewen hu

1 and swa *C.*

*[Page 42.]

2 *Originally* hwægðere; *the* g *erased.*

3 æfter þæm *C.*

2 benaman *with* i *written over the* a; beniman *C.*

Descendente autem Arbato in Medos, partem regni penes se retinuere Chaldaei, *qui Babyloniam sibi adversus Medos vindicaverunt.* Ita *Babyloniae* potestas apud Medos, *proprietas* apud Chaldaeos fuit. Babylon novissime eo tempore a Cyro rege subversa, quo primum Roma a Tarquiniorum regum dominatione liberata est. Siquidem sub una eademque convenientia temporum illa cecidit, ista surrexit : illa tunc *primum alienigenarum* perpessa dominatum, *haec tum primum etiam suorum adspernata fastidium.*

Et ne diutius verbis morer, committo me dentibus insanientium, sed veritatis praesidio liberandum.

III.

Regnavit Ninus annis quinquaginta duobus. Cui successit uxor sua Semiramis: quae cum et ipsa quadraginta et duobus annis regnaret, medio imperii sui *tempore* Babylonem, *caput regni,* condidit. Ita Babylon post annos mille centum sexaginta et propemodum quatuor, quam condita erat, a Medis, et ab Arbato, rege eorum, praefecto autem suo, spoliata *opibus* regno : ipsa tamen postea aliquamdiu *mansit incolumis.* Similiter et Roma post annos *totidem, hoc est,* mille centum sexaginta et fere quatuor, a Gothis et Alarico rege eorum, comite autem suo, *irrupta* et *opibus* spoliata, *non* regno, manet adhuc, et regnat incolumis : quamvis in tantum arcanis *statutis* inter utramque urbem *convenientiae totius ordo servatus sit,* ut et ibi praefectus ejus *Arbatus regnum invaserit,* et hic praefectus hujus *Attalus* regnare tentaverit: tametsi apud hanc *solam* merito *Christiani* imperatoris *attentatio profana vacuata sit.*

' Itaque haec ob hoc *praecipue* commemoranda *credidi,* ut intelligant hi, qui de temporibus Christianis murmurant, *unum* Deum disposuisse *tempora,* et in principio *Babyloniis, et in fine Romanis;* illius clementiae esse, *quod vivimus.* Ecce similis

gelimplice ure God on þæm ærran tidu*m* þa anwaldas ⁊ þa ricu sette, se ilca [se] þe giet settende is ⁊ wendende ælce onwaldas ⁊ ælc rice to his willan. Hu gelice onginn þa twa byrg hæfdon, ⁊ hu gelice heora dagas wæron, ægðer ge on (ðæm)[1] góde ge on ðæm yfele! Ac hiora anwalda endas wæron swiþe ungelice; for þon þe Babylonie mid monigfealdum unryhtum ⁊ firenlustum mid heora cyninge buton ælcre hreowe libbende wæran, þ*æt* hie hit na gebetan noldan, ær þon hie God mid þæm mæstan bismere geeaðmedde, þa he hie ægðres bena*m* ge heora cyninges ge heora anwaldes; ac Romane mid hiora cristnan cyninge Gode þowiende wæron, þætte he him for þæm ægþres geuþe, ge hiora cyninges *ge* heora anwaldes. For þæm magan hiora spræce gemetgian þa þe þæs cristendomes wiþerflitan sint, gif hie gemunan willað hiora ieldrena unclænnessa, ⁊ heora wolgewinna, ⁊ hiora monigfealdan unsibbe, ⁊ *[Page 43.] hiora únmilt*sunge þe hie to gode hæfdon, ge eac him selfum betweonu*m*; ðæt hie nane mildheortnesse þurhteon ne mehtan, ær þæm him seo bót of ðæm cristendome cóm, þe hie nú swiþost tælað.

(II, II.)

Ymb feower hunde wintra ⁊ ymb feowertig þæs þe Troia Creca burg awested wæs, wearð Romeburg getimbred from twam gebroðru*m*, Remuse ⁊ Romuluse. ⁊ raðe æfter[2] Romulus hiora anginn *ge*unclænsade mid his broðor slege, ⁊ eac siþþan mid his hiwunge ⁊ his geferena: hwelce bisena he ðær stellende wæs, mid þæm þe hie bædon Sabini þa burgware þ*æt*te hi him geuðen hiora dohtra him to wifum to habbanne, ⁊ hie him þara bena forwierndon. Hi swaþeah heora unðances mid swicdome hie begeaton, mid þæm þe hie bædon þ*æt* hie him fylstan mosten ðæt hie hiera godu*m* þe ieð blotan mehten: þa hie him þæs getygðedon, þa hæfdon hi him to wifum, ⁊ heora fæderu*m* eft agiefan noldon. Ymb þ*æt* wearð þ*æt* mæste *ge*winn monig gear, oð[3] hie fornæh mid ealle forslægene ⁊ forwordene wæron on ægþere healfe, þæt hie mid nanum þinge ne mehton gesemede weorþan, ær þara Romana wif mid heora

[1] From C.
[2] æfter ðan C.
[3] oþ þe C.

Babylonis ortus et *Romae*, similia bona, similia mala; tamen non similis exitus, similisve defectus. Illa enim regnum amisit, haec retinet; illa interfectione regis orbata, haec *incolumi* imperatore *secura est. Et hoc quare?* Quoniam *ibi* in rege libidinum turpitudo punita, *hic* Christianae *religionis continentissima aequitas in rege servata est.* Quapropter desinant religionem lacerare, *et lacessere patientiam Dei: propter quam habent, uti et hoc quoque inpunitum habeant, si aliquando desistant.* Recolant sane *mecum* majorum suorum *tempora*, bellis *inquietissima*, sceleribus *exsecrabilia*, dissensionibus *foeda.*

IV.

Anno post eversionem Trojae CCCCXIV, urbs Roma a Romulo et Remo, geminis *auctoribus*, condita est. Cujus *regnum* continuo Romulus parricidio inbuit: *parique successu crudelitatis sine more raptas Sabinas, inprobis nuptiis confoederatas, maritorum et parentum cruore dotavit.* Itaque Romulus, interfecto *primum* avo Numitore, dehinc *Remo* fratre, arripuit imperium, *Urbemque constituit:* regnum avi, muros fratris, templum foceri sanguine dedicavit. *Sabinorum feminas tam inhoneste praesumpsit, quam nefarie defendit. Ducem eorum Titum Tatium diu armis propulsatum,* mox ut in societatem regni adsumpsit, occidit.

cildum iernende wæron gemong ðæm gefeohtum, 7 heora fæderum wæron to fotum feallende, 7 biddende þæt hie for þara cilda lufan þæs gewinnes sumne ende gedyden. Swa weorðlice 7 swa mildelice wæs Romeburg on fruman gehalgod, mid broðor blode, 7 mid sweora, 7 mid Romuluses eame Numetores, þone he eac ofslog, ða he cyning wæs, 7 him self siþþan to ðæm rice feng! Þuss gebletsade Romulus Romana rice on fruman: mid his broðor blode þone weall, 7 mid þara sweora blode þa cirícean, 7 mid his eames blode *þæt* rice. Ond siþþan his agenne sweor to deaðe beswác, þa he hiene to him áspón, 7 him gehet * ðæt he his rice wið hiene dælan wolde, 7 hiene under ðæ*m* ofslog.

He þa Romulus æfter þiosan underfeng Cirinensa gewinn þara burgwarana, for þon þe he þagiet lytel landrice hæfde buton þære byrig anre, for þon þe Romulus 7 ealle Romware oþerum folcum unweorðe wæron, for þon ðe hie on cnihthade wæron oþerra manna niedlingas. Þa hie ða hæfdon Cirinen(sa)[1] þa burg ymbseten, 7 ðær micelne hungor þoliende wæron, þa gecwædan hie þæt him leofre wære þæt hie on ðæm iermþum heora lif geendodon þon*ne* hie ðæt gewinn forleten, oððe frið genamen. Hie ðær þa winnende wæron oð hie þa burg abræcon, 7 æfter þæm wið þa londleode on ælce healfe unablinnendlice winnende wæron, oð hie ðærymbutan hæfdon monega byrig begietena.

Ac þa cyningas þe æft*er* Romuluse ricsedon wæron forcuðran 7 eargran þon*ne* he wære, 7 þæm folcum laðran 7 ungetæsran, oð þætte Tarcuinius, ðe we ær ymbe sædon, þe hira (eallra)[2] fracoþast wæs—ægþer ge eargast, g*e* wrænast, ge ofermodgast—ealra þara Romana wif [ða] þe he mehte he to (ge)ligre[3] geniedde, 7 his suna geþafode þæt he læg mid Latinus wife, Lucrettie[4] hatte, Brutu(s)es[5] sweostor, þa[6] heo on firde wæron, ðeh þe hie Romana bremuste wæron to ðæm cyninge. Heo ða Lucretie hi[7] selfe for þæm acwealde. Ða þæt Latinus hiere wer geascade, 7 Brutus hiere broðor, þa forleton hie ða firde þe hie bewitan sceoldan, 7 þa hie ham comon, þa adræfdon hie ægðer ge þone cyning, ge his sunu, ge ealle þa þe þær

*[Page 44.]

1 *From C.*

2 *From C.*

3 *From C.*

4 Lucretie *C.*

5 *From C.*

6 *From C.*; þe *L.*

7 *Erasure after the* i; *read* hie.

Caeninensium captum *ac dirutum* oppidum. *Adsumptis semel armis, nunquam quies: quippe quibus aegestas turpis, atque obscoena* fames *domi timerentur, si unquam* paci *adquievissent.* Jam hinc incessabilia certamina, *et juxta quantitatem virium semper gravia, quam brevissime strinxerim.*

Tarquinii *Superbi regnum, occisi soceri scelere adsumtum, habita in cives crudelitate detentum, flagitio adulteratae Lucretiae amissum* . . . Igitur regibus Urbe propulsis, Romani consules creaverunt.

cynecynnes wæron of þy rice mid ealle. Him ða Romane æfter þæm ladteowas[1] gesetton, þe hie consulas heton, *þæt* heora rice heolde an gear an monn.

(II, III.)

*[Page 45.] Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs II hunde * wintrum ⁊ IIII, þætte Brutus wæs se forma consul. Romulus heora forma cyning ⁊ Brutus heora forma consul wurdon emnreðe[2]. Romulus slog his broðor, ⁊ his eam, ⁊ his sweor. Brutus slog his v suna ⁊ his wifes twegen broðor, for þon þe hie spræcon ðæt hit betere wære þætte Romane eft heora cynecynne onfengen, swa hie ær hæfdon; for þæm he hie het gebindan, ⁊ beforan eallu*m* þæm folce mid besman swingan, ⁊ siþþan mid æxsum heora heafda of aceorfan.

Tarcuinius (þa)[3], ðe ær Romana cyning wæs, aspón Tuscea cyning hi*m* on fultum, Porsenna wæs haten, þæt he ðe ieð mehte winnan wið Brutuse ⁊ wið eallu*m* Romanu*m*. He ða Brutus gecwæð anwig wið þone cyning ymb heora feondscipe; ac him Tarcuinius oðerne ðegn ongean sende, Arrunses sunu ðæs ofermodgan, ⁊ heora þær ægðer oðerne ofslog.

Æfter þæm Porsenna ⁊ Tarcuinius þa cyningas ymbsæton Romeburg, ⁊ hie eac begeaton, þær Mutius nære, an monn of ðære byrig: he hi mid his wordu*m* g*e*egsade. Ða hie hiene gefengon, ða pinedon hie hiene mid þæm þæt hie his hand forbær[n]don, anne finger ⁊ anne, ⁊ hiene secgan heton, hu fela þæra manna wære þe wið þæm cyninge Tarcuinie swiðost wiðsacen hæfde. Þa he ðæt secgean nolde, þa acsedon hie hine hu fela þær swelcerra manna wære swelce he wæs. Þa sægde he him ðæt ðær fela þara monna (wære)[4], ⁊ eac gesworen hæfdon ðæt hie oþer forleosan woldon, oþþe hira [agen] lif, oþþe Porsennes þæs cyninges. Þa þæt þa Porsenna g*e*hierde, he ðæt setl ⁊ þæt gewin mid ealle for[let], þe he ær þreo winter dreogende wæs.

(II, IIII.)

Æfter þæm wæs þæt Sabinisce gewinn, ⁊ him Romane þæt

[1] under- latteowas *C.*

[2] reðe *apparently over erasure: C. also* emnreðe.

[3] *From C.*

[4] *From C.*

V.

Anno post Urbem conditam CCXLIV, Brutus, primus consul, primum *conditorem* regem*que* *Romae, non solum* exaequare *parricidio, sed et vincere studuit,* quippe duos filios suos, totidemque uxoris suae fratres, revocandorum in Urbem regum placito *insimulatos,* in concionem *protraxit,* virgis cecidit, securique percussit.

Ipse deinde *Tarquiniensium bello,* cum Arunte, Superbi filio, congresso sibi commortuoque, procubuit.

Porsena rex *Etruscorum, gravissimus regii nominis suffragator,* tribus continuis annis urbem conclusit, obsedit: et nisi *hostem* Mucius *constanti* urendae manus *patientia* permovisset, *profecto Romani compulsi fuissent perpeti aut captivitatem, aut servitutem.*

Post haec Sabini *magno adparatu* belli *Romam contendunt:*

[Page 46.] swiðe ondrædende wæron, 7 him gesetton hir(r)án ladteow þonne hiera consul wære, þone ðe hie 'tictatores' heton, 7 hie mid þæm tictatore micelne sige hæfdon. Æfter þæm Romane betux him selfum, þa rican menn 7 þa earmran, micel gewinn upahofon, 7 him ðæt to longsumere wrace come, þær hie ðe raðor gesemed ne wurden. On þæm dagum wæron þa mæstan ungetina[1] on Romanum, ægðer ge on hungre ge on moncwealme, under þæm twæm consulum, Tita 7 Publia hatton. 7 hie heora gefeohta þa hwile hie gerestan, þeh hie þæs hungres 7 þæs moncwealmes ne mehte, ac þa monigfealdan iermþo þa werigan burg swiþe brociende wærán.

Ær ðæm þe seo wól geendod wære, Ueigentes 7 Etrusci þa leode wið Romanum gewinn up ahofon, 7 wið þæm twæm consulum, Marcuse 7 Grease. 7 þa Romane him ongean foran, 7 him betweonum aþas gesworan þæt hiera nan nolde eft eard gesecan buton hie sige hæfden. Þær wæron Romane swa swiþe forslægene, þeh hie sige hæfden, þæt heora an consul þe him to lafe[2] wearð forsoc þone triumhpan[3], þe him mon ongean brohte þa he hamweard wæs, 7 sæde þæt hie hæfden bet gewyrh(t)[4] þæt him mon mid heafe[5] ongean come þonne mid triumphan.

Þæt hie triumphan heton, þæt wæs þon*ne* hie hwelc folc mid gefeohte ofercumen hæfdon, þonne wæs heora þeaw þæt sceoldon ealle hiera senatus cuman[6] ongean heora consulas æfter þæm gefeohte, siex mila from ðære byrig, mid crætwæne, mid golde 7 mid gimstanum gefrætwedum, 7 hie sceoldon bringan feowerfetes twa hwit(e)[7]. Þonne hie hamweard foran, þonne sceoldon hiera senatus ridan on crætwænum wiðæftan þæm consulum, 7 þa menn beforan him drifan gebundene þe þær gefongene wæron, ðæt heora mærþa sceoldon þy þrymlicran beon. *[Page 47.] *Ac þonne hie hwelc folc buton gefeohte on heora geweald genieddon, þonne hie hamweard wæron, þon*ne* sceolde him man bringan ongean of þære byrig crætwæn, se wæs mid siolfre gegiered, 7 ælces cynnes feowerfetes feos án, hiora consulum to mærþe. Þæt wæs þonne triumpheum.

Romulus gesette ærest monna senatum: ðæt wæs, an hund

1 ūngetima *C.*
2 *From C.*; laðe *L.*
3 triumphan *C.*
4 gewyrh *L.*, gewyrhte *C.*
5 heofe *C.*
6 coman *with* u *written over the* o.
7 *From C.*

quo metu consternati Romani dictatorem creant, *cujus auctoritas et potentia* consulem praeiret: *quae res in illo tunc bello plurimum emolumenti tulit.* Sequitur *discessio* plebis a patribus. *Actumque de Romano nomine intestina pernicie foret,* nisi *maturata* reconciliatio *subrepsisset prius, quam se discessio ipsa cognosceret.* T. *Geganio,* et P. *Minucio* consulibus, *duo* vel maxima omnium malorum abominamenta, fames et pestilentia fessam Urbem *corripuere.* Cessatum est *paulisper* a praeliis, cessatum tamen a mortibus non est.

Vejentes et Etrusci in bella surgentes, obviis M. *Fabio,* et Gn. *Manlio* consulibus excipiuntur: ubi post sacramentum jurationis, quo se Romani devoverant, non nisi post victoriam *ad castra* redituros, *adeo atrox certamen fuit, et victis victoribusque par forma, ut amisso plurimo exercitu, occisisque in pugna Manlio consule, M. Fabius* consul oblatum sibi a senatu triumphum suscipere recusaret, quia *tantis Reipublicae detrimentis* luctus potius debebatur.

monna, þeh heora æfter fyr[s]te wære þreo hund. Þa wæron simbel binnan Romebyrg wuniende, to þon *þæt* hie heora rǽdþeahteras wæron, ⁊ consulas setton, ⁊ þæt ealle Romane him hirsumeden, ⁊ þæt hie bewisten eal *þæt* licgende feoh under anum hrofe þæt hie begeaton oþþe on gafole oþþe on hergiunga, þæt hie hit siþþan mehten him eallum gemænelice to nytte gedon, þæm þe þær buton þeowdome wæron.

Þa consulas þe on ðæm dagum þæt Sabinisce gewinn underfengon, þe mon het eall hiera cynn Fabiane, for þon hit ealra Romana ænlicost wæs ⁊ cræftegast. Nu giet todæge hit is on leoðu*m* sungen hwelcne demm hie Romanu*m* gefeollan. Eac þæm monega éa sindon be noman nemnede for þæm gefeohte, ⁊ eac þa geata þe[1] hie út of Romebyrig to þæm gefeohte ferdon him mon áscop þa noman þe hie giet habbað. Æfter þæm Romane curon III hund cempena ⁊ siex, þæt sceolde to anwige gangan wið swa fela Sabina, ⁊ getruwedon þæt hie mid hiera cræftum sceolden sige gefeohtan. Ac Sabini mid heora searwum hie ealle þær ofslogon buton anum, se þæt laðspel æt ham gebodade. Næs na on Romanum anum, ac swa hit an scopleoðum sungen is þæt gind ealne middangeard wære caru ⁊ gewin ⁊ ege.

Cirus, Persa cyning, þe we ær beforan sægdon, þa hwile ðe Sabini ⁊ Romane wunnon on þæm westdæle, þa hwile wonn he ægþer ge on Sciþþie ge on Indie, oþ he hæfde mæst ealne þone eastdæl awest; *[Page 48.] ⁊ æfter ðæm fird gelædde to Babylonia, þe þa welegre wæs þon*ne* ænigu oþeru burg. Ac hiene Gandes seo (ea)[2] þæs oferfæreldes longe gelette, for þæm þe þær scipa næron: þæt is ealra ferscra wætera mæst buton Eufrate. Þa gebeotode an his ðegna þæt he mid sunde þa ea oferfaran wolde, mid twam tyncenum; ac hiene se stream fordráf. Ða gebeotode Cirus ðæt he his ðegn on hire swa gewrecan wolde, þa he swa grom wearð on his mode ⁊ wiþ þa ea gebolgen, þæt hie[3] mehte wifmon be hiere cneowe oferwadan, þær heo ær wæs nigon mila brad þonne heo fledu wæs. He *þæt* mid dædum

[1] From C.; þa L.
[2] From C.
[3] i erased.

Gloriosissima illa *numero* et viribus Fabiorum familia, *Vejentanum* sortita certamen, quantam *reipublicae* orbitatem occasu suo intulerit, *infamibus usque ad nunc* vocabulis, *testes sunt* fluvius *qui perdidit,* et porta quae misit. Nam cum sex et trecenti Fabii *speciale sibi adversus Vejentes decerni* bellum *expetivissent,* spem *temere sumptae expeditionis primis* successibus *firmaverunt :* dehinc *inducti in* insidias, *circumventique ab hostibus,* omnes ibidem trucidati sunt: uno tantum ad enunciandam cladem *reservato.* Ad haec non Romae tantum talia gerebantur, *sed quaeque provincia suis ignibus aestuabat : et, quod poeta praecipuus in una Urbe descripsit, ego de toto Orbe dixerim :*

Crudelis ubique
Luctus, ubique pavor, *et plurima mortis imago.*

VI.

Igitur *eodem* tempore Cyrus, Rex Persarum, quem superius commemoraveram, qui tunc Scythiam, totumque Orientem armis pervagabatur, *cum Tarquinius Superbus Urbem vel rex vel hostis aut servitio premebat aut bello,* Babyloniam petit, urbem tunc cunctis opulentiorem : sed *impetum* ejus Gyndes fluvius, secundae post Euphratem magnitudinis, intercepit. Nam unum regiorum equitum[1], *candore formaque excellentem,* transmeandi *fiducia persuasum,* abreptum, praecipitatumque *merserat. Rex* iratus ulcisci in amnem *statuit,* contestans eum, *qui nunc tam praeclarum equum voravisset,* feminis *vix* genua *tingentibus* permeabilem *relinquendum.* Nec peragendo *segnior, Gynden fluvium per magnas concisum deductumque fossas,* in quadringentos sexaginta alveos *comminuit. Eo opere praedoctis*

[1] equorum.

gelæste, ⁊ hie upp forlet an feower hund éa ⁊ on LX, ⁊ siþþan mid his firde þær ofer fór. ⁊ æfter þæm Eufrate þa éa, seo is mæst eallra ferscra wætera, ⁊ is irnende þurh middewearde Babylonia burg, he hie eac mid gedelfe on monige ea upp forlet, ⁊ siþþan mid eallum his folce on ðære ea gong on þa burg færende wæs, ⁊ hie geralıte.

Swa ungeliefedlic is ænigum menn þæt to gesecgenne, hu ænig mon mehte swelce burg gewyrcan swelce sio wæs, oððe eft abrecan. Membrað se ent angan ærest timbran Babylonia, ⁊ Ninus se cyning æfter him; ⁊ Sameramis his cwen hie geendade æfter him on middeweardum hiere rice. Seo burg wæs getimbred an fildum lande ⁊ on swiþe emnum, ⁊ heo wæs swiþe fæger an to locianne; ⁊ heo is swiþe ryhte feowerscyte; ⁊ þæs wealles micelness ⁊ fæstness is ungeliefedlic to secgenne: þæt is, þæt he is L elna brad, ⁊ II hund elna heah, ⁊ his ymbgong is hundseofontig mila ⁊ seofeða dæl anre mile, ⁊ he is geworht of tigelan ⁊ of eorðtyrewan, ⁊ ymbutan þone weall is se mæsta dīc, on þæm is iernende se ungefoglecesta stream; ⁊ wiðutan þæm dice is geworht twegea elna heah weall, ⁊ bufan ðæm maran wealle ofer ealne þone ymbgong he is mid stænenum wighusum beworht.

*[Page 49.] *Seo ilce burg Babylonia, seo ðe mæst wæs ⁊ ærest ealra burga, seo is nu læst ⁊ westast. Nu seo burg swelc is, þe ær wæs ealra weorca fæstast ⁊ wunderlecast ⁊ mærast, gelice ⁊ heo wære to bisene asteald eallum middangearde, ⁊ eac swelce heo self sprecende sie to eallum moncynne, ⁊ cweþe: 'Nu ic þuss gehroren eam ⁊ aweg gewiten, hwæt, ge magan on me ongietan ⁊ oncnawan þæt ge nanuht mid eow nabbað fæstes ne stronges þætte þurhwunigean mæge.'

On ðæm dagum þe Cirus Persa cyning Babylonia abræc, ða wæs Croesus se liþa cyning mid firde gefaren Babylonium to fultume; ac þa he wiste *þæt* hie him on nanum fultome beon ne mæhte, ⁊ þæt seo burg abrocen wæs, he him hamweard ferde to his agnum rice. ⁊ him Cirus wæs æft*er*fylgende, oþ he hiene gefeng, ⁊ ofslog. Ond nu ure Cristne Roma bespricð þæt hiere weallas[1] for ealdunge brosnien, nales na for þæm þe hio mid forheriunge swa gebis[m]rad wære swa Babylonia

[1] *From C.*; wealles *L.*

fossoribus, etiam Euphratem *longe validissimum*, et mediam Babyloniam interfluentem, derivavit. *Ac sic meabilibus vadis siccum, etiam patentibus* alvei *partibus*, iter fecit: cepitque urbem.

Quam vel humano *opere* exstrui potuisse, vel humana *virtute* destrui posse, utrumque pene incredibile apud mortales erat. Namque Babyloniam a Nemrod gigante fundatam, a Nino *vel* Semiramide *reparatam, multi prodidere.* Haec, campi planitie *undique conspicua, natura loci* laetissima, *castrorum facie moenibus* paribus per quadrum disposita; murorum ejus vix credibilis relatu firmitas et magnitudo, id est, latitudine cubitorum quinquaginta, altitudine *quater tanta.* Caeterum ambitus ejus *quadringentis et octoginta stadiis* circumvenitur. Murus *coctili* latere atque *interfuso* bitumine compactus, fossa extrinsecus *late patens, vice* amnis circumfluit. *Ipsa autem latitudo in consummatione pinnarum utroque latere* habitaculis defensorum *aeque* dispositis, *media intercapedine sui citas quadrigas capit.*

Et tamen magna illa Babylon, illa prima *post reparationem humani generis condita, nunc pene etiam minima mora victa,* capta, subversa est.

Ibi tunc Croesus, rex Lydorum, cum ad auxiliandum Babyloniis venisset, in regnum *refugit.* Cyrus autem *bellum transtulit in Lydiam.* Ipsum etiam Croesum cepit, *captumque et vita et patrimonio donavit. Ita ad proxima adventantis Cyri tentamenta succubuit magna Babylon, et ingens Lydia;* et nostri *incircumspecta anxietate* causantur, si Romanae *reipublicae moles* nunc magis *imbecillitate propriae* senectutis, quam *alienis concussae* viribus *contremiscunt.*

wæs; ac heo for hiere cristendome nugiet is gescild, ðæt ægþer ge hio self ge hiere anweald is ma hreosende for ealddome þon*ne* [of] æniges cyninges niede.

Æft*er* þæm Cirus g*e*lædde fird on Sciþþie, 7 him ðær an giong cyning mid firde ongean fór, 7 his modor mid him Damaris. Þa Cirus for ofer þæt londgemære, ofer þa éa þe hatte Araxis, him þær se gionga cyning þæs oferfæreldes forwiernan mehte; ac he for þæm nolde þy he mid his folce getruwade ðæt he hiene beswican mehte, siþþan he binnan ðæm gemære wære, 7 wicstowa name. Ac þa Cirus geahsade *þæt* hiene se gionga cyning þær secean wolde, 7 eac *þæt* þæm folce seldsiene 7 uncuðe wæron wines dryncas, he for þæm of ðære wicstowe afór on ane digle stowe, 7 þær beæftan forlet eall *þæt* þær liðes wæs 7 swetes; þæt þa se gionga cyning swiðor micle wenende wæs þæt hie þonon fleonde wæren þonne hie ænigne swicdom cyþan dorsten. Þa hie hit þær swa æmenne * metton[1], hie ðær þa mid micelre bliðnesse buton gemetgunge þæt win drincende wæron, oð hi heora selfra lytel geweald hæfdon. He þa Cirus hie þær besyrede 7 mid ealle ofslog; 7 siþþan wæs farende þær ðæs cyninges modor mid þæm twæm dælum þæs folces wuniende wæs, þa he þone ðriddan dæl mid ðæm cyninge beswicen hæfde. Hio þa seo cwen Dameris mid micelre gnornunge ymb þæs cyninges slege hiere suna þencende wæs, hu heo hit gewrecan mehte; 7 *þæt* eac mid dædum gelæste, 7 hier[2] folc on tú todælde, ægþer ge wifmen ge wæpnedmen, for þon þe þær wifmenn feohtað swa same swa wæpnedmen. Hio mid þæm healfan dæle beforan þæm cyninge farende wæs, swelce heo fleonde wære, oð hio hiene gelædde on an micel slæd, 7 se healfa dæl wæs Ciruse æft*er*fylgende. Þær wearþ Cirus ofslægen, 7 twa þusend monna mid him. Seo cwen het þa ðæm cyninge *þæt* heafod of áceorfan, 7 beweorpan on anne cylle, se wæs afylled monnes blodes, 7 þus cwæð: 'Þu þe þyrstende wære monnes blodes xxx wintra, drync nu þine fylle.'

* [Page 50.]

[1] gemetton C.

[2] hyre C.

VII.

Igitur *idem* Cyrus proximi temporis successu Scythis bellum intulit: quem Tamyris[1] *regina*, cum prohibere transitu Araxis fluminis posset, *transire permisit;* primum propter fiduciam sui, dehinc propter *opportunitatem ex objectu fluminis hostis inclusi.* Cyrus itaque *Scythiam ingressus, procul a transmisso flumine* castrametatus, insuper *astu* eadem instructa vino *epulisque* deseruit, *quasi territus* refugisset. *Hoc comperto,* regina tertiam partem copiarum et *filium ad persequendum Cyrum mittit. Barbari, veluti ad epulas invitati, primum ebrietate* vincuntur: *mox, revertente Cyro,* universi *cum adolescente* obtruncantur. Tomyris, filio *amisso, matris dolorem sanguine hostium diluere potius, quam suis lacrymis parat. Simulat diffidentiam desperatione cladis inlatae, paulatimque* cedendo, hostem in *insidias* vocat. Ibi quippe, *compositis inter montes insidiis,* ducenta millia *Persarum* cum *ipso rege* delevit. Regina caput *Cyri* amputari, atque in utrem humano sanguine oppletum conjici jubet, increpitans: 'Satia te,' inquit, 'sanguine quem sitisti, cujus per annos triginta *insatiabilis perseverasti.*'

1 Tomyris.

(II, V.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs twa hunde wintra 7 IIIIX, þætte Cambis(is)[1] feng to Persa rice, Ciruses sunu, se, mid þon þe he Egypte oferwon, gedyde þæt nan hæþen cyning [ær] gedón ne dorste, þæt wæs þæt he heora godgieldum eallum wiðsóc, 7 hie æfter þæm mid ealle towearp.

Æfter him ricsade Darius, se áwende ealle Asiriæ 7 Caldei eft to Perseum, þe ær from him gebogene wæron. Æfter þæm he wonn on Sciþþie, ægþer ge for Ciruses slege þæs cyninges, his mæges, ge eac for þæm þe him (mon)[2] *ðær wifes forwiernde. His heres wæs seofon hund þusenda, þa he on Sciðþie fór. Hwæþere ða Sciþþie noldon hiene gesecan to folcgefeohte, ac þonne hie gind þæt lond tofarene wæron, hie þonne hie floccmælum slogan. Þa wæron ða Perse mid þæm swiþe geegsade, 7 eac ondredon þæt mon þa brycge forwyrcan wolde þe æt þæm gemære wæs, þæt hie siþþan nysten hu hie þonan comen. He þa se cyning, æfter ðæm þe his folc swiþe forslægen wæs, þær forlet hundeahtatig þusenda beæftan him, þæt hie ðær þagiet leng winnan sceoldon, 7 he self þonan gewát on þa læssan Asiam, 7 hie forhergeade; 7 siþþan on Mæcedoniam, 7 on Ionas Creca leode, (7) þa hie butu oferhergeade; 7 for siððan firr an Crecas, 7 gewin upp áhof wið Athenienses, for þæm hie Mæcedoniam on fultume wæron. Sona swa Atheniense (wiston)[3] þæt Darius hie mid gefeohte secan wolde, hie acuron endlefan þusend monna, 7 him ongean foran, 7 þone cyning æt ðære du[ne] metton þe mon hætt Morotthonie[4]. Heora ladteow wæs haten Htesseus; se wæs mid his dædum snelra þonne he mæ[ge]nes hæfde; se geworhte micelne dom on ðæm gefeohte. Þa wearð tu hund þusenda Persea ofslægen, 7 þa oþre gefliemed. Ða he eft hæfde fird gegaderod on Perseum, 7 þæt wrecan þohte, þa gefor he.

Æfter him feng his sunu to Persea rice Xersis. Þæt gewinn þæt his fæder astealde he diegellice for þæm v gear scipa worhte, ond fultum gegaderode. Þa wæs mid him an wræccea

[1] Cambis *both*.

[2] *From C.* (man).

*[Page 51.]

[3] wisten *C. o. l., late.*

[4] Morotthome *both*.

VIII.

Anno ab Urbe condita CCXLV, *Darius, Cyro apud Scythas interfecto, post aliquantum intervallum forte regnum adeptus est.* Regnavit *enim medius eorum* Cambyses Cyri filius: qui, devicta Aegypto, cunctam Aegypti religionem abominatus, *ceremonias ejus et templa* deposuit

Post hunc ... Darius rex creatus est, qui, postquam Assyrios ac *Babyloniam* a Persarum *regno* deficientem, *bello* recuperavit, *Attyro, regi* Scytharum, hac *vel maxime* causa bellum intulit, quod *filiae ejus* petitas sibi nuptias non obtinuisset. Cum septingentis millibus armatorum Scythiam ingressus, non facientibus *hostibus* justae pugnae potestatem, insuper *repentinis* incursibus *extrema* copiarum dilacerantibus, metuens, ne sibi reditus interrupto ponte *Istri fluminis* negaretur, *amissis* octoginta millibus bellatorum, *trepidus refugit.* Inde Asiam Macedoniamque adgressus perdomuit. Ionas quoque superavit. Deinde in Athenienses quod *Ionas adversum se* auxilio juvissent, impetum fecit atque arma direxit. Porro autem Athenienses, ubi adventare Darium compererunt, instructis *tantum* decem millibus *civium, et Plataeensibus auxiliaribus* mille, adversum *sexcenta millia* hostium campis Marathoniis proruperunt. Miltiades *ei tunc bello* praefuit, qui, celeritate magis quam virtute *fretus, prius hosti comminus inhaesit, quam posset expedito fagittarum jactu propulsari.* Ducenta millia Persarum ea tempestate ceciderunt. *Sensit Darius hoc damnum.* Cum autem *instauraret bellum,* et ulcisci *in victores* moliretur, *in ipso adparatu* concidit.

IX.

Xerxes, *Dario patri* in regnum succedens, bellum a patre susceptum, per quinquennium instruxit: quod Demaratus Lacedaemonius, qui tunc apud Xerxem exsulabat, per tabellas

of Læcedamania[1], Creca byrg, se wæs haten Damerað, se þæt facn to his cyþþe gebodade, 7 hit on anum brede awrat, 7 siþþan mid weaxe beworhte. Xersis, þa he an Crecas for, hæfde his agenes folces VIII C þusenda, 7 he hæfde of oþeru*m* þeodu*m* abeden IIII C M; 7 he hæfde scipa, þara miclena dulmuna, an M 7 II hund, 7 þara scipa wæron III M þe hiora mete bæran; 7 ealles his heres * wæs swelc ungemet þ*æt* mon eaðe cweþan mehte ðæt hit wundor wære, hwær hie landes hæfden þæt hie mehten an gewician, oþþe wæteres þæt hie mehten him þurst of adrincan. Swa þeah seo ungemetlice mengeo þæs folces (wæs)[2] þa ieðre to oferwinnanne þon*ne* heo us sie nu to gerimanne oþþe to geliefanne.

Leoniða, Læcedemonia cyning, Creca byrg, hæfde IIII þusend monna, þa he angean Xersis for on anum nearwan londfæstenne, 7 him þær mid gefeohte wiðstod. Xersis[3] þ*æt* oþer folc swa swiðe forseah, þæt he ascade, hwæt sceolde æt swa lytlum weorode mara fultum, buton þa ane þe him þær ær abolgen wæs on ðæm ærran gefeohte, þætte wæs on Merothonia þære dune. Ac gesette þa men on ænne truman þe mon hiora mægas ǽr on ðæm londe slog, 7 wiste þæt hie woldon geornfulran beon þære wrace þonne oþere men, 7 hie swa wæron oð hie þær mæst ealle ofslægene wurdon. Xersis, swiþe him þa ofþyncendum þ*æt* his folc swa forslagen wæs, he self þa þærto fór mid eallum þæm mægene þe he ðærto gelædan mehte, 7 þær feohtende wæron III dagas, oþ þara Persea wæs ungemetlic wæl geslægen. He het þa þ*æt* fæste lond utan ymbfaran, þæt him mon sceolde an ma healfa on feohtan þon*ne* on ane. Leoniþa þ*æt* þa geascade þæt hiene mon swa beþridian wolde. He þonan afór, 7 his fierd gelædde on án oþer fæstre land, 7 þær gewunedon[4] oþ niht. 7 him from afaran het ealla þa burgware þe he of oðerum londe him to fultome abeden hæfde, þæt hie him gesunde burgen, for þæm he ne uþe þæt ænig má folca for his þingum forwurde þon*ne* he self mid his agenre þeode. Ac he þus wæs sprecende 7 geomriende: 'Nu we untweogendlice witan þæt we ure agen lif forlætan sceolan for þæm úngemetlican feondscipe þe ure ehtende (on)[5] sindon;

*[Page 52.]

[1] Læcedemonia *C.*
[2] wæs *C. o. l., late.*
[3] *From C.*; exersis *L.*
[4] gewunode *C.*
[5] *From C. o. l., and late.*

primum scriptas, deinde ceratas, suis prodidit. Igitur Xerxes septingenta millia armatorum *de regno*, et trecenta millia *de auxiliis*, *rostratas* etiam naves mille ducentas, onerarias autem tria millia *numero* habuisse *narratur;* ut exercitui immensaeque *classi* vix ad potum *flumina*, vix terras ad *ingressum*, *vix maria ad cursum* suffecisse memoratum sit. Huic tam incredibili *temporibus nostris* agmini, cujus numerum nunc difficilius est adstrui, quam tunc fuit vinci.

Leonida, rex Spartanorum, cum quatuor millibus hominum in angustiis Thermopylarum obstitit. Xerxes autem, contemtu paucitatis *objectae*, *iniri pugnam imperat.* Porro illi, quorum cognati in campis Marathoniis occubuerant, *et certaminis simul et cladis extitere principium.* Deinde *succedens sibi turba major ac segnior*, triduo *continuo non duorum pugna*, sed caedes *unius populi* fuit. *Quarta autem die* cum *videret* Leonida undique *hostem* circumfundi, hortatur auxiliares socios, ut *subtrahentes se pugnae, se ad meliora tempora reservent. Dimissis sociis, Spartanos admonet, de* gloria *plurimum, de* vita *nihil sperandum: sed occasione noctis perrumpenda castra, commiscenda arma, conturbanda agmina fore.* Mirum dictu, sexcenti viri *castra* sexcentorum millium *inrumpunt.*

uton þehhwæþere acræftan hu we heora an þisse niht mægen mæst beswican, 7 us selfum betst word 7 longsumast æt urum ende gewyrcan.' *[Page 53.] * Hu micel þæt is to secganne þætte Leoniða mid VI C monna VI C M swa gebismrade, sume ofslog, sume gefliemde!

Xersis wæs þa æt twam cirrum on ðæm londe swa gescend mid his ormætan menige. He þagiet þriddan siþe wæs wilniende mid scipfierde þæt he þæs gewinnes mehte mare gefremman, 7 him Ionas, Creca leode, on fultum gespon; þeh hie ær ofer hiera willan him to gecierdon, 7 hie him geheton þæt hie ðæt gefeoht ærest mid him selfum þurhteon wolden, þeh hie him eft facen gelæsten, þa hie on ðæm sǣ feohtende wæron. Themestocles hatte Atheniensa ladteow. Hie wæron cumen Leoniðan to fultume, þeh hie æt þæm ærran gefeohte him ne mehten to cuman. Se Themestocles gemyndgade Ionas þære ealdan fæhþe þe Xersis him to geworht hæfde, hu he hie mid forhergiunge 7 mid heora mæga slihtum on his geweald geniedde. He bæd hie eac þæt hie gemunden þara ealdena treowa 7 þæs únarimedlican freondscipes þe hie ægþer hæfdon ge to Atheniensum ge to Læcedemoniam ær on ealddagum, 7 hie bidde(nde)[1] wæs þæt hie mid sume searawrence from Xerse þæm cyninge sume hwile awende, þæt hie 7 Læcedemonie mosten wið Persum þæs gewinnes sumne ende gewyrcan; 7[2] hi him þære bene getygþedon. Þa þa Perse þæt gesawon þæt him þa from bugan þe hie betst getriewdon þæt him sceolde sige gefeohtan, hie selfe eac fleonde wæron, 7 hiora þær wearð fela ofslægen 7 adruncen 7 gefangen.

[1] From C.

[2] From C.

Xersis þegn wæs haten Marðonius. Se hiene wæs georne lærende þæt he ma hamweard fore þonne he þær leng bide, þylæs ænegu úngeþwærnes on his agnum rice ahafen wurde; 7 cwæþ þæt hit gerisenlic[re] wære þæt he þæt gewinn him betæhte mid þæm fultume þe þær to lafe þagiet wæs leng to winnanne, 7 sæde þæt hit þæm cyninge læsse edwit wære gif þæm folce buton him þagiet misspeowe, swa him ær dyde.

X.

Xerxes, bis victus in terra, navale praelium *parat.* Sed Themistocles, dux Atheniensium, *cum intellexisset* Ionas (*quibus dum auxilium superiore bello praebet, in se Persarum impetum verterat*) in auxilium *Xerxis instructam classem deducere, sollicitare eos parti suae, hostique subtrahere statuit. Locis, quibus Iones accessuri navibus videbantur, proponi symbolos, saxisque adfigi jubet, socios quondam et participes periculorum, nunc autem injuste agentes, apta increpatione corripiens,* atque ad antiquorum jura foederum *religiosa adhortatione* persuadens: *praecipue*que admonens, uti *commisso praelio sese bello auferant.* ... *Cum autem anceps pugna esset, Iones, juxta praeceptum Themistoclis, paulatim se certamini subtrahere coeperunt: quorum defectio* Persas, *jam fugam circumspicientes, aperte* fugere *persuasit. In qua trepidatione multae naves* mersae captaeque sunt.

Anxium tot malis regem Mardonius adgreditur, suadens, *regem* in regnum redire oportere, prius quam *adversa fama* novas res domi moliretur. Se autem, si residuae sibi copiae traderentur, *ultionem ab hoste exacturum;* aut, *si adversa belli perseverassent, cessurum se quidem hosti, sed tamen sine* regis infamia. *Probato consilio, exercitus Mardonio traditur.* Rex *Abydum,* ubi pontem veluti victor *maris* conseruerat, cum paucis

Se cyning þa Xersis swiþe geliefedlice his þegne gehierde, ⁊ mid sumum dæle his fultume[1] þonan áfor. Þa he þa hamweard * to þære ie com, þe he ǽr westweard het þa ofermætan brycge mid stane ofer gewyrcan, his sige [to] tacne þe he on þæ*m* siþe þurhteon þohte, þa wæs seo éa to þon flede þæt he ne mehte to þære brycge cuman. Þa wæs ðæm cyninge swiþe ange on his mode þæt naþær ne he mid his fultume næs, ne ðæt he ofer þa ea cuman ne mehte. Toeacan ðæm he him wæs swiþe ondrædende þæt him his fiend wæren æfterfylgende. Him þa to com an fiscere, ⁊ úneaþe hiene ænne ofer brohte. Hu God þa [mæstan] ofermetto ⁊ þæt mæste angin on swa heanlice ofermetto geniðerade, þæt se, se þe him ær geþuhte þæt him nan sǽ wiþhabban ne mehte þæt he hiene mid scipun ⁊ mid his fultume afyllan ne mehte, þæt he eft wæs biddende anes lytles troges æt anu*m* earman men, þæt he mehte his feorh generian!

[1] So also C.

*[Page 54.]

Morþonius, Xersis þegn, forlét þa scipa þe hie on farende wæron, ⁊ fór to anre byrig on Boetium, Creca londe, ⁊ hie abræc. Him mon þæt æfter ðæm hrædlice forgeald, þa hie mon gefliemde, ⁊ swiþe forslog; þeh þe Atheniensum se sige ⁊ seo reafung þæs Persiscan feos to maran sconde wurde, for þon, siþþan hie welegran wæron, hie eac bleaðran gewurdon. Æfter þæm Xersis wearþ his agenre þeode swiþe únweorþ, ⁊ hiene his agen ealdormon Artabatus besirede ⁊ ofslog. Eala, cwæð Orosius, hu lustbærlice tida on ðæm dagum wæron, swa swa þa secgað, þe þæs cristendomes wiðerflitan sint, þæt us nu æfter swelcum longian mæge swelce þa wæron, þa swa micel folc on swa lytlan firste æt þrim folcgefeohtu*m* forwurdon, þæt wæs nigon x hund þusenda of Persa anra anwealde buton hiera wiþerwinnu*m*, ægþer ge of Sciþþium g*e* of Crecum! Þæt tacnade Leoniða on his þæm nihstan gefeohte ⁊ P*er*sa, hwelc moncwealm on Creca londe wæs mid monigfealdum deaðum, mid þæm þe he sprecend(e)[2] wæs to his g*e*ferum * æt his underngereorde, ær he to ðæm gefeohte fore: 'Uton nu

[2] spreccende C.

*[Page 55.]

proficiscitur. Sed cum pontem *hibernis tempestatibus dissolutum offendisset*, piscatoria *scapha* trepidus transit. *Erat sane quod spectare humanum genus et dolere debuerit, mutationes rerum hac vel maxime varietate permetiens*, exiguo *contentum* latere *navigio, sub quo* ipsum pelagus ante *latuisset;* vilissimo *unius servuli egere ministerio, cujus potentiae ipsa etiam rerum natura cessisset.*

XI.

At vero Mardonius *adflatus primum successu, mox in extrema dejectus est. Olynthum* siquidem, Graeciae oppidum, expugnavit. . . . *In* Boeotiam *omnem belli adparatum deducit. Illuc quoque eum centum millia Graecorum insecuta sunt, et Mardonium*, deletis *copiis* ipsius, fugere compulerunt: *castra regiis opibus referta ceperunt*, non parvo quidem *antiquae industriae* damno. *Nam post hujus praedae divisionem, aurum Persicum prima Graeciae virtutis corruptio fuit.* Xerxes *bello in Graecia infeliciter gesto*, contemtibilis suis factus, per Artabanum, praefectum suum, in *regia* circumventus, occiditur. O tempora desiderio *et recordatione* dignissima! *O dies illos inoffensae serenitatis, qui nobis veluti e tenebris respiciendi proponuntur*, quibus, brevissimo intervallo, de *visceribus* unius regni decies novies centena millia virorum tria bella rapuerunt: *ut taceam de* Graecia . . . Leonida in bello isto *adversus Xerxem*, quod supremum ipsi *atque hostibus* fuit, cum *sexcentis* suis *famosissima illa incitamenta* dixisset: 'Prandete, tamquam apud inferos coenaturi,' *auxiliaribus tamen misericorditer suasit*,

brucan þisses undernmetes swa þa sculon þe hiora æfengifl on helle gefeccean sculon.' Þeh he swa þa cwæde, he cwæð eft oþer word: 'Þeh ic ær sæde þæt we to helle sceolden, þeh ne geortriewe[1] ic na Gode þæt he us ne mæge gescildan to beteran tidun þonne we nu on sint.' Leoniþa sæde þæt þa tida þa yfele wæron, 7 wilnade þæt him toweard[2] beteran wæron; 7 nu sume men secgað þæt þa beteran wæren þonne nu sien. Nu hie swa twywyrdige sindon, þonne wæron ægþer gode, ge þa ærran, swa sum(e m)en[3] nu secgað, ge eac þas æfterran, swa hie ær sædon, 7 næron naðere an þance; gif hie þonne soð ne sædon, þonne næron naþer gode (ne þá)[4], ne nu.

Nu we sculon eft, cwæð Orosius, hwierfan near Roma, þær we hit ær forleton; for [þon] ic ne mæg eal þa monigfealdan yfel emdenes[5] áreccean, swa ic eac ealles þises middangeardes na maran dæles ne angite buton ðætte on twam onwealdum geweard, on þæm ærestan 7 on ðæm[6] siþemestan: þæt sint Asirie 7 Romane.

(II, VI.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs II hunde wintra 7 hundeahtatigum—þy ilcan geare þe Sabini Romane swa beswicon, þa hiora III hund 7 siex men of ægðerre healfe to anwigge eodon—wearð micel wundor on heofonum gesewen, swelce eal se hefon birnende wære. Þæt tacen wearð on Romanum swiþe gesweotolad mid þæm miclan wôlbryne monncwealmes, þe him raðe ðæs æfter côm, swa ðæt hie healfe belifene wurdon, 7 heora twegen consulas ðe hie ða hæfdon, ge þa æt nihstan ða þe þær to lafe beon moston wæron to ðæm meðie þæt hie ne mehton þa gefarenan to eorþan bringan.

Sona æfter þæm ealle heora þeowas wið þa hlafordas winnende wæron, 7 hie benoman[7] heora heafodstedes þæt hie Capitoliam heton. 7 hie micla gefeoht ymb þæt hæfdon, oþ hie ofslogan *þone ænne consul þe hie þa niwan geset hæfdon,

1 geortrûwige C.
2 So also C.
3 sume menn C.
4 From C.
5 Altered to endemes (late?): endemes C.
6 Repeated above the line in MS.
7 benomam; benamon C.
*[Page 56.]

ut *se* ad meliora tempora reservarent. Ecce cum ille *promisit* futura meliora, isti asserunt meliora *praeterita, quid aliud colligi datur, utroque in suis detestante praesentia,* nisi aut semper bona esse, sed ingrata, aut numquam omnino meliora ?

XII.

At Romae, ut ad id tempus redeam unde digressus sum: *nobis quippe conferre inter se tempora Orbis, non cujusquam partis ejus laboribus insultare propositum est.*

Romae ergo, post Urbem conditam anno CCXC *gravis pestilentia per universam civitatem violenter incanduit,* ut *merito praecedente* prodigio coelum ardere visum sit, quando *caput gentium* tanto morborum igne flagravit. *Nam eo anno Aebutium et Servilium,* ambos consules, pestilentia *consumsit, militares copias plurima ex parte confecit.*

Proximo dehinc anno servi *fugitivi* invaserunt Capitolium : *ubi fortissime quidem, Valerio consule et imperatore, obstitere juniores:* sed adeo atrox et grave discrimen praelii fuit, ut ipse quoque consul Valerius ibi fuerit occisus, et indignam *de servis*

þeh þa hlafordas on þæm ende hæfden heanlicne sige. 7 sona þæs, þy æfterran geare, Romane wunnan wið Fulcisci *þæt* folc, 7 þær wurdon swiþe forslægene, 7 se dǽl se þær to lafe [wæs], wearð on an fæsten bedrifen, 7 þær wurdon mid hungre acwealde, þær heora þa ne gehulpe þa þær æt ham wæron, mid ðæm þe hie gegaderedon eal moncynnes þæt þær læfed wæs, 7 genamon anne earmne mon him to consule, þær he on his æcere eode, 7 his sulh on handa hæfde, 7 siþþan to Fulcisci þæm londe ferdon, 7 hie ut forleton.

Æfter þæm wæs an ger full[1] þæt ofer eall Romana rice seo eorþe wæs cwaciende 7 berstende. 7 ælce dæg mon com unárimedlice oft to (þæm)[2] senatu*m*, 7 him sædon from burgu*m* 7 from tunu*m* on eorþan besuncen[3], 7 hie selfe wæron ælce dæg on þære ondrædinge hwonne hie on þa eorþan besuncene wurden. Æfter ðæm com swa micel hæte giend Romane þæt ealle heora eorðwæstmas ge eac hie selfe neah forwurdon. Æfter þæm þær wearð se mæsta hunger.

Æfter þæm Romane gesettan him x consulas, þær hie ær twegen hæfdon, to þon *þæt* hie hiera ǽ bewisten. Hiera an wæs Claudius haten, se him wæs on teonde ealdordóm ofer þa oþere, þeh hie him þæs geþafiende næren, ac wið hiene winnende wæron, oþ þo[ne] first þe hie sume to him gecirdon, sume noldan. Ac swa on twa todælde him betweonu*m* wunnan *þæt* hie forgeatan þara utera gefeohta þe him anhende wæron, oþ ealle þa consulas togædere gecirdon, 7 Claudium þone ænne mid saglu*m* ofbeotan; 7 siþþan heora agen lond wergende wæron.

Ieþelice, cwæð Orosius, 7 scortlice ic hæbbe nu gesǽd hiora ingewinn, þeh hi him wæron forneah þa mæstan 7 þa pleolecestan. Þæt eac Eðna þæt sweflene fýr tacnade, þa hit up of helle geate asprong on Sicilia þæm londe, hwelc gewinn þa
*[Page 57.] wæron be ðæm þe nu sindon, 7 Sicilia *fela ofslog mid bryne 7

[1] fullice *C.*
[2] *From C.* (þam).
[3] besuncen *end of line,* besuncan *C*

victoriam *insuper etiam sua morte foedaverit.* Sequitur annus, in quo cum victo *exercitu* consul obsessus est. Nam *Minucium consulem*, congressum praelio, Volsci superarunt: et *fugientem* in *Algido* fame *ferroque cinxerunt: actumque infeliciter foret, ni Quinctius Cincinnatus, praecipuus ille dictator*, obsidionem *oppresso hoste* solvisset: qui *repertus ruri*, ab aratro *arcessitus ad fasces, jugum boum Aequis inposuit.*

XIII.

... Per totum *fere* annum tam *crebri, tamque etiam graves* in Italia terraemotus fuerunt, ut de innumeris quassationibus ac ruinis villarum oppidorumque *assiduis Roma* nuntiis *fatigaretur.* Deinde *ita jugis et torrida* siccitas fuit, ut *praesentis tunc futurique anni spem gignendis* terrae fructibus *abnegarit.*

Potestas consulum decemviris *tradita*, constituendarum legum *Atticarum* gratia, *magnam perniciem reipublicae invexit:* nam *primus* ex decemviris, *cedentibus caeteris, solus Appius* Claudius sibi *continuavit* imperium.

XIV.

Sicilia, ut quam brevissime absolvam, *requiem malorum, nisi nunc, nescit.* Nam Aetna *ipsa*, quae tunc cum excidio *urbium atque agrorum crebris* eruptionibus *aestuabat*, nunc *tantum innoxia specie ad praeteritorum fidem fumat.*

mid stænce. Ac siþþan hit cristen wearð, þæt helle fyr wæs siþþan geswiðrad, swa ealle ungetina[1] wæron, þæt hit nu is buton swelce tacnung[2] þæs yfeles þe hit ær dyde, þeh hit ælce geare sie bradre et bradre.

[1] ungetima C.

[2] swylcum tacnungum C.

(II, VII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs III hunde wintra 7 ân, þætte Sicilie ungerade wæron him betweonum, 7 hie healfe asponan Læcedemonie him on fultum, 7 healfe Athenienses, Creca þeoda, þe ær ætgædere wið Perse winnende wæron. Ac siþþan hie on Sicilium wunnon, hie eac siþþan betweonum him selfum winnende wæron, oþ þæt Darius, Persa cyning, Læcedemonium on fultume wearð wið þæm Athenienses, for þæm gewinnum his ieldrena. Wæs ðæt micel wunder þæt eall Persa anweald 7 Læcedemonia þæt hie ieð mehton Ahtene þa burg awestan þonne hie ðæt folc mehten to heora willum geniedan!

7 sona æfter þæm, þy ilcan geare, Darius gefór Persa cyning. 7 his II suna ymb þæt rice wunnon, Artecserses 7 Cirus, oþ hiora ægþer *þæt* mæste folc ongean oþerne geteah, 7 þa unsibbe mid gefeohtum dreogende wæron oþ Cirus ofs[l]agen[3] wearð, se þær gingra wæs. On þæm dagum wæs an burg in Affrica sio wæs neh þæm sǽ, oð ân sæflod com, 7 hie aweste 7 þa men adrencte.

[3] la *over erasure;* ofslagen C.

(II, VIII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs III hunde wintra 7 LV, þætte Romane besæton Ueiorum þa burg X winter. 7 him þæt setl swiþor derede þonne þam þe þærinne wæron, ægþer ge an ciele ge an hungre; buton ðæm þe mon oft hergeade ægðer ge on hie selfe ge on heora land æt ham. 7 hie þa hrædlice beforan heora feondum forweorþan sceoldon, þær hie ða burg ne abræcen mid þæm cræfte þe þa scondlicost wæs, þeh he him eft se weorðesta wurde, þæt wæs þæt hie from heora wicstowum

*[Page 58.] * under þære eorþan dulfon, oþ hie binnan þære byrig up eodon,

Anno ab Urbe condita CCCXXXV cum *Rhegini* apud Siciliam discordia laborarent, *civitasque per dissensionem divisa in duas partes esset, pars una veteranos ab Himera, urbe Siciliae, in auxilium vocavit.* At etiam *Catanenses* ab Atheniensibus auxilia poposcerunt. At *Syracusani* auxilium a Lacedaemoniis petunt.

XV.

Igitur *Athenienses, biennio* apud Siciliam *non sine Lacedaemoniorum damno* conflictati, *aliis domi malis circumveniuntur. Alcibiades enim inpulit Spartanos, ut turbatis* Atheniensibus bello insisterent. Darius etiam, rex Persarum, *memor paterni avitique in hanc urbem odii,* cum Lacedaemoniis *foedus paciscitur, eisque sumtus belli et copias pollicetur.* Mirum *dictu,* Atheniensium *tantas ea tempestate opes fuisse, ut, cum adversus eos Graeciae* totiusque *Orientis* viribus *incursum sit,* consumti magis *videantur* fuisse quam victi.

XVIII.

Mortuo rege Dario, cum Artaxerxes et Cyrus, filii ejus, de regno ambigerent, tandem magnis *adparatibus, magnis provinciarum ac populorum ruinis,* utrimque certatum. Cyrus *a cohorte regia* oppressus, *finem certamini dedit.* Tunc etiam *Atalante* civitas *terrae contigua, repentino* maris inpetu *abscissa,* atque *in insulam* desolata est.

XIX.

Anno ab Urbe condita CCCLV, obsidio Vejorum decem *continuis* annis magis *obsessores* quam obsessos detrivit. Nam Romani *repentinis saepe hostium eruptionibus comminuti, postremo* famem ac frigus *in conspectu hostium perpeti coacti sunt:* urbem *novissime, sine ullo digno Romanae virtutis testimonio,* cuniculis 7 clandestina obreptione ceperunt. Hanc utilem magis quam nobilem *victoriam,* primo dictatoris Camilli, *qui eam de Vejentibus patravit, exsilium,* dehinc *irruptio* Gallorum insequitur.

7 hie nihtes on frumslæpe on bestælan, 7 þa burg mid ealle awestan. Þysne nyttan cræft, þeh he arlic nære, funde heora tictator, Camillis hatte.

Sona æfter þæm wearð Romana gewinn 7 þara Gallia, þe wæron of Senno þære byrig. Þæt wæs ærest for þæm þa Gallia hæfdon beseten Tusci þa burg. Þa sendon Romane ǽrendracan to Gallium, 7 hie bædon þæt hie frið wið hie hæfden. Þa on ðæm ilcan dæge æfter þæm þe hie þiss gesprecen hæfdon, fuhton Gallie on þa burg; þa gesawan hie Romana ærendracan on hie feohtende mid þæ*m* bu[r]gwarum. Hie for þæm hie gebulgon, 7 þa burg forleton, 7 mid eallum heora fultume Romane sohton. 7 him Uauius se consul mid gefeohte ongean cóm, 7 eac raðe gefliemed wearð eft into Romebyrig, 7 him Gallie wæron æft*er*fylgende oþ hie ealle þær binnan wæron. Gelice 7 mon mǽd mawe, hie wæron þa burg hergende 7 sleande buton ælcre ware. Þæt tacen nugiet cuþ is on þære ea noman þæs consules sleges Fauiuses.

Ne wene ic, cwæð Orosius, þæt ænig mon atellan mæge ealne þone demm þe Romanu*m* æt þæm cirre gedon wearð, þeh hie þa burg ne forbærnden, swa hie þa gedydon. 7 þa feawan þe þær to lafe wurdon gesealdon M punda goldes wið heora feore; 7 hie þæt dydon for þæm swiþost þe hie þohtan þæt hie siþþan hiora underþeowas wæren. 7 sume binnan *þæt* fæsten oðflugon, þæt hie Capitoliam heton. Hie þa eac besæton, oð hie sume hungre ácwælan, sume on hand eodan, 7 hie siþþan oþrum folcu*m* him wið feo gesealdon.

Hu þyncð eow nu, cwæð Orosius, þe þæs cristendomes tida leahtriað, siþþan Gallia út of þære byrig aforan, hu bliðe tida *[Page 59.] * Romane æfter ðæm hæfdon. Þa þa iermingas þe þær to lafe wurdon út of þæm holan crupon þe heo on lutedan, swa bewopene swelce hie of oþerre worolde come, þon*ne* hie besawon ón þa besengdan burg 7 on þa westan, *þæt* him þa wæs syndrig ege þær him ær wæs se[o] mæste[1] wyn. Eac buton þæm yfele nahton hie naþer ne þærinne mete ne þærute freond.

Þæt wæron þa tida þe Romane nu æfter sicað, 7 cweþað *þæt* him Gotan wyrsan tida gedón hæbben þon*ne* hie ær hæfdon, 7

[1] *From C.*, mæsta *L.*

Igitur Galli Senones, cum urbem *Clusini, quae nunc* Tuscia *dicitur,* obsiderent, legatos Romanorum (qui tunc *componendae inter eos* pacis *gratia venerant*) *in acie* adversum se videre pugnantes: qua indignatione permoti, *Clusini* oppidi *obsidione* dimissa, totis viribus Romam contendunt. Hos Fabius cum *exercitu* consul excepit, nec tamen *obstitit,* imo potius *hostilis ille impetus,* quasi *aridam* segetem succidit, *stravit et transiit.* Testatur hanc Fabii cladem fluvius *Allia, sicut Cremera Fabiorum.*

Non enim *facile* aliquis *similem* ruinam Romanae *militiae* recenseret, etiam si Roma *insuper* incensa non esset. . . . *Universam* reliquam *juventutem* in arce Capitolini *montis latitantem,* obsidione concludunt: ibique *infelices reliquias* fame terunt, subigunt, vendunt: nam mille libris auri *discessionis pretium paciscuntur: non quod apud Gallos Roma parvi nominis fuerit, sed quod illam sic jam ante detriverint, ut amplius tunc valere non posset.*

En tempora, *quorum comparatione praesentia ponderantur:* en, quibus *recordatio* suspirat. *Revera pares sunt et conferuntur*

næron on hie hergende buton þrie dagas; ⁊ Gallie wæron ær siex monað binnan þære byrig hergende, ⁊ þa burg bærnende; ⁊ him þæt þagiet to lytel yfel þuhte buton hie eac hie þæs naman bename þæt hie nán folc næren. Eft þa Gotan þær læssan hwile hergedan þæt hie for þæs cristendomes áre ⁊ þurh Godes ege *þæt* hie naþer ne þa burg ne bærndon ne þæs þone willan næfdon *þæt* hie heora noman hie benamon. Ne þara nanne yflian noldan þe to ðæm Godes huse oðflugon, þeh hie hæþene wære; ac swiþor micle wæron wilniende *þæt* hie gemong him mid sibbe sittan mosten. ⁊ uneaðe mehte ǽr ænig þæm Gallium (oðfleon)[1] oþþe oðhydan. ⁊ þa þa Gotan þær lytle hwile hergedan, ne mehte mon buton feawa ofslagenra[2] geahsian. Ðær wæs gesiene Godes irre, þa hiora ærenan beamas[3] ⁊ hiora anlicnessa, þa hie ne mehton from Galliscum fyre forbærnede weorþan; ac hi hefenisc fyr æt ðæm ilcan cyrre forbærnde.

[1] *Wanting in both.*
[2] *From C.*; ofslagenre *L.*
[3] *From C.*; beames *L.*

Ne wene ic, cwæð Orosius, nu ic longe spell hæbbe to secgenne, þæt ic hie on þisse bec geendian mæge; ac ic oþere anginnan sceal.

(III, I.)

*[Page 60.]

* Æft*er* ðæm þe Romeburg getimbred wæs III hunde wintra ⁊ LVII, on þæm dagu*m* þe Gallie Roma awest hæfdon, þa geweard seo mæste sibb ⁊ seo bismerleceste betwih Læcedemonium, Creca londe, ⁊ Persum. Æfter þæ*m* þe Læcedemonie hæfdon Perse oft oferwunnen, þa gebudon him Perse þæt hie hæfden III winter sibbe wiþ hie, se þe þæt wolde, ⁊ se þe *þæt* nolde, þæt hie wolden þa mid gefeohte gesecan. Hie þa Læcedemoniæ lustlice þære sibbe hirsumedan, for þæm lytlan ege þe him mon gebead. On þæm mon mæg sweotole oncnawan hu micelne willan hie to ðæm gewinne hæfdon swa heora scopas on heora leoðum giddiende sindon, ⁊ on heora leas(s)pellengum[4]. Ne geþyncð þe swelc gewin noht lustbære, cwæð Orosius, ne þa tida þon ma, þætte him his feond mæge swa eaþe his mid wordum gestieran?

[4] leáspellengum *C. also.*

Æfter þæm þe Læcedemonie hæfdon oferwunnen Ahtene þa burg, hiora agene leode, hi hie þa up ahofon ⁊ winnan

inter se hae duae captivitates, illa sex mensibus *desaeviens*, et tribus diebus ista *transcurrens*. Galli, *exstincto populo, urbe deleta*, ipsum quoque *Romae* nomen *persequentes*, et Gothi, *relicta intentione* praedandi, *ad confugia salutis, hoc est, sanctorum locorum, agmina ignara cogentes*. Ibi vix quemquam inventum *senatorem*, qui *vel absens* evaserit: hic vix quemquam requiri, qui *forte ut latens* perierit. *Plane fatendum est, in hac clade praesenti* plus Deum saevisse, *homines minus:* quippe cum *supra humanas vires esset, incendere* aeneas trabes, *et subruere magnarum moles structurarum, ictu fulminum Forum* cum imaginibus *vanis abjectum est: horumque omnium abominamentorum*, quod *inmissa per hostem* flamma non *adiit, missus* e coelo ignis *evertit.*

Et quoniam uber dicendi materia est, quae nequaquam hoc concludi libro potest, hic praesentis voluminis finis sit, *ut in subsequentibus cetera prosequamur.*

III, I.

Anno ab Urbe condita CCCLXIV, eo siquidem tempore, quo Galli Romam *captam tenuerunt, Artaxerxes, Rex* Persarum, *discedere ab armis et quiescere* in pace *universam* Graeciam *praecepit*, denuntians contradictorem *pacis* bello impetendum: *quem ita jubentem potuissent tam constanter contemnere, quam fortiter saepe vicerunt, nisi porrectam undecunque occasionem* tam libenter *hausissent: ostenderunt enim quam aegre admisere illa quae eatenus gesserunt, quae tam facile, indigna etiam conditione, deposuerunt: nam quid tam indignum liberis viris, quam hostis imperio arma deponere, pacique servire?*

Lacedaemonii, postquam Atheniensium potiti sunt, *universam* Asiam *spe dominationis hauserunt.*

angunnan on ælce healfe hiora, ge wið heora agen folc, ge wið Perse, ge wið þa læssan Asiam, ge wið Ahtene þa burg, þe hie ær awestan; for ðon þa feawan þe þær út oþflugon hæfdon eft þa burg gebune, 7 hæfdon Thebane, Creca leode, him on fultum asponon. Læcedemonie wæron swa uppahæfene, *þæt* ægðer ge hie self wendon ge ealle ða neahþeoda þæt hie ofer hie ealle mehte anwald habban. Ac him Ahteniense mid Thebana fultume wiðstodon, 7 hie mid gefeohte cnysedan.

Æft*er* þæm Læcedemonie gecuron him to ladteowe, Ircclidis wæs haten, 7 hiene sendon on P*er*se mid fultume wið hie to gefeohtanne. Him þa Perse mid heora twæm ealdormonnum ongean coman; oþer hatte Farnabuses, oþer Dissifarnon. Sona swa þara Læcedemonia ladteow wiste *þæt* he wið þa twegen heras sceolde, him þa rædlecre geþuhte *þæt* he wið oþerne frið gename, *þæt he þone oðerne þe ieð ofercuman mehte. 7 he swa gedyde, 7 his ærenddracan to (þæm)[1] oþru*m* onsende, 7 him secgan het *þæt* he geornor wolde sibbe wið hiene þon*ne* gewinn. He þa se ealdormon geliefedlice mid sibbe þara ærenda[2] anfeng, 7 Læcedemonie þa hwile gefliemdon þone oðerne ealdormon.

Æfter þæm P*er*sa cyning benom þone ealdormon his scire, þe ær þæm friþe anfeng æt Læcedemonium, 7 hie gesealde anu*m* wræccean of Ahtena[3], Creca byrg, se wæs haten Conon, 7 hiene sende mid scipehere[4] of P*er*sum to Læcedemoniu*m*. 7 hie sendon to Egyptu*m* Læcedemonie, 7 him fultumes bædon; 7 hie hi*m* gesealdon an c þara miclena þriereðrena[5]. Læcedemonie hæfdon him to ladteowe ænne wisne mon, þeh he healt wære, se wæs haten[6] Ageselaus, 7 him to gielpworde hæfdon þæt him leofre wære þæt hie hæfdon healtne cyning þon*ne* healt rice. Hie siþþan on ðæm sǽ togædere foran, 7 þær swa úngemetlice gefuhton *þæt* hie neah ealle forwurdon, *þæt* naðer ne mehte on oþru*m* sige geræcan. Þær wearð Læcedemonia anweald 7 heora dóm alegen. Ne wene ic, cwæð Orosius, ðæt ænige twegen latteowas emnar gefuhten.

Æfter þæ*m* Conon gelædde fierd eft on Læcedemonie, 7 ðæt

*[Page 61.]

[1] *o. l. late C.* (þam).
[2] *From C.*; ærende *L.*
[3] Ahténe *C.*
[4] sciphere *C.*
[5] þriereðrenena *both.*
[6] *From C.*; hatan *L.*

Itaque *toti Orienti bellum moventes*, Hircilidam[1] ducem *in hanc militiam* legunt, qui cum sibi adversus duos *Artaxerxis* Persarum *regis* praefectos, Pharnabazum et Tissafernem, pugnandum videret, *proviso ad tempus* consilio, ut *pondus geminae congressionis eluderet, unum denuntiato bello adpetit*, alterum *pacta pace suspendit.*

[1] Dercyllidam.

Pharnabazus Tissafernem apud Artaxerxem defert ut proditorem, hortaturque regem, ut *in locum ejus* Cononem, Atheniensem *virum*, qui *tunc forte apud Cyprum* exsulabat, *ducem navali bello constituat.* Conon classi *praeficitur, quibus compertis*, Lacedaemonii et ipsi auxilia a *rege* Aegypti *per legatos* petunt, *a quo* centum *instructas* triremes *acceperunt. Cui militiae* Agesilaum ducem *decreverunt*, virum pede claudum, *sed qui in difficillimo rerum statu* mallent sibi regem claudicare quam regnum. *Raro unquam* ita pares *omni industria* duces in unum coiere bellum, *qui acerbissimis invicem praeliis fatigati, et multo sanguine obliti*, velut invicti ab alterutro *recesserunt.*

Igitur Conon, *accepto iterum a rege magno stipendio*, invadit

land buton þære byrig on ælcon þingun mid ealle aweste, þætte þa þe ǽr úte oþra ðeoda anwalda girndon, him þa gód þuhte þær hie mehten hie selfe æt ham wið ðeowdóm bewerian. Pissandor hatte sum Læcedemonia latteow: he gesohte Conon mid scipun, þa[1] he of Læcedemonium fór, ⁊ þara folca ægðer on oðerum micel wæl geslogan. Þær wurdon Læcedemonie swa swiðe forslagen þæt hie naþer næfdon siþþan ne heora namon ne heora anweald. Ac heora hryre wearð Ahtenum to árærnesse þæt hie ðone ealdan teonan gewrecan mehten þe him on ærdagum gemæne wæs. ⁊ hie ⁊ Thebane hie gegaderedon, ⁊ Læcedemonie mid gefeohte sohton, *[Page 62.] ⁊ hie gefliemdon, ⁊ hie on hiora burg bedrifon, ⁊ siððan besætan. Þa burgware sendon þa æfter Iesulause, þe mid heora here wæs in Asiam, ⁊ bædon þæt hie[2] tidlice hamweard wære, ⁊ heora gehulpe. ⁊ swa gedydon[3], ⁊ on Ahtene úngearwe becoman, ⁊ hie gefliemdon. Ahteniense wæron þa him swiðe ondrædende þæt Læcedemonie ofer hie ricsian mehten swa hie ǽr dydon, for þæm lytlan sige þe hie þa ofer hie hæfdon. Hie sendon þa on Perse æfter Conone, ⁊ hine bædon þæt he him on fultume wære. ⁊ he him þæs getygþade, ⁊ hi mid micle sciphere gesohte, ⁊ hi Læcedemonie mæst ealle awestan, ⁊ hi to þon gedydon þæt hi hi selfe leton ægþer ge for heane ge for unwræste. Æfter þæm Conon gelende to Ahtena þære byrig, his ealdcyþþe, ⁊ þær mid micle gefean þara burgleoda onfangen wæs, ⁊ he ðær his selfes longe gemyndgunge[4] gedyde mid (þan)[5] þe he geniedde ægþer ge Perse ge Læcedemonie þæt hie gebetton þa burg þe hi ǽr tobræcon, ⁊ eac þæt Læcedemonie þære byrig siþþan gehiersume wæron, þeh hie ǽr longe heora wiþerwinnan wæren. Æfter þeosan gewinne gewearð þætte Perse gebudan frið eallum Creca folce, næs na for þæm þe hie him ænigra goda uþen, ac for þæm þe hie wunnon on Egypti, þæt hie mosten for him þy bet þæm gewinne fullgongan.

Ac Læcedemonie hæfdon þa hwile maran unstillnessa þonne

[1] From C.; þe L.
[2] he C.
[3] ⁊ he swá gedyde C.
[4] gemynegunge C.
[5] From C.

hostiles agros, et *quacunque incubuit*, cuncta prosternit. Lacedaemonii vero *domesticis malis circumventi*, externis inhiare *desistunt, abjiciuntque spem dominationis, imminente periculo* servitutis. Interea Pisander, dux apud Spartam *per Agesilaum regem relictus, classem instruxerat.* Conserunt itaque navale certamen *Persae* Conone, *Spartani* Pisandro *duce: milites, remiges, ipsique ductores, uno pariter in* mutuam caedem *ardore rapiuntur. Magnitudinem belli istius inclinatus ex hoc semper in posterum Lacedaemoniorum status prodit. Namque ex illo fluere ac retro sublapsa referri spes Spartanorum visa, donec* confecta, et potestate careret et nomine. Atheniensibus vero *haec eadem pugna initium recuperandae potentiae fuit.* Igitur Thebani, *auxilio* Atheniensium *fulti, superiore clade saucios ac trepidos* adgrediuntur. *Thebani autem victoria potiti, Spartam contendunt, putantes se vacuam praesidio civitatem nullo intraturos negotio.* Agesilaus, arcessitus ex Asia, *inprovisus bello supervenit: Thebanos jam successu victoriae segniores* adgreditur: *nec difficile superat.* At vero Athenienses, *cum comperissent insperata Lacedaemonios victoria sublevatos*, pristinae servitutis trepidi metu, *exercitum contrahunt.* Conon quoque ad populandos Lacedaemoniorum agros revertitur. *Ita Spartani, strepitu circumsonantium undique hostium clausi atque exterriti, ultima propemodum desperatione tabuerunt.* Sed Conon Athenas pergit, in maximo gaudio civium *ipse tristis, quippe cum videret urbem miserabili ruinarum squalore confectam.* Itaque *magnum pietatis* monumentum in reparatione ejus operatus est. Namque eam, a Lacedaemoniis exinanitam, Lacedaemoniorum *praedis replevit*, Persis *incendentibus concrematam*, Persis aedificantibus reformavit. *Interea Artaxerxes, rex* Persarum, universis Graeciae populis *per legatos, ut ab armis discederent*, et paci *adquiescerent*, imperavit: non quod *misericorditer fessis* consuleret, sed, ne se in Aegypto bellis *occupato aliqua in regnum suum tentaretur irruptio.*

II.

Lacedaemonii, inquieti magis quam strenui, *tentant* furta

hie mægenes hæfden, ⁊ wæron swiþor winnende on Thebane þon*ne* hie fultumes hæfde[1], ⁊ hloðu*m* on hie staledon, oð hie abræcan Arcadu*m* heora burg. Æfter þæm Thebane hie mid firde gesohton, ⁊ him Læcedemonie oþre ongéan brohton. Þa hie longe fuhton, þa cleopade Læcede(monie)[2] * ealdormon to Arcadium, ⁊ bæden[3] þæt hie ðæs gefeohtes geswicen, þæt hie mosten þa deadan bebyrgean þe heora folces ofslagen wæron. Þæt is mid Crecum þeaw þæt mid ðæm worde bið gecyþed hwæðer healf hæfð þon*ne* sige.

For þon ic wolde gesecgan, cwæð Orosius, hu Creca gewinn (ongonn)[4], þe of Læ[ce]demonia ðære byrg ærest onsteled[5] wæs, ⁊ mid spellcwidum gemearcian, ærest on Athena þa burg, ⁊ siþþan on Thebane, ⁊ siþþan on Boeti, ⁊ siþþan on Macedaniæ[6]—þiss wæron ealle Creca leode—⁊ siþþan on þa læssan Asiam, ⁊ ða on þa maran, ⁊ siþþan on Perse, ⁊ siþþan on Egypti. Ic scæl eac þy lator Romana istoria asecgan þe ic angunnen hæfde.

(III, II.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs III hunde wintra ⁊ LXXVI, wæs in Achie eorþbeofung, ⁊ twa byrig, Ebora ⁊ Elice, on eorþan besuncon. Ic mæg eac on urum agnum tidum gelic anginn þæm gesecgan, þeh hit swelcne ende næfde, þætte Constantinopolim Creca burg on swelcre cwacunge wæs, ⁊ hiere gewitgad wæs of soðfæstum monnum þæt heo sceolde on eorþan besinca; ac heo wearð gescild þurh þone cristnan casere Arcadiusan, ⁊ þurh þæt cristene folc. On þæm burgum wæs getacnad þæt Crist is eaðmodegra help ⁊ ofermodigra fiell. Mare ic þyses gemyndgade[7] þonne ic his mid ealle ásæde; gif his hwa sie lustfull mare to witanne, sece him þonne self þæt.

On þæm dagum gewearð þætte Wulchi ⁊ Falisci, þe ær wæron LXX wintra wið Romane winnende, þæt hi hie þa oferwunnon, ⁊ heora land oferhergedon. ⁊ raþe æfter þæm Suttrian þ*æt* folc wæron hergende on Romane oþ þære burge geata. Hit Romane æfter þæm hrædlice mid gefeohte ⁊ mid hergiunge him forguldon, ⁊ hie gefliemdon.

1 hæfdon *C.*
2 *End of line; wanting also in C.*
*[Page 63.]
3 bædon *C.*
4 *Wanting in both.*
5 onstéled *C.*
6 Macedônie *C.*
7 *The first* d *erased;* gemyngode *C.*

bellorum. Nam *speculati absentiam* Arcadum, castellum *eorum* perfringunt. *Arcades vero, juncto sibi* Thebanorum *auxilio, amissa furto* bello *repetunt.* In eo praelio *Archidamus,* dux Lacedaemoniorum, occisorum *corpora* ad sepulturam poscit: quod signum victoriae *traditae* inter Graecos haberi solet. *Incertos bellorum orbes verbis e vestigio secutus implicui.*

Inproba dominandi Lacedaemoniorum *cupiditas, quantas causas certaminum suscitarit, quis vel numero, vel ordine disponat? siquidem, tracto per aliquot aetates hoc continuo bello,* Athenienses, *Lacedaemonii,* Boeotii, Thebani, *postremo* Graecia, Asia, Persis, atque Aegyptus *navales simul pedestresque conflictus indiscretis egere discursibus.*

III.

Anno ab Urbe condita CCCLXXVI, terrae motu Achaia *concussa est,* et duae civitates, *id est,* Ebora[1] et Helice, *abruptis locorum hiatibus devoratae sunt.* At ego nunc e contrario poteram similia in diebus nostris apud Constantinopolim, *aeque modo principem gentium,* praedicta *et facta,* sed non perfecta narrare, cum, post *terribilem denuntiationem terra tremeret,* donec *orationibus* Arcadii principis et populi Christiani, *praesentem perditionem* Deus *exoratus averteret:* probans se *solum* esse et conservatorem humilium, et *punitorem malorum.* Sed haec, ut commemorata sint magis quam explicata, *verecundiae concesserim,* ut *et qui scit, recolat,* et qui *nescit,* inquirat.

[1] Bura.

Interea Romani, qui per septuaginta annos ab *urbe* Volscorum, praeterea Faliscorum, *Aequorum,* et Sutrinorum, subacti et adtriti, *assiduis bellis conficiebantur,* tandem *easdem cepere civitates, et finem dedere certamini. Praenestinos etiam eodem tempore, qui* usque ad portam Romae bellando et caedendo *pervenerant,* vicerunt.

(III, III.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs III hund wintra ⁊ LXXXIII, þa þa Laucius, þe oþre noman wæs haten Genutius, ⁊ Quintus, þe oþre noman wæs haten Serfilius, ða hie wæron consulas on Rome, gewearð se micla moncwealm on þæm londe: na[1], swa hit gewuna is, of untidlican gewideran, þæt is, of wætum sumerum, ⁊ of drygum wintrum, ⁊ of reðre [lencten]hæte, ⁊ mid ungemætre[2] hærfestwætan ⁊ æfterhæþan[3]; ac án wind com of Calabria wealde, ⁊ se wol mid þæm winde. Þes moncwealm wæs on Romanum full II gear ofer ealle menn gelice, þeh þe sume deade wæron, sume uneaþe gedrycnede[4] aweg coman; oþ þæt heora biscepas sædon þæt heora godas bædon *þæt* him man worhte anfiteatra, *þæt* mon mehte þone hæðeniscan plegan þærinne dón, ⁊ hiora diofolgield, þæt wæron openlice ealle unclænnessa. Her (m)e[5] magon nu, cwæð Orosius, þa *geond*wyrdon þe þæs cristendomes wiðerflitan sint, hu heora godas þurh heora blotunge ⁊ þurh hiera diofolgield þæs monncwealmes gehulpon, buton *þæt* hie ne angeatan mid hwelcum scinncræfte ⁊ mid hwelcum lotwrence hit deofla dydon—næs na se soða Gód—ðæt hie mid þy yfele þa menn swenctan, to ðon *þæt* hie geliefdon heora ofrunga ⁊ heora deofolgieldum, ⁊ *þæt* hie þonan mosten to þæm sawlum becuman, ⁊ *þæt* hie (hie)[6] mosten tawian mid þære mæstan bismrunge æt heora anfiteatra. Þa wæron únárimede, ⁊ me nu monigfeald to secganne[7], for þon þu, fæder Agustinus, hie hæfst on þinum bocum sweotole geséd; ⁊ ic gehwam wille þærto tæcan þe hiene his lyst ma to witanne.

[1] nalæs C.
[2] ungemetlican C.
[3] æfterhæðan C.
[4] gedrehte C.
[5] e *with erasure before it:* C. me.
[6] *Wanting in both.*
[7] asecganne C.

Æfter þeosan on þæm ilcan geare tohlád seo eorþe binnan Romebyrig. Þa sædon heora biscepas eft þæt heora godas bædan þæt him mon sealde ænne cucne mon, þa him þuhte *þæt* heo heora deadra to lyt hæfden. *⁊ seo eorþe swa giniende bád, oþ þæt Marcus, þe oþre noman hatte Curtius, mid horse ⁊ mid wæpnum þæroninnan besceat; ⁊ hio siþþan togædre behlád.

*[Page 65.]

IV.

Anno ab Urbe condita CCCLXXXIV, L. Genucio, et Q. Servilio Consulibus, ingens Romam pestilentia corripuit: non, ut adsolet, temporum turbata temperies, hoc est, aut siccitas hiemis, aut repentinus calor veris, aut humor aestatis, vel autumni *divitis indigesta illecebra, insuper etiam* exspirata de Calabris saltibus aura *corrumpens, infirmitatum adferre transcursus;* sed generali cunctos per biennium tabe *confecit:* ut etiam quos non *egit* in mortem, *turpi macie* exinanitos adflictosque dimiserit. *Conquerentur hoc loco* obtrectatores *temporis* Christiani, *si forte silentio praeterierim, quibus tunc cerimoniis Romani placaverint* deos, *et sedaverint* morbos. *Cum pestilentia in dies crudesceret, auctores* suasere pontifices, ut ludi scaenici diis expetentibus ederentur: *ita pro depellenda temporali peste corporum, arcessitus est perpetuus morbus animorum.* Uber nunc quidem mihi *iste doloris atque increpationis locus est, sed, in quo jam Reverentia tua studium sapientiae exercuit, mihi super eo audere fas non est. Commonuisse me satis sit, et ex qualibet intentione lectorem ad illius lectionis plenitudinem* remisisse.

V.

Sequitur *hanc luem satis triste prodigium. Repente siquidem* medio Urbis terra dissiluit. Manebat *diu* patenti voragine *inpudens specus, nefariamque* vivi hominis *sepulturam* diis interpretibus expetebat. *Satisfecit improbis faucibus* praecipitio sui Marcus Curtius, eques armatus, injecitque *crudeli terrae inopinatam satietatem.*

(III, IIII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs III hund wintra 7 LXXXVIII, þætte Gallie oferhergedan Romana lond oð IIII mila to ðære byrig, 7 þa burg mehton eaðe begitan gif hie þær ne gewicadon; for þon Romane wæron swa forhte 7 swa ǽmode, þæt hie ne wendon þæt hie þa burg bewerian mehton. Ac þæs on morgenne Titus heora ladteow, þe oðre noman wæs haten Qui[n]tius, hie mid firde gesohte. Þær gefeaht Mallius anwig, þe oðre noman wæs haten Tarcwatus, wið anne Galliscne monn, 7 hiene ofslog; 7 Titus Cuintius þa oðre sume gefliemde sume ofslog. Be þæm mon mehte ongietan hwæt ðær ofslagen wæs, þa heora fela ðusenda gefongen wæs.

(III, V.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs IIII hunde wintra 7 II, ðætte Cartaina þære burge ærendracan comon to Rome, 7 him gebudon þæt hie frið him betweonum hæfden, for þon hie (o)n[1] an land þa winnende wæron, þæt wæs on Benefente. Mid þæm þe þa ærendracan to Rome comon, þa com eac mid him seo ofermæte heardsælnesse[2] 7 monegra ðeoda iermþa, seo longe æfter þæm weaxende wæs, swa hit heofones tungul on þæm tidun cyþende wæron, þæt hit wæs niht oð midne dæg, 7 on sumre tide hit hagalade stanum ofer ealle Romane.

On þæm dagum wæs Alexander geboren on Crecum swa swa án micel ýst come ofer ealne middangeard. 7 Ocus, Persa cyning, þone mon oþere noman het Artecsersis, æfter þæm þe he Egyptum forhergede, he gefor siþþan on Iudana lond, 7 hiera fela forhergeade; siþþan on Ircaniam þæm londe he heora (swiðe)[3] fela gesette wið þone sǽ þe mon Caspia hætt, 7 hie þær gesetene sint giet oð þisne dæg * mid bradum folcum, on ðæm tohopan þæt hie sume siððe God þonan adó to heora agnum lande. Siþþan Artecsersis abrǽc Sidonem, Fenitia burg, seo wæs þa welegast on ðæm dagum.

[1] From C.
[2] heardsælnes C.
[3] From C.
*[Page 66.]

VI.

Anno ab urbe condita CCCLXXXVIII, Gallorum inundatio ad quartum ab Urbe lapidem consedit, facile perturbatam occupatura civitatem, nisi *otio torpuisset:* ubi pugnam Manlius Torquatus singulariter *inchoavit,* T. Quinctius Dictator *cruentissima congressione confecit. Post paululum quoque Tuscorum pugna sub C. Marcio consecuta est:* ubi conjici datur, quantum hominum caesum sit, quando *octo* millia sunt capta *Tuscorum.*

VII.

Anno ab Urbe condita CCCCII, legati a Carthagine Romam *missi sunt,* foedusque pepigerunt. Quem ingressum *Carthaginiensium* in *Italiam* malorum *grandinem* secuturam, *continuarum*que miseriarum *tenebras juges,* abominatio dierum, quibus ea gesta sunt, protestatur. Tunc etiam nox usque ad *plurimam* diei *partem* tendi *visa est:* et saxea *de nubibus* grando descendens, *veris terram lapidibus verberavit.*

Quibus diebus etiam Alexander *Magnus,* magnus ille *gurges miseriarum, atque atrocissimus* turbo totius *Orientis* est natus. Tunc etiam Ochus, qui et Artaxerxes, post transactum in Aegypto bellum, plurimos Judaeorum in transmigrationem egit, atque in Hyrcania ad Caspium mare habitare *praecepit:* quos ibi usque in hodiernum diem *amplissimis generis sui incrementis* consistere, atque exinde quandoque *erupturos, opinio est.* Et Sidonem opulentissimam Phoenicis *provinciae* urbem delevit.

Æfter þæm Romane angunnan þæt Somniticum gewinn ymbe Campena land. Hie þa longe 7 oftrædlice ymb þæt fuhton on hweorfendum sigum. Þa getugon Somnite him on fultum Pirrusan Epira cyning, þone mæstan feond Romanum. Þæt gewinn wearð hwæðre sume hwile gestilled, for þon Punici wið Romane winnan angunnan.

Siþþan þæt gewin angunnen wæs, gif ænig mon [sie], cwæð Orosius, þe on gewritun findan mæge þæt Ianas dura siþþan belocen wurde buton anum geare—7 þæt wæs for þæm þe Romane eallne þone gear an monncwealme lægan—ær eft[1] Octauianus dæge þæs caseres. Þæt hus hæfdon Romane to ðæm anum tacne geworht þæt on swelce healfe swelce hie þonne winnende beon woldan, swa súþ, swa norþ, swa east, swa west, þonne andydan hie þa duru þe on þa healfe open wæs, þæt hie be þæm wiston hwider hie sceoldon. 7 mið þæm þe hie þara dura hwelce opene gesawon, þonne tugon hie heora hrægl bufan cneow, 7 giredon hie to wige; 7 be þæm wiston þæt hie wið sum folc frið ne hæfdon. 7 þonne hie frið hæfdon, þonne wæron ealle þa dura betyneda, 7 hie leton hiera hrægl ofdune to fotum. Ac þa þa Octauianus se casere to rice feng, þa wurdon Ianas dura betyneda, 7 wearð sibb 7 friþ ofer ealne middangeard.

Æfter þæm þe Perse frið genaman wið Romanum siþþan gelicade eallum folcum þæt hie Romanum underþieded wære, 7 hiora ǽ to behealdanne; 7 swa swiþe þone frið lufedon þæt him leofre wæs þæt hie Romanisce cyningas hæfden þonne of heora agnum cynne. On þæm wæs sweotole getacnod *[Page 67.] þæt nan eorþlic man ne mehte swelce lufe 7 swelce sibbe ofer eallne middangeard gedon swelce þa wæs, ac heo for þæm wæs þe Crist on þæm dagum geboren wæs, þe sibb is heofonwara 7 eorðwara. Þæt eac Octauianus sweotole getacnade, þa þa Romane him woldon ofrian swa[2] heora gewuna wæs, 7 sædon þæt sio sibb of[3] his mihte wære; ac he ægðer fleah ge þa dæd ge þa sægene, 7 eac self sæde þæt seo dæd his nære, ne eac beon ne mehte nanes eorðlices monnes, þætte ealre worolde

[1] ærest on C.
[2] swa swa C.
[3] on C.

VIII.

Jam hinc *statim* a Romanis adversum Samnitas pro Campanis bella suscepta sunt. *Samniticum* bellum ancipiti statu gestum, Pyrrhus, vel maximus Romani *nominis* hostis, *excepit. Pyrrhi* bellum *mox* Punicum *consecutum est: et quamvis nunquam post mortem Numae a bellorum cladibus fuisse cessatum*

patentes semper Jani portae indicent, ex eo tamen, veluti per meridiem, toto inpressus coelo malorum fervor incanduit. Porro autem, inchoato semel bello *Punico,* utrum aliquando *bella* nisi Caesare Augusto *imperante cessaverint, inquirat,* inveniat, *prodat, quisquis infamanda tempora Christiana putat.* Absque illo tamen, *inter bella Punica* unius anni, Romani *propter* clausas Jani portas, inter febres morbosque *reipublicae, ad hoc brevissimo pacis signo inlecti sunt, ut multo gravius adflictarentur.*

At vero, si indubitatissime constat, sub Augusto primum Caesare, post Parthicam pacem, universarum *terrarum orbem,* generali pace *compositum,* Romanis paruisse legibus, Romana jura *quam propria arma maluisse, spretisque* ducibus suis, *judices elegisse* Romanos: *postremo,* omnibus gentibus, *unam fuisse voluntatem inservire paci:* quod prius ne una quidem civitas, unusve populus civium, vel, quod *majus* est, una domus *fratrum, jugiter* habere potuisset: *quod si etiam, cum imperante Caesare ista provenerint, in ipso imperio Caesaris illuxisse* ortum *in hoc mundo Domini nostris Jesu* Christi, manifestum est.

swelce sibbe bringan mehte, þ*ætt*e twa þeoda ær habban ne mehton, ne, ðætte læsse wæs, twa gemægþa.

(III, VI.)

Æft*er* þæm þe Romeburg getimbred wæs IIII hunde wintru*m* ⁊ VIII, geweard þætte Romane ⁊ Latine wunnon. On þæm forman gefeohte wearð Romane[1] consul ofslagen Mallius, þe oðre noman wæs haten Tarcuatus. ⁊ heora oþer consul, þe mon Detius[2] hett, ⁊ oðre noman Mure, his agenne sunn ofslog, for þon he oferbræc heora gecwedrædenne, þæt wæs þ*æt* (hie)[3] hæfdon gecweden þæt hie ealle emlice on Latine tengden. Ac þær án ut asceat of Latina weorode, ⁊ anwiges bǽd, ⁊ him ðæs consules sunu ongean cóm, ⁊ hiene þær ofslog. For þæm gylte hiene eft hett his fæder ofslean. For þæm slege noldan Romane brengan þæm consule þone triumphan, þe heora gewuna wæs, þeh he sige hæfde.

On ðæm æfterran géare þæs, Minutia hatte an wifmon, þe on heora wisan sceolde nunne beon. Seo hæfde gehaten heora gydenne Dianan þæt heo wolde hiere lif on fæmnhade[4] álibban. Þa forlæg heo hie (sona)[5]. Hie þa Romane for þæm gylte þe heo hiere beot[6] aleag, swa cuce[7] on eorþan bedulfan, ⁊ nugiet to dæge þæm gylte to tacne mon hætt ðæt lond 'Mânfeld' þær hie mon byrgde.

Raþe æfter þæm on þara twegea consula dæg*e*, Claudius, þe oðre noman hatte Marcellus, ⁊ Ualerius, þe oðre noman hatte Flaccus, þa geweard hit, þeh hit me scondlic sie, *cwæð Orosius, þætte sume Romana wif on swelcum scinlace wurdon, ⁊ on swelcum wodan dreame, þ*æt* hie woldon ælcne mon, ge wif ge wæpned, þara þe hie mehton, mid atre acwellan, ⁊ hit on mete oþþe on drynce to geþicgenne gesellan. ⁊ þæt longe donde wæron ær þæt folc wiste hwonan þ*æt* yfel come—buton þ*æt* hie sædon þ*æt* hit ufane of ðære lyfte come—ær þon hit þurh ænne þeowne mon geypped wearð. Þa wæron ealle þa wif beforan Romana witan gelaðede; þara wæs III hund ⁊ hundeahtatig.

[1] Romana *C.*
[2] Decius *C.*
[3] *From C.* (hy).
[4] fæmnanhade *C.*
[5] *From C.*
[6] gehat *C.*
[7] cuce hy *C.*

*[Page 68.]

IX.

Anno ab Urbe condita CCCCIX, Romani bellum Latinis *rebellantibus intulerunt*, Manlio Torquato, et Decio Mure consulibus: in quo bello *unus* consul interfectus est, alter *exstitit parricida. Manlius enim Torquatus* filium suum, interfectorem provocantis *atque insultantis hostis*, occidit. Manlius, quamvis victor, *occursum tamen nobilium juvenum* Romanorum, triumphans *parricida*, non *meruit.*

Anno autem post hunc subsequente Minucia, virgo vestalis, ob admissum incestum *damnata* est, vivaque obruta in campo, qui nunc 'Sceleratus' vocatur.

X.

At vero, *parvo exin tempore interjecto, horresco* referre quod gestum est: nam Claudio Marcello et Valerio Flacco consulibus, *incredibili* rabie et *amore scelerum* Romanae matronae *exarserunt. Erat utique foedus ille ac pestilens annus*, et adhuc tamen penes *omnes* de *corrupto* aëre *credulitas* erat, cum existente quadam ancilla indice *primum multae* matronae ut biberent, quae *coxerant, venena*, compulsae: deinde simul atque *hausere*, consumtae sunt. *Tanta autem multitudo fuit matronarum in his facinoribus consciarum*, ut trecentae septuaginta *damnatae* ex illis simul fuisse *referantur.*

(7)[1] þær wæron geniedde þæt hie þæt ilce þigedan þæt hie ær oþrum sealdon, þæt hie þærryhte deade wæron beforan eallum þæm monnum.

(III, VII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs iiii hund wintra ⁊ xxii, Alexander, Epirotarum cyning, þæs maran Alexandres eam, he mid eallum his mægene wið Romane winnan angan, ⁊ æt Somnite gemære ⁊ Romane gesæt, ⁊ þa nihstan landleode on ægþere healfe him on fultum geteah, oþ Somnite him gefuhton wið, ⁊ þone cyning ofslogon. Nu ic þyses Alexandres her gemyndgade, cwæð Orosius, nu ic wille eac þæs maran Alexandres gemunende beon, þæs oþres nefan, þeh ic ymbe Romana gewin on þæm gearrime[2] forð ofer þæt geteled hæbbe.

Ic sceal hwæðre eft gewendan þæt ic hwelcnehugu dæl gesecge Alexandres[3] dæda; ⁊ hu Philippus his fæder iiii hund wintrum æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs, he feng to Mæcedonia rice on Crecum, ⁊ þæt hæfde xxv wintra, ⁊ binnan þæm gearum he geeode ealle þa cynericu þe on Crecum wæron. An wæs Ahteniense, oþer wæs Thebane, iii wæs Thesali, iiii (wæs)[4] Læcedemonie, v Focenses, vi Mesi, vii Macedonie, þæt he ærest hæfde. Philippus þa he *cniht wæs, wæs[5] Thebanum to gisle geseald, Paminunde, þæm stro[n]gan cyninge ⁊ þæm gelæredestan philosophe, from his agnum breþer Alexandre, þe Læcedemonia rice þa hæfde, ⁊ mid him gelæred wearð on þam þrim gearum þa he ðær wæs. Þa wearð Alexander ofslagen his broðor from his agenre meder, þeh heo hiere oþerne sunu eac ær ofsloge for hiere geligernesse; ⁊ heo wæs Philippuses steopmodor[6]. Þa feng Philippus to Mæcedonia rice, ⁊ hit ealle hwile on miclan pleo ⁊ on miclan earfeþan hæfde, þæt ægþer ge him mon utane of oðrum londum an wann, ge eac þæt his agen folc ymbe his feorh sierede, þæt him þa æt nihstan leofre wæs þæt he ute wunne þonne he æt ham wære. His forme gefeoht wæs wið Atheniense, ⁊ hie oferwonn; ⁊ æfter þæm wið Hiliricos, þe we Pulgare hatað, ⁊ heora monig ðusend ofslog, ⁊ heora mæstan

[1] From C.
[2] geargerime C.
[3] From C.; Alexaldres L.
[4] From C.; iii L.
*[Page 69.]
[5] he wæs C.
[6] From C.; steowmodor L.

XI.

Anno ab Urbe condita CCCCXXII, Alexander, Rex Epirotarum, Alexandri magni avunculus, cum bellum adversus Romanos *pararet*, et circa finitimas *Romae urbes* auxilia sibi adquirere studens, *bellis exerceretur*, a Samnitibus *maximo* bello *victus* atque occisus est. Sed, quoniam *aliquantum* Romanas clades recensendo progressus sum, vel Alexandri istius mentione *commonitus, de Philippo Macedonum rege, paucissimis annis retro repetitis, magna parvis, in quantum potero, colligam.*

XII.

Anno ab Urbe condita CCCC, Philippus, Alexandri pater, regnum Macedonum adeptus, viginti quinque annis tenuit. Hic *primum* ab Alexandro fratre obses Thebanis datus, per triennium apud Epaminondam, strenuissimum imperatorem et *summum* Philosophum, eruditus est. Ipso autem Alexandro *scelere Eurydices* matris occiso, quamvis ea jam *commisso* adulterio, et altero filio interfecto, *generi nuptias mariti morte pepigisset*, regnum suscepit, qui cum foris *concursu exsurgentium undique hostium, domi autem deprehensarum saepe* insidiarum *metu fatigaretur*, primum bellum cum Atheniensibus gessit. Quibus victis, *arma ad* Illyrios *transtulit*, multisque millibus *hostium* trucidatis, Larissam urbem nobilissimam cepit. Inde Thessaliam *non magis amore victoriae, quam* ambitione *habendorum equitum Thessalorum, quorum robur ut exercitui suo admisceret*, invasit. Ita Thessalis *ex improviso praeoccupatis atque in potestatem redactis, jungendo* equitum peditumque *fortissimas turmas*, invictissimum *fecit* exercitum.

burg geeode, Larisan. 7 siþþan on Thesali he þæt gewinn swiþost dyde for þære gewilnunge þe he wolde hi him on fultum geteon for heora wigcræfte, for þon[1] hie cuþon on horsum ealra folca [feohtan][2] betst 7 ærest. Hie þa ægðer ge [for] his ege ge for his olecunge him to gecierdon. He þa gegaderade mid heora fultume 7 mid his agene ægþer ge ridendra ge gangendra[3] unoferwinnendlicne[4] here.

Æfter þæm þe Philippus hæfde Atheniense 7 Thesali him underðieded, he begeat Arues dohtor him to wife, Malosorum cyninges, Olimphiade wæs[5] hatenu. Arues wende þæt he his rice gemiclian sceolde þa he[6] his dohtor Philippuse sealde. Ac he hiene on ðære wenunge geband, 7 him ðæt an genam þæt he self hæfde, 7 hiene siþþan forsende oþ he his lif forlet. Æfter þæm Philippus feaht on Thona þa burg, on Thebana rice; 7 him ðær wearþ oþer[7] eage mid anre flán ut ascoten. He hwæðre þa burg gewann, 7 eall þæt moncynn ácwealde þæt he ðærinne mette.

7 æfter þæm mid searewan[8] he geeode eall Creca folc, *for þon heora gewuna wæs þæt hie woldon of ælcerre byrig him self anwald habban, 7 nán oðerre underþied beon, ac wæron him swa betweonum winnende. Þa bædan hie Philippus ærest of anre byrig, þonne of oþerre, þæt hie[9] him on fultume wære wiþ þa þe him on wunnon. Þonne he þa oferswiðed hæfde þe he þonne on winnende wæs mid þæm folce þe hiene ær fultumes bæd, þonne dyde he him ægþer to gewealdon: swa he belytegade ealle Crece on his geweald. Þa Crece þæt þa undergeaton, 7 eac him swiþe ofþyncendum þæt hie án cyning swa ieðelice forneah buton ælcon gewinne on his geweald beþridian sceolde, gelice 7 hie him þeowiende wæron—he hie eac oþrum folcum oftrædlice on þeowot sealde, þe ær nan folc ne mehte mid gefeohte gewinnan—hie þa ealle wið hiene gewin up áhofan; 7 he hiene geeaðmedde to þæm folce þe he him þær heardost ondred, þæt wæron Thesalii, 7 on hie gelec þæt hie mid him on[10] Athene wunnon. Þa hie to ðæm gemære comon mid heora firde, þa hæfdon hie hiera clusan belocene. Þa Philippus þærbinnan ne mehte þæt he his teonan gewræce, he

*[Page 70.]

[1] 7 for þon þe C.
[2] om. in C.
[3] From C.; gongendre L.
[4] unoferwunnendlice both.
[5] heo wæs C.
[6] twice in L.
[7] þæt oðer C.
[8] his searwum C.
[9] he C.
[10] From C.; onn L.

Igitur *victis* Atheniensibus, subjectisque Thessalis, Olympiadem, Arubae regis Molossorum *sororem,* duxit uxorem. Qui Aruba, cum per hoc quod *societatem Macedonum adfinitate regis paciscebatur,* imperium suum se dilataturum putaret, *per hoc deceptus amisit,* privatusque in exilio *consenuit.* Deinde Philippus, cum Methonam urbem oppugnaret, ictu sagittae oculum perdidit. Ipsam vero urbem *mox* expugnavit, et cepit.

Exin Graeciam *prope* totam, consiliis *praeventam, viribus* domuit. Quippe Graeciae civitates, dum imperare singulae cupiunt, *imperium omnes perdiderunt:* et *dum in mutuum exitium ruunt, omnibus perire, quod singulae amitterent,* oppressae demum servientesque senserunt: quarum *dum insanas concertationes* Philippus, *observat, auxiliumque semper inferioribus suggerendo, contentiones fovet, victos* sibi *pariter victoresque* subjecit. Thessali Philippum *ultro sibi ducem expetiverunt.* Sed Athenienses angustias *Thermopylarum* occupavere.

þa wende on þa ane þe hi*m* þa getriewe wæron, 7 heora burg gefór, 7 *þæt* folc mid ealle fordyde, 7 heora hergas towearp, swa he ealle dyde þe he awer[1] mette, ge eac his agene; oþ[2] him þa biscepas sædon þæt ealle godas him irre wæren 7 wiðwinnende; 7 þeh hie him ealle irre wæren, on þæm xxv wintrum þe he winnende wæs 7 feohtende he na oferwunnen ne wearð. Æfter[3] he gefór on Capadotiam *þæt* lond, 7 þær ealle þa cyningas mid biswice ofslog. Siþþan ealle Capadotia*m* him gehiersumedon. 7 hiene siþþan wende on his þrie gebroðor, 7 ænne ofslog, 7 þa twegen oðflugon on Olinthum þa burg, seo wæs fæstast 7 welegast Mæcedonia *rices. 7 him Philippus æfter fór, 7 þa burg abræc, 7 þa broðor ofslog 7 eall *þæt* þærinne wæs. Þa þrie gebroðor næron na Philippuse gemedren, ac wæron gefæderen.

On þæm dagum on Tracia[4] þæm londe wæron twegen cyningas ymb *þæt* ric(e)[5] winnende: þa wæron gebroþor. Þa sendan hie to Philippuse, 7 bædon þæt he hie ymb þæt rice gesemde, 7 on þære gewitnesse wære þæt hit emne gedæled wære. He þa Philippus to heora gemote com mid micelre firde, 7 þa cyningas begen ofslog 7 ealle þa witan, 7 feng hi*m* to þæm ricum bæm. Æfter þæm Atheniense bædan Philippus, þæt he heora ladteow wære wið Focenses þæm folce, þeh hie ær hiera clusan him ongean beluce[n], 7 þæt he oðer ðara dyde, oþþe hie gesemde, oþþe hi*m* gefultumade *þæt* hi hie oferwinnan mehten. He him þa gehet *þæt* he him gefultuman wolde *þæt* hie hie oferwunnen. Eac æt þæm ilcan cirre bædan Focense his fultumes wið Athene. He him þa gehet *þæt* he hie geseman wolde. Siþþan he buta þa clusan on his gewealde hæfde, þa dyde he him eac þa ricu to gewealdon; 7 his here geond þa byrig todælde, 7 him bebead *þæt* hie ðæt lond hergiende wæron oþ[6] hie hit awesten; þæt þæm folce wæs ægþres wáa, ge þæt hie þæt mæste yfel forberan sceoldon, ge eac þæt hie his sciran ne dorstan. Ac he ealle þa ricestan forslean het, 7 þa oðre sume on wræcsið forsende, sume on oðra mearca gesette. Swa he Philippus þa miclan ricu geniþerade, þeh þe ær anra gehwelc wende þæt hit ofer monig oþru anwald habban mehte, þæt hie þa æt nihstan hie selfe to nohte bemætan.

[1] ahwer *C.*
[2] oð þæt *C.*
[3] æfter þam *C.*
*[Page 71.]
[4] Thracia *C.*
[5] *From C.*
[6] oð þæt *C.*

Igitur Philippus ubi *exclusum* se ab ingressu *Graeciae, paratum in hostes bellum* vertit in socios: nam civitates, *quarum paulo ante dux fuerat hostiliter* invadit, *crudeliter* diripit: templa quoque *universa* subvertit, nec tamen unquam per viginti quinque annos quasi iratis diis victus est. Post haec in Cappadociam transiit, ibique *captos* per dolum *finitimos* reges interfecit, totamque Cappadociam *imperio Macedoniae subdidit.* Inde *parricidia* in fratres convertit, quos *patri ex noverca genitos interficere adgressus est.* Cum autem unum ex his occidisset, duo in Olynthum confugerunt: quam Philippus *hostiliter adgressus,* urbem *antiquissimam* et florentissimam, *caedibus repletam, opibus hominibusque vacuavit, abstractos* etiam fratres neci *dedit.*

Cum eum fratres duo, Thraciae reges, de regni *terminis ambigentes, judicem ex consensu praeoptavissent,* Philippus ad judicium cum *instructo* exercitu ingressus, *juvenes vita* regnoque *privavit.* Athenienses *vero, qui prius* Philippi *ingressum Thermopylarum munitione repulerant, ultro pacem ejus expetentes, hostem de neglecta introitus custodia commonuerunt. Caeterae etiam civitates, sub specie pacis sponte se externae dominationi subjecerunt: maxime, cum Thessali Boeotique poscerent* Philippum, *ut se adversum* Phocenses *ducem exhiberet, susceptumque bellum gereret: contra* Phocenses *vel differri bellum, vel auferri,* precibus laborarent. Philippus *utrisque diversa* promisit, *Phocensibus pacem et veniam se daturum sacramento confirmans.* Igitur Philippus angustias *Thermopylarum ingreditur,* easque occupatas *emuniit. Tunc primum se omnis Graecia captam esse persensit.* Inde *omnium* urbes populatus, *cruenta praesentia effecit, ut etiam absens timeretur. Premit miseros superfusus pavor, ipsaque dissimulatione dolor crescit.* Alios populos *avulsos a sedibus suis,* alios in *extremis regni* terminis statuit.

Philippuse geþuhte æfter þæm *þæt* he án land[1] ne mehte þæm folce mid gifan gecweman þe him an simbel wæron mid winnende; ac he scipa gegaderode, ⁊ wicingas wurdon, ⁊ sona æt anum cirre án c ⁊ eahtatig ceapscipa gefengon. *[Page 72.] Þa geceas he him ane burg wið þone sǽ, Bizantium wæs hatenu, to ðon þæt him gelicade *þæt* hie þær mehten betst frið binnan habban, ⁊ eac *þæt* hie þær[2] gehendaste wæren on gehwelc lond þonan to winnanne; ac him þa burgleode þæs wiðcwædon. Philippus mid his fultume hi besǽt, ⁊ him an wann. Seo ilce Bizantium wæs ærest getimbred from Pausania, Læcedemonia ladteowe, ⁊ æft*er* þæm from Constantino þæm cristenan casere geieced, ⁊ be his noman heo wæs gehatenu Constantinopolim, ⁊ is nu *þæt* hehste cynesetl ⁊ heafod ealles eastrices. · *Æft*er þæm þe Philippus longe þa burg beseten hæfde, þa ofþuhte him þæt he þæt feoh to sellanne næfde his here swa hie bewuna wæron. He þa his here on tu todælde: su*m* ymb þa burg sætt; ⁊ he mid sumu*m* hloþum fór, ⁊ monega byrg bereafode on Cheranisse, Creca folce; ⁊ siþþan fór an Sciþþie mid Alexandre his suna, þær Atheas se cyning rice hæfde, þe ær his geþofta[3] wæs wið Hisdriana gewinne—⁊ þa on ðæt lond faran wolde. Ac hie þa landleode wið *þæt* gewarnedon, ⁊ him mid firde angean foran. Þa þæt þa Philipp*us* geacsade, þa sende he æft*er* maran fultume to ðæm þe þa burg ymbseten hæfdon, ⁊ mid ealle mægene an hie fór. Þeh þe Sciþþie hæfdon maran monmenie, ⁊ self[4] hwætran wæron, hie þeh Philiþþ*us* besirede mid his lotwrencum, mid (þæm)[5] *þæt*[6] he his heres þriddan dæl gehydde, ⁊ him self mid wæs, ⁊ þæm twam dælum bebead, swa hie feohtan angunnen, *þæt* hie wið his flugen, *þæt* he siþþan mid þæm ðriddan dæle hie beswican mehte, þon*ne* hie tofarene wæron. Þær wearð Sciþþia xx m ofslagen ⁊ gefangen wifmonna ⁊ wæpnedmonna, ⁊ þær wæs xx m horsa gefangen, þeh hie ðær nan licgende feoh ne metten, swa hie ǽr bewuna wæron þon*ne* hie wælstowe geweald ahton. On þæm gefeohte wæs ærest *[Page 73.] anfunden Sciþþia wánspeda. Eft þa Philipp*us* wæs

[1] on lande C.
[2] *From* C.; þæt L.
[3] *From* C.; geþohta L.
[4] hy selfe C.
[5] *From* C.
[6] þe C.

XIIII.

Sed haec cum per aliquantas Graeciae civitates exercuisset, ad perficiendam *aequalem* in universis vastationem *necessariam* maritimam urbem ratus, Byzantium *aptissimam judicavit, ut receptaculum sibi terra marique fieret,* eamque obsistentem illico obsidione cinxit. Haec autem Byzantium, quondam a Pausania *rege* Spartanorum condita, post autem a Constantino, Christiano principe, in majus aucta et Constantinopolis dicta, *gloriosissimi* nunc imperii sedes et totius caput Orientis est. Philippus vero post longam obsidionem, ut pecuniam *quam obsidendo exhauserat, praedando repararet,* piraticam adgressus est. Captas itaque centum et septuaginta naves mercibus *confertas distraxit, et anhelanti inopiae parva recreatione subvenit.* Inde *propter agendam praedam et curandam obsidionem* divisit exercitum. Ipse autem cum *fortissimis* profectus, multas Cherronesi urbes *cepit: profligatisque populis opes* abstulit. Ad Scythiam quoque cum Alexandro filio *pertransiit.* Scythis tunc Atheas regnabat: qui cum Istrianorum bello *premeretur, auxilium a Philippo petiit: sed continuo pactionem foederis cum Philippo habitam dissolvit.* Philippus *Scythicum bellum* adgreditur; commissoque praelio cum Scythae et numero et virtute praestarent, Philippi fraude vincuntur. In ea pugna viginti millia *puerorum* ac foeminarum Scythicae gentis capta, *pecorum magna copia abducta, auri atque argenti* nihil repertum: *et ea res* primo *fidem* inopiae Scythicae *dedit.*

þonan cirrende, þa offor hiene oðere Sciþþie mid lytelre firde, Triballe[1] wæron hatene. Philipp*us* him dyde heora wig unweorð, oþ hiene án cwene sceat þurh þæt þeoh, *þæt þæt* hors wæs dead þe he onufan sǽt. Þa his here geseah þæt he mid þy horse afeoll, hie þa ealle flugon, ⁊ eal *þæt* herefeoh forleton þe hie ær gefangen hæfdon. Wæs *þæt* micel wundor *þæt* swa micel here for þæs cynges (fielle)[2] fleah, þe na ær ðæm fleon nolde, þeh his mon fela þusenda ofsloge! Philipp*us* mid his lotwrence, þa hwile þe he wund wæs, aliefde eallum Crecu*m* þæt heora anwaldas moston standan him betweonu*m*, swa hie ær on ealddagum dydon. Ac sona swa he gelacnad wæs, swa hergeade he on Athene. Þa sendon hie to Læcedemoniu*m* [⁊ bædon][3] *þæt* hie gefriend wurden, þeh hie ær longe gefiend wæren, ⁊ bædon *þæt* hie ealle gemænelice cunnoden, mehten hi heora gemænan fiend him fro*m* adón. Hie þa sume him getygðedon, ⁊ gegaderodon maran monfultum þon*ne* Philipp*us* hæfde, sume for his ege ne dorstan. Philippuse geþuhte þa þæt he leng mid folc[g]efeohtum wið hie ne mehte, ac oftrædlice he wæs mid hloþu*m* on hi hergende, ⁊ onbutan sierwende oþ hie eft totwæmde wæron, ⁊ ða on ungearwe on Ahtene mid firde gefór. Æt þæm cirre wurdon Ahteniense swa wælhreowlice forslagen ⁊ forhiened þæt hie na siþþan nanes anwaldes hi ne bemætan ne nanes freodomes.

Æft*er* þæm Philipp*us* gelædde fird on Læcedemonie ⁊ on Thebane, ⁊ hi miclum tintrade[4] ⁊ bismrade, oþ hie mid ealle wæron fórdón ⁊ forhiened. Æfter þæm þe Philipp*us* hæfde ealle Crecas on his geweald gedón, he sealde his dohtor Alexandre þæm cyninge his agnum mæge, þe he ǽr Æpira rice geseald hæfde. Þa on ðæm dæge plegedon hie of horsu*m*, ægþer ge Philippus ge Alexander, *[Page 74.] þe he his dohtor him sellan wolde, ge Alexander his agen sunu, swa heora þeaw æt swelcu*m* wæs, ⁊ eac monige oþere mid him. Þa Philippuse gebyrede *þæt* he for ðæ*m* plegan út of ðæm monweorode arad, þa mette hiene his ealdgefana su*m*, ⁊ hiene ofstang.

1 Tribaballe *both MSS.*

2 *From C.*

3 *written on the margin in L.*

4 tintergade *C.*

Viginti millia equarum *in Macedoniam missa;* sed revertenti Philippo Triballi *bello* obviant, in quo ita Philippus in femore vulneratus est, ut *per corpus ejus* equus interficeretur. Cum omnes *occisum putarent,* in fugam versi, praedam amiserunt. *Aliquantula* deinde mora dum convalescit a vulnere, *in pace conquievit.* Statim vero ut convaluit, Atheniensibus bellum intulit: qui *in tanto discrimine positi* Lacedaemonios[1] quondam hostes, tunc socios adsciscunt: totiusque *Graeciae civitates legationibus fatigant,* ut communem hostem communibus *viribus petant.* Itaque aliquantae *urbes Atheniensibus sese conjunxere,* quasdam vero *ad* Philippum *belli* metus *traxit. Praelio commisso,* Athenienses *assiduis bellis indurata Macedonum virtute vincuntur:* quam *pugnam longe omnibus anterioribus bellis* atrociorem fuisse, *ipse rerum exitus docuit. Nam hic dies apud universam Graeciam* dominationis *gloriam,* et libertatis *statum finivit.*

[1] Thebanos.

XIV.

Postea Philippus *cruentissimam victoriam* in Thebanos et Lacedaemonios *exercuit.* Alexandri, quem Epiri regem *constituerat, nuptias in copulando* ei filiam suam *celebrare decrevit.* Die *nuptiarum,* cum ad ludos *inter duos* Alexandros, filium *generumque, contenderet,* a *Pausania circumventus, occisus est.*

Ic nat, cwæð Orosius, for hwi eow Romanum sindon þa ærran gewin swa wel gelicad 7 swa lustsumlice on leoðcwidum to gehieranne, 7 for hwy ge þa tida swelcra broca swa wel hergeað, 7 nu, þeh eow lytles hwæt swelcra gebroca on becume, þonne gemænað ge hit to þæm wyrrestan tidum, 7 magon hie swa hreowlice wepan swa ge magon þa[ra] oþra bliþelice hlihhan. Gif ge swelce þegnas sint, swelce ge wenað þæ(t)[1] ge sien, þonne sceoldon ge swa lustlice eowre agnu brocu aræfnan, þeh hie læssan sien, swa ge heora sint to gehieranne. Þonne þuhte eow þas tida beteran þonne þa, for þon eowre brocu nu læssan sindon þonne heora þa wære. For þon Philippus wæs xxv wintra Creca folc hienende, ægþer ge heora byrig bærnende ge hiera folc sleande, 7 sume on elþiodige forsende; 7 eower Romana brocu, þe ge ðær ealneg drifað, næs buton þrie dagas. Philippuses yfel mehte þeh þagiet be sumum dæle gemetlic þyncan, ær se swelgend to rice feng, Alexander his sunu, þeh ic nu his dæda sume hwile gesugian scyle, oþ ic Romana gesecge þe on ðæm ilcan tidun gedon wæran.

(III, VIII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs IIII hunde wintra 7 VI 7 xxgum, Caudenes Furcules[2] seo stow gewearþ swiþe mære, 7 giet todæge is, for Romana bismere. Þæt gewearð æfter þæm gefeohte þe Romane 7 Somnite hæfdon, swa we ær beforan sædon, *[Page 75.] þa þara Somnita xx M ofslagen wurdon under Fauia þæm consule. Ac Somnite æt oþran gefeohte mid maran fultume 7 mid maran wærscipe to Romana gemetinge coman þonne hie ær dyde, æt þære stowe þe mon hætt Caudenes Furculus. 7 þær Romane swiþost for þæm besierede wæron þe him þæt land uncuþre wæs þonne hit Somnitum wære; 7 on ungewis on an nirewett beforan, oþ hie Somnite utan beforan; þæt hie siþþan oþer sceoldon, oþþe for metelieste heora lif alætan, oþþe Somnitum án hand gán. On þæm anwalde wæron Somnite swa bealde þæt se æþeling þe heora ladteow wæs, Pontius wæs haten, het ascian þone cyning his fæder, þe þær æt ham wæs, hwæþer him leofre wære, þe he hie ealle acwealde,

[1] From C.

[2] e altered from a; Furculus C.

Adserant nunc multisque haec vocibus efferant quasi virorum fortium laudes et facta felicia, quibus amarissimae aliorum calamitates in dulces fabulas *cedunt, si tamen nunquam ipsi* injurias, *quibus aliquando vexantur, relatu tristiori* deplorant. *Si vero de propriis querimoniis tantum alios audientes adfici volunt, quantum ipsi perpetiendo senserunt, prius ipsi non praesentibus praeterita, sed gestis gesta comparent: et utraque ex auditu, velut certi alienorum arbitri, judicent,* per viginti quinque annos incendia civitatum, caedes hominum, *unius regis dominatus agitavit.*

XV.

Sufficerent *ista ad exemplum* miseriarum *insinuata memoriae nostrae gesta per* Philippum, *etiamsi* Alexander ei non *successisset* in regnum. Cujus *bella* suspendo paulisper, *ut pro convenientia* temporum, Romana subjiciam.

Anno ab Urbe condita CCCCXXVI, Caudinas furculas satis celebres et famosas Romanorum fecit infamia. Nam cum *superiore* bello viginti millia Samnitium, Fabio *magistro equitum pugnam conserente,* cecidissent, *circumspectiore* cura Samnites ac magis *instructo adparatu* apud Caudinas furculas *consederunt,* ubi cum *omnes copias* Romanorum angustiis locorum *clausissent,* Pontius, dux eorum, *in tantum abusus est victoriae securitate,* ut *Herennium* patrem consulendum *putaret,* utrum occideret *clausos,* an parceret *subjugatis:* ut *vivos tamen* dedecori *reservaret, elegit.*

þe hie libbende to bismre gerenian[1] hete. Hie þa se æþeling to ðæm bismre getawade þe þa on ðæm dagum mæst wæs, þæt he hie bereafade heora claþa 7 heora wæpna, 7 siex hund gisla on his geweald underfeng, on þæt geråd þæt hie him siþþan ece þeowas wæren. 7 se æþeling bebead sumum his folce þæt hie gebrohten Romana consulas 7 heora witan æt heora agnum londe, 7 him beforan drifen swa swa niedlingas, þæt heora bismer þy mare wære.

Geornor we woldon, cwæð Orosius, iowra Romana bismra beon forsugiende þonne secgende, þær we for eowerre agenre gnornunge moste, þe ge wið þæm cristendome habbað. Hwæt, ge witon þæt ge giet todæge wæron Somnitum þeowe, gif ge him ne alugen iowra wedd 7 eowre aþas þe ge him sealdon; 7 ge murciað nu, for þæm þe monega folc þe ge anwald ofer hæfdon, noldon eow gelæstan þæt hie eow beheton; 7 nellað geþencan hu lað eow selfum wæs to gelæstanne eowre aþas þæm þe ofer eow anwald hæfdon!

Sona þæs on þæm æfteran geare forbræcon Romane heora aþås þe hie Somnitum geseald hæfdon, 7 mid Papiria heora consule hie mid firde gesohton, 7 þær deadlicne * sige geforan, for þæm þe ægþer þara folca wæs þæs gefeohtes georn, Somnite for þæm anwalde þe hie on ægþere healfe hæfdon, 7 Romane for þæm bismere þe hie ǽr æt him geforan, oþ Romane gefengon Somnita cyning, 7 heora fæsten abræcon, 7 hie to gafolgieldum gedydon. Se ilca Papirius wæs æfter þæm gefeohte mid Romanum swelces domes beléd þæt hie hiene to ðon gecoren hæfdon þæt he mid gefeohte mehte þæm maran Alexandre wiþstondan, gif he eastane of Asiam Italiam gesohte, swa he gecweden hæfde.

(III, VIIII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs IIII hunde wintrum 7 XXVI, feng Alexander to Mæcedonia rice æfter Philippuse his fæder, 7 his ærestan ðegnscipe on ðon gecyþde þa he ealle Crecas mid his snyttro on his geweald geniedde, ealle þa þe wið hiene gewin úpahofon. Þæt wearð ærest from Persum, þa hie

1 From C.; gereniam L.

*[Page 76.]

Ita Samnites exercitum Romanum armis vestimentisque nudatum, *sub jugum missum longum agere pompae ordinem praeceperunt.* Sexcentis autem equitibus Romanis *in obsidatum* receptis, oneratos ignominia consules remiserunt.

Quid de exaggeranda hujus foederis macula *verbis laborem,* qui tacere maluissem? Hodie enim Romani Samnio servirent, si fidem foederis, quam sibi servari a subjectis *volunt,* ipsi *subjecti* Samnitibus servavissent.

Posteriore anno infringunt Romani firmatam cum Samnitibus pactionem, *eosque in bellum cogunt,* quod Papyrio consule *insistente commissum, magnas strages utriusque populi dedit.* Cumque *hinc ira recentis* infamiae, *inde gloria proximae victoriae pugnantes instimularet,* tandem Romani *vicerunt: nec caedi pariter vel caedere destiterunt, nisi postquam victis* Samnitibus, et capto duci eorum, *jugum reposuerunt. Idem deinde Papyrius Satricum* expugnavit, et cepit. Hic autem Papyrius adeo tunc apud Romanos *strenuissimus* habebatur, ut cum Alexander Magnus *disponere diceretur* ab Oriente *descendens* in Italiam *transvehi,* Romani *inter caeteros duces,* hunc *praecipuum* fore, qui Alexandri *impetum* sustinere posset, *meditarentur.*

XVI.

Igitur Alexander, anno ab Urbe condita CCCCXXVI, patri Philippo successit in regnum, qui primam experientiam animi et virtutis suae, *compressis celeriter* Graecorum *motibus,* dedit: quibus *auctor,* ut ab *imperio Macedonum* deficerent, Demosthenes *orator,* auro Persarum *corruptus, exstiterat.* Itaque

sealdon Demostanase þæm philosophe licgende feoh wið þæm þe he gelærde ealle Crecas þæt hie Alexandre wiðsocen. Athene budon gefeoht Alexandre, ac he hie sona forslóg 7 gefliemde, þæt hie siþþan ungemetlicne ege from him hæfdon. 7 Thebana fæsten ábræc, 7 mid ealle towearp, þætte ær wæs ealra Creca heafodstol, 7 siþþan þæt folc eall on ellþeodge him wið feo gesealde; 7 ealle þa oðre þeoda þe an Crecum wæron he to gafolgieldum gedyde, buton Mæcedonium þe him æst to gecirdon. 7 þonan wæs farende an Nilirice 7 on Thraci, 7 hie ealle to him gebigde. 7 siþþan he gegaderode fird wið Perse, 7 þa hwile þe he hie gaderade, he ofslog ealle his mægas þe he geræcan mehte. On his feðehere wæron XXXII M, 7 þæs gehorsedan fifte healf M, 7 scipa an hund 7 eahtatig. Nat ic, cwæð Orosius, hwæðer mare wundor wæs, þe þæt he swa mid[1] lytle fultume þone mæstan dæl *[Page 77.] *þisses middangeardes gegân mehte, þe þæt he mid swa lytle weorode swa micel anginnan dorste.

On þæm ærestan[2] gefeohte þe Alex(an)der[3] gefeaht wið Darius an Persum, Darius hæfde siex hund M folces. He wearþ þeh swiþor beswicen for Alexandres searewe þonne for his gefeohte. Þær wæs ungemetlic wæl geslagen Persa; 7 Alexandres næs na ma þonne hund twelftig on þæm rædehere, 7 nigan on þæm feðan. Þa áfor Alexander þonan on Frigam, Asiam lond, 7 heora burg abræc 7 towearp þe mon hætt Sardis. Þa sægde him mon þæt Darius (hæfde)[4] eft fird gegaderod on Persum. Alexander him þæt þa ondred for þære nearwan stowe þe he þa on wæs, 7 hrædlice for þæm ege þonan áfór ofer Taurasan þone beorg, 7 ungeliefedlicne micel(ne)[5] weg on þæm dæge gefor, oð he com to Tharsum þære byrg on Cilicium þæm londe. On ðæm dæge he gemette ane éa, sio hæfde úngemettlice ceald wæter, seo wæs Ciðnus haten. Þa ongan he hine baðian þæron swa swatigne[6]; þa for þæm ciele him gescruncan ealle þa ædra, þæt him mon þæs lifes ne wende.

Raðe æfter þæm com Darius mid firde to Alexandre. He hæfde III c (þusenda)[7] feðena 7 an hund þusenda gehorsedra. Alexander wæs þa him swiðe ondrædende for þære miclan menige 7 for þære lytlan þe he self hæfde, þeh þe he ær mid

[1] mid swa C.
[2] forman C.
[3] From C.
[4] From C.
[5] From C.
[6] *the* gn *erased: still partially visible;* swatigne C.
[7] From C.

Atheniensibus bellum *deprecantibus remisit*, quos multo[1] metu *solvit*: Thebanos cum diruta civitate *delevit*, *reliquos* sub corona vendidit: caeteras urbes Achaiae et Thessaliae vectigales fecit. Illyrios quoque et Thracas, *translato* abhinc *bello*, domuit. Inde *profecturus* ad Persicum *bellum*, omnes cognatos ac proximos suos interfecit. In exercitu ejus fuere peditum triginta et duo millia, equitum quatuor mille ducenti, et naves centum et octoginta. Hac tam parva manu *universum* terrarum orbem, utrum admirabilius sit quod vicerit, an quod adgredi ausus fuerit, incertum est.

[1] multae.

Primo ejus cum Dario *rege* congressu, sexcenta millia Persarum *in acie fuere, quae non minus* arte Alexandri superata, quam virtute *Macedonum, terga verterunt*. Magna *igitur* caedes Persarum fuit. *In exercitu* autem Alexandri centum et viginti equites et novem tantum pedites *defuere*. Deinde *Gordien* Phrygiae civitatem, quae *nunc* Sardis vocitatur, obsessam oppugnatamque cepit ac direptioni *dedit*. Inde nunciato sibi Darii cum *magnis* copiis *adventu*, timens angustias quibus inerat locorum, Taurum montem *mira celeritate* transcendit, et *quingentis stadiis* sub una die cursu transmissis, Tarsum venit: *ibique* cum sudans in Cydnum praefrigidum amnem *descendisset*, *obriguit*, contractuque nervorum *proximus morti fuit*.

Interea Darius cum trecentis millibus peditum et centum millibus equitum *in aciem procedit*. Movebat haec multitudo hostium etiam Alexandrum maxime *respectu* paucitatis suae, quamquis jam pridem *sexcenta millia hostium* eadem *paucitate*

þære ilcan Darius maran ofercome. Þæt gefeoht wæs gedon mid micelre geornfullnesse of þæm folcu*m* bæm, ⁊ þær wæron þa cyningas begen gewundod. Þær wæs P*er*sa X M ofslægen gehorsedra, ⁊ eahtatig M feþena, ⁊ eahtatig M gefangenra. ⁊ þær wæs úngemetlic[1] micel licgende feoh funden on ðæm wicstowun. Þær wæs Darius modor gefangen, ⁊ his wif, sio wæs his swiostor, ⁊ his II dohtor. Ða bead Darius healf his rice Alexandre wiþ þæm wifmonnum, ah him nolde Alexander þæs getygþian. Darius þa giet þriddan siþe gegaderade fird of Persum ⁊ eac (of)[2] oþrum londum *þone fultum þe he him to aspanan mehte, ⁊ wið Alexandres fór. Þa hwile þe Darius fird[3] gegaderode, þa hwile sende Alexander Parmenione*m* his ladteow þæt he Darius sciphere gefliemde[4]. ⁊ [he] self fór in Sirium, ⁊ hie him ongean comon, ⁊ his mid eaþmodnessun anfengon, ⁊ he ðeah naþelæs heora land oferhergeade, ⁊ þæt folc sum þær sittan let, sum þonan ádræfde, sume on elðiode hi*m* wið feo gesealde. ⁊ Tirus þa ealdan burg ⁊ þa welegan he besætt, ⁊ siþþan tobræc, ⁊ mid ealle towearp, for þon hi him lustlice anfón noldan. ⁊ siþþan fór on Cilicium, ⁊ þæt folc to him geniedde; ⁊ siþþan on Roðum *þæt* iglond, ⁊ þæt folc to him geniedde; ⁊ æfter þæm he fór on Egypti, ⁊ hi to hi*m* geniedde; ⁊ þær[5] het þa burg atimbran þe mon siþþan be hi*m* het Alexandria. ⁊ siþþan he for to þæm hearge þe Egypti sædon þæt he wære Amones heora godes, se wæs Iobeses sunu heora oþres godes, to þon *þæt* he wolde beladian his modor Nectanebuses þæs drys, þe mon sæde þæt heo hie wið forlęge, ⁊ þæt he Alexandres fæder wære. Þa bebead Alexander þæm hæðnan biscepe þæt he becrupe on þæs Amones anlicnesse þe inne on þæm hearge wæs, ær þæm þe he ⁊ *þæt* folc hie ðær gegaderede, ⁊ sæde hu he him an his gewill beforan (þam)[6] folce *ond*wyrdan sceolde þæs he hiene ascade. Genoh sweotollice us gedyde nu to witanne Alexander hwelce þa hæðnan godas sindon to weorþianne, *þæt* hit swiþor is of þara biscepa gehlote ⁊ of heora agenre gewyrde *þæt* *þæt* hie secgað þon*ne* of þara goda mihte.

[1] ungemetlice C., micel *om.*
[2] *From* C.
*[Page 78.]
[3] ⁊ *erased after* fird.
[4] aflymde C.
[5] *From* C.; þæt L.
[6] *From* C.

superatis *non solum non timere pugnam, sed etiam victoriam sperare didicisset.* Ingentibus utrimque animis pugna committitur. In qua ambo reges vulnerantur. *Exinde* caedes Persarum *secuta est.* Ibi tunc peditum octoginta millia, equitum decem millia caesa, capta autem quadraginta millia fuere. In castris *Persarum* multum *auri caeterarumque* opum repertum est. *Inter* captivos *castrorum* mater et uxor, eademque soror, et filiae duae Darii fuere: *Quarum redemtionem* Darius cum etiam oblata regni dimidia parte *non impetravisset,* tertio *cunctis* Persarum viribus *sociorumque* auxiliis contractis, *bellum instaurat.* Sed dum *haec* Darius *agit,* Alexander Parmenionem ad *invadendam* Persicam classem mittit, ipse in Syriam proficiscitur, ibi ex *multis* sibi *regibus cum infulis ultro* occurrentibus, *alios adlegit, alios perdidit,* Tyrum urbem antiquissimam et florentissimam obsistentem *oppressit* et cepit. Exin Ciliciam, Rhodum, atque Aegyptum pervadit. Inde ad templum Jovis Ammonis pergit, ut *ignominiam sibi* patris *incerti et infamiam* adulterae matris *aboleret.* Nam *fani ipsius* antistitem *ex occulto* monuit, quid sibi tamquam consulenti responderi velit. Ita certus Alexander fuit, nobisque prodidit, diis *ipsis mutis et surdis, in potestate esse antistitis quid velit fingere.* Revertens *ab Ammone* ad tertium *Persicum bellum,* Alexandriam *in Aegypto* condidit.

Of þære stowe for Alexander þriddan siþe ongean Darius, ⁊ hie æt Tharse þære byrig hie gemetton. On þæm gefeohte wæron P*er*se swa swiþe forslagen þæt hie heora [miclan] anwaldes[1] ⁊ longsuman hie selfe siþþan wið Alexander to nohte ne bemætan. Þa Darius geseah þæt he oferwunnen *beon wolde, þa wolde he hiene selfne on ðæm gefeohte forspillan, ac hine his þegnas ofer his willan from atugon, þæt he siþþan wæs fleonde mid þære firde. ⁊ Alexander wæs XXXIII daga on þære stowe, ær he þa wicstowa ⁊ þæt wæl bereafian mehte. ⁊ siþþan for on P*er*se ⁊ geeode Persibulis þa burg heora cynestol, seo is giet welegast ealra burga. Þa sede man Alexandre þæt Darius hæfde gebunden his (agene)[2] mægas mid gyldenre racentan. Þa for he wið his mid siex hund monna, ⁊ funde hiene ænne[3] be wege licgan, mid sperum tosticad, healfcucne. He þa Alexander him anum deadu*m* lytle mildheortnesse gedyde, *þæt* he hiene hett bebyrgean an his ieldrena byrg, þe he siþþan nanum ende his cynne gedon nolde, ne his wif(e)[4], ne his meder, ne his bearnum, ne *þæt*te ealra læst wæs, his gingran dohtor, he nolde buton hæftniede habban, seo wæs lytel cild.

Uneaðe mæg mon to gel(e)afsuman[5] gesecgan swa monigfeald yfel swa on ðæ*m* þrim gearum gewurdon, on þrim folcgefeoht*um*, betux twæm cyningum. Þæt wæron fieftiene hund þusend monna þæt binnan þæm forwurdon. ⁊ of þæm ilcan folcum forwurdon lytle ær, swa hit her beforan[6] sægð, nigantiene hund M monna, buton miclan hergiungum, þe binnan þæm þrim gear*um* gewurdon an monigre þeode. *Þæt* is þæt Asirie eall seo þeod awest wearð from Alexandre, ⁊ monega byrig on Asiam, ⁊ Tirus seo mære burg eall toworpenu, ⁊ Cilicia þæt lond eall awest, ⁊ Capadotia ðæt lond ⁊ ealle Egypti on þeowote gebroht, ⁊ Roþum *þæt* iglond mid ealle awest, ⁊ monog oþra land ymbe Tauros þa muntas.

[1] anwealdes *C.*; anwaldas *L.*

*[Page 79.]

[2] *From C.*

[3] *altered from* anne.

[4] *From C.*

[5] *From C.*

[6] beforan an *L.*

Nales þæt an *þæt* heora twegea gewinn þa wære on ðæm eastende þisses middangeardes; ac onemn þæm Agidis, Spartana

XVII.

Darius vero *quadringenta et quatuor millia peditum, et centum mille equitum* Alexandro apud Tarsum *bello opponit. Raro in ullo praelio tantum sanguinis fusum est.* Sed Darius cum vinci *suos* videret, mori in bello paratus, *persuasu* suorum fugere *compulsus* est. Ita adtrita est in hoc bello Persarum *fiducia,* ut *Persae, post imperium tot annorum, jugum servitutis acceperint.* Alexander trigintaquatuor *continuis* diebus castrorum praedam *percensuit;* Persepolim, caput *Persici regni,* urbem *famosissimam* confertissimamque opibus totius *orbis,* invasit. Darium vero, cum a propinquis suis vinctum compedibus aureis *teneri comperisset, persequi statuit.* Cum sex millibus equitum *profectus* invenit in itinere solum *relictum,* confossum *vulneribus,* et *extrema vitae efflantem.* Hunc mortuum *inani* misericordia *referri in sepulchra* majorum sepelirique praecepit: cujus *non dicam* matrem vel uxorem, sed etiam parvulas filias *crudeli* captivitate retinebat.

In tanta malorum multitudine difficillima dictis fides, tribus praeliis totidemque annis quinq ies decies centena millia *peditum equitumque* consumta sunt: et haec quidem ex illis populis, unde jam ante *annos non multo plures* decies novies centena millia profligata referuntur: *quamquam extra has clades* per *eosdem* tres annos et Asiae civitates plurimae oppressae sint, et Syria tota vastata, Tyrus excisa, Cilicia exinanita, Cappadocia subacta, Aegyptus addicta sit: Rhodus quoque insula *ultro ad servitutem successerit,* plurimaeque *subjectae* Tauro provinciae, *atque ipse mons Taurus jugum acceperit.*

XVIII.

Et ne forte nunc quisquam opinetur, vel orientem *solum Alexandri viribus subactum, vel Italiam tantummodo Romana*

cyning, ⁊ Antipater, oþer Creca cyning, wunnon him betweonum. ⁊ Alexander, Epira[1] cyning[1], *þæs miclan Alexanderes[2] (eam)[3] se wilnade þæs westdæles swa se oðer dyde þæs eastdæles, ⁊ fird gelædde in Italiam, ⁊ þær hrædlice ofslagen wearð. ⁊ on þære ilcan tide Zoffirion, Ponto cyning[4], in Sciþþie mid firde gefór, ⁊ he (⁊) his[5] folc mid ealle (þǽr)[6] forwearð.

Alexander æfter Darius deaþe gewonn ealle Mandos, ⁊ ealle Ircaniam. ⁊ on ðære hwile þe he þær winnende wæs, frefelice hiene gesohte Minoth(e)o[7], seo Sciþþisce cwen, mid þrim unde[8] wifmonna, to þon þæt heo woldon wið Alexander ⁊ wið his mærestan cempan bearna strienan. Æft*er* þæm wonn Alexander wið Parthim þæm folce, ⁊ he hie neah ealle forslog ⁊ fordyde, ær he hie gewinnan mehte. ⁊ æfter þæm he gewonn Drancas þ*æt* folc, ⁊ Euergetas, ⁊ Paramomenas, ⁊ Aspanias[9], ⁊ monega oþra þeoda þe gesetene sint ymbe þa muntas Caucasus, ⁊ þær het ane burg atimbran, þe mon siþþan het Alexandria.

Næs his scinlac ne his hergiung on þa fremdan ane, ac he gelice slog ⁊ hiende þa þe him on siml wæron mid farende ⁊ winnende. Æst he ofslog Ámintas his modrian sunu, ⁊ siþþan his broðor, ⁊ þa P*ar*menion his þegn, ⁊ þa Filiotes, ⁊ þa Cutulusan, þa Eurilohus, þa Pausanias, ⁊ monege oþre þe of Mæcedonian ricoste wæron. ⁊ Clitus, se wæs ægþer ge his þegn ge ær Philippuses his fæder, þa hie sume siþe druncne æt heora symble sætan, þa angunnon hi rea(h)tigean[10] hwæðer ma mærlecra dæda gefremed hæfde, þe Philippus þe Alexander. Þa sægde se Clitus for ealdre hyldo þæt Philippus mare[11] hæfde gedón þon*ne* he. He þa Alexander áhleop, ⁊ hiene for þære sægene ofslog. He Alexander toecan þæm þe he hienende wæs ægþer ge his folc ge oðerra cyninga, he wæs sinþyrstende[12] monnes blodes.

Raþe æfter þæm he for mid firde on Chorasmas, ⁊ on Dacos, *⁊ him to gafolgieldu*m* hie geniedde. Chalisten[13] þone Philo-

[1] *over erasure.*
*[Page 80.]
[2] Alexandres C.
[3] *From* C.
[4] *From* C.; cyninges L.
[5] hē hīs ⁊ C., *the* ⁊ *in a late hand.*
[6] *From* C.
[7] Minothēo C.
[8] hund C.
[9] Assapias C.
[10] *From* C.
[11] ma C.
[12] *From* C.; sinstyrænde L.
*[Page 81.]
[13] *From* C.; Healisten L.

inquietudine fatigatam, tunc etiam bellum Agidis, Spartanorum regis, in Graecia, Alexandri regis Epiri *in Lucania*, Zopyrionis in Scythia gerebatur: *quorum* Agis, *rebellante secum universa* Graecia, *cum* Antipatri *copiis congressus, ipse procubuit.* Alexander autem in Italia adfectans occidentis imperium, *aemulans Alexandrum Magnum, superatus est, corpusque ejus ad sepulturam venditum.* Zopyrion vero praefectus Ponti Scythis bellum inferre *ausus est*: et funditus cum omnibus copiis suis abrasus est.

Igitur Alexander Magnus, post Darii mortem, Hyrcanos et Mardos subegit: ubi etiam illum adhuc bello *intentum* Minothaea regina, excitata suscipiendae ab eo subolis gratia, cum trecentis mulieribus procax *Amazon* invenit. Post haec Parthorum pugnam *adgressus:* quos delevit propemodum antequam vicit. Inde Drangas, Euergetas, *Parimas*, Parapamenos, Adaspios, caeterosque populos qui *in radice* Caucasi morabantur, subegit, urbe ibi Alexandria constituta.

Sed nec minor ejus in suos crudelitas, quam in hostem rabies fuit. *Docent hoc* Amyntas consobrinus occisus, *noverca* fratresque ejus necati, Parmenio et Philotas trucidati, Attalus, Eurylochus, Pausanias multique Macedoniae principes exstincti: Clitus quoque, *amicitia vetus, nefarie* interfectus. Qui cum in convivio *adversus regem, sua* opera patri Philippo *praeponentem, memoriam patris tueretur*, a *rege transfossus, convivium moriens cruentavit.* Sed Alexander humani sanguinis *insaturabilis*, sive *hostium* sive etiam sociorum, *recentem tamen* semper sitiebat *cruorem.*

Itaque Chorasmos et Dahas *in deditionem accepit:* Callisthenem philosophum, sibique apud Aristotelem condiscipulum,

sofum he ofslog, his emnscolere, ðe hi ætgædere gelærede wæron æt Aristotolese heora magistre, 7 monege men mid him, for þon hie noldon to him gebiddan swa to heora Gode.

Æfter þæm he fór on Indie, to þon *þæt* he his rice gebrædde oþ þone eastgarsecg. On þæm siþe he geeode Nisan, India heafodburg, 7 ealle þa beorgas þe mon Dædolas hætt; 7 eall þæt rice Cleoffiles þære cwene, 7 hie to geligre geniedde, 7 for þæm he hiere (hiere)[1] rice eft ageaf. Æfter þæm þe Alexander hæfde ealle Indie him to gewildon gedón, buton anre byrg, seo wæs ungemettan[2] fæste mid cludum ymbweaxen, þa geascade he þæt Ercol se ent þær wæs to gefaren on ærdagum, to ðon þæt he hie abrecan þohte; ac he hit for þæm ne angan þe þær wæs eorþbeofung on þære tide. He þa Alexander hit swiþost for þæm angann þe he wolde þæt his mærþa wæren maran þon*ne* Ercoles, þeh ðe he hie mid micle forlore þæs folces begeate.

Æfter þæm Alexander hæfde gefeoht wið Porose þæm strengstan Indea cyninge. On ðæm gefeohte wæron þa mæstan blodgytas on ægþere healfe þara folca. On ðæm gefeohte Poros 7 Alexander gefuhton anwig of[3] horsum. Þa ofslog Poros Alexandres hors, þe Bucefal wæs haten, 7 hiene selfne mehte, þær him his þegnas to fultume ne comen. 7 he hæfde Poros monegum wundum gewundodne, 7 hiene eac gewildne ged-ydþ, siþþan his þegnas him to comon. 7 him eft his rice to forlet for his þegnscipe, þy he swa swiðe wæs feohtende ongean hiene. 7 he Alexander him het siþþan twa byrg atimbran: oþer wæs hatenu be his horse Bucefal, oþer Nicea.

Siþþan he fór on Ræstas þa leode, 7 on Cathenas 7 on Presidas, 7 an Gangeridas, 7 wið hie ealle gefeaht 7 oferwon[4]. Þa he com on India eastgemæra, þa com him þær ongean *[Page 82.] * twa hund þusenda monna gehorsades folces, 7 hie Alexander uneaðe oferwonn ægþer ge for þære sumorhæte ge eac for þæm oftrædlican gefeohtum. Siþþan æfter þæm he wolde habban maran wicstowa, þonne his gewuna ær wære, for þon he him siþþan æfter þæm gefeohte swiðor on sæt þon*ne* he ær dyde.

[1] *om. in both.*
[2] ungemetan *C.*
[3] on *C.*
[4] *altered from* oforwon.

cum plurimis *aliis principibus*, quod eum ut Deum non adoraret, occidit.

XIX.

Post haec Indiam petit, ut Oceano *ultimoque* Oriente *finiret* imperium, Nyssam urbem *adiit*, Daedalos montes, regnaque Cleophidis reginae expugnavit: quae *cum se dedisset*, concubitu regnum *redemit*. Perdomita Alexander India, cum ad saxum *mirae asperitatis et altitudinis pervenisset*, cognoscit Herculem ab expugnatione ejusdem saxi terrae motu prohibitum: *aemulatione permotus*, ut Herculis *acta* superaret, cum summo *labore ac periculo saxo* potitus, *omnes loci ejus gentes in deditionem accepit*.

Cum Poro, fortissimo Indorum rege, cruentissimum bellum gessit: in quo Alexander cum *ipso* Poro singulariter congressus, occisoque *dejectus* equo, concursu satellitum *praesentiam mortis evasit*. Porus multis vulneribus confossus, et captus est: quo ob *testimonium* virtutis in regnum restituto, duas ibi condidit civitates, Niceam et Bucephalam, quam de nomine equi sui ita vocari *praecepit*.

Inde Arestas[1], Cathenos[2], Praesidas et Gangaridas *Macedones* expugnavere. Cumque ad *Chofides* ventum esset, ibi contra ducenta millia equitum *hostium* pugnam conseruerunt. Et cum jam aetate *detriti, viribus lassi*, difficile vicissent, castra, *ob memoriam plus solito magnifica condiderunt*.

[1] Adrestas.
[2] Cathaeos.

Æfter þæm he fór ut on garsecg of þæm muþan, þe seo ea wæs hatenu Eginense, on an iglond, þær Siuos *þæt* folc 7 Iersomas on eardedon, 7 hi Ercol þær ær gebrohte 7 gesette; (7)[1] he him þa to gewildu*m* gedyde. Æfter þæm he fór to þæm iglande, þe monn *þæt* folc Mandras hætt, 7 Subagros; 7 hi him brohton ongean eahta C M feþena 7 LX M gehorsades folces. 7 hie lange wæron þæt dreogende ær heora aðer mehte on oþrum sige geræcan, ær Alexander late unweorðlicne sige geræhte.

Æft*er* þæm he gefór to anu*m* fæstenne. Þa he þær to com, þa ne mehton hie nanne monn on ðæm fæstenne utan geseon. Þa wundrade Alexander hwy hit swa æmenne wære; 7 hrædlice þone weall self oferclom, 7 he ðær wearð from þæm burgwaru*m* in ábroden. 7 hie his siþþan wæran swa swiðe ehtende swa hit is ungeliefedlic to secganne, ge mid scotum[2], ge mid stana torfungum, ge mid eallum heora wigcræftum, þæt swaþeah ealle þa burgware ne mehton hiene ænne *g*enieddan þæt[3] he him an hánd gân wolde. Ac þa him *þæt* folc swiðost an þrang, þa gestop he to anes wealles byge, 7 hiene ðær awerede. 7 swa eall *þæt* folc wearð mid him anu*m* ágæled þæt hie þæs wealles nane gieman ne dydon, oð Alexandres þegnas toemnes him þone weall abræcon, 7 þær in coman. Ðær wearð Alexander þurhscoten mid anre flan underneoðan oþer breost. Nyte we nu[4] hwæðer sie swiþor to wundrianne, þe þæt, hu he * ana wið ealle þa burgware hiene áwerede, þe eft þa him fultum cóm, hu he þurh *þæt* folc geþrang *þæt* he ðone ilcan ofslog þe hiene ær þurhsceat; þe eft þara þegna angin þa hie úntweogend(lice)[5] wendon *þæt* heora hlaford wære on heora feonda gewealde, oððe cuca oððe dead, *þæt* hie swaþeah noldon þæs weallgebreces geswican, þæt hie heora hlaford ne gewræcen, þeh þe hie hiene meðigne on cneowum sittende metten.

Siþþan he þa burg hæfde him to gewildum gedón, þa for he to oðre byrg, þær Ambira se cyning on wunode. Þær forwearþ micel Alexandres heres for geætredum gescotum. Ac Alexandre wearð on ðære ilcan niht an swefne an wyrt oðewed. Þa nam he þa on mergen, 7 sealde hie ðæm gewundedum

[1] *From C.*

[2] gesceotum *C.*

[3] *From C.*; þonne *L.*

[4] n.w.n. *twice, scored through the first time.*

*[Page 83.]

[5] *From C.*

Exin *Alexander* ad amnem Acesinem pergit. Per hunc in Oceanum devehitur, ibi Gessonas Sibosque, quos Hercules condidit, oppressit. Hinc ad Mallos et Syracusas[1] navigat: *quae gentes* eum armatis octoginta millibus peditum, et sexaginta millibus equitum, *excipiunt. Commissoque praelio*, diu *anceps* pugna tandem *tristem pene* victoriam *Macedonibus dedit.*

[1] Oxydracas.

Nam fusis hostium copiis, Alexander exercitum ad urbem *duxit.* Et cum murum escendisset, vacuam civitatem *ratus, solus introrsum desiluit,* quem cum *undique hostes circumdedissent* incredibile dictu est, ut eum non *multitudo hostium,* non *vis magna* telorum *terruerit, solus tot millia ceciderit ac fugarit.* At ubi *se obrui a circumfusa multitudine persensit,* muri *obice posteriora* tutatus, *contrarios* eo usque *sustinuit,* donec perfractis muris *exercitus omnis* irrumperet. *In eo praelio* sagitta sub mamma trajectus, *fixo genu* eatenus pugnavit, donec eum, a quo vulneratus esset, occideret.

Inde ad urbem *quandam,* cui Ambira rex *praeerat,* pervenit. Sed *in expugnatione civitatis* magnam partem exercitus sagittis veneno illitis *amisit:* ac post herba per somnium sibi ostensa in potum sauciis data, *cum reliquis subveniretur,* urbem expugnavit et cepit.

drincan; 7 hie wurdon mid þæm gehæled; 7 siþþan þa burg gewann.

Ond he siþþan hwearf hamweard to Babylonia. Þær wæron ærendracan on anbide of eallre worolde: þæt wæs from Spaneum, 7 of Affrica, 7 of Gallium, 7 of ealre Italia. Swa egefull wæs Alexander þa þa he wæs on Indeum, on easteweardu*m* þissu*m* middang*ea*rd*e*, þ*æ*tte þa fro*m* him ondredan þe wæron on westeweardu*m*. Eac him coman ǽrendracan g*e* of monegu*m* þeodum, þe nan mōn Alexandres geferscipes ne wende þæt man his naman wiste, 7 him friþes to him wilnedon. Þagiet þa Alexander ham cōm to Babylonia, þagiet wæs on him se mæsta þurst monnes blodes. Ac þa þa his geferan ongeatan þæt he ðæs gewinnes þagiet g*e*swican nolde, ac he sæde þæt he on African faran wolde, þa geleornedon his byrelas him betweonum hu hie him mehten þ*æt* lif oþþringan; 7 him gesealdon ator drincan: þa forlet he his lif.

Eala, cwæð Orosius, on hu micelre dysignesse men nu sindon on þeosan cristendome! Swa þeh þe him lytles hwæt unieðe *[Page 84.] sie, * hu earfeðlice hi hit gemænað! oðer þara is, oððe hie hit nyton, oððe hi hit witan nyllað, an hwelcun brocum þa lifdon þe ǽr him wæron. Hu wenað hie hu ðam wære þe on Alex- [1 From C.] andres onwalde wæron, þa him ða (swa)[1] swiðe hiene ondredan þe on westeweardum þisses middangeardes wæron þæt hie on swa micle neþinge, 7 on swa micel ungewiss, ægðer ge on sæs fyrhto, ge on westennum wildeora 7 wyrmcynna missenlicra, ge on þeoda gereordum, þæt hie hiene æfter friþe sohton on easteweardum þeosan middangearde. Ac we witon georne þæt hie nu mā for iergðe naþer ne durran, ne swa feor frið gesecan, ne [2 om. in C.] furþon hie selfe æt ham ęt heora cotum hie[2] werian, þon*ne* hie monn æt ham secð. Ac þæt hie magon þæt hie þās tida leahtrien.

(III, X.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs IIII hunde win*tra* 7 L, under þæm twæm consulum þe oðer wæs haten Fauius,

XX.

Post Babyloniam rediit: ubi eum exterritarum totius orbis *provinciarum* legati opperibantur, hoc est, *totius* Africae *civitatum: sed* et Hispanorum, Gallorum, *plurimae praeterea partis* Italiae. Tantus timor in *summo* Oriente *constituti ducis populos ultimi* Occidentis *invaserat, ut inde peregrinam toto mundo cerneres legationem, quo vix* crederes *pervenisse rumorem.* Alexander vero *apud* Babyloniam, cum adhuc sanguinem sitiens, ministri insidiis venenum potasset, interiit.

O dura mens hominum, et cor semper inhumanum! Hispanus et Morinus ad supplicandum Alexandrum Babyloniam adiit, cruentumque ultro dominum, ne hostem exciperet, per Assyriam Indiamque quaesivit: terrarum metas lustrans et utrique infeliciter notus Oceano, et tamen tam violentae necessitatis memoria vel oblivione defecit vel viluit vetustate. Et nos perpetuae recordationi haesurum putamus, quod plurima orbis parte secura, unum angulum fugax latro violavit: quasi vero Gothorum et Suevorum pacem, ut non dicam versa vice Indus vel Assyrius, sed etiam vel ipse, qui hostem patitur, Hispanus oraverit.

XXI.

Anno ab Urbe condita CCCCL, Fabio Maximo V. Decio Mure IV consulibus, quatuor fortissimi Italiae populi *in unum*

7 oðre naman Maximus, 7 under[1] þæm þe Cwintus haten wæs, 7 oðre noman Decius, on heora feorþan *con*sulatu on Italium feower þa strengstan ðeoda hi him betweonum gespræcon—þæt wæron Umbri, 7 Ðrysci, 7 Somnite, 7 Galli—þæt hie wolden on Romane winnan. 7 hi him þ*æt* swiþe ondrædan hu hi wið him eallum emdemes mehten, 7 georne siredon hu hi hie totwæman mehten, 7 gewealdenne here on Ðrysci 7 on Umbre sendon an hergiunge, 7 þ*æt* folc to amierrenne. Þa hie þæt geascedon, þa wendon hie him hamweard to ðon þ*æt* hie heora land bewereden. 7 Romane ða hwile mid heora maran fultume þe hie æt ham hæfdon foron ongean So*m*nite, 7 ongean Gallie. Ðær on ðæm gefeohte wæs Cuint*us* se consul ofslagen, 7 Fauius se oðer consul æft*er* þæs oðres fielle sige hæfde. Þær wearð Somnita 7 Gallia feowertig M ofslagen, 7 seofon M Romana on þæm dæle þe Decius on ofslagen wæs. Þon*ne* sæde Libius *[Page 85.] *ðæt Somnita 7 Gallia wære oðer healf hund M ofslægen þara feðena, 7 seofon M gehorsedra.

Eac ic hierde to soþum secgan, cwæð Orosius, þæt hit na nære on ðæm dagu*m* mid Romanu*m* buton gewinne, oþþe wið oþra folc, oþþe on him selfum mid monigfealdu*m* wolum 7 moncwealmum, swa swa hit ða wæs þa Favius[2] se consul of þæm gefeohte ha*m*weard fór. Þa dyde man ðone triumhpan[3] him beforan, þe heora gewuna wæs þon*ne* hie sige hæfdon. Ac se gefea wearð swiþe raðe on heora mode to gedrefednesse gecierred, þa hie gesawan þa deadan men swa þiclice to eorþan beran þe þær ær æt ham wæron; for þy[4] þær wæs se micla moncwealm on þære tide.

7 þæs ymb an gear Somnite gefuhton wið Romanu*m*, 7 hie gefliemdon, 7 hie bedrifon into Romebyrg. 7 hrædlice æfter þæm Somnite awendan[5] on oþre wisan ægþer ge heora sceorp, ge eall heora wæpn ofersylefredan, to tacne þæt hie oþer woldon, oððe ealle libban oþþe (ealle)[6] licgean. On þæm dagu*m* gecuron Romane him to *con*sule Papirius, 7 raðe þæs fird gelæddon ongean Somnitu*m*, þeh þe heora biscopas from hiora godu*m*

[1] unðer *L.*
[2] Fumus *both.*
[3] triumphan *C.*
[4] for þon þe *C.*
[5] æfter þæm *repeated after* awendan.
[6] *From C.*

foedus coierunt. Namque Etrusci, Umbri, Samnites et Galli, *uno agmine conspirantes,* Romanos *delere conati sunt.* Tremefacti *hoc bello Romanorum animi: nec ausi totum sperare de viribus,* dolo divisere *hostes.* Itaque cum, quibusdam suis ad populandos *hostiles agros* in Umbriam Etruriamque *praemissis, Umbrorum Etruscorumque exercitum* redire ad tuitionem suorum *coegissent,* cum Samnitibus et Gallis *bellum inire properant.* In quo bello *Decius* consul occisus est. Fabius tamen post *magnam Decianae partis* stragem vicit. *Eo praelio* quadraginta millia Samnitium *sive* Gallorum caesa, Romanorum vero septem millia ex Decii *tantummodo* parte, qui occisus est, exstincta *referuntur.* Fuisse autem Gallorum et Samnitium peditum centum *quadraginta* millia *trecenti et triginta,* equitum vero *quadraginta quatuor* millia, Livius refert.

Sed, *ut saepe dictum est, semper* Romanorum aut *domesticam quietem extraneis* bellis *interpellatam,* aut *externos proventus* morbis interioribus *adgravatos, hanc victoriam pestilentia civitatis oneravit, et triumphales pompas obviae mortuorum exsequiae polluerunt. Nec erat cui de triumpho gaudium suaderetur, cum tota civitas aut aegris suspiraret, aut mortuis.*

XXII.

Sequitur annus, quo Romani, *instaurato* a Samnitibus bello, *victi sunt, atque in castra fugerunt.* Postea vero Samnites *novum* habitum *sumentes, hoc est* deargentatis armis *paratoque animo, ni vincant, mori, bello se obferunt.* Adversum quos Papirius consul cum exercitu *missus,* cum a *pullariis auguribus* congredi prohiberetur, irridens eos, tam *feliciter confecit bellum,* quam *constanter arripuit. Nam* in hoc *praelio* duodecim millia

sæden þæt hie ðæt gefeoht forbuden. Ac he Pa(pi)rius[1] þa biscepas for þære sægene swiþe bismrade, ⁊ þæt færelt swa þeh gefor, ⁊ swa weorþlicne sige hæfde swa he ær unweorðlice þara goda biscepum[2] oferhirde. Þær wearð Somnita twelf M ofslagen ⁊ IIII M gefangen. ⁊ raðe æfter þæm mærlican sige hie wurdon eft geunret mid moncwealme, ⁊ se wæs swa ungemetlic ⁊ swa longsum, ðæt hie ða æt nihstan witende mid deofolcræftum sohton hu hi hit gestillan mehte, ⁊ gefetton Escolafius þone scinlacan mid þære ungemetlican nædran þe mon Epithaur*us* het; ⁊ onlicost dydon swelce him næfre ær þæm gelic yfel an ne become, ne æfter þæm eft ne become.

*[Page 86.] Þy æfterran geare þæs Fauius hieora * consul, þe oðre noman wæs haten Gurius, gefeaht wið Somnitum, ⁊ heanlice hamweard oðfleah. Þa wolde án senatus hiene aweorpan, for þon he ðæt folc on fleame gebrohte. Þa bæd his fæder—wæs eac Fauius haten—þæt þa senatum forgeafen þæm suna þone gylt, ⁊ þæt hie gebiden þæt he moste mid þæm suna æt oðrum cirre wið Somnitu*m* mid heora ealra fultume; ⁊ hie hi*m* þæs getygþedon. Þa bebead se fæder þæm consule þæt he mid his fierde angean fore, ⁊ he beæftan gebád mid sumum þæm fultume. Þa he geseah *þæt* Pontius, Somnita cyning, hæfde þone *con*sul his sunu besired, ⁊ mid his folce utan befangen, he him þa to fultume cóm, ⁊ hiene swiðe geanmette; ⁊ Pontius Somnita cyning gefengon. Þær wearð Somnita XX M ofslagen, ⁊ IIII M gefangen mið þæm cyninge. Þær wearð Romana gewinn ⁊ Somnita geendad—for þon þe hie heora cyning gefengon—þætte hie ær dreogende wæron LVIIII wintra.

Þæs on oþrum geare Curius se consul mid Romanum gefeaht wið Sabinan, ⁊ heora ungemet ofslog, ⁊ sige hæfde; be þæm mon mehte witan, þa he ⁊ þa consulas hie atellan ne mehton.

(III, XI.)

Æfter [þæm] þe Romeburg getimbred wæs IIII hunde wintru*m* ⁊ LXIII þa ða Dolabella ⁊ Domotius[3] wæron consulas on Rome, þa Lucani, ⁊ Bruti, ⁊ Somnite, ⁊ Gallie of Senno angunnan wið

1 *From C.*
2 m *altered from* n.
3 Domitius *C.*

hostium caesa, tria millia capta *referuntur*. Sed hanc *vere* laudandam victoriam *oborti subito corrupere* morbi. Nam tanta ac tam *intolerabilis* pestilentia *tunc corripuit Civitatem*, ut propter eam *quacunque ratione* sedandam, *horrendumque illum* Epidaurium colubrum, cum *ipso* Aesculapii *lapide* advexerint: quasi vero pestilentia aut ante *sedata* non sit, aut post orta non fuerit.

Praeterea altero abhinc anno Fabius Gurges consul *male* adversus Samnitas pugnavit. *Namque victus in Urbem* refugit. Itaque cum senatus de submovendo eo *deliberaret*, pater ejus, Fabius *Maximus*, ignominiam filii deprecatus, *legatum* se filio iturum ultro obtulit. Qua *impetrata*, cum *subito pugnantem* filium consulem, *insistente* Pontio Samnitium duce, et *infestis hostium telis* conclusum videret, *in medium se agmen ingessit. Quo facto permoti Romani tota ibi incubuere acie, donec ipsum* ducem Pontium ceperunt. Caesa sunt *in eo praelio* Samnitium viginti millia, capta autem quatuor millia cum rege *suo : tandemque* Samniticum bellum, quod per quadraginta et novem annos trahebatur, capti ducis *destitutione* finitum est.

Anno subsequente cum Sabinis Curio Consule bellum gestum est, ubi *quot millia* hominum interfecta, *quot capta* sint, *ipse* consul *ostendit :* qui *cum multitudinem capti populi referre vellet*, numerum explicare non potuit.

Anno ab Urbe condita CCCCLXIII, Dolabella et Domitio consulibus, Lucani, Bruttii, Samnites quoque cum Senonibus Gallis *facta societate*, cum *redivivum* contra Romanos bellum moli-

Romanu*m* winnan. Þa sendon Romane ǽrendracan to Gallium ymbe frið; þa ofslogon hie ða ærendracan. Þa sendon hie eft Cecilium heora *pre*toriu*m* mid firde þær Gallie 7 Bryti ætgædere wæron, 7 (he)[1] þær wearð ofslægen, 7 þæt folc mid him, þæt wæs eahtatyne M. Swa oft swa Galli wið Romanum wunnan, swa wurdon Romane gecnysede. For þon ge Romane, *cwæð* Orosius, *þon*ne* ge ymb þæt an gefeoht alneg ceoriað þe eow Gotan gédydon, hwy nyllað *ge* ge*þencan þa monegan ærran þe eow Gallie of[t]rædlice bismerlice þurhtugon?

Ic sceal eac gemyndgian be sumu*m* dæle þæs þe Alexandres æfterfylgendas dydon on þæm tidum þe þis gewearð on Romebyrg, hu hie hie selfe mid missellican[2] gefeohtum fordydon. Hit is, *cwæð* he, þæm gelicost, þon*ne* ic his ge*þencean sceal, þe ic sitte on anre heare dune, 7 geseo þonne on[3] smeðum felda fela fyra byrnan. Swa ofer eall Mæcedonia rice, þæt is ofer ealle þa maran Asiam, 7 ofer Europe þone mæstan dæl, 7 ealle Libium, þ*æt* hit na næs buton hete 7 gewinnum. Þa þe under Alexandre fyrmest wæron, þær þær hie æft*er* him ricsedon, hie ðæt mid gewinnu*m* áwestan; 7 þær þær hie næron, hie gedydon þone mæstan ege, swelce se bitresta smic upp ástige, 7 þon*ne* wide tofare.

Alexander XII gear þisne middang*ea*rd under him þrysmde 7 egsade. 7 his æfterfolgeras feowertiene géar hit siþþan totugon 7 totæron þæm gelicost þon*ne* seo leo bringð his hungregu*m* hwelpum hwæt to etanne: hie ðon*ne* gecyðað on ðæm æte hwelc heora mæst mæg gehrifnian. Swa þon*ne* dyde P(t)holomeus[4], Alexandres þegna an, þa he togædere gesweop[5] ealle Egyptum 7 Arabia; 7 Laumenda his oþer þegn, se befeng ealle Asirie; 7 Thelen*us* Cilicium; 7 Filotos Hiliricam; 7 Ecrapatas þa maran Meðian; 7 Stromen þa læssan Meðian; 7 P*er*dice þa læssan Asiam; 7 Susana þa maran Frigan; 7 Antigonus Liciam 7 Pamphiliam; 7 Nearchus Cariam; 7 Leonont*us*[6] þa læssan Frigan; 7 Lisimachus Thraciam; 7 Eumen Capadotiam 7 Paflagonia*m*. 7 Seleucus hæfde ealle þa æðelestan men Alexandres

*[Page 87.]

1 *From C.*
2 missenlican *C.*
3 *From C.*; om *L.*
4 *the* p *scored through*: Pholoméus *C.*
5 gesweow *L.*, gesceop *C.*
6 *From C.*; Leomontus *L.*

rentur, Romani ad *exorandos* Gallos misere legatos : Quos cum *Galli* interfecissent, Caecilius praetor cum exercitu missus, *ab Etruscis Gallisque oppressus interiit.* Octodecim[1] millia militum *Romanorum illo bello prostrata* sunt. *Ita autem* quotiescunque Galli *exarserunt,* Roma detrita est, ut *sub praesenti nunc concursatione* Gothorum *magis debeat* meminisse Gallorum.

[1] Tredecim.

XXIII.

At ego nunc revocor, ut per haec *eadem* tempora, quibus Romani ista *perpessi sunt, quae inter se bella gesserint Macedonum duces, revolvam*; qui *mortuo* Alexandro *mutuis* se bellis consumserunt, *quorum ego tempus ita mihi spectare videor,* quasi *aliqua immensa castra* de *specula* montis adspectans, *nihil* in *magno* campi *spatio praeter* innumeros focos cernam: ita per totum Macedoniae regnum, hoc est per universam Asiam et plurimam Europae partem, Libyaeque *vel maximam, horrendi subito* bellorum *globi colluxerunt ?* qui cum ea *praecipue* loca, in quibus *exarsere,* populati sunt, *reliqua omnia* terrore *rumoris,* quasi fumi *caligine, turbaverunt.*

Igitur Alexander per duodecim annos trementem sub se orbem *ferro* pressit. *Principes* vero ejus quatuordecim annis dilaniaverunt, et veluti *opimam praedam* a *magno* leone *prostratam* avidi discerpsere catuli. Itaque *prima* Ptolemaeo Aegyptus Arabiaeque *pars sorte provenit.* Syriam Laomedon Mitylianeus, Ciliciam Philotas, *Philo* Illyrios accipiunt. Mediae majori Atropatus, minori *socer* Perdiccae *praeponitur.* Susiana *gens Scyno,* Phrygia major Antigono *adsignatur.* Lyciam et Pamphyliam Nearchus, Cariam Cassander, Lydiam Menander sortiuntur. Leonnatus minorem Phrygiam accipit. Thracia Lysimacho, Cappadocia cum Paphlagonia Eumeni *data : summa castrorum* Seleuco cessit; stipatoribus regis satellitibusque Cassander *praeficitur.* In Bactriana et Indiae *regionibus* praefecti

heres, 7 on lengðe mid him he begeat ealle þa eastlond. 7 Cassander þa cempan mid Chaldeum. 7 on Pactrium 7 on Indeum *wæron ða ealdormen þe Alexander gesette. 7 ðæt lond betux þæm twam ean Induse 7 Iðasfene hæfde Itaxiles; 7 Ithona hæfde Calonie þa þeode on Indeum; 7 Parapamenas[1] hæfde[2] Uxiarches æt þæs beorges ende Caucasus; 7 Arachasihedros hæfde Siburtus; 7 Stontos hæfd(e) Dranceas[3] 7 Areas þa þeoda; 7 Omintos hæfde Atrianus; 7 S[i]cheus hæfde Satianos[4] *þæt* folc; 7 Itacanor hæfde Parthos; 7 Philippus Ircanus 7 Fratauernis hæfde Armenie; 7 Theleomommos hæfde Meþas; 7 Feucestas hæfde Babylonias; 7 Polausus hæfde Archos; 7 Archolaus Mesopotamiam.

Eall heora gewinn awæcnedon ærest from Alexandres epistole, for þon þe he þæron bebead þæt mon ealle þa wræccan an cyþþe forlete þe on ðæm londum wæron þe he ǽr self gehergad hæfde. Þa noldan Crecas þæm bebode hieran for þon [hie] ondredon, þonne hie hie gegaderedon, þæt hie on him gewræcen þa teonan ðe hie ær mid him geþoledon; ge eac wiðsocon þæt hie leng Læcedemonium hieran nolde, þær heora heafodstol wæs. 7 raðe ðæs Atheniense gelæddon XXX M folces, 7 twa hund scipa angean Antigone ðæm cyninge, þe eall Creca rice habban sceolde, for þon þe he ðæs ærendes ærendra(ca)[5] wæs from Alexandre. 7 ge[set]ton him to ladteowe Demoste(n)on[6] þone filosofum; 7 asponon him to fultume Corinthum þa burgleode, 7 Sihonas, 7 Margas; 7 besæton Antipatrum þone cyning on anum fæstenne, for þon þe he wæs Antigone on fultume. Þær wearð Leostenas, oðer heora ladteowa, mid anre flân ofscoten. Þa hie from ðære byrg hamweard wæron, þa metton hie Leonantius, þe sceolde Antipatrume to fultume cuman, 7 þær ofslagen wearð.

Æfter þæm Perðica, þe þa læssan Asiam hæfde, angan winnan wið Ariarata, Capadoca cyninge, 7 hiene bedraf into anum fæstenne, 7 þa burgware self[7] hit onbærndon an feower healfa, þæt *eall forwearð þæt þærbinnan wæs. Æfter þæm Antigones 7 Perðica gebeotedan þæt hie woldon him betweonum gefeohtan, 7 longe ymb þæt siredon hwær hie[8] hie[8] gemetan wolden, 7 monig igland awestan on ðæm geflite hwæðer hiera mehte

*[Page 88.]
*[Page 89.]

[1] *From C.*; Parapemenâs *L.*
[2] 7 hæfde *L.*
[3] *From C.*; þranceas *L.*
[4] Sostianus *C.*
[5] *From C.*
[6] *From C.*
[7] selfe *C.*
[8] e *erased.*

qui sub Alexandro *esse coeperant, permanserunt. Seras,* inter duos amnes Hydaspem et Indum *constitutos,* Taxiles habuit. In colonias in Indis *conditas* Pithon *mittitur.* Parapamenos fines Caucasi montis Axiarches[1] *accepit.* Arachosii Gedrosiique Sibyrtio *decernuntur.* Drangas et Areos Stasanor, Bactrianos Amyntas *sortitur,* Sogdianos Scythaeus, Nicanor Parthos, Philippus Hyrcanios, Phrataphernes Armenios, Tlepolemus *Persas,* Peucestes Babylonios, Archon Pelasgos, Archelaus Mesopotamiam adepti sunt.

[1] Oxyartes.

Igitur causa et origo bellorum epistola Alexandri *regis* fuit, qua jussit omnes exsules patriae restitui. *Potentes* enim *civitatum* Graeciae timentes, ne exsules *recepta libertate* ultionem *meditarentur, a regno Macedonum defecerunt. Primi* Athenienses, *contracto* triginta millium exercitu et ducentis navibus, *bellum* cum Antipatro, cui Graecia *sorte obvenerat, gerunt : per* Demosthenem quoque *oratorem* Sicyona, Argos et Corinthum sibi *socias adjungunt,* Antipatrum obsidione cingunt. Ibi dux eorum Leosthenes *telo e muris jacto* perfossus, occiditur. *Athenienses* Leonnato, qui Antipatro auxilium *ferebat,* occurrunt, *ejusque copiis comminutis* ipsum interficiunt.

Perdicca vero bellum Ariarathi Cappadocum regi intulit, *eumque vicit, in qua victoria nihil praeter vulnera et pericula conquisivit, nam omnes ante irruptionem* urbis *suae,* succensis *domibus suis, se suaque omnia concremaverant.* Post haec *bellum* inter Antigonum et Perdiccam *oritur gravissime,* multis insulis ob auxilia *vel negata, vel praestita* dilaceratis. Perdicca Aegyptum cum exercitu petit. Ptolemaeus *copiis instructus,*

maran fultum him to geteon. On þæm anbide Perdica for mid firde an Egyptum, þær Tholomeus wæs se cyning, for þon ðe him wæs gesæd þæt he wolde Antigone fylstan þæm cyninge. Þa gegaderade Pholomeus[1] micle fird ongean him. Þa hwile þe hie togædereweard fundedon, gefuhton twegen cyningas Neoptolomus 7 Umenis. 7 he Umenis gefliemde Neoptolomus, þæt he com to Antigone þæm cyninge, 7 hiene[2] spón þæt he on Umenis unmyndlenga mid here become. Þá sende Antigones hiene selfne 7 [his] oþerne (þegn)[3] Polipercon mid micle fultume þæt hie hiene beswiceden. Þa geascade þæt Umenis, 7 forsætade hie ðær ðær hie geþoht hæfdon þæt hie hiene besætedon; 7 hie begen ofslog, 7 þa oþre gefliemde. Æfter ðæm gefeaht Perdica 7 Ptholomeus 7 þær wearþ Perdica ofslagen. Æfter ðæm wearð Mæcedonium cuð þæt Eumen 7 Pison 7 Ilirgus 7 Alceta, Perdican broðor, wolden winnan on hie, 7 fundon þæt Antigones him sceolde mid firde ongean cuman. On ðæm gefeohte gefliemde Antigones Umenis, 7 hiene bedraf into anum fæstenne, 7 hiene ðær hwile besæt. Þa sende Umenis to Antipatre þæm cyninge, 7 hiene fultumes bǽd. Þa Antigones þæt angeat, þa forlet he þæt setl. Ac he Umenis him wende from Antigones hamfærelte micelra untreowða, 7 him to fultume aspon þa þe ǽr wæron Alexandres cempan, þa wæron hatene Argiraspides, for þon ðe eall heora wæpn wæron ofersylefreda. Þa on ðæm tweon þe hie swa ungeorne his willan fulleodon, þa becom him Antigones mid firde on, 7 hie benæmde ægþer ge heora wifa, ge heora bearna, ge heora eardes, ge ealles þæs licgendes feos þe hie under Alexand[r]e begeatan; * 7 hie selfe uneaðe oðflugon to Umene. Æfter þæm þa sendon[4] to An[ti]gone ymb heora þæt mæste bismer, 7 hiene bædon þæt he him ageafe þæt he (ǽr)[5] on him gereafade[6]. Þa onbead he him ðæt he him ðæs getygðian wolde, gif hie him Umenes þone cyning, þe heora hlaford þa wæs, gebundenne to him brohten; 7 hie þæt gefremedon swa. Ac he heora eft ægþer ge mid bismere onfeng, ge hie eac on þone bismerlecestan eard gesette, þæt wæs on ðæm ytemestan ende his monna, 7 him swaðeah nanuht agiefan nolde þæs þe hie bena wæron.

1 Phtolomēus C.
2 first e erased.
3 From C.
*[Page 90.]
4 æfter þam sendon hȳ C.
5 From C. L. reads þæt he him on him ger.
6 bereafode C.

occurrere *bello* Perdiccae *parat*. Inter haec Neoptolemus et Eumenes *cruentissimo inter se praelio digladiati sunt. Victus* Neoptolemus, ad Antipatrum *fugit:* quem, ut Eumenem de insperato *opprimat*, perurget: quod Eumenes *futurum ratus*, insidiantes insidiis capit. *In eo bello Polyperchon* occiditur, Neoptolemus interiit, *Eumenes victor evasit*. Perdicca cum Ptolomaeo *acerbissimo bello congressus, ipse* interfectus est. Eumenenes, Pithon, et Illyrius, et Alceta frater Perdiccae, a Macedonibus *hostes pronunciantur, bellum*que adversum eos Antigono decernitur. Eumenes victus in quoddam castellum *fugit*, unde auxilia Antipatri *per legatos* poposcit: quo nuntio *territus* Antigonus, ab obsidione discessit. Sed nec sic Eumeni spes *firma aut salus certa*. Quare Argyraspidas, ob arma deargentata sic dictos, *hoc est*, milites, qui *sub* Alexandro *militaverant*, in auxilium rogat. Qui *fastidiose ducem in disponendo bello audientes*, ab Antigono *victi*, et uxores et liberos, simulque omnia, quae sub Alexandro adquisiverant, *perdiderunt*. Qui postea turpiter *per legatos* reddi sibi quae *perdiderant victorem* rogant. Antigonus autem *redditurum* se pollicetur, si sibi vinctum Eumenem *pertraherent*. *Ita* illi *ducem suum catenatum duxerunt*, et mox cum foedissima ignominia in *exercitu Antigoni dispersi sunt*.

Æfter þæm [1] Euredica, Ariþeusses cwen, Mæcedonia cyninges, heo wæs þæm folce monig yfel donde þurh Cassander hiere hlafordes þegn, mid þæm heo hæfde dierne geligre. ⁊ under [ðæm] heo gelærde þone cyning þæt he hiene swa upp ahof þætte he wæs bufan eallum ðæm þe on þæm rice wæron to ðæm cyninge. ⁊ heo gedyde mid hiere lare þæt ealle Mæcedonie wæron þæm cyninge wiðerwearde, oþ hie fundon þæt hie [2] sendon æfter Olimpeadum, Alexandres meder, þætte hio him gefylste þæt hie [2] mehton ægðer ge þone cyning ge þa cuene him to gewildum gedon. Hio þa Olimpiade him to com mid Epira fultume hiere agnes rices, ⁊ hiere to fultume abæd Eacedam Molosorum cyning, ⁊ hie butu ofslog, ge þone cyning ge þa cwene; ⁊ Cassander oðfleah. ⁊ Olimpiade feng to þæm rice, ⁊ þæm folce fela laðes gedyde þa hwile þe hio þone anweald hæfde. Þa Cassander *þæt* geascade þæt hio ðæm folce laðade, þa gegaderade he fird. Þa hio þæt geascade þæt þæs folces wæs swa fela to him gecirred, þa ne getriewde hio þæt hiere wolde se oðer dæl gelastfull beon. Ac hio genom hiere snore Roxan [3], Alexandres lafe, ⁊ Alexandres sunu Ercoles, ⁊ fleah to * ðæm fæstenne þe Fiðnam wæs haten. ⁊ Cassander hiere æfter for, ⁊ þæt fæsten abræc, ⁊ Olimpiadum ofslog. ⁊ þa burgleode oþbrudon þa snore mid hiere suna, þa hie [4] ongeatan þæt þæt festen sceolde abrocen bion, ⁊ hi sendon on oðer fæstre fæsten. ⁊ Cassander hie het þær besittan; ⁊ him ealles þæs anwaldes weold Mæcedonia rices.

Þa wende man þæt þæt gewin geendad wære betux Alexandres folgerum, þa þa [5] wæron gefeallen þe þær mæst gewunnan: þæt wæs Perþica, ⁊ Eumen, ⁊ Alciþen, ⁊ Polipercon, ⁊ Olimpiadas, ⁊ [6] Antipater, ⁊ monige oðre. Ac Antigones, se mid ungemete girnde anwalda ofer oþre, ⁊ [7] to þæm fæstenne for þær Alexandres laf wæs ⁊ his sunu, ⁊ hie þær begeat, to ðon þæt he wolde þæt þa folc him þy swiþor to buge þe he hæfde hiera ealdhlafordes sunu on his gewealde. Siþþan Cassander þæt geascade, þa geþoftade he wið Ptholomeus, ⁊ wið Lisimachus, ⁊ wið Seleucus þone [8] eastcyning, ⁊ hie ealle winnende wæron wið Antigones, ⁊ wið Demetrias his sunu, sume on londe, sume

1 þæm[ðe].
2 e erased.
3 So also C.
*[Page 91.]
4 e erased.
5 [we] added.
6 accent over the ⁊.
7 So also C.
8 þon[n]e.

Interea Eurydice, Arridaei regis Macedonum uxor, multa nefaria egit per Cassandrum, quem, *flagitiose cognitum, ad summum fastigium provexerat, qui ex libidine mulieris multas Graeciae civitates adflixit.* Tunc Olympias, mater Alexandri, cum *ab* Epiro *in Macedoniam, prosequente* Aeacida rege Molossorum, veniret, *Arridaeum* regem et *Eurydicen jussit* occidi: quanquam et ipsa Olympias *continuo meritas* crudelitatis *poenas luit.* Audito *adventu* Cassandri, diffisa *Macedonibus,* cum Rhoxane nuru sua et *nepote* Hercule, in urbem Pydnam *concedit:* ubi per Cassandrum *capta* et interfecta est: filius *Alexandri Magni* cum *matre* in arcem *Amphipolitanam custodiendus* est missus.

Perdicca, Alceta et Polyperchonte, caeterisque ducibus *occisis,* finita bella inter successores Alexandri videbantur. Tum Antigonus ardens cupiditate dominandi, *liberandum bello Herculem regis* filium *ab obsidione simulat.* His cognitis Ptolemaeus et Cassander, inita cum Lysimacho et Seleuco societate, bellum terra marique *enixe instruunt.* Antigonus *in eo bello* cum filio Demetrio *vincitur.*

on wætere. On þæm (gefeohte)[1] gefeol se mæsta dǽl Macedonia[2] duguðe on ægþere healfe, þeh hie sume mid Antigone wære, sume mid Cassandre. Þær wearð Antigones gefliemed 7 his sunu. Æfter þæm Demetrias, Antigones sunu, gefeaht on scipum wið Ptholomeus, 7 hiene bedraf on his agen lond. Æfter þæm Antigones bebead þæt mon ægðer hete cyning, ge hiene ge his sunu, for þon þe Alexandres æfterfolgeras næron ær þæm swa gehatene, buton ladteowas. Gemong þæm gewinnum Antigones him ondred Ercoles, Alexandres sunu, þæt þæt folc hiene wolde to hlaforde geceosan, for þon þe he ryhtcynecynnes (wæs)[3]. Het þa ægþer ofslean ge hiene ge his modor. Þa þæt þa oþre[4] geascedon þæt he hie ealle beswican þohte, hie þa eft hie gegaderedon, *[Page 92.] 7 wið hiene wunnon. Þa ne dorste Cassander self on ðæm færelte cuman, for his ðæm nihstan feondum þe him ymb wæron. Ac sende his fultum to Lisimache his geþof(tan)[5]; 7 hæfde his wisan swiþost beþoht to Seleucuse, for þon þe he monege anwealdas mid gewinnum geeode on þæm eastlondum: þæt wæs ærest Babylonie 7 Pactriane. Æfter[6] he gefór on Indie, þær nan mon ær ne siþþan mid firde gefaran ne dorste, buton Alexandre. 7 he Seleucus geniedde ealle þa ladteowas to his hiersumnesse, 7 hie alle Antigones et Demetrias his sunu mid firde gesohton. On þæm gefeohte wæs Antigones ofslagen 7 his sunu of þæm rice ádræfed. Ne wene ic, cwæð Orosius, þæt ænig wære þe þæt atellan mehte þæt on ðæm gefeohte gefeoll[7].

On þære tide gefor Cassander 7 his sunu feng to þæm rice Philippus. Þa wende man eft oþere siþe þæt þæt gewinn Alexandres folgera geendad wære. Ac hie sona þæs hím betweonum wunnon; 7 Seleucus 7 Demetrias, Antigones sunu, hi togædere geþoftedan, 7 wið þæm þrim wunnon, Philippuse, Cassandres suna, 7 wið Ptholomeuse, 7 wið Lisimachuse. 7 hie þæt gewinn þa þæs licost angunnan þe hi hit ær ne angunnen. On þæm gewinne ofslog Antipater his modor, Cassandres lafe, þeh þe heo earmlice hiere feores to him wilnade. Þa bæd Alexander, hiere sunu, Demetrias þæt he him gefylste þæt he his modor slege on his breðer gewrecan mehte, 7 hi hiene raðe þæs ofslogan.

[1] *From C.*
[2] o *on erasure (space for three letters).*
[3] *From C.*
[4] þry C.
[5] *From C.*
[6] 7 æfterþon C.
[7] gefor C.

Ptolemaeus iterum cum Demetrio navali praelio conflixit, et *victus in Aegyptum refugit. Hac victoria elatus* Antigonus, regem se cum Demetrio filio adpellari jubet. *Inde eum jam* Hercules Alexandri filius *quartuordecim esset annorum*, timens ne eum *Macedones* quasi legitimum regem praeoptarent, occidendum cum matre *curavit.* Igitur ceteri *alterius factionis duces*, cum decipi se ab *Antigono singillatim* viderent, coeundi in unum *tempus locumque condicunt:* et bellum adversus *Antigonum instruunt.* Cassander finitimorum *bellis implicitus*, Lysimachum *cum ingenti* manu *pro se* sociis in auxilium misit. Seleucus quoque *novus Antigono hostis accessit.* Hic siquidem Seleucus plurima per orientem *bella gessit.* Principio Babyloniam *bello expugnavit et cepit.* Bactrianos perdomuit. Transitum deinde in Indiam fecit, quae *post mortem* Alexandri *praefectos ejus occiderat. Adunatis itaque copiis Ptolemaei sociorumque ejus, pugna committitur: cujus quanto potentior adparatus, tanto* ruina *gravior* fuit. In ipso bello Antigonus occisus est; *sed finis hujus belli initium alterius fuit.*

Nam cum victoribus de praeda non conveniret, iterum in duas factiones diducuntur. Seleucus Demetrio, Ptolemaeus Lysimacho jungitur. Cassandro defuncto, filius Philippus succedit. Sic quasi *ex integro nova Macedoniae* bella *nascuntur.* Antipater matrem suam, Cassandri uxorem, quamvis miserabiliter pro vita precantem, *manu sua transverberavit.* Alexander *frater ejus*, dum *bellum adversus* fratrem ob ultionem matris *instruit*, a Demetrio, cujus auxilium petierat, *circumventus* occiditur.

Æfter þæm gewunnon Demetrias ⁊ Lisimachus; ac Lisimachus ne mehte Demetriase wiðstondan, for þon þe Dorus Thracea cyning him eac an wann. Þa wæs Demetrias on þære hwile swiþe geanmet, ⁊ fird gelædde to Ptholomeuse. Þa he þæt geascade þa begeat he Seleucus * him to fultume, ⁊ Pirrus Epira cyning. ⁊ Pirrus him for þam swiþost fylste, þe[1] he him selfum facade Mæcedonia anweald; ⁊ hie þa Demetrias of þæm rice adrifon, ⁊ Pirrus to feng. Æfter þæm Lisimachus ofslog his agenne sunu Agothoclen[2] ⁊ Antipater his aþum. On þæm dagum Lisimachus sio burg besanc on eorþan mid folce mid ealle. Ond æfter þæm þe Lisimachus hæfde swa wið his sunu gedon ⁊ wið his aþum, þa anscunedon hiene his agene leode, ⁊ monige from him cirdon, ⁊ Seleucus sponan þæt he Lisimachus beswice. Þagiet ne mehte se nið betux him twæm gelicgean, þeh heora[3] na ma ne lifde þara þe Alexandres folgeras wæron, ac swa ealde swa hie þa wæron hie gefuhton: Seleucus hæfde seofon ⁊ seofontig[4] wintra, ⁊ Lisimachus hæfde þreo ⁊ seofontig wintra. Þær wearð Lisimachus ofslagen. ⁊ þæs ymb þreo niht com Ptolomeus, þe Lisimahhus his sweostor hæfde, ⁊ diegellice æfter Seleucuse for, þa he hamweard wæs, oþ his fird tofaren wæs, ⁊ hiene þær ofslog. Ða wæs seo sibb ⁊ seo mildheortnes geendad þe hie æt Alexandre geleornedon! Þæt wæs þæt hie twegen þe þær lengest lifdon hæfdon þritig cyninga ofslagen heora agenra ealdgeferena, ⁊ him hæfdon siþþan ealle þa anwealdas þe hie ealle ær hæfdon. Gemong þæm gewinnum Lisimachus forlet his xv suna: sume he self ofslog, sume an gefeohtum beforan him selfum mon afslog.

Ðyllicne gebroðorscipe, cwæð Orosius, hie heoldon him betweonum, þe án anum hierede wæron afédde[5] ⁊ getyde! Þætte hit is us nu swiþor bismre gelic þæt we þæt[6] besprecað, ⁊ þæt, þæt we gewinn nu hatað, þonne us fremde ⁊ ellþeodge an becumaþ, ⁊ lytles hwæt on us bereafiað, ⁊ us eft hrædlice forlætað; * ⁊ nyllað geþencan hwelc hit þa wæs, þa nan mon ne mehte æt oþrum his feorh gebycggan, ne furþon þætte þa wolden gefriend beon þe wæron gebroðor of fæder ⁊ of meder. ⁊ her endað sio þridde boc, ⁊ onginð seo feorþe.

*[Page 93.]
*[Page 94.]

[1] From *C.*; þa *L.*
[2] Agathoclen *C.*
[3] heora þá *C.*
[4] hundseofontig *C.*
[5] wæron *repeated o. l.*
[6] þær *both.*

Lysimachus cum Dori[1] regis Thracum bello *urgeretur*, adversus Demetrium pugnare non potuit. Demetrius *augmento Graeciae et totius Macedoniae* elatus, *in Asiam transire disponit.* Ptolemaeus autem et Seleucus *societate pacta bellum in Europam transferunt adversus Demetrium.* His se Pyrrhus rex Epiri *jungit, sperans Demetrium* Macedonia *posse depelli. Ipso* in fugam icto, *regnum Macedoniae* Pyrrhus invasit. Deinde Lysimachus generum suum Antipatrum interfecit, filiumque suum Agathoclem occidit. Quibus quidem diebus Lysimachia civitas *terraemotu eversa, oppressoque* populo suo, *crudele sepulchrum fuit.* Lysimachum autem *adsiduis se parricidiis cruentantem omnes socii* deseruerunt, et *ad* Seleucum *deficientes, pronum jam regem,* ut *bellum* Lysimacho *inferret,* hortati sunt. *Res foedissimi spectaculi erat,* duos reges, quorum Lysimachus annos septuaginta et *quatuor* natus, Seleucus autem septuaginta et septem, *arma gerere. Ultimum hoc quidem bellum Alexandri commilitonum fuit,* . . . extinctis jam triginta et quator Alexandri ducibus. In eo bello Lysimachus, vel *amissis* vel interfectis prius quindecim liberis, *postremus* occisus est. Sed ne Seleucus quidem *tanta victoria impune laetatus est:* quippe insistente Ptolemaeo, cujus sororem Lysimachus *in matrimonio* habuerat, *insidiis circumventus* et occisus est.

[1] Doricetis.

Haec sunt inter *parentes et filios, fratres ac socios consanguinitatis societatisque commercia! Erubescant sane de* recordatione *praeteritorum, qui* nunc *interventu fidei Christianae, vivere se cum hostibus, nec pati hostilia sciunt; quibus probatur quia nunc tantam fidem adhibita in sacramentum servant evangelia quantam* tunc nec *inter parentes ac filios potuit servare natura.* Nunc autem finis libri fiat.

(IV, I.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs feower hunde wintrum 7 feower 7 siextegum, þætte Tarentine þæt folc plegedon binnan Tarentan heora byrg ęt heora þeâtra[1] þe þærbinnan geworht wæs. Þa gesawon hie Romane[2] scipa on ðæm[3] sæ irnan. Þa hrædlice comon Tarentine to heora agnum scipum, 7 þa oþre hindan offoran, 7 hie ealle him to gewildum gedydan buto(n)[4] v. 7 þa þe þær gefongne wæron hie tawedan mid þære mæstan unieðnesse: sume ofslogon, sume ofswungon, sume him wið feo gesealdon.

Ða Romane þæt geacsedan, þa sendon hie ærendracan to him, 7 bædon þæt him man gebette þæt him ðær to abylgðe gedon wæs. Ða tawedan hie eft þa ærendracan mid þæm mæstan bismere, swa hie þa oþre ær dydon, 7 hie siþþan ham forleton.

Æfter þæm foran Romane on Tarentine. 7 swa clæne hie namon heora fultum mid him, þætte heora proletarii ne moston him beæftan beon—þæt wæron þa þe hie gesett hæfdon þæt sceoldon be heora wifum bearna strienan, þonne hie on gewin foron—7 cwædon þæt him wislecre þuhte þæt hie ða ne forluren þe þær ut fore, hæfde bearn se þe mehte. Hie þa Romane comon on Tarentine, 7 þær eall aweston þæt hie metton[5], 7 monega byrg abræcon.

Þa sendon Tarentine ægwern[6] æfter fultume, þær hie him æniges wendon. 7 Pirrus, Epira cyning, him com to *mid þæm mæstan fultume, ægþer ge an gangehere, ge on rædehere, ge án sciphere. He wæs on ðæm dagum gemærsad ofer ealle oþere cyningas, ægþer ge mid his miclan fultume, ge mid his rædþeahtunge, ge mid his wigcræfte. For þon fyl[s]te Pirrus Tarentinum for þon þe Tarente seo burg wæs getimbred of Læcedemonium, þe his rice þa wæs. 7 he hæfde Thesalium him to fultume 7 Mæcedonie[7]. 7 he hæfde xx elpenda to þæm gefeohte mid him, þe Romane ær na ne ne gesawon: he wæs se forma mon þe hie ærest on Italium brohte. He wæs eac on þæm dagum gleawast to wige 7 to gewinne, buton þæm anum þe hie(ne)[8] his godas 7 his deofolgeld beswicon þe he begon(gen)de[9]

[1] *From C.*, þreata *L.*
[2] Romana *C.*
[3] þære *C.*
[4] *From C.*
[5] gemettan *C.*
[6] ægwar *C.*
*[Page 95.]
[7] *From C.*; Mæcedemonie *L.*
[8] þe hie *end of line*, þæt hine *C.*
[9] *From C.*

IV, 1.

Anno ab urbe condita CCCCLXIV, Tarentini Romanam *classem forte* praetereuntem, *spectaculo* theatri prospectam *hostiliter invaserunt*, quinque *tantum* navibus *per fugam elapsis*: *omnes bello utiles* caesi, reliqui pretio venditi sunt.

Continuo missi *Tarentum* a Romanis legati, *ut de* illatis *quererentur* injuriis, *pulsati* ab iisdem, *auctas insuper* injurias *retulerunt.*

His causis bellum exortum est. Romanos *ultima adegit necessitas*, proletarios *quoque in arma cogere*, hoc est, eos qui *semper sufficiendae prolis causa vacabant*, *militiae adscribere*: quippe cum *frustra de prole cura sit, nisi rebus praesentibus consulatur.* Itaque *irruit* in Tarentinorum *fines* Romanus *exercitus*, vastat omnia, plurima expugnat oppida.

Continuo Tarentinos, *plurimis finitimorum praesidiis fultos*, maxime Pyrrhus auxit, qui etiam *in se*, ob magnitudinem virium consiliorumque, *summam belli nomenque traduxit*: nam Tarentum, utpote ex Lacedaemoniis conditam civitatem, vindicaturus, *totas vires* Thessaliae et Macedoniae, elephantos etiam, usque in id tempus invisos Romanis, numero XX, in Italiam primus invexit: *terra, mari, viris, equis, armis, belluis, ad postremum viribus suis dolisque terribilis*: nisi quod *Delphici illius spiritus responso* circumventus *ambiguo, exitum fecit ejus, qui non consuluisset.*

wæs. Þa he hie ascade his (godas)[1] hwæþer heora sceolde on oþru*m* sige habban, þe he on Romanu*m*, þe Romane on him, þa[2] *ond*wyrdon hie hi*m* tweolice, 7 cwædon: 'þa hæfst oþþe næfst.'

Þæt forme gefeoht þæt he wið Romanum hæfde hit wæs in Compania, neah þære ie þe mon Lisum hætt. Þa æfter þæm þe þær on ægþere healfe micel wæl geslagen wæs, þa het Pirrus dón þa elpendas on þæt gefeoht. Siþþan Romane þæt gesawan þæt him mon swelcne wrenc to dyde swelcne hie ær ne gesawon ne secgan ne hirdon, þa flugon hie ealle buton anu*m* men, se wæs Minutius haten. He genedde[3] under ænne elpent[4] þæt he hiene on þone nafelan ofstang. Þa, siþþan he irre wæs 7 gewundod, he ofslog micel þæs folces, þæt ægþer ge þa forwurdon þe him onufan wæron, ge eac þa oþre elpendas sticade 7 gremede, þæt þa eac mæst ealle forwurdon þe þæronufan wæron. 7 þeh þe Romane gefliemed wæren, hie wæron þeh gebielde mid þæm þæt hie wiston hu hie to ðæm elpendon sceoldon. On ðæm gefeohte wæs Romana IIII X M ofslagen feþena 7 eahtatig[5] 7 [VIII] hund gefangen, 7 þara gehorsedra wæron ofslagen * III hund 7 an M, 7 þær wæron seofon hund guðfonena genumen. Hit næs na gesæd hwæt Pirruses folces gefeallen wære, for þon hit næs þeaw on þæm tidum þæt mon ænig wæl on þa healfe rimde þe þon*ne* wieldre wæs, buton þær þy læs ofslagen[6] wære, swa mid Alexandre wæs on [ðæm] forman gefeohte þe he wið Darius feaht: þær næs his folces na ma ofslagen þon*ne* nigon. Ac Pirrus gebicnede eft hu him se sige gelicade þe he ofer Romane hæfde, þa he cwæð æt his godes dure[7], 7 hit swa on[8] awrat: 'þonc hafa þa, Iofes, þæt ic þa moste oferwinnan þe ǽr wæron únoferwunnen, 7 ic eac from him oferwunnen eam. Þa ascedan hiene his þegnas hwy he swa heanlice word be hi*m* selfu*m* gecwæde, þæt he oferwunnen wære. Þa *ond*wyrde he hi*m*, 7 *cwæð*: 'gif ic eft gefare swelc[n]e sige æt Romanum, þon*ne* mæg ic siþþan buton ælcon þegne Creca lond secan.' Þæt wearð eac Romanu*m* an yfelu*m* tacne oþiewed ær þæm gefeohte, þá hie on firde wæron, þæt þæs folces sceolde micel hryre beon, þa þunor ofslog XXIIII heora fodrera, 7 þa oþre gebrocade aweg coman.

[1] *From C.*
[2] 7 þa.
[3] geneðde *C.*
[4] elpend *C.*
[5] *scored through;* hundeahtatig *C.*
*[Page 96.]
[6] *last five words on erasure.*
[7] dura *C.*
[8] þæron *C.*

Itaque apud Heracleam Campaniae *urbem,* fluviumque Lirim[1], [1] Sirim.
prima *inter Pyrrhum et Laevinum consulem* pugna *commissa est. Consumtus est gravissimo certamine dies.* Introductos *autem inter concurrentia agmina* elephantos ut videre Romani, *novo pugnandi genere circumventi* diffugerunt. *Sed postquam* Minucius *protentam in se manum belluae gladio desecuit, et conturbatam dolore* vulneris *in suos saevire compulit.* Victos fuisse Romanos *turpis fuga prodidit,* quorum tunc cecidisse *referuntur* peditum quatuordecim millia octingenti et octoginta: capti mille trecenti *et decem;* equites autem caesi *ducenti quadraginta duo,* capti octingenti *et duo,* signa *amissa* viginti duo. *Nam* quantus numerus *sociorum* Pyrrhi fuerit *exstinctus, memoriae traditum* non est: quia *scriptorum veterum* mos est, ex ea parte quae vicerit occisorum non commemorare numerum: nisi *forte* cum *adeo pauci* cadunt, *ut admirationem virtutis augeat paucitas perditorum,* sicut in prima *Persici* belli congressione apud Alexandrum fuit: cui novem tantummodo in exercitu ejus *pedites defuisse referuntur.* Sed Pyrrhus *atrocitatem cladis diis suis* testatus est, *adfigens titulum in templo Jovis,* in quo haec scripsit:

Qui ante hac invicti fuvere *viri, pater optime Olympi,*
Hos ego *in pugna* vici, victusque sum ab iisdem.

Et cum a sociis *increparetur,* cur se victum diceret, respondisse *fertur: Ne* ego, si iterum eodem modo vicero, sine ullo milite *Epirum* revertar. *Interea* Romanus *exercitus, postquam victus clam fugit e castris, miserabilem belli* cladem *gravioribus monstris auctam persensit.* Nam pabulatores *tempestas fulminibus exussit:* quippe triginta et quatuor eorum *idem turbo prostravit, viginti et duo semineces relicti.*

Æfter þæm gefuhton Pirrus 7 Romane in Abulia þære þeode. Þær wearð Pirrus wund on oþran earme; 7 Romane hæfdon sige. 7 hæfdon geleornad ma cræfta hu hie þa elpendas beswican mehton, mid þæm þæt[1] hie namon treowu, 7 slogon on oþerne ende monige scearpe isene næglas, 7 hie mid flexe bewundon, 7 onbærndon hit, 7 beþyddan hit þon*ne* on þone elpend hindan, þæt hie þon*ne* foran wedende ægþer ge for þæs flexes bryne ge for þara nægla sticunge, þæt æt ælcon þa forwurdon ærest þe him onufan wæron, 7 siþþan þæt oþer folc wæron (swa swiðe)[2] sleande swa hi him scildan sceoldon. On þæm gefeohte wæs Romana eahta þusend ofslagen, 7 enlefan guðfonan *genumen, 7 Pirruses heres wæs XX M ofslagen, 7 his guðfona genumen. Þær[3] wearð Pirruse cuð þæt Agathocles, Siraccusa cyning þa(ra)[4] burgleoda, wæs gefaren on Sicilia þæm londe. Þa for he þider 7 þæt rice to hi*m* geniedde.

[1] þe C.
[2] From C.
*[Page 97.]
[3] þa C.
[4] From C.

Sona swa þæt gewinn mid Romanum geendad wæs, swa wæs þær seo monigfealdeste wol, mid moncwealme, ge eac þætte nanuht beren(des)[5], ne wif ne nieten, ne mehton nanuht libbendes geberan; þæt hie þa æt nihstan wæron ortriewe hwæþer him ænig moneaca cuman sceolde.

[5] From C.

Þa wende Pirrus from Sicilium eft to Romanu*m*, 7 him angean cóm Curius se consul, 7 hiora þæt þridde gefeoht wæs on Lucaniam, on Arosinis þære dune; þeh þe Romane sume hwile hæfdon swiþor fleam geþoht þon*ne* gefeoht, ær þan hie gesawon þæt mon þa elpendas on þæt gefeoht dyde. Ac siþþan hi þa gesawan, hie hie gegremedan, þæt hie þa wæron swiþe sleande þe hie fylstan sceoldon; 7 Pirruses here wearð for þæm swiþost on fleame. On ðæm gefeohte Pirrus hæfde eahtatig M feþena, 7 V M gehorsedra. 7 þær wæs XXXVI M ofslagen, 7 IIII hund gefangen. Æfter þæm Pirrus fór of Italium ymb fif gear þæs þe he ær þæron com. 7 raþe þæs þe he ham cóm, he wolde abrecan Argus þa burg, 7 þær wearð mid ane stane ofworpen.

Secunda inter Pyrrhum et Romanos *consules* pugna in Apuliae *finibus* fuit : ubi victoria *ad* Romanos *concessit. Nam* Pyrrhus, *transfixo* brachio saucius, *prior cessit e praelio.* Elephanti *in fugam cogi* posse *deprehensi : deinde subjectis inter* posteriora ignibus exagitati, exitio *suis fuere.* Caesa sunt in ea pugna quinque millia Romanorum : de exercitu vero Pyrrhi viginti millia prostrata sunt. Regis signa ablata *quinquaginta et tria,* Romanorum undecim *amissa* sunt. Pyrrhus, Agathocle mortuo rege Syracusano, ad Siciliae *arcessitus* imperium, *Syracusas* concessit.

II.

Cum *foris* cessatur a praelio, *agitur introrsum ira de coelo. Nam* pestilentia *gravis Urbem invasit,* quae cum *omnes, tum praecipue* mulieres pecudesque *corripiens, necatis in utero foetibus, futura prole vacuabat. Adeo ut defectura successio* crederetur.

Interea reversum ex Sicilia Pyrrhum Curius consul excepit; tertiumque id bellum *contra Epirotas* apud Lucaniam in Arusinis campis *gestum est. Itaque cum Pyrrhi milites Romanorum inpressione trepidarent,* et circumspectantes fugam *bello cedere molirentur, Pyrrhus* elephantos *jussit* induci. *Romani furentes belluas in* eorum *excidia,* quorum subsidia *fuerant, retorserunt.* Octoginta millia peditum in illo praelio habuisse *regem dicunt,* equitum vero sex millia. *Ex his* caesa *referuntur* triginta tria millia, capti autem sunt mille trecenti. Pyrrhus quinto demum anno, quam venerat, ab Italia *aufugit,* qui *apud* Argos saxo ictus occubuit.

Æfter þæm þe Tarentine geacsedan þæt[1] Pirrus dead wæs, þa sendon hie on Affrice to Cartaginenses æfter fultume; ⁊ eft wið Romanu*m* wunnon; ⁊ raðe þæs þe hie togædere coman Romane hæfdon sige. Þær anfundan Cartaginenses *þæt* hie mon oferswiþan mehte, þeh hie nan folc ær mid gefeohte oferwinnan ne mehte. Gemong þæm þe Pirrus wið Romane winnende wæs, hi hæfdon eahta legian. * [Page 98.] Þa hæfdon hie þa eahteðan Regiense to fultume gesette. Þa ne getruwade se eahteþa dæl þara legian þæt Romane Pirruse wiðstondan mehte: angunnan þa hergean ⁊ hienan þa þe hie friþian sceoldon. Þa Romane þæt geacsedan, þa sendon hie þider Genutius heora consul mid fultume, to þon þæt he an hi*m* gewræce þæt hie þa slogon ⁊ hiendon þe ealle Romane friþian woldon. ⁊ he þa swa gedyde: sume he ofslog, sume geband ⁊ ham sende; ⁊ þær wæron siþþan witnade, ⁊ siþþan þa heafda mid ceorfæxsu*m* of acorfena.

1 þær *with* t *written over;* þæt C.

(IV, II.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs feower hunde wintru*m* ⁊ LXXVII, gewurdon on Rome þa yfelan wundor. Þæt wæs ærest þæt þunor toslog heora hiehstan godes hus Iofeses. ⁊ eac þære burge weall micel to eorþan gehreas. ⁊ eac þætte þrie wulfas on anre niht brohton ânes deades monnes lichoman binnan þa burg, ⁊ hiene þær siþþan styccemælu*m* tobrudon, oþ þa men onwocan, ⁊ ut urnon, ⁊ hie siþþan aweg flugon. On þæm dagu*m* geweorð þætte on anre dune neah Romebyrig tohlad seo eorþe, ⁊ wæs byrnende fyr up of þære eorþan, þæt on ælce healfe þæs fyres seo eorþe wæs fif æcra bræde to axan geburnen. Sona þæs on þæm æfterran geare gefor Sempronius se consul mid firde wið Pencentes Italia folc. Þa mið þæm þe hi hie getrymed hæfdon, ⁊ togædere woldon, þa wearð eorþbeofung, þæt ægðer þara folca wende untweogendlice þæt hie sceoldon on þa eorþan besincan. ⁊ hie þeah swa ondrædendlice gebidon þæt se ege ofergongen wæs, * [Page 99.] ⁊ þær siþþan wælgrimlice gefuhton. Þær wæs se mæsta blodgyte on ægðere healfe þara

III.

Tarentini, Pyrrhi morte comperta, Carthaginiensium auxilia *per legatos poscunt.* Conserto praelio, vicere Romani: ubi *jam tunc* Carthaginienses, quamvis nondum *hostes adjudicati,* vinci tamen *a Romanis* se posse senserunt. *Adventante dudum* Pyrrho, octava legio, diffidens Romanae *spei,* Rheginenses *omnes,* quibus subsidio *praeerat, interfecit: praedam sibi omnem vindicavit. Hoc facinus* puniendum Genucio consuli *jussum est:* qui, *captis omnibus, Romam* misit: qui *virgis caesi,* securique percussi sunt.

IV.

Anno ab urbe condita CCCCLXXVII, *obscoena et dira* prodigia *vel visa* Romae *vel nunciata sunt.* Aedes *Salutis* ictu fulminis dissoluta, *pars* muri *de caelo tacta est.* Lupi tres, *ante lucem ingressi* urbem, cadaver intulerunt, sparsumque membratim, ipsi, *strepitu* hominum *exterriti, reliquerunt.* Apud agrum *Calenum repente* flamma, scisso terrae hiatu *eructata,* quinque *agri* jugera in cinerem extorruit. Sequenti abhinc anno Sempronius consul adversus Picentes *duxit* exercitum. Et cum directa utraque acies *constitisset, repente* terra tremuit. *Diu attoniti utrimque populi haesitavere. Tandem procursu concito* iniere certamen. *Triste adeo id bellum fuit, ut merito dicatur tantum humanum* sanguinem *susceptura* terra *tremuisse.* Romani pauci admodum, *eo praelio qui evasere,* vicerunt.

folca, þeh þe Romane sige hæfden, þa feawa þe þær to lafe wurdon. Þær wæs gesiene þæt seo eorþbeofung tacnade þa miclan bloddryncas þe hiere mon on þære tide to forlet.

(IV, III.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs IIII hunde wintrum ⁊ LXXX, gemong þæm oþru*m* (monegum)[1] wundru*m* þe on þæm dagum gelumpan, þæt mon geseah weallan blod of eorþan ⁊ rinan meolc of heofonum. On ðæm dagum Cartaginenses sendon fultum Tarentinu*m*, þæt hie þe ið mehton wiþ Romanum. Þa sendon Romane ærendracan to him, ⁊ hie acsedon for hwy hie ðæt dyden. Þa oðsworan hie þæm ærendracan mid þæm bismerlicestan aðe þæt hie him næfre on fultume nære, þeh þe þa aðas wæren near mane þon*ne* soðe. On ðæm dagum Ulcinienses ⁊ Thrusci ða folc forneah ealle forwurdon for hiora agnum dysige. For þæm þe hie sume heora þeowas gefreodon, ⁊ eac him eallum wurdon to milde ⁊ to forgiefene. Þa ofþuhte heora ceorlum þæt mon þa þeowas freode, ⁊ hi nolde. Þa wiðsawon hie þæm hlafordu*m*, ⁊ þa þeowas mid him, oþ hie wyldran wæron þon*ne* hie, ⁊ hie siþþan mid ealle of þæm earde adrifon (⁊ him to wifum dydon þa þe ǽr wæran heora hlæfdian)[2]; Þa siþþan gesohton þa hlafordas Romane, ⁊ hi hi*m* gefylstan *þæt* hie eft to hiora agnu*m* becoman.

(IV, IV.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs IIII hunde wintru*m* ⁊ LXXXI, becom on Romane micel moncwealm, þæt hie ða æt nihstan ne acsedon hwæt þara gefarenra wære, ac hwæt heora þon*ne* to lafe wære. Ond eac þa diofla þe hie an simbel weorþedon hi ámirdon, toeac(an)[3] þæm oþru*m* monigfealdu*m* bismru*m* þe hi him[4] lærende wæron, *þæt* hie ne cuþan angitan þæt hit Godes wracu wæs; *ac heton þa biscepas þæt hie sædon ðæm folce þæt heora godas him wæron irre, to þon *þæt* hie him þagit swiþor ofreden ⁊ bloten þon*ne* hie ær dyden.

On ðære ilcan tide Caperronie wæs hatenu heora goda nunne. Þa gebyrede hiere *þæt* heo hie forlæg. Hie þa Romane for þæm

[1] *From C.*
[2] *From C.*
[3] *From C.*
[4] *om. in C.*
*[Page 100.]

V.

Anno ab urbe condita CCCCLXXX, inter multa prodigia, sanguis e terra, lac visum est manare de coelo. Eo *tempore* Carthaginienses, *dato* adversum Romanos auxilio Tarentinis, *cum a senatu* per legatos arguerentur, *turpissimam rupti foederis labem adcumulavere* perjurio. Tunc etiam Vulsinienses, Etruscorum *florentissimi, luxuria* pene perierunt. Nam *cum licentia in consuetudinem prorogata,* servos suos *passim* liberos facerent, libertini *in partem potestatis recepti plenitudinem per scelus usurpare meditati sunt. Itaque conspirantes in facinus libertini correptam urbem suo tantum generi vendicant: patrimonia,* conjugiaque dominorum sibi usurpant, extorres dominos *procul* abigunt, qui Romam deferuntur : ubi per Romanorum *severitatem* et *vindicati* sunt et restituti.

Anno ab urbe condita CCCCLXXXI pestilentia ingens *apud Romam conflagravit. Si depopulatio inquiritur, quam egerit, census indictus est,* qui non quantum *hominum* deperisset, sed quantum superfuisset, inquireret: *si violentia qua adfecerit, Sibyllini libri testes sunt,* qui eam coelesti ira *inpositam responderunt.*

Eodem tempore Capparonia, *virgo Vestalis,* incesti *rea,* suspendio *periit:* corruptor ejus consciique *servi, supplicio adfecti*

gylte hi ahengon, 7 eac þone þe þone gylt mid hiere geworhte, 7 ealle þa þe þonne gylt mid him [wiston][1], 7 mid him hælan. Hu wene we, nu Romane him self þyllic writon 7 setton for heora agnu*m* gielpe 7 heringe, 7 þeah gemong þære heringe þyllica bismra on hie selfe asædon, hu wene we hu monegra maran bismra hie forsugedon, ægþer g*e* for hiora agenre lufan 7 londleoda, ge eac for hiora senatu*m* ege!

[2]Nu we sculon [fōn], cwæð Orosius, ymb þæt Punica g*e*win, þæt wæs of þæm folce of Cartaina þære byrig. Sio wæs getimbred from Elisan þæm wifmen, LXXIItigu*m* wintra ær Romeburg. Swa some þara burgwarena yfel 7 heora bismeres wearð lytel asæd 7 awriten, swa swa Trogus 7 Iustinianus sedon heora stærwriteras, for þon þe heora wise on nænne sæl wel ne gefor, naþer ne innan from him selfu*m*, ne utane from oþru*m* folcum. Swa þeah toeacan þæm yflu*m*, hie gesetton, þon*ne* him micel moncwealm on becom, þ*æt* hie sceolden men hiera godu*m* blotan, swa eac ða diofla (þe)[3] hie on geliefdon g*e*lærdon hie þæt þa ðe þær on unhæle wæran, þæt hie hale for hie cwealdon. 7 wæron þa men toðon dysige þæt hie wendon þ*æt* hie mehten þ*æt* yfel mid þæm gestillan, 7 þa diofla to þon lytige þæt hie hit mid þæm g*e*micledan.

7 for þon þe hie swa swiðe dysige wæron, him com on Godes wracu an gefeohtum toeacan oþru*m* yflu*m*. Þæt wæs oftost on Siciliu*m* * 7 on Sardinium þæm iglondu*m*, on þa hie gelomlicost wunnon. Æfter þæm þe him swa oftrædlice misla*m*p, hie[4] angunnan hit witan heora latteowu*m* 7 heora cempu*m* heora earfeþa, 7 hi*m* bebudan þ*æt* hie on wræcsiþas foran, 7 on ellþiede. Raþe æft*er* þæm hie bædon þæt hie mon to hiora earde forlete, þæt hie mosten gefandian hweðer hie heora medselða oferswiþan mehte. Þa him mon þæs forwiernde, þa gesohton hie hie mid firde. On þære heriunge gemette se ieldesta ladteow Macheus his agenne sunu mid purpurum[5] g*e*gieredne on biscephade. He hiene þa for þæm girelan gebealg, 7 hiene oferfōn[6] het, 7 āhon; 7 wende þæt he for his forsewennesse swelc sceorp werede, for þon þe hit næs þeaw mid him þ*æt* ænig oþer purpuran werede buton cyningu*m*. Raþe æfter þæm hie begeaton

[1] mid hiere geworhte; ere geworhte *scored through and* wiston *written above. C. has* mid him wiston.

[2] *in C. the heading* be Cartaina gewinne *is added here.*

[3] *From C.*

*[Page 101.]

[4] þæt hie *C.*

[5] *altered from* puppurum.

[6] 7 he oferfōn *C.*

sunt. Nos *mala Romanorum scire non possumus, nisi per eos, qui* laudavere Romanos. *Ex quo intelligi datur* quanta illa fuerint, quae repressa sunt, *cum tanta inveniantur, quae tenuiter inter laudes emanare potuerunt.*

VI.

Et *quoniam ex hoc* jam Punica bella *succedunt, res ipsa exigit ut* de Carthagine, quae ante urbem Romam duos et septuaginta annos ab Elisa condita *invenitur,* ejusque cladibus *ac domesticis malis,* sicut Trogus et Justinus exprimunt, vel pauca referantur. *Carthaginienses intestinum semper inter se malum habuere discordiam: qua infeliciter exagitante,* nulla unquam tempora vel foris prospera, vel domi *quieta duxerunt.* Sed cum *inter caetera* mala etiam pestilentia *laborarent, homicidiis pro remediis usi sunt: quippe* homines *ut victimas* inmolabant. *Si enim hujusmodi ritus aliqui* daemones praecipere *ausi sunt, ut mortibus hominum occisione hominum satisfieret, intelligendum fuit, se adjutores pestilentiae conduci.*

Itaque *Carthaginienses* propter praesumtionem ipsorum *irato* Deo, cum in Sicilia *diu infeliciter dimicassent, translato* in Sardiniam bello, *iterum infelicius victi sunt: propter quod* ducem suum *Mazeum* et milites exsulare jusserunt. *Exsules veniam* petentes repulsi, *patriam bello cinxerunt.* Ibi tunc Mazeus, dux *exsulum*, filium suum, sacerdotem *Herculis,* quod sibi *velut* insultans purpuratus *occurreret, in crucem* suspendit. *Post paucos dies* urbem *ipsam* cepit, *qui cum,* interfectis *plurimis senatorum, cruente dominaretur,* occisus est. Haec *temporibus* Cyri regis Persarum gesta sunt.

Cartaina þa burg, ⁊ ealle þa æltæwestan ofslogon þe þærinne wæron, ⁊ þa oþre to him genieddon. Þa æt nihstan he wearþ self besiered ⁊ ofslagen. Þis wæs geworden[1] on Ciruses dæge Persa cyninges.

(IV, V.)

Æfter þæm Himelco[2], Cartaina cyning, gefor mid firde an Sicilię, ⁊ him þær becom swa færlic yfel þæt þa men wæron swa raðe deade swa hit him an becom, þæt hie þa æt nihstan hie bebyrgean ne mehton. ⁊ he for ðæm ege his unwillum þonan wende, ⁊ ham for mid þæm þe þær to lafe wæron. Sona swa ðæt forme scip land gesohte, ond þæt egeslice spell gebodade, swa wæron ealle þa burgware Cartaginenses mid swiðlice heafe ⁊ wope anstyred, ⁊ ælc acsiende ⁊ frineude æfter his friend; ⁊ hie untweogendlice nanra treowþa him ne wendon, buton þæt hie mid ealle forweorþan sceolde. Mid þæm þe þa burgware swa geomor*lic angin hæfdon, þa com[3] se cyning self mid his scipe, ⁊ land gesohte mid swiþe lyþerlicum gegierelan. ⁊ ægþe(r)[4] ge he (self)[4] wepende hamweard for, ge þæt folc þæt him ongean cóm, eall hit him wepende hamweard folgade. ⁊ he se cyning his handa wæs uppweardes brædende wið þæs heofones, ⁊ mid oferheortnesse him wæs wauiende ægþer ge his agene[5] heardsælða ge ealles þæs folces. ⁊ he þagiet him selfum gedyde þæt þær wyrrest wæs, þa he to his inne cóm, þa he þæt folc þær ute betynde, ⁊ hiene ænne þærinne beleac, ⁊ hiene selfne ofslog.

Æfter þæm wæs sum welig mon binnan Cartaina, se wæs haten Hanna, ⁊ wæs mid ungemete girnende þæs cynedomes; ac him geþuhte þæt he mid þara wietena willum him ne mehte to cuman, ⁊ him to ræde genom þæt he hie ealle to gereordum to him gehete, þæt he hie siþþan mehte mid attre acwellan. Ac hit wearð þurh þa ámeldad þe he geþoht hæfde þæt him to þære dæde fylstan sceolde. Þa he anfunde þæt þæt cuþ wæs, þa gegaderade he ealle þa þeowas ⁊ þa yfelan menn þe he mehte, ⁊ þohte þæt he on þa burgware on ungearwe become; ac hit him wearð ǽror cuþ. Þa him æt þære byrig ne gespeow, þa gelende he mid XXIIII M to anre oþerre byrig[6], ⁊ þohte þæt he þa abræce.

*[Page 102.]

[1] *From C.*; gewurden *L.*

[2] himelco car *on erasure.*

[3] *From C.*; con *L.*

[4] *From C.* (sylf).

[5] *originally* ageune.

[6] byrig *also before* oþerre, *but scored through.*

Post haec vero Imilco, rex Carthaginiensium, cum in Sicilia *bellum gereret,* repente *horribili* peste *exercitum amisit.* Nec mora, morbis *cito quisque* correptus, mox mortuus, jam nec sepeliebatur: *cujus mali nuncius cum adtonitam repentino luctu Carthaginem replevisset, non secus ac si capta esset, turbata civitas fuit.* Universi *egredientes de navibus* de suis percontantur. Inter haec procedit et ipse *de* navi sua imperator, sordida *servilique* tunica *discinctus: ad cujus conspectum* plangentium *junguntur* agmina. Ipse quoque manus ad coelum tendens, nunc suam, nunc publicam infelicitatem *accusat et* deflet: *ad postremum vociferans per urbem, tandem* ingressus domum, *cunctos dimisit:* ac *deinde* obseratis *januis, gladio dolorem vitamque finivit.*

Post haec Anno, vir *quidam Carthaginiensis, privatis* opibus *reipublicae vires superans, invadendae* dominationis *hausit* cupiditatem. *Cui rei* consilium *utile* ratus est, ut *simulatis filiae nuptiis,* omnes senatores *quorum dignitatem obstaturam inceptis suis arbitrabatur, inter pocula* veneno necaret. Quae res per *ministros* prodita, *sine ultione vitata est. Hoc consilio elusus Anno, alio machinamento facinus adgredi parat.* Servitia *concitat, quibus repente* incautam urbem *opprimeret.* Sed cum *proditum se intellexisset,* castellum quoddam cum viginti millibus *servorum occupat.*

þa hæfdon þa burgleode Mauritanie him to fultome, ⁊ him ongean comon butan fæstenne, ⁊ Hannan gefengon, ⁊ þa oþre gefliemdon. ⁊ þær siþþan tintregad wearð: ærest hiene mon swong, þa sticode him mon þa eagan út, ⁊ siþþan him mon slog þa handa of, þa þæt heafod. ⁊ eall his cynn mon ofslog, þy læs hit monn uferan dogore wræcce[1], oþþe ænig oþer dorste eft *[Page 103.] * swelc anginnan. þis gewearð on Philippuses dæge þæs cyninges.

Æfter þæm hierdon Cartainenses þæt se mæra Alexander hæfde abrocen Tirum þa burg, seo wæs on ærdagum heora ieldrena éðel[2], ⁊ ondredon þæt he eac to him cuman wolde. þa sendon hie þider Amilchor, heora þone gleawestan mon, þæt he Alexandres wisan besceawade, swa he hit him eft ham bebead[3] on anum brede awriten, ⁊ siþþan hit awriten wæs, he hit oferworhte mid weaxe. Eft þa Alexander gefaren wæs, ⁊ he ham côm, þa tugon hie hiene þære burge witan þæt he heora swicdomes[4] wið Alexander fremmende wære, ⁊ hiene for þære tihtlan ofslogon.

Æfter þæm Cartainenses wunnon on Siciliȩ, þær him seldon teola gespeow, ⁊ besæton hiora heafedburg, Siracuses wæs hatenu. þa ne anhagode Agathocle heora cyninge þæt he wið hie mehte buton fæstenne gefeohtan, ne eac þæt hie ealle mehten for metelieste þærbinnan gebidan, ac leton heora fultum þærbinnan beon, be þæm dæle þæt[5] hie ægðer mehton, ge heora fæsten gehealdan, ge eac þæt þa mete hæfdon þa hwile. Ond se cyning mið þæm oþrum dæle on scipum fór on Cartainense, ⁊ hie raðe þæs forbærnnan het þe he to lande gefór, for þon he nolde þæt his find heora eft ænigne anwald hæfde. ⁊ him þær raðe fæsten geworhte, ⁊ wæs þæt folc þonan ut sleande ⁊ hienende, oþ þæt Hanna, þæs folces oþer cyning, hiene æt þæm fæstenne gesohte mid XX M. Ac hiene Agothoclès gefliemde, ⁊ his folces ofslog II M, ⁊ him æfterfylgende wæs oþ V mila to þære byrig Cartanense[6]. Ond þær oþer fæsten geworhte, ⁊ þær ymbutan wæs hergende ⁊ bærnende, þætte Cartainense mehton geseon of heora byrg *[Page 104.] * þæt fýr ⁊ þone teonan, þonne hie on fore wæron.

Ymbe ðone timan þe þiss wæs, Andra wæs haten, Agothocles

[1] wræce C.
[2] *expressed by the rune in L.*
[3] onbeád C.
[4] *so also C.*
[5] þe C.
[6] Cartaniense C.

Ibi dum Afros regemque Maurorum concitat, captus est: ac primo virgis caesus, deinde effossis oculis et manibus *cruribusque fractis, necatus est.* Cognati omnes *supplicio traditi:* ne quis eum *ejusdem familiae* umquam aut imitari, aut ulcisci *meditaretur.* Haec *temporibus* Philippi gesta sunt.

Post haec Carthaginienses, *cum* Tyrum urbem, *auctorem originis* suae, ab Alexandro Magno captam eversamque didicissent, timentes *transitum* ejus *in Africam* futurum, Amilcarem *quemdam,* virum solertia praecipuum, ad perscrutandos Alexandri actus *direxerunt:* qui *omnia civibus suis* per tabellas scriptas, et post cera superlitas, enunciabat. Hunc mortuo Alexandro *Carthaginem* reversum, quasi *urbem regi venditasset,* necaverunt.

Deinde cum *adsidua,* nec *umquam satis* prospera adversus Siculos bella gererent, et Syracusas urbem *Siciliae florentissimam* obsidione cinxissent, per Agathoclem *Siciliae* regem *miro circumventi ingenio.* Namque Agathocles, *cum apud Syracusas a Carthaginiensibus obsideretur, ac se neque bello parem, neque obsidionis patientem stipendiorum sufficientia videret,* in Africam cum *exercitu* transit. Illico *naves primum* incendunt, *ne qua spes refugiendi foret. Dehinc cum omnia in quae direxisset, prosterneret,* Annonem *quemdam* cum triginta millibus *Poenorum* obvium *habuit; quem cum* duobus millibus suorum interfecit. *Castra* deinde ad quintum lapidem a Carthagine statuit, ut *damna rerum* vastationemque *agrorum* et incendia *villarum* de *muris* ipsius urbis specularentur.

Deletus *Afrorum exercitus nunciatur:* quem revera incautum

broðor, þone he æt ham on þære byrig him beæftan let, he besierede þæt folc þe hie ymbseten hæfden on anre niht ungearwe, 7 hit mæst eall ofslog; 7 þa oþre to scipun oðflugon. 7 raðe þæs þe (hie)[1] ham coman, 7 þæt spell cuð wearð Cartainiensium, swa wurdon hie swa swiþe forþohte, þætte nales þæt an þætte Agothocle monega byrg to gafolgieldum wurdon, ac eac hie him heapmælum selfe on hand eodon. Swa eac Fefles se cyng mid Cerene his folce hiene eac gesohte. Ac Agothocles gedyde untreowlice wið hiene, þæt he hiene on his warum[2] beswac, 7 ofslog, swa him eac selfum siþþan æfter lamp. Gif he þa þa ane untreowþa ne gedyde, from ðæm dæge he mehte butan gebroce eallra Cartaina onwald begietan. On þære hwile þe he þone unræd þurhteah, Amicor, Pena cyning, wæs mid sibbe wið his farende mid eallum his folce, ac betux Agothocle 7 his folce wearð ungerædnes, þæt he self ofslagen wearð. Æfter his deaðe foran eft Cartainienses an Sicilie mid scipum. Þa hie ðæt geacsedan, þa sendon hie æfter Piruse[3], Epira cyninge, 7 he him sume hwile gefylste.

(IV, VI.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs feower hunde wintrum 7 LXX(X)III[4], sendon Momertine, Sicilia folc, æfter Romana fultume, þæt hie wið Pena folce mehte. Þa sendon hie him Appius Claudius þone consul mid fultume. Eft, þa hie togædereweard foron (mid heora folcum)[5], þa flugon Pene, swa hie eft selfe sædon, 7 his wundredan, þæt hie ær flugon ær hie togædere genealæcten. For þæm fleame Hanna, Pena cyning, mid eallum hio folce wearð Romanum to gafolgieldum, 7 him ælce geare gesealde twa hund talentana siolfres: on ælcre anre talentan wæs LXXX punda.

Æfter[6] Romane *besæton þone ieldran Hannibalan, Pena cyning, on Argentine, Sicilia byrig, oð he forneah hungre swealt. Þa com him Pena oþer cyning to fultume mid sciphere, Hanna wæs haten, 7 þær gefliemed wearð. 7 Romane siþþan *þæt* fæsten ábræcon. 7 Hannibal se cyning on niht ut oðfleah mid feawum monnum, 7 hundeahtatig scipa gegaderade, 7 on

[1] *From C.* (hy).
[2] wærum *C.*
[3] Pirruse *C.*
[4] *From C.*
[5] *From C.*
[6] æfter þam *C.*
*[Page 105.]

ac pene otiosum Andro[1], Agathoclis frater, oppresserat. *Hoc per totam Africam rumore disperso* non tributariae tantum urbes *ab his, verumetiam socii reges deficiebant: inter quos* rex quoque Cyrenarum, Ophellas, *pactus est cum Agathocle communionem belli.* Sed *postquam in unum exercitus junxerunt,* per Agathoclem insidiis circumventus, occisus est. *Carthaginienses in bellum exarsere. Quibus Agathocles congreditur, eosque superat. Hoc discrimine tanta desperatio illata Poenis est,* ut nisi in exercitu Agathoclis orta seditio fuisset, transfugiturus ad eum Amilcar[2], dux Poenorum, cum exercitu fuerit. *Ob quam noxam patibulo suffixus, crudele spectaculum suis praebuit.* Deinde cum post mortem *Agathoclis* Carthaginienses Siciliam *instructa classe vastarent,* a Pyrrho, rege Epiri, *ab Italia* accersito, *saepe superati, novissime ad Romana bella conversi sunt.*

1 Antander.

2 Bomilcar.

VII.

Anno ab urbe condita CCCCLXXXIII, Mamertinis auxilia contra Poenorum copias et Ap. Claudium consulem cum *exercitu* misere Romani: qui *tam celeriter* Poenos *superavit,* ut *ipse rex* ante se *victum* quam congressum fuisse prodiderit: qui *exin, cum pacem rogaret,* ducentis argenti talentis *multatus, accepit.*

Consules Agrigentum, Siciliae civitatem, *vallo cinxerunt. Cumque inclusus ea obsidione* senior Annibal, imperator Poenorum, *ad summam egestatem redactus esset,* Anno, imperator *novus* Carthaginiensium, *expugnationem civitatis paulisper distulit: sed continuo civitas* capta est. Annibal *senior,* facta cum paucis eruptione, diffugit. *Cum Annibal senior* oram Italiae *maritimam*

Romana londgemæro hergeade. On ðа wrace fundon Romane ærest þæt hie scipa worhton. Þæt gefremede Diulius[1] hiora consul, þæt *þæt* angin wearð tidlice þurhtogen, swa þætte æfter siextegu*m* daga þæs þe ðæt timber ácorfen wæs, þær wæron XXX 7 C gearora ge mid mæste ge mid segle. 7 oþer consul— wæs[2] haten Cornelius Asina—se gefor on Liparis þæt iglond to Hannibale to sundorspræce mid XVI scipun; þa ofslog he hiene. Swa þæt þa se oðer consul gehierde Diulius, swa gefor he to ðæm iglonde mid XXX scipun, 7 Hannibales folces III hund ofslog, 7 his XXX scipa genom, 7 XIII on sæ besencte, 7 hiene selfne gefliemde.

Æfter þæm Punici, þæt sindon Cartainense, hie gesetton Hannonan ofer hiora scipa, swa Hannibales wæs ær, þæt he bewerede Sardianiam[3] 7 Corsicam þa iglond wið Romanu*m*. 7 he raðe þæs wið (hie)[4] gefeaht mid sciphere, 7 ofslagen wearð.

Þæs on þæm æfterran geare Calatinus se consul fór mid firde to Camerinam, Sicilia byrg. Ac him hæfdon Pene þone weg forseten, þær he ofer þone munt faran sceolde. Þa genom Calatinus III hund monna mid hi*m*, 7 on anre diegelre stowe þonemunt oferstag, 7 þa men afærde, þæt hie ealle ongean hiene wæron feohtende, (7 þone weg letan butan ware, þæt seo fierd siððan þær þurhfor)[5]. 7 þær wearð *þæt* III hund monna ofslagen, ealle buton ðæm consule anum: he com wund aweg.

Æfter þæm Punice gesetton eft þone ealdan Hannibalan þæt he mid scipu*m* on Romane wunne. Ac eft þa he ðær hergean sceolde, he wearð raðe gefliemed, 7 on ðæm fleame hiene oftyrfdon his agene geferan.

*[Page 106.] Æfter þæm * Atilius se consul aweste Liparu*m* 7 Melitam, Sicilia iglond. Æfter þæm foron Romane on Africe mid feower hunde scipa 7 þritigu*m*. Þa sendon (hie)[6] heora twegen cyningas him ongean, Hannan 7 Amilcor, mid scipu*m*. 7 þær wurdon begen geflemed, 7 Romane[7] genamon on him LXXXIII scipa, 7 siþþan hie abræcon Alpeam heora burg, 7 wæron hergende oð Cartaina heora heafedburg.

1 Duulius *C.*
2 se wæs *C.*
3 Sarðíniam *C.*
4 *From C.* (hý).
5 *From C.* (wég, fyrd).
6 *From C.* (hý).
7 romana ne.

instructa septuaginta navium *classe* vastaret, Romani *et ipsi classem* fabricari *praeceperunt:* quod Duilius consul celeriter inplevit. *Nam intra* sexagesimum diem, quam arbores caesae erant, centum triginta navium *classis deducta in ancoris stetit.* Cornelius Asina, consul alter, cum sedecim navibus Liparam insulam petiit, *ubi ab* Annibale, quasi ad colloquium *pacis evocatus,* necatus est. Quod ubi Duilius, alter consul, audivit, cum triginta navibus *adversus Annibalem* profectus est. *Commisso navali praelio,* Annibal *aufugit,* triginta *et una* naves ejus captae, tredecim mersae, tria millia hominum occisa *referuntur.*

Postea Carthaginienses Annonem *in locum* Annibalis *subrogatum,* pro Sardis et Corsis defensandis, *navali praelio* praefecerunt; qui *a Scipione consule victus,* interfectus est.

VIII.

Anno ab hoc proximo, Calatinus consul, Camerinam Siciliae urbem petens, *in angustias deduxit* exercitum, quas Poenorum *copiae* praestruxerant. *Calpurnii virtute liberatus est: qui lecta* trecentorum virorum *manu, insessum ab hostibus tumulum occupavit,* et *in se Poenos* omnes pugnando *convertit, donec exercitus angustias transiret.* Caesi sunt *in eo bello* omnes trecenti, solus Calpurnius, *quamvis multis* confossus vulneribus evasit.

Annibal senior, a Carthaginiensibus iterum *classi* praepositus, *infeliciter cum Romanis congressus et* victus, ab *exercitu* suo lapidibus coopertus interiit.

Atilius consul Liparam Melitamque, insulas Siciliae *pervagatus* evertit. *Consules* in Africam *jussi transferre bellum,* cum trecentis triginta navibus *Siciliam* petierunt, quibus Amilcar *Poenorum imperator* et Anno *classi praefectus occurrit.* *Conserto navali praelio Carthaginienses,* in fugam versi, sexaginta et quatuor naves *perdiderunt. Consules in Africam transvecti sunt, primamque omnium* Clupeam urbem *in deditionem rece-*

Æfter þæm Regul*us* se consul underfeng Cartaina *ge*winn. Þa he æst þider mid firde farende wæs, þa gewicade he neah anre ie, seo wæs haten Bagrada. Þa com of ðæm wætre an nædre, seo wæs ungemetlice micel, 7 þa men ealle ofslog þe neh ðæm wætre coman[1]. Þa gegaderade Regulus ealle þa scyttan þe on ðæm [fæ]relte wæron, þæt hie mon mid flanu*m* ofercome. Ac þonne hie mon slog oþþe sceat, þon*ne* glad hit on þæm scyllu*m*, swelc(e)[2] hit wære smeðe isen. Þa het he mid þæ*m* palistas, mid þæm hie weallas bræcon, þon*ne* hie on fæstenne fuhton, þæt hiere mon mid þæm þwyres on wurpe. Þa wearð hiere mid anu*m* wierpe an ribb forod, þæt hio siþþan mægen ne hæfde hie to gescildanne, ac raðe þæs hio wearð ofslagen; for þon hit is nædrena *ge*cynd þæt heora mægen 7 hiera feþe bið on heora ribbu*m*, swa oþerra creopendra wyrma bið on heora fotum. Þa hio *ge*fylled wæs, he het hie behyldan, 7 þa hyde to Rome bringan, 7 hie ðær to mærðe aðenian, for þon heo wæs hund twelftiges fota lang.

Æfter þæm *ge*feaht Regulus wið III Pena cyningas on anu*m* *ge*feohte, wið twegen Hasterbalas, 7 se þridda wæs haten Amilcor, se wæs of[3] Sicilium him to fultume *ge*fett. On ðæm *ge*feohte wæs Cartainiensa VII M ofslagen, 7 VX M *ge*fangen, 7 XI elpendas genumen, 7 LXXXII tuna him eodon on hand.

Þa, æfter þæ*m* þe Cartainiense gefliemde wæron, hie wilnedon friþes to Regule. Ac eft þa hie angeatan þæt he *[Page 107.] ungemetlic gafol wið þæm friþe habban wolde, þa cwædon hie þæt him leofre wære þæt hie an swelcan niede[4] deað fornome þon*ne* hie mid swelcan niede frið begeate. Þa sendon hie æfter fultume ægþer ge on Gallie, ge on Ispanie, *ge* on Læcedemonie æfter Exantipuse þæm cyninge. Eft, þa hie ealle gesomnad wæron, þa (be)þohtan[5] hie ealle heora wigcræftas to Exantipuse. 7 he siþþan þa folc gelædde þær hie togædere gecweden hæfdon, 7 gesette twa folc diegellice on twa healfa his, 7 þridde beæftan

[1] *in C. the heading* be þære nædran *is added here.*

[2] *From C.* (swylce).

[3] on *both.*

[4] niðe *C.*

[5] *From C.* (beþohtan).

perunt. Inde Carthaginem *petentes, trecenta, castella* populati sunt.

Regulus, bellum Carthaginiense sortitus, iter cum exercitu faciens, haud procul a flumine Bagrada castra constituit, ubi *cum plurimos militum, aquandi necessitate* ad flumen descendentes, serpens *mirae* magnitudinis *devoraret,* Regulus ad expugnandam *bestiam* cum exercitu *profectus est:* sed *omni telorum ictu irrito, quae* per *horrendam* squamarum *cratem* quasi per *scutorum testudinem* labebantur, balistas *deferri* imperavit, per quas *murale saxum spinae ejus incussum, compagem totius corporis solvit. Talis* siquidem est natura serpentis, ut costis *quasi* cruribus *innitatur. Unde etiam hic serpens* ad unius *saxi* ictum *cessit,* ac mox *facile* oppressus est. Corium autem ejus Romam devectum (quod fuisse centum viginti pedum spatio *ferunt*) *aliquamdiu cunctis* miraculo fuit.

Regulus adversus tres imperatores, id est Asdrubales duos et accitum ex Sicilia Amilcarem, bellum gessit, in quo caesa sunt Carthaginiensium *septemdecim* millia, capta autem *quinque* millia, elephanti decem *et octo* abducti, oppida octoginta duo in deditionem cessere *Romanis.*

IX.

Carthaginienses, *fracti bellis,* pacem a Regulo poposcerunt: sed cum *intolerabiles* conditiones pacis audissent, *tutius rati* sese *armatos* mori quam miseros *vivere, pretio* non solum Hispanorum *vel* Gallorum auxilia, sed etiam *Graecorum comparanda duxerunt.* Itaque Xanthippum, Lacedaemoniorum regem, *cum auxiliis* accitum, *ducem bello praefecerunt.* Xanthippus, *inspectis* Poenorum copiis *atque in campum* deductis, *longe in melius mutato adparatu, pugnam cum Romanis conseruit.* Triginta millia Romanorum *in illa tunc congressione prostrata sunt.* Regulus cum quingentis viris captus est, et decimo *demum* anno belli

him; ⁊ bebead þæm twam folcum, þonne he self mid þæm fyrmestan dæle wið þæs æftemestan fluge, þæt hie þonne on Reguluses fird on twa healfa þwyres on fore. Þær wearð Romana xxx m ofslagen, ⁊ Regulus gefangen mid v hunde monna. Þiss[1] gewearþ Punicum on þæm teoðan geare hiora gewinnes ⁊ Romana. Raðe þæs Exantipus for eft to his agnum rice, ⁊ him Romane andred, for þon hie for his lare æt hiora gemettinge beswicene wurdon.

Æfter þæm Enilius[2] Paulus se con[sul] for on African mid þrim hunde scipa to Clepeam þæm iglonde. ⁊ him comon þær ongean Punice mid swa fela scipa, ⁊ þær gefliemde wæron, ⁊ hiora folces wæs v m ofslagen, ⁊ hiora (scipa)[3] xxx[4] gefan-(gen)[5], ⁊ iiii ⁊ an hund adruncen. ⁊ Romana wæs an c ⁊ an m ofslagen, ⁊ heora scipa ix adruncen. ⁊ hie on þæm iglande fæsten worhton. ⁊ hie ðær eft Pene gesohton mid heora twam cyningum, þa wæron begen Hannan hatene. Þær heora wæron ix m ofslagen, ⁊ þa oþre gefliemed. Mid þære herehyþe Romane oferhlæstan heora scipa, þa hi hamweard wæron, þæt heora gedearf[6] cc[7] ⁊ xxx, ⁊ lxx wearð to lafe, ⁊ uneaðe genered mid þæm þæt hie mæst eall ut awurpon þæt ðæron wæs.

Æfter þæm Amilcor Pena cyning for on Numedian, ⁊ on Mauritaniam, ⁊ hie oferhergeade, ⁊ to gafolgieldum gesette, *[Page 108.] * for þon þe hie Regule ær on hand eodon.

Þæs ymb iii gear Serfilius Cepio ⁊ Sempronius Blesus þa consulas foran mid iii hund scipa ⁊ lxgum on Africe, ⁊ on Cartainiensium monega byrg abræcon. ⁊ siþþan mid miclum þingum hamweard foran, ⁊ eft hiora scipa oferhlæston, þæt hiora gedurfon l ⁊ c.

Æfter þæm Cotta se consul for on Sicilie, ⁊ [hie] ealle oferhergeade. Þær wæron swa micle monslihtas on ægþere healfe þæt hie mon æt nihstan bebyrgan ne mehte.

On Luciuses dæge Iliuses[8], þæs consules, ⁊ on Metelluses Gaiuses, ⁊ on Foriuses Blaciduses, com Hasterbal se niwa cyning of Cartainum on Libeum þæt igland mid xxx m

[1] þes sige *C.*
[2] *So also C.*
[3] *From C.*
[4] *From C.*; twentig *L.*
[5] gefan *end of line. C.* gefangen.
[6] r *erased*; gedraf *C.*
[7] II cc *L.*, twa cc *C.*
[8] Heliūses *C.*

nobilem triumphum Carthaginiensibus *praebuit.* Xanthippus, *tam audacis facti conscius, rerum mutationem* timens, illico *ex Africa* migravit in *Graeciam.*

Igitur Aemilius Paulus *et Fulvius Nobilior* consules transire in Africam cum *classe* trecentarum navium *jussi,* Clupeam petunt. Eo Carthaginienses cum pari *classe* venerunt. Centum et quatuor naves Carthaginiensium demersae, triginta captae, praeterea *triginta* quinque millia militum *ex ipsis* caesa sunt: Romanorum autem novem navibus depressis mille centum periere *milites. Consules apud Clupeam castra posuerunt.* Duo Annones, imperatores Poenorum, eo rursum *cum magno exercitu* convenerunt, *praelioque commisso,* novem millia *militum perdiderunt.* Cum Romana *classis ad Italiam* praedis onusta remearet, *infando naufragio eversa est: nam* de trecentis navibus ducentae et viginti *perierunt,* octoginta vix abjectis oneribus *liberatae sunt.*

Amilcar, dux Poenorum, *cum exercitu* in Numidiam Mauritaniamque *missus, postquam hostiliter in universos egit,* quod Regulum *libenter suscepisse dicerentur, mille argenti talentis, et viginti millibus boum reliquos condemnavit.*

Tertio anno Servilius Caepio et Sempronius Blaesus consules, cum ducentis sexaginta navibus in Africam transgressi, captis eversisque civitatibus plurimis, ingentem *praedam ad classem devexerunt.* Inde, *cum ad Italiam* redirent, *illisi scopulis,* centum quinquaginta naves *onerarias perdiderunt.*

Praeterea Cotta consul in Siciliam transgressus, per totam *Siciliam inhumatas* strages *reliquit.*

L. Caecilio Metello, C. Furio Placido[1] consulibus, Asdrubal, novus *Carthaginiensium* imperator, cum elephantis centum triginta et equitum *peditumque amplius* triginta millibus, Lilybaeum

[1] **Pacilo.**

gehorsedra, 7 mid xxx elpenda 7 cgum, 7 raðe þæs gefeaht wið Metellus þone cyning. Ac siþþan Metellus þa elpendas ofercóm, siþþan he hæfde eac raðe þæt oþer folc gefliemed. Æf[ter] þæm fleame Hasterbal wearð ofslagen from his agnum folce.

Þa wæron Cartainiense swa ofercumene 7 swa gedrefde betux him selfum, þæt hie hie to nanum anwalde ne bemæton; ac hie gewearð þæt hie wolden to Romanum friþes wilnian. Þa sendon hie Regulus þone consul, þone hie hæfdon mid him fif winter on bendum, 7 he him geswor on his goda noman þæt he ægþer wolde, ge þæt ærende abeodan, swa swa hi hiene heton, ge eac him þæt anwyrde[1] eft gecyþan. 7 he hit swa gelæste, 7 abead þæt ægþer þara folca oþrum ageafe ealle þa men þe hie gehergead hæfden, 7 siþþan him betweonum sibbe heolden. 7 æfter þæm þe he hit aboden hæfde, he hie healsade þæt hie nanuht þara ærenda ne underfenge, 7 cwæð þæt him to micel æwisce wære þæt he swa emnlice wrixleden, 7 eac þæt hiora gerisna nære þæt hie swa heane hie geþohten þæt hi heora gelican wurden. Þa æfter þæm wordum hie budon him þæt he on cyþþe mid him wunade, 7 to his rice fenge. Þa ondwyrde he him, 7 cwæð *þæt hit na geweorþan sceolde þæt se wære leoda cyning se þe ær wæs folce[2] þeow. Þa he eft to[3] Cartainum cóm, þa asædon his geferan hu he heora ærenda abead. Þa forcurfon hie him þa twa ædran on twa healfa þara eagena, þæt he æfter þæm slapan ne mehte, oþ he swa searigende his lif forlet.

Æfter þæm Atilius Regulus 7 Mallius Ulsca þa consulas foron on Cartaine, on Libeum þæt igland, mid twam hunde scipa, 7 þær besæton an fæsten. Þa befor hiene þær Hannibal se geonga cyning, Amilcores sunu, þær hie ungearwe butan fæstenne sæton, 7 þær ealle ofslagene wæron buton feawum. Æfter þæm Claudius se consul for eft an Punice. 7 him Hannibal út on sæ ongean com, 7 ealle ofslog buton xxx sciphlæsta: þa oðflugon to Libeum þæm iglande. Þær wæs ofslagen IX M,

[1] andwyrde C.

*[Page 109.]

[2] *so also C.*

[3] of *L., wanting in C.*

venit ex *Africa*, et continuo cum Metello consule pugnam conseruit. Sed Metellus, *vim belluarum timens, prius eas vel in fugam, vel in mortem egit, et sic facile quamvis magnam vim hostium superavit.* Asdrubal *Lilybaeum* profugit, *atque absens a Poenis capitis damnatus est.*

X.

Post haec fessi tot malis Carthaginienses, petendam esse a Romanis pacem decreverunt. *Ad quam rem Atilium* Regulum *antea ducem Romanum,* quem jam per quinque annos captivum detinebant, mittendum *putaverunt:* quem, *non impetrata pace, ab Italia* reversum, resectis *palpebris, illigatum in machina, vigilando necaverunt.*

Alter deinde Atilius Regulus et Manlius Vulso consules cum *classe* ducentarum navium Lilybaeum profecti sunt: *quod* oppidum *Romani* obsidere *conati,* superveniente Annibale, qui Amilcaris filius fuit, *majore exercitus sui parte perdita, ipsi aegre evaserunt.* Post hos Claudius consul contra *hostem* profectus, *ibique mox exceptus classe Poenorum, superatus est.* Et *ipse quidem* cum triginta navibus Lilybaeum confugit: octo millia militum caesa, viginti millia capta *referuntur.* Cujus

7 XX M gefangen. Æfter þæm for Gaius Iunius se consul on Affrice, 7 mid eallum his færelte on se forwearð.

Þæs on þæm æfterran geare Hannibal sende sciphere on Rome, 7 þær ungemetlice gehergeadon. Æfter þæm Lutatia se consul for on Africe mid III hunde scipa to Sicilium, 7 him Punice þær wiðgefuhto(n). Þær wearð Lutatia wund þurh oþer[1] cneow. Þæs om[2] mergen com Hanna mid Hannibales firde, 7 him þær gefeaht wið Lutatia, þeh he wund wære. 7 Hannan[3] gefliemde, 7 him æfter for, oþ he com to Cinam þære byrg. Raðe þæs coman eft Pene mid firde to him, 7 gefliemde wurdon, 7 ofslagen II M. Þa wilnedon Cartaine oþre siþe friþes to Romanum.

7 hie hit him on þæt gerad geafon, þæt hie him Siciliam to ne tugen, ne Sardiniam, 7 eac him gesealden þæronufan III M talentana ælce geare.

(IV, VII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs V hunde wintrum 7 VII, wearð ungemetlic fyrbryne mid Romanum, *[Page 110.] þæt nan mon nyste hwonan hit cōm. Þa þæt fȳr hie alet, þa wearð Tiber seo ea swa fledu swa heo næfre ær næs ne siþþan, þæt heo mæst eall[4] genom þæt binnan þære byrg wæs þæra monna *ond*liefene, ge eac on heora getimbrum.

On þæm dagum þe Titus Sempronius 7 Gratias Gaius wæron consulas on Rome, (hie)[5] gefuhton wið Faliscis þæm folce, 7 hiora ofslogen XII M.

On þæm geare wurdon þa Gallie Romanum wiðerwearde, þe mon nu hæt Longbeardas, 7 raþe þæs heora folc togædere gelæddon. On hiora þæm forman gefeohte wæs Romana III M ofslagen, 7 on þæm æfterran geare wæs Gallia III M ofslagen, 7 II M gefangen. Þa Romane hamweard foran, þa noldan hie

[1] þæt oðer *C.*
[2] on *C.*
[3] Hannan nan.
[4] *From C.*; ealle *L.*
[5] *wanting in both.*

quoque Junius, *collega Claudii,* universam classem naufragio *amisit.*

Anno etiam consequenti classis *Punica in Italiam transiit, ejusque plurimas partes longe lateque* vastavit. *Interea* Lutatius cum *classe* trecentarum navium in Siciliam transvectus . . . transfixo femore *aegerrime ereptus est. Porro autem Poeni ad Siciliam, duce* Annone, *concurrunt.* Victus Anno *dux fugae fuit.* Lutatius deinde ad Erycinam civitatem, *quam Poeni tenebant,* venit; ibique duo millia Carthaginiensium, conserta pugna, interfecit.

XI.

Tunc Carthaginienses Romam *mittunt,* orant pacem: quam conditionibus *ante propositis consequuntur.* Conditiones autem erant, ut Sicilia Sardiniaque *decederent, proque inpensis bellicis* tria millia talentorum per annos *viginti* penderent.

Anno ab Urbe condita DVII, *repentina subversio ipsius Romae praevenit triumphum Romanorum. Siquidem Q. Lutatio, A. Manlio consulibus, diversae ignium aquarumque clades pene absumsere urbem. Nam* Tiberis *ultra opinionem* redundans, omnia *Romae aedificia delevit. Aquarum cladem gravior* ignis *secuta vastatio est: qui ignis,* incertum unde surrexerit, *tantum opum consumsit, quantum plurimae victoriae conferre vix possent.*

Ti. Sempronio Graccho, *P. Valerio Faltone* consulibus, cum Faliscis bellavere *Romani, eoque praelio* quindecim millia *Faliscorum* interfecta sunt.

XII.

Eodem anno Galli *novi* exstitere hostes, *adversum quos varia forte bellatum est: nam* in primo conflictu tria millia *quingenti* cecidere Romani, secundo quatuor*decim* millia Gallorum caesa, duo millia capta sunt, sed ob priorem *cladem* triumphus consuli denegatus est.

don þone triumphan beforan hiora consulu*m*, þe hiora gewuna wæs þon*ne* hie sige hæfdon, for þon þe he æt ðæm ærran *ge*feohte fleah. ⁊ hie *þæt* siþþan fela geare [1] an missenlicum sigu*m* dreogende wæron.

Þa þa Titus Mallius, ⁊ Torcuatus Gaius, ⁊ Atirius Bubulcus wæron consulas on Rome, þa ongun(non) [2] Sardinie, swa hie Pene gelærdon, winnan wið Romanu*m*, ⁊ raþe oferswiðde wæron. Æfter þæm Romane wunnon on Cartaine, for þæm þe hie frið abrocen hæfdon. Þa sendon hie tua hiera ærendracan to Romanu*m* æfter friþe, ⁊ hit abiddan ne mehton. Þa æt þæm þriddan cirre hie sendon x hie(ra) [3] ie[l]dstena wietena, ⁊ hi hit abiddan ne mehton. Æt þæm feorðan [4] cirre hie sendon Hannan heora þone unweorðestan þegn, ⁊ he hit abæd.

Wiotodlice, *cwæð* Orosius, nu we sindon cumen to þæm godan tidun þe us Romane oþwitað, ⁊ to ðære genihtsu*m*nisse þe hie us ealneg foregielpað *þæt* ure ne sien ðæm gelican. Ac frine hie mon þon*ne* æfter hu monegu*m* wintru*m* sio sibb *ge*wurde þæs þe hie æst unsibbe wið monegu*m* folcu*m* hæfdon: þon*ne* is þæt æfter L wintra ⁊ feower hundu*m*. Ahsige þon*ne* eft hu longe sio sibb gestode: þon*ne* wæs *þæt* an gear. Sona þæs on ðæm æfterran geare Gallie wunnon wið Romane, ⁊ Pene *[Page 111.] on oþre healfe. Hu þyncð eow (nū) [5] Romanu*m* hu seo sibb gefæstnad wære, hwæþer hio sie þæm gelicost þe mon nime ænne eles dropan, ⁊ drype on an micel fyr, ⁊ þence hit mid þæm adwæscan? þon*ne* is wen, swa micle swiðor swa he þencð *þæt* he hit adwæsce, þæt he hit swa micle swiðor ontydre. Swa þon*ne* wæs mid Romanu*m* þæt an gear þæt hie sibbe hæfdon, þæt hie under þære sibbe to þære mæstan sace become.

On hiora ðæm ærestan *ge*winne Amilcor, Cartaina cynig [6], þa he to Romanu*m* mid firde faran wolde, þa wearð he from Spenum beþridad ⁊ ofslagen.

On ðæm geare Ilirice ofslogon Romana ærendracan. Æft*er* þæ*m* Fuluius Postumius se consul for þæm on hie fird gelædde, ⁊ fela ofslagen wearð on ægðere healfe, ⁊ he þęh sige hæfde.

[1] geara *C.*
[2] *From C.*
[3] *end of line in L.;* heora *C.*
[4] *From C.;* feorðam *L.*
[5] *From C.*
[6] cyning *C.*

T. Manlio Torquato, C. Atilio Bulbo consulibus, Sardinia *insula* rebellavit, auctoribus Poenis, *unde* mox *Sardi* subacti et oppressi sunt. Carthaginiensibus *autem* violatoribus pacis inferri bellum *decretum est. Contra Carthaginienses* pacem *poposcerunt:* et *cum* bis missis legatis nihil *profecissent, post* etiam decem principibus *supplicantibus*, nec impetrarent, *novissime* Annonis, minimi *hominis* inter legatos, oratione meruerunt.

Hinc demum tempora quibus conferri nostra nullo modo possunt, silentio transmitti expedit; ne obtrectatores dierum vitae suae ad insultandum potius sibi hoc strepitu suscitemus. Ecce portae Jani clausae fuerunt, foris bellum Romanorum non fuit. Et hoc post quantum *temporis?* post annos quadringentos et quadraginta. Quandiu? anno uno. *Et quid altero subsecutum est?* bellum Gallicum, *et Annibal cum bello Punico secundo.* Pax *ista, vel magis umbra pacis, an incentivum malorum fuit?* stillicidium *illud* olei, in *medium* magnae flammae *cadens* exstinxit *fomitem tanti ignis*, an aluit?

XIII.

Anno ab Urbe condita DXVII, Amilcar, dux Carthaginiensium, ab Hispanis *in bello*, cum *bellum adversus Romanos pararet*, occisus est.

Sequenti anno legati Romanorum ab Illyriis interfecti sunt. *Post cum ipsis Illyriis atrocissimum bellum gestum est: in quo multis populis deletis, reliqui se* Fulvio Posthumioque consulibus *dediderunt.*

Sona þæs on þæm æfterran gere gelærdan Romana biscepas swelce niwe rædas swelce hie fol oft ær ealde gedydan, þa hi*m* mon on þreo healfe onwinnende wæs, ægþer ge Gallie be suþan muntu*m*, ge Gallie be norþan muntu*m*, ge Pene, þ*æt* hie sceolden mid monnum for hie heora godu*m* blotan, ⁊ þæt sceolde beon an Gallisc wæpnedmon, ⁊ an Gallisc wifmon, ⁊ hie þa Romane be þara biscepa lare hie swa cuce bebyrgdan. Ac hit God wræc on him swa he ær ealneg dyde, swa oft swa hie mid monnu*m* ofredan, þæt hie mid hiera cucu*m* onguldon þæt hie ungyltige cwealdon. Þæt wæs ærest gesiene on þæm gefeohte þe hie wið Gallium hæfdon: þeh þe heora agnes fultumes wære eahta hund M, buton oþru*m* folcu*m* þe hi hi*m* hæfdon to aspanen, þæt hie raðe flugon, þæs þe heora consul ofslagen wæs ⁊ hiora oþres folces III M. Þ*æt* him þa geþuhte swelc þæt mæste wæl swelc hie oft ær for noht hæfdon. Æt hiora oþran gefeohte wæs Gallia IX M ofslagen.

Þæs on þæm þriddan geare Mallius[1] Tarcuat*us* *⁊ Fuluius Flaccus wæron consulas om Rome. Hie gefuhton wið Gallium, ⁊ hiora III M ofslogon, ⁊ VI M gefengon.

[1] Mallius *L.*, Mallus *C.*

*[Page 112.]

On þæm æfterran geare wæron monege wundor gesewene. An wæs þ*æt* on Piceno þæm wuda an wielle weol blode; ⁊ on Tracio þæm londe mon geseah swelce se heofen burne; ⁊ on Ariminio þære byrg wæs niht oð midne dæg. ⁊ weard swa micel eorþbeofung þæt on Caria ⁊ on Roþu*m* þæm iglondu*m* wurdon micle hryras, ond Colosus gehreas.

Þy geare Fiaminius se consul forseah þa sægene þe þa hlyttan hi*m* sædon, ⁊ him logan, þæt he æt þæm gefeohte ne come wið Gallie. Ac he hit þurhteah, ⁊ mid weorþscipe geendade. Þær wæs Gallia VII M ofslagen, ⁊ XVII M gefangen. Æfter þæm Claudius se consul gefeaht wið Gælle, ⁊ hiora ofslog XXX M, ⁊ he self gefeaht wið þone cyning anwig, ⁊ hine ofslog, ⁊ Megelan þa burg geeode. Æfter þæm wunnon Isþrie on Romane[2]. Þa sendon hi heora consulas angean, Cornelius ⁊ Minutius. Þær wæs micel wæl geslagen on ægþere healfe, ⁊ Isþrie wurdon þeh Romanu*m* underþiedde.

[2] *From C.*; Romanane *L.*

Tertio deinceps anno *civitatem sacrilegis sacrificiis funestavere* pontifices, *namque decemviri consuetudinem* priscae *superstitionis adgressi,* Gallum virum et Gallam foeminam vivos defoderunt. *Sed obligamentum hoc magicum in contrarium continuo versum est. Namque illas quas* fecerant *externorum* mortes, *suorum caedibus* expiaverunt . . . Commisso praelio, *Atilius* consul occisus est: octingenta millia Romanorum, *nec saltem tanta, quanta eos terrere debuit, caesa sui parte,* fugerunt: *nam* tria millia eorum *tunc* interfecta *historici tradunt, quod ideo ignominiosius est, tam paucis amissis, tanta agmina diffugisse, quia se in aliis victoriis non viribus animorum praevaluisse, sed bellorum proventibus, prodiderunt. Post haec* secundum praelium *gestum est,* in quo quadraginta millia Gallorum trucidata sunt.

Sequenti anno Manlius Torquatus et Fulvius Flaccus consules, *primi trans Padum Romanas duxere legiones.* Pugnatum est *ibi* cum Gallis, quorum interfecta sunt *viginti* tria millia, sex[1] millia capta sunt.

[1] quinque.

Eo deinde anno, qui huic proximus fuit, *dira miseram Urbem terruere* prodigia. *Namque* in Piceno flumen sanguine effluxit et apud Tuscos coelum ardere visum est, et Arimini nocte *multa lucem claram effulsisse. Tunc* quoque magno terraemotu Caria et Rhodus insulae *adeo concussae sunt, ut* labentibus *vulgo tectis, ingens* quoque *ille* Colossus rueret.

Eodem anno Flaminius Cos. contemtis *auspiciis* quibus pugnare prohibebatur, adversum Gallos *conflixit, et vicit. In quo bello* novem millia Gallorum caesa, decem et septem millia capta sunt. Post hoc Claudius consul *Gaesatorum* triginta millia delevit, *ubi* etiam ipse regem, *in primam aciem progressus,* occidit: et Mediolanum, urbem *florentissimam,* cepit. Deinde Istri, *novi hostes, excitati sunt,* quos Cornelius Minuciusque consules, *multo quidem Romanorum sanguine,* subegerunt.

(IV, VIII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs v hunde wintrum 7 XXXIII, Hannibal, Pena cyning, besæt Sagunt*um* Ispania burg, for þon[1] hie on symbel wið Roman*um* sibbe heoldon; 7 þær wæs sittende eahta monað, oþ he hie ealle hungre acwealde, 7 þa burg towearp, þeh þe Romane heora ærendracan hi*m* to sendon, 7 hie firmetton þæt hie *þæt* gewinn forleten; ac he hie swa unweorðlice forseah, *þæt* he heora self onseon nolde. On þam gewinne, 7 eac on moneg*um* oðr*um* æfter þæm, Hannibal gecyþde þone niþ 7 þone hete þe he beforan his fæder geswor, þa he nigonwintre cniht wæs, * þæt he næfre ne wurde Romana freo[n]d.

Þa þa Publius Cornelius, 7 Scipa Publius, 7 Sempronius Longus, þa hie wæron (consulas)[2], Hannibal abraec mid gefeohte ofer þa beorgas þe mon hæt Perenei, þa sindon betux Galleum 7 Spaneum[3], 7 siþþan he gefor ofer þa monegan þeoda, oþ he com to Alpis þæm muntu*m*, 7 þær eac ofer abræc, þeh him mon oftrædlice mid gefeoht*um* wiðstode, 7 þone weg geworhte ofer munt Iof. Swa þon*ne* he to ðæm syndrig*um* stane com, þon*ne* het he hiene mid fyre onhætan, 7 siþþan mid mattucun heawan; 7 mid þæm mæstan geswince þa muntas oferfor. His heres (wæs)[4] an M feðena 7 XX M gehorsedra.

Þa he hæfde on þæm emnete gefaren oþ he com to Ticenan þære íe, þa com him ðær ongean Scipio se consul, 7 ðær frecenlice gewundod wearð, 7 eac ofslagen wære, gif his sunu his ne gehulpe, mid þæm *þæt* he hiene foran forstod, oð he on fleame fealh. Þær wearð Romana micel wæl geslagen. Hiora ðæt æfterre gefeoht wæs æt Trefia ðære íe, 7 eft wæron Romane forslægen 7 gefliemed. Þa *þæt* Sempronius hierde, heora oþer consul, se wæs on Sicili*um* mid firde g*e*faren, he þonan áfor, 7 begen þa consulas wæron mid firde angean Hannibal, 7 heora gemetting wæs eft æt Trefia þære íe, 7 eac Romane gefliemed, 7 swiþor forslagen, 7 Hannibal gewundod.

Æft*er* þæm for Hannibal ofer Bardan þone beorg, þeh þe ymb þone tieman wæren swa micel snawg*e*bland swa þætte ægþer ge

[1] for þon þe C.
* [Page 113.]
[2] From C.
[3] Ispaneum C.
[4] From C.

XIV.

Anno ab Urbe condita DXXXIV, Annibal, Poenorum imperator, Saguntum, *florentissimam* Hispaniae civitatem, amicam *populi* Romani, obsidione cinctam, et fame *excruciatam*, delevit. Legatos Romanorum ad se missos injuriosissime etiam a conspectu suo abstinuit. Exinde odio Romani *nominis*, quod patri Amilcari, cum esset novem annos natus, *ante aras* juraverat.

P. Cornelio Scipione, et *Ti.* Sempronio Longo consulibus, Pyrenaeos montes transgressus, inter *Gallorum* gentes *ferro viam aperuit*, et ad Alpes pervenit, ubi, *dum Gallos, repellere ab adscensu obnitentes, bello superat*, atque *invias* rupes igni *ferro*que rescindit, cum maximo labore ad plana pervenit. Fuisse tunc exercitum ejus *centum* millium peditum et viginti millium equitum *definiunt*.

Scipio consul *Annibali* occurrit, *commissoque praelio* apud Ticinum, ipse graviter vulneratus per Scipionem filium *ab ipsa morte liberatus* evasit. Caesus est ibi *pene omnis* Romanus *exercitus*. Pugnatum deinde ad flumen Trebiam, iterumque Romani *pari* clade superati sunt. Sempronius consul, cognito *collegae casu*, a Sicilia cum exercitu rediit, qui apud *eundem* fluvium congressus, *amisso exercitu, pene solus evasit*.

In eo tamen bello etiam Annibal sauciatus est: qui postea, *cum in Etruriam transiret, in summo Apennino tempestate*

þara horsa fela forwurdon ge þa elpendas ealle buton anum, ge þa men selfe uneaðe þone ciele genæson.

Ac for þæm he geneðde swiþost ofer þone munt þe he wiste þæt Flamineus se consul wende *þæt* he buton sorge mehte on þæm wintersetle gewunian þe he þa on wæs mid þæm folce þe he ða gegaderad hæfde, 7 untweogendlice wende þæt nan nære þætte þæt færelt ymbe þone timan anginnan dorste * [Page 114.] oþþe mehte for þæm ungemetlican cile. Mid þæm þe Hannibal to ðæm londe becom, swa gewicade he an anre diegelre stowe, neah þæm oþrum folce. 7 sum his folc sende gind þæt lond to bærnanne 7 to hergenne, þætte se consul wæs wenende þæt eall þæt folc wære gind þæt lond tobræd, 7 þiderweard farende wæs, 7 þencende þæt he hie on þære hergunge beswice, 7 *þæt* folc buton truman lædde, swa he wiste þæt *þæt* oþer wæs, oþþæt Hannibal him com þwyres on mid þæm fultume þe he ætgædere hæfde, 7 þone consul ofslog, 7 þæs oþres folces XXV M, 7 VI gefengon[1]. 7 Hannibales folces wæs twa M ofslagen.

[1] *over erasure in L.; gefangen C.*

Æfter þæm Scipia se consul, þæs oþres Scipian broþor, wæs monega gefeoht donde on Ispanium, 7 Magone*m* Pena latteow gefeng.

7 monega wundor gewurdon on þære tide. Ærest wæs þæt seo sunne wæs swelce heo wære eall ge[lyt]ladu. Oþer wæs ðæt mon geseah swelce seo sunne 7 se mona fuhte: þas wundor gewurdon on Arpis þæm londe. 7 on Sardiniu*m* mon geseah twegen sceldas blode swætan. 7 Falisci *þæt* folc hie gesawon swelce se hefon wære tohliden. 7 Athium *þæt* folc him geþuhte, þa hie heora corn ripon, 7 heora cawelas áfylled hæfdon, þæt ealle þa ear wæron blodege.

(IV, IX.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs v hunde wint*rum* 7 feowertegu*m*, þa þa Lucius Amilius 7 Paulus Publius 7 Terrentius Uarra, þa hie wæron consulas, hie geforan mid firde angean Hannibal. Ac he hie mid þæm ilcan wrence beswac þe he æt heora ærran [ge]metingge dyde, 7 eac mid þæ*m* niwan þe

correptus, nivibus *conclusus*, *obriguit*: *ubi magnus* hominum *numerus*, jumenta complurima, elephanti *pene omnes* frigoris *acerbitate* perierunt.

XV.

Igitur Annibal, sciens Flaminium consulem *solum* in castris esse, *quo celerius inparatum obrueret*, *primo vere progressus*, *arripuit propiorem*, *sed palustrem viam*. Ubi *vero* proximus *castris Flaminii consulis* fuit, vastatione *circumjacentium* locorum *Flaminium in bellum excitavit*. *Haec pugna ad Trasimenum lacum facta est*: *ubi exercitus Romanus*, *arte circumventus Annibalis*, *funditus trucidatus est*: *ipse* quoque consul occisus, viginti quinque millia *Romanorum in eo praelio* caesa, sex millia capta *referuntur*. De exercitu vero Annibalis duo millia ceciderunt.

At vero alter *tunc* Scipio, frater consulis Scipionis, in Hispania plurima bella gessit, Magonem quoque, Poenorum ducem, cepit.

Tunc etiam *Romani* prodigiis *territi sunt*. *Nam et* solis *orbis* minui visus est, et apud Arpos sol pugnasse cum luna, in Sardinia sanguine duo scuta sudasse, Faliscis coelum scindi *velut magno hiatu* visum, apud Antium metentibus cruentas spicas in corbem *decidisse*.

XVI.

Anno ab Urbe condita DXL, L. Aemilius Paullus, et *C.* Terentius Varro consules, contra Annibalem *missi*, *pene omnes Romanae spei vires perdiderunt*. *Nam* in ea pugna quadraginta quatuor millia Romanorum interfecta sunt: nullo bello Romani adeo *ad extrema internecionis adducti sunt*. Periit in eo consul

hie ær ne coðon[1], þæt wæs, ðæt he on fæstre stowe let sum his folc, ⁊ mid sumum for angean þa consulas; ⁊ raðe þæs þe hie tosomne comon, he fleah wið þara þe þær beæftan wæron, ⁊ him þa consulas wæron æfterfylgende, *[Page 115.] * ⁊ þæt folc sleande, ⁊ wendon þæt hie on ðæm dæge sceoldon habban þone mæstan sige. Ac raðe þæs þe Hannibal to his fultume cóm, he gefliemde ealle þa consulas, ⁊ on Romanum swa micel wæl geslog swa heora næfre næs ne ær ne siþþan æt anum gefeohte, þæt wæs feower ⁊ feowertig M, ⁊ þara consula twegen ofslog, ⁊ þone þriddan gefeng; ⁊ þa on dæg he mehte cuman to ealra Romana anwealde, þær he forþ gefore to ðære byrg. Æfter þæm Hannibal sende ham to Cartaina þrio mydd[2] gyldenra hringa his sige to tacne. Be þæm hringum mon mehte witan hwæt Romana duguðe gefeallen wæs, for þon þe hit wæs þeaw mid him on ðæm dagum þæt nan oþer ne moste gyldenne hring werian, buton he æþeles cynnes wære.

Æfter þæm gefeohte wæron Romane swa swiðe forþohte, þætte Celius Metellus, þe þa heora consul wæs, ge ealle heora senatus, hæfdon geþoht þæt hie sceoldon Romeburg forlætan, ge furþum ealle Italiam. ⁊ hie þæt swa gelæsten, gif him Scipia ne gestirde, se wæs þara cempena ieldest, mid þæm *þæt*[3] he his sweorde gebræd, ⁊ swór ðæt him leofre wære þæt he hiene selfne acwealde þonne he forlete his fæder oeþel; ⁊ sæde eac þæt he þara ælces ehtend wolde beon, swa (swa)[4] his feondes, þe þæs wordes wære þæt from Romebyrg þohte. ⁊ he hie ealle mid þæm geniedde þæt hie aþas sworan þæt hie ealle ætgædere wolden, oþþe on heora earde licggean, oþþe on heora earde libban.

Æfter ðæm hie gesetton tictator, þæt he sceolde bion hierra ofer þa consulas, se wæs haten Decius Iunius. He næs buton seofontienewintre. ⁊ Scipian hie gesetton to consule. ⁊ ealle þa men þe hie on ðeowdome hæfdon hie gefreodon, on þæt gerad þæt he him aðas sworan þæt hie him æt þæm gewinnum gelæsten. Ond sume, þa þe heora (hlafordas)[5] freogean noldon, oþþe hie ne *[Page 116.] * anhagade þæt hie mehten, þonne guldon hie þa consulas mid hiera gemænan feo, ⁊ siþþan freodon. ⁊ ealle þa þe fordemede wæron ær þæm oþþe hie selfe forworht hæfdon, hie hit eall

[1] cuðan C.
[2] *made into* M ydd *in L.;* þreo midd C.
[3] þe C.
[4] *From* C.
[5] *wanting in both.*

Aemilius Paullus. Varro consul Venusiam fugit. Nec dubium est, ultimum illum diem Romani status futurum fuisse, si Annibal mox *post victoriam* ad *pervadendam* Urbem contendisset. Annibal in testimonium victoriae suae tres modios annulorum aureorum Carthaginem misit, *quos ex manibus interfectorum equitum Romanorum senatorumque detraxerat.*

Usque adeo autem *ultima* desperatio *Reipublicae* apud Romanos fuit ut senatores de relinquenda Italia *consilium ineundum* putarint. Quod *auctore* Caecilio Metello *confirmatum fuisset,* nisi *Cornelius* Scipio tribunus tunc militum districto gladio *deterruisset,* ac *potius* pro patriae *defensione in sua verba* jurare coegisset.

Romani dictatorem Decimum Junium creant : qui, *delectu habito ab* annis decem et septem, *inmaturae militiae quatuor legiones undecunque contraxit. Tunc* etiam servos, *vel oblatos, vel, si ita opus fuit,* publico pretio emtos *sub titulo* libertatis, *sacramento militiae adegit. Junius* quoque *dictator* homines quicunque sceleribus obnoxii essent, inpunitate *promissa, militiae mancipavit,* quorum numerus ad sex millia virorum fuit.

forgeafon wið þæm þe hie him æt þæm gewinnum fuleoden. Þara mon[n]a wæs siex M, þa hie gegaderad wæron.

7 ealle Italiam geswicon Romanum, 7 to Hannibale gecirdon, for þon þe hie wæron orwene hwæðer æfre Romane to heora anwealde becomen. Þa gefor Hannibal on Benefente, 7 hie him ongean coman, 7 him to gecirdon.

Æfter þæm Romane hæfdon gegaderad feower legian heora folces, 7 sendon Lucius Postumius þone consul on þa Gallie þe mon nu Longbeardan[1] hæt, 7 þær ofslagen wearð, 7 þæs folces fela mid him. Æfter þæm Romane gesetton Claudius Marcellus to consule, se wæs ær Scipian gefera. He for dearnenga mid gewealdene fultume on þone ende Hannibales folces þe he self on wæs, 7 fela þæs folces ofslog, 7 hiene selfne gefliemde. Þa hæfde Marcellus Romanum cuð gedon þæt mon Hannibal geflieman mehte, ðeh þe hie ǽr tweode hwæðer hiene mon mid ænige monfultume geflieman mehte.

Gemong ðæm gewinnum þa twegen Scipian, þe þa wæron consulas 7 eac gebroðor, hie wæron on Ispanium mid firde, 7 gefuhton wið Hasterbale, Hannibales fædran, 7 hiene ofslogon, 7 his folces XXX M sume ofslogon sume gefengon. Se wæs eac Pena oþer cyning.

Æfter þæm Centenus Penula se consul bæd þætte senatus him fultum sealdon, þæt he mehte Han[n]ibal mid gefeohte gesecan. 7 þær ofslagen wearð, 7 eahta þusend his folces. Æfter þæm Sempronius Craccus se consul for eft mid fierde angean Hannibal, 7 gefliemed wearð, 7 his heres wæs micel wæl geslagen.

Hu magon nu Romane, cwæð Orosius, to soþe gesecge[a]n þæt hie þa hæfden beteran tida * þonne hie nu hæbben, þa hie swa monega gewin hæfdon emdenes underfongen? I wæs on Ispania; oþer[2] on Mæcedonia; III on Capadotia; IIII æt ham wið Hannibal: 7 hie eac oftost gefliemde wurdon 7 gebismrade. Ac þæt wæs swiðe sweotol þæt hie þa wæron beteran þegnas þonne hie nu sien, þæt hie þeh þæs gewinnes geswican noldon; ac hie oft gebidon on lytlum staþole 7 on unwenlicum, þæt hie þa æt nihstan hæfdon ealra þara anwald þe ær neh heora hæfdon.

1 Lángbeardas C.

*[Page 117.]

2 II oþer.

Omnis Italia ad Annibalem, desperata Romani *status reparatione*, defecit.

Post hoc Lucius Postumius praetor adversum Gallos *pugnare* missus, cum exercitu caesus est. Deinde Claudius Marcellus *ex praetore proconsule* designatus, Annibalis exercitum *praelio* fudit, *primusque spem fecit,* Annibalem posse superari.

Scipiones *autem* in Hispania Asdrubalem, Poenorum imperatorem *bello oppresserunt. Nam* triginta *quinque* millia *militum* de exercitu ejus vel caede vel captione *minuerunt.*

Centenius Penula, centurio, decerni sibi *ultro bellum adversum* Annibalem petiit: *a quo* cum octo millibus militum caesus est. Sempronius Gracchus *proconsule, in insidias inductus,* occisus est.

Quis credat eo tempore, quo *tria* bella fuisse suscepta? unum in Macedonia, alterum in Hispania, tertium in *Sardinia; extra hoc* quartum Annibalis, *quo in Italia premebantur; et tamen fortis in alterutrum desperatio in meliora profecit, nam in his omnibus desperando pugnarunt, pugnando vicerunt.*

(IV, X.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs v hunde wint*rum* 7 xliii, þætte Marcellus Claudius se consul fór mid sciphere on Sicilie, 7 begeat Siracuses, heora þa welegestan burg, þeh he hie æt þæm ærran færelte begietan ne mehte, þa he hie beseten hæfde, for Archimeðes cræfte, sumes Sicilia ðegnes.

On þæm teoþan geare þæs þe Hannibal won on Italie, he for of Campaina þæm londe oþ þrio mila to Romebyrg, 7 æt þære ie gewicade þe mon Annianes hætt, eallum Romanu*m* to ðæm mæstan ege, swa hit mon on þara wæpnedmonna gebæru*m* ongitan mehte, hu hie afyrhtede wæron 7 agælwede, þa þa wifmen urnon mid stanu*m* wið þara wealla, 7 cwædon *þæt* hie þa burg werian wolden, gif þa wæpnedmen ne dorsten. Þæs on mergen Hannibal gefor to þære byrig, 7 beforan ðæm geate his folc getrymede, þe mon haett Collina. Ac þa consulas noldon hie selfe swa earge geþencan swa hie þa wifmen ær forcwædon, þæt hi hie binnan þære byrg werian ne dorsten, ac hie hie[1] butan þæm geate angean Hannibal trymedon. Ac þa hie togædere woldon, þa com swa ungemetlic ren, þæt heora nan ne mehte nanes wæpnes gewealdan, 7 for þæm toforan. Þa se rén ablon, hie foran * eft togædere, 7 eft wearð oþer swelc ren, þæt hie eft toforan. Þa angeat Hannibal, 7 him self sæde, ðeh ðe he wilniende wære 7 wenende Romana anwealdes, þæt hit God ne geþafode.

*[Page 118.]

Gesecgað me nu Romane, cwæð Orosius, hwonne þæt gewurde oþþe hwara, ær ðæm cristendome, (þæt)[2] oþþe ge, oþþe oðere æt ænegu*m* godu*m* mehten rén abiddan, swa mon siþþan mehte, siþþan se cristendom wæs, 7 nugiet magon monege gode æt uru*m* Hælendu*m* Criste, þon*ne* him þearf bið. Hit wæs þeh swiþe sweotol þæt se ilca Crist se þe hie eft to cristendome onwende, þæt se hi*m* þone ren to gescildnisse onsende, þeh hie[3] þæs wyrþe næron, to þon þæt hie selfe, 7 eac monege oþere þurh (h)ie, to ðæm cristendome 7 to [ðæm] soþan geleafan become.

On þæm dagu*m* þe þis gewearð, wæron twegen consulas

[1] e *erased.*

[2] *wanting in both.*

[3] e *erased.*

XVII.

Anno ab Urbe condita DXLIII, Claudius Marcellus Syracusas, opulentissimam urbem Siciliae, *secunda oppugnatione vix* cepit, quam, cum jam pridem obsedisset, Archimedis Syracusani civis, *admirabili* ingenio *praediti, machinis* repulsus, expugnare non potuit.

Decimo anno postquam Annibal in Italiam *venerat,* de Campania *movit exercitum:* et ad Anienem fluvium *tribus millibus ab Urbe* consedit, *incredibili* totius *Civitatis* metu, *cum senatu populoque diversis curis trepido,* matronae *quoque amentes pavore per propugnacula* currerent, *et convehere* in muros saxa, *primaeque pro muris pugnare gestirent. Ipse autem usque* ad portam Collinam accessit, *deinde omnes* copias in aciem direxit. Sed *et* consules non *detrectavere pugnam.* At ubi *expositae utrimque acies constiterunt,* tantus *se* imber *e nubibus effudit,* ut *vix* armis *retentis, in sua se castra colligerent. Deinde* cum *serenitate reddita in aciem* redissent, rursum *violentior fusa tempestas, exercitus refugere in tentoria coegit.* Tunc Annibal dixisse *fertur,* potiundae sibi Romae *modo voluntatem non dari, modo potestatem.*

Respondeant nunc mihi obtrectatores veri Dei, Annibali utrum Romana obstitit fortitudo, an divina miseratio? At si istam divinam tutelam per pluviam de coelo venisse manifestum est, ipsam autem pluviam *non nisi per* Christum *ministrari, etiam ab hujusmodi satis certo sciri existimo, maxime nunc, quando cum* pluviam *poscere adsidue contingit, nec unquam factum est, ut optati imbres superveniant nisi in die, quo rogari* Christum *et Christianis rogare* permittitur: *proculdubio constat, urbem Romam per hunc* eumdem *verum Deum, qui est* Christus *Jesus, tunc ad futurae fidei credulitatem servatam fuisse.*

At vero in Hispania ambo Scipiones a *fratre* Asdrubale

ofslagen on Ispania, þa wæron gebroðor, ⁊ wæron begen Scipian hatene; hie wæron[1] beswicene from Hasterbale, Pena cyninge. On þære tide Cuintus Fuluius se consul geegsade ealle þa ieldestan men þe on Campaina wæron, *þæt* hie hie[2] selfe mid atre acwealdon. ⁊ ealle þa ieldestan men þe wæron on Capu þære byrg he ofslog, for þon þe he wende þæt hie wolden Hannibale on fultume beon, þeh þa senatus him hæfden þa dæd fæste forboden.

Þa Romane geacsedan *þæt* þa consulas on Ispanium ofslagen wæron[3], þa ne mehton þa senatus nænne consul under him findan þe dorste on Ispanie mid firde gefaran, buton þara consula oþres sunu, Scipia wæs haten, se wæs cniht. Se wæs georne biddende *þæt* him mon fultu*m* sealde, *þæt* he moste on Ispanie firde gelædan, ⁊ he *þæt* færelt swiþost for þæm þurteah, þe he þohte *þæt* he his fæder ⁊ his fæderan gewræce, þeh þe he hit fæste * wið þa senatus hæle. Ac Romane wæron þæs færeltes swa geornfulle, þeh þe hie[4] swiðe gebrocode wæren on hiora licgendan feo þe hie[4] gemæne hæfdon, for þæm gewinnu*m* þe hie[4] þa hæfdon on feower healfa, þæt hie[4] eall him gesealdon þæt hie þa hæfdon on þæm færelte to fultume, buton *þæt* ælc wifmon hæfde ane yndsan goldes, ⁊ an pund seolfres, ⁊ ælc wæpnedmon ænne hring, ⁊ ane hoppan.

Þa Scipia hæfde gefaren to ðære niwan byrig Cartaina, þe mon nu Cordofa hætt, he besætt Magone*m*, Hannibales broðor; ⁊ for þon þe he on þa burgleode on ungearwe becóm, he hie on lytlan firste mid hungre on his geweald genie[d]de, *þæt* him se cyning self on hand eode; ⁊ he ealle þa oðre sume ofslog, sume geband, ⁊ þone cyning gebundenne to Rome sende, ⁊ monege mid him þara ieldestena witena. Binnan ðære byrig wæs micel li[c]ggende feoh funden. Su*m* hit Scipia to Rome sende, su*m* he hit het ðæm folce dælan.

On ðære tide for Leuínus[5] se consul of Mæcedonia on Sicilie mid sciphere, ⁊ þær geeode Agrigentu*m* þa burg, ⁊ gefeng Hannonam heora latteow. (⁊)[6] siþþan him eodon on hand

1 wurdon *C.*
2 e hie *erased.*
3 wurdon *C.*
*[Page 119.]
4 e *erased.*
5 *From C.*; Leuius *L.*
6 *From C.*

interfecti sunt. In Campania Capua *capta est* a Q. Fulvio *pro*consule: principes *Campanorum* veneno mortem sibi consciverunt. Senatum omnem Capuae, etiam prohibente senatu *Romano*, *Fulvius* suppliciis necavit.

Interfectis in Hispania *Scipionibus*, *cum*, *omnibus cunctantibus*, Scipio se, *admodum* adolescens, ultro obtulisset, *et pudenda penuria esset aerarii*, *aurum argentumque signatum palam omnes senatores in publicum contulerunt*, *ita ut nihil praeter* annulos singulos, bullasque *sibi ac filiis*, et *deinde per filias uxoresque suas* singulas *tantum* auri uncias, et argenti *non amplius quam* singulas libras *relinquerent*.

XVIII.

Scipio *primo impetu* Carthaginem novam *cepit*, ubi *stipendia maxima*, copiae *auri argentique* magnae *Poenorum habebantur*. *Ibi* etiam Magonem, fratrem Annibalis, captum cum *caeteris* Romam misit.

Laevinus consul ex Macedonia *red*iens, Agrigentum, urbem Siciliae, expugnavit: ibique Annonem, *Afrorum* ducem, cepit, quadraginta civitates in deditionem accepit, viginti et sex

feowertig burga, ⁊ XXVI he geeode mid gefeohte. On ðære tide Hannibal ofslog Gneus Fuluius þone consul on Italium, ⁊ eahta M mid him. Æfter þæm Hannibal feaht wið Marcellus þone consul þrie dagas. Þy forman dæge þa folc feollon on ægðere healfe gelice. Þy æfterran dæge Hannibal hæfde sige. Þy þriddan dæge hæfde se consul. Æfter þæm Fauius Maximus se consul for mid sciphere to Tarentan þære byrg, swa Hannibal nyste, ⁊ þa burg on niht abræc, swa þa nyston þe þærinne wæron, ⁊ Hannibales latteow ofslog Cartalon, ⁊ XXX M mid him.

*[Page 120.] Þæs on þæm æfterran geare * Hannibal bestæl on Marcellus Claudius þone consul, ðær he on firde sætt, ⁊ hiene ofslog, ⁊ his folc mid him. On þæm dagum Scipia geflemde Hasterbal on Ispanium, Hannibales oþerne broðor. ⁊ þæs folces him eode on hand eahtatig burga. Swa lað wæs Pena folc Scipian þa he hie gefliemed hæfde, swa, þeh þe he hie sume wið feo gesealde, ðæt he þæt weorð nolde agan þæt him mon wið sealde, ac he hit oþrum monnum sealde. On ðæm ilcan geare beswac eft Hannibal twegen consulas, Marcellus ⁊ Cirspinus, ⁊ hie ofslog.

Þa Claudius Nerone ⁊ Marcolia Salinatore wæron consulas, Hasterbal, Hannibales broðor, for mid firde of Ispanium on Italie Hannibale to fultume. Þa geacsedon þa consulas þæt ær, ær Hannibal, ⁊ him ongean comon, swa he[1] þa muntas oferfaren hæfde, ⁊ þær hæfdon longsum gefeoht, ær þara folca aþer fluge. Þæt wæs swiþost on ðæm gelong þæt Hasterbal swa late fleah for þon þe he elpendas mid him hæfde. ⁊ Romane hæfdon sige. Þær wæs[2] Hasterbal ofslagen, ⁊ LIII M his heres, ⁊ V M gefangen. Þa heton þa consulas Hasterbale þæt heafod of aceorfan, ⁊ áweorpan hit beforan Hannibales wicstowe. Þa Hannibale cuð wæs þæt his broðor ofslagen wæs ⁊ þæs folces swa fela mid him, þa wearð him ærest ege from Romanum, ⁊ gefór on Bruti þæt lond. Þa hæfde Hannibal ⁊ Romane an gear stilnesse him betweonum, for ðon þe þa folc butu on feferadle mid ungemete swulton. On ðære stilnesse Scipia geeode ealle Ispanie, ⁊ siþþan com to Rome, ⁊ Romanum to

[1] swa he swa L.

[2] wearð C.

expugnavit. Annibal in Italia Cn. Fulvium *pro*consulem, *decem et* septem millia militum interfecit. Marcellus consul cum Annibale triduum *continuum* dimicavit. Primo die pari *pugna discessum est,* sequenti *victus consul,* tertio victor *octo millia hostium interfecit.* Fabius Maximus consul Tarentum *iterum* expugnavit et cepit: *ibi*que *ingentes copias* Annibalis *cum ipso* duce ejus Carthalone delevit, triginta millia *hominum captivorum vendidit.*

Sequenti anno Claudius Marcellus consul ab Annibale cum exercitu occisus est. Scipio in Hispania Asdrubalem vicit. Praeterea octoginta civitates *in potestatem redegit. Afris sub corona* venditis, *sine* pretio *dimisit Hispanos.* Annibal utrumque consulem, Marcellum et Crispinum, insidiis circumventos, interfecit.

Claudio Nerone et M. Livio Salinatore consulibus, cum Asdrubal, Annibalis frater, ab Hispaniis ad Italiam veniret, *jussusque a Carthaginiensibus,* ut fratri cum copiis *jungeretur,* cum *descendisse jam ex* Alpibus consulibus *proditus fuisset,* ab *exercitu Romano, ignorante* Annibale, *praeventus,* cum *omni* exercitu suo interfectus est. *Diu quidem incertus belli eventus fuit,* elephantis maxime *Romanam infestantibus aciem.* Quinquaginta et octo millia de exercitu *Asdrubalis* ibi occisa sunt, capta sunt quinque millia *quadringenti.* Annibali caput Asdrubalis ante castra projectum est. *Quo viso* et *simul* clade *Poenorum* cognita, *refugit* in Bruttios. *Post haec* anno *continuo* inter Annibalem et Romanos quies *a tumultu bellorum intercessisse visa est,* quia *inquietudo morborum in castris erat, et gravissima pestilentia* uterque exercitus *angebatur.* Interea Scipio, universa Hispania *in provinciam redacta,* Romam venit, consul *creatus* in *Africam* transiit, Annonem, ducem Poenorum,

rǽde gelærde *þæt* hie mid scipum foren on Hannibales land. Þa sendon Romane hiene þæt he þæs færeltes consul wære, ⁊ raðe þæs þe he on Pene cóm, him *com* ongen Hanno se *[Page 121.] cyni[n]g *unwærlice, ⁊ þær ofslagen wearð. On þære tide Hannibal gefeaht wið Sempronius þone consul on Italiam, ⁊ hiene bedraf into Romebyrig.

Æfter þæm Pene foran ongean Scipian mid eallu*m* hiera fultume, ⁊ wicstowa namon on twam stowum, neah þære byrg þe mon Utica hæt. On oþerre wæron Pene, on oþerre Numeðe, þe him on fultume wæron, ⁊ geþoht hæfdon *þæt* hie ðær sceoldon wintersetl habban. Ac siþþan Scipia geascade *þæt* þa foreweardas wæron feor ðæm fæstenne gesette, ⁊ eac *þæt* þær nane oðre near næran, he þa diegellice gelædde his fird betuh þæm weardum, ⁊ feawe men to oþru*m* þara fæstenna onsende, to þon þæt hie his ænne ende onbærndon, þæt siþþan mæst ealle þe þærbinnan wæron wæron wið þæs fyres weard, to þon þæt hie hit ácwencean þohton. He þa Scipia gemong þæm hie mæst ealle ofslog. Þa þæt þa oþre onfundon þe on ðæm oþrum fæstenne wæron, hie wæron flocmælum þiderweard þæm oþru*m* to fultume, ⁊ hie Scipia wæs ealle þa niht sleande, swa hie þon*ne* comon, oð dæg, ⁊ siþþan he hie slóg ofer ealne þone dæg fleonde. ⁊ hiera twegen cyningas, Hasterbal ⁊ Sifax, oþflugon to Cartaina þære byrg, ⁊ gegaderodon þone fultum þe hie þa hæfdon, ⁊ ongean Scipian comon, ⁊ eft wurdon gefliemde into Cartaina. Sume oþflugon to Cretan þæm iglande. ⁊ him Scipia sende sciphere æfter, þæt mon sume ofslog, sume gefeng. ⁊ Sifax wearð gefangen, hiera oþer cyning, ⁊ siþþan wæs to Rome on racentan sended.

On þæm gefeohtu*m* wæron Pene swa forhiende þæt hie ná siþþan hie wiþ Romane to nohte ne bemætan; ⁊ sendon on Italie æft*er* Hannibale, ⁊ bædon þæt he him to fultume come. ⁊ he hi*m* wepende (þære bene)[1] getygðade, for þon þe (he)[2] sceolde Italiam forlætan, on þæm þreoteoðon geare þæs þe he ær on cóm. ⁊ he ealle ofslog þe of þæm landum his men wæron, ⁊ mid him

[1] *From C.*
[2] *From C.*

interfecit. Sempronius consul cum Annibale *congressus et victus*, Romam refugit.

Scipio *in Africa adgressus* hiberna Poenorum, atque alia Numidarum, quae utraque haud procul ab Utica erant, *nocte concubia* fecit incendi. *Poeni inermes* ad extinguendum ignem *concurrerunt: quare facile ab armatis oppressi sunt.* Duces *ipsi aegre* effugerunt. Asdrubal imperator Carthaginem profugus venit. Itaque Syphax et Asdrubal *mox plurimum reparavere* exercitum, atque iterum cum Scipione congressi sunt, victique fugerunt. Syphacem *fugientem Laelius et Massanissa* ceperunt, *caetera multitudo* Cirtam confugit, *quam Massanissa oppugnatam in deditionem recepit, Syphacem ad Scipionem* catenis *vinctum deduxit,* quem *Scipio* Romam perducendum *Laelio tradidit.*

XIX.

Annibal redire *in Africam* jussus, *ut* fessis Carthaginiensibus subveniret, flens reliquit Italiam, omnibus *Italici generis* militibus qui sequi nollent, interfectis, cui *ad Africanum litus propinquanti,* jussus quidem e *nauticis* adscendere in arborem navis, atque inde speculari, quam regionem teneret, sepulchrum dirutum se prospexisse *respondit.* Abominatus *dictum* Annibal,

*[Page 122.] ofer sǽ nolden. Þa he ha*m*weard * seglde, þa het he ænne mon stigan on þone mæst, 7 locian hwæþer he þæt land gecneowe þæt hie toweard wæron. Þa sæde he him *þæt* he gesawe áne tobrocene byrgenne, swelce hiera þeaw wæs þæt mon ricu*m* monnu*m* bufan eorðan of stanu*m* worhte. Þa wæs Hannibale æfter hiera hæðeniscum gewunan[1] *þæt and*wyrde swiþe lað, 7 him unþanc sæde þæs *and*wyrdes. 7 ealne þone here he het mid þæm scipu*m* þonan wendan þe he ær to geþoht hæfde, 7 up comon æt Leptan þæm tune, 7 hrædlice for to Cartaina, 7 biddende wæs þæt he moste wið Scipian sprecan, 7 wilniende wæs *þæt* he frið betwux þæm folcu*m* findan sceolde. Ac he[2] hiera sundorspræce, þe hie betux þæm folcu*m* togædereweard gespræcan, to unsibbe brohton, 7 hie to gefeohte geredon. 7 raþe þæs þe hie togædere comon, Hannibales folc wearð gefliemed, 7 XX M ofslagen 7 D, 7 LXXX elpenda, 7 Hannibal oþfleah feowera sum to Aþrametu*m* þæm fæstenne. Þa sendon þa burgleode of Cartaina æfter Hannibale, 7 cwædon þæt him soelest wære þæt hie friþes to Romanu*m* wilnaden. Þa þa Gaius Cornelius 7 Lentulus Publius wæron consulas, wearð Cartainu*m* frið áliefed from Scipian mid þara senata willan, on *þæt* gerad þæt þa igland Sicilia 7 Sarþinia hierden to Romanu*m*, 7 þæt hie him ælce geare gesealden swa fela talentena seolfres swa hie him þon*ne* aliefden. 7 Scipia het D hira scipa upáteon 7 forbærnan; 7 siþþan to Rome ha*m*weard fór. Þa hi*m* mon þone triumphan ongean brohte, þa eode þær mid Terrentius, se mæra Cartaina scóp, 7 bær hæt on his heafde, for þon Romane hæfdon þa niwlice gesett *þæt* þa þe hæt beran moston, þon*ne* hie hwelc folc oferwunnen hæfdon, *þæt* þa moston ægþer habban ge feorh ge freodóm.

(IV, XI.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs D wintrum 7 L, wæs geendad Punica *þæt* æft*erre* gewin 7 Romana, *þæt* hie dreogende wæron XIII winter. Ac Romane [raðe] þæs oþer angunnon wið Mæcedonie. Þa hluton þa consulas hwelc hiera ærest þæt gewinn underfenge. Þa gehleat hit Quintius Flaminius, 7 on

[1] *From C.*; gewunnan *L.*

[2] hȳ *C.*

deflexo cursu ad Leptim oppidum copias *exposuit.* Qui continuo Carthaginem venit, *deinde* colloquium Scipionis petiit. *Ubi, infecto pacis negotio,* praelium consertum est: *quod Romanis victoriam contulit.* Octoginta ibi elephanti *vel capti vel* occisi sunt, *Carthaginiensium* interfecta sunt viginti millia quingenti, Annibal cum quatuor *equitibus* Adrumetum confugit. *Postea Carthaginem venit: consultantique senatui, nullam esse residuam spem, nisi in* petenda pace, *persuasit.* Cn. Cornelio Lentulo, P. *Aelio Paeto* consulibus, Carthaginiensibus pax per Scipionem voluntate senatus concessa est. Naves *tamen* quingentae *in altum* productae incensae sunt. Scipio triumphans Urbem *ingressus est, quem* Terentius, *qui postea* comicus, *ex nobilibus* Carthaginiensium *captivis* pileatus, *quod indultae sibi* libertatis *insigne fuit, secutus est.*

XX.

Anno ab Urbe condita DXLVI, bellum Punicum secundum finitum est, quod gestum est annis septemdecim : *cui* Macedonicum continuo *successit,* quod Quinctius Flamininus Cos. sortitus, *post* multa praelia, *quibus Macedones victi sunt,* pacem Philippo dedit. Deinde cum Lacedaemoniis pugnavit,

þæm gewinne monega gefeoht þurhteah, 7 oftost sige hæfde, oð Philippus hira cyning friðes bæd, 7 hit him Romane aliefdon. 7 siþþan he fór on Læcedemonie, 7 Quintius Flaminius geniedde begen þa cyningas þæt hie sealdon hiera suna to gislum. Philippus, Mæcedonia cyning, sealde Demetrias his sunu, 7 Nauiða sealde, Læcedemonia cyning, Armenan his sunu. 7 ealle þa Romaniscan men þe Hannibal on Crece geseald hæfde, him bebead se consul þæt hie eal hiera heafod bescearen, to tacne þæt he hie of ðeowdome dyde[1].

On þære tide[2] Subres 7 Euoi 7 Ce[no]manni þa folc hie togædere gesomnedon for Amilcores lare, Hannibales broðor, þone he ær on Italiam him beæftan forlet, 7 siþþan for on Placentię 7 on Cremone þa land, 7 hie mid ealle áweston. Þa sendon Romane ðider Claudius Fuluius þone consul, 7 he hiene uneaðe oferwan. Æfter þæm Flamineus se consul gefeaht wið Philippus, Mæcedonia cyning, 7 wið Thraci, 7 wið Ilirice, 7 wið monega oþera þeoda on anum gefeohte, 7 hie ealle gefliemde. Þær wæs Mæc(e)donię eahta M ofslagen, 7 VI M gefangen. Æfter þæm Sempronius se consul wearð ofslagen on Ispania mid ealre his firde. On þære tide Marcellus se consul (wearð gefliemed)[3] on Etruria þæm lande. Þa com Furius, oþer consul, him to fultume, 7 sige hæfde, 7 hie siþþan þæt land eall áweston.

Þa þa Lucius Ualerius 7 Flaccus Marcus wæron consulas, þa ongon Antiochus, Sira cyning, winnan wið Romanum, 7 of Assia[4] on Europe mid firde gefór. On þære tide bebudan Romane *[Page 124.] þæt mon Hannibal Cartaina cyning (gefenge)[5], 7 hiene siþþan to Rome brohte. Þa he þæt hierde, þa fleah he to Antiochuse. Sir(i)a[6] cyninge, þær he on tweogendlican onbide wæs hwæðer he wið Romanum winnan dorste, swa he ongunnen hæfde. Ac hiene Hannibal áspón þæt he þæt gewin leng ne ongan. Þa sendon Romane Scipian Affricanus hiera ærendracan to Antiochuse. Þa het he Hannibal þæt he wið þa ærendracan spræce, 7 him geandwyrde. Þa hie nanre sibbe ne gewearð, þa cóm æfter þæm Scipia se consul mid Clafrione, oþrum consule, 7 Antiochuses folces ofslog XL M.

Þæs on ðæm æfterran gere gefeaht Scipia wið Hannibal ute

[1] ádyde C.
[2] tide *written twice, the first erased.*
[3] *From C.* (geflymed).
[4] Asia C.
[5] *From C.; a blank left in L.*
[6] *From C.*

obsides Demetrium, Philippi filium, et Armenem, Nabidis filium, *ante currum duxit.* Romani *captivi,* qui sub Annibale per Graeciam venditi fuerant, capitibus rasis ob *detersam* servitutem *currum triumphantis secuti sunt.*

Eodem tempore Insubres, Boii atque Caenomani, contractis in unum *viribus,* Amilcare *Poeno duce,* qui in Itaia *remanserat,* Cremonam Placentiamque vastantes, difficillimo *bello* a *L.* Furio praetore superati sunt. Postea Flamininus *pro*consule Philippum regem, et *cum eo* Thracas, Illyrios, multasque praeterea gentes bello subegit. Octo millia *hostium eo die* caesa, quinque millia capta *Polybius scribit.* Sempronius *Tuditanus* in Hispania cum omni exercitu *Romano* interfectus est: Consul Marcellus in Etruria *a Boiis oppressus,* cui *postea* Furius alter consul auxilio accessit: atque *ita* universam *Boiorum gentem* vastantes *propemodum usque ad nihilum deleverunt.*

L. Valerio Flacco, M. *Porcio Catone* consulibus, Antiochus, rex Syriae, bellum contra *populum* Romanum struens, in Europam transiit ex Asia. Tunc *etiam* Annibal exhiberi Romam *a senatu* jussus, ad Antiochum *migravit :* quem *cum invenisset* cunctantem, *mox* in bellum inpulit. Scipio Africanus, *inter caeteros* legatos ad Antiochum missus, *etiam* cum Annibale colloquium habuit. Sed *infecto* pacis *negotio, ab Antiocho discessit.* Antiochus a consule Glabrione *superatus,*. . *Is habuisse fertur armatorum sexaginta millia,* ex quibus quadraginta millia caesa fuisse *referuntur.*

Sequenti anno Scipio *Africanus* adversus Annibalem bellum

on sǽ, 7 sige hæfde. Þa Antiochus þæt gehierde, þa bæd he Scipian friþes, 7 him his sunu ham onsende, se wæs on his gewealde, swa he nyste hu he him to cóm, butan, swa sume (me)n[1] sædon, þæt he sceolde beon gefangen on hergiunge oþþe æt wearde.

On þære firran Ispanie forwearð Emilius se consul mid eallum his folce from Lusitaniam þære þeode. On þæm dagum forwearð Lucius Beuius se consul mid eallum his folce from Etusci[2] þæm leodum, þæt ðær nan to lafe ne wearð þæt hit to Rome gebodode.

Æfter ðæm Fuluius se consul fór mid firde on Crece to þæm beorgum þe mon Olimphus hæt. Þa wæs þæs folces fela on an fæsten oþflogen. Þa on ðæm gefeohte þe hie þæt fæsten brecan woldon, wæs Romana fela mid flanum ofscotod, 7 mid stanum oftorfod. Þa se consul ongeat *þæt* hie ðæt fæsten ábrecan ne mehton, þa bebead he sumum þæm folce þæt hie from þæm fæstenne aforen, 7 þa oþre he het *þæt* hie wið þara oþerra flugen, þonne *þæt* gefeoht mæst wære, þæt hie mið þæm áloccoden út þa (þe)[3] þærbinnan wæron. On þæm fleam(e) þe þa burgware eft wið þæs fæstennes flugon, hiera wearð ofslagen XL M, 7 þa þe þær to lafe wurdon him on hand eodon. On þæm dagum for Marcus se consul *[Page 125.] on Ligor þæt land, 7 gefliemed wearð, 7 his folces ofslagen fe[o]wer M.

Þa þa Marcus Claudius 7 Marcellus Quintus wæron consulas, Philippus Mæcedonia cyning ofslog Romana ærendracan, 7 sende Demetrias his sunu to þæm senatum þæt he þæt irre gesette wið hie. 7 þeh þe he swa gedyde, þa he ham com, Philippus het his oþerne sunu *þæt* he hiene mid atre ácwealde, for þon þe he teah hiene þæt he his ungerisno spræce wið þa senatos. On ðære ilcan tide Hannibal his agnum willum hine selfne mid atre acwealde. On þære tide oðewde Fulcania þæt iglond on Sicilium, þæt næs gesewen ær þa. On þære tide Quintius[4] Fuluius se consul gefeaht wið þa firran Ispanie, 7 sige hæfde.

Þa þa Lapidus Mutius wæs consul, wolde seo strengeste þeod winnan on Romane, þe mon þa het Basterne, 7 nu hie mon hæt Hungerre[5]. Hie woldon[6] Perseuse to fultume Mæcedonia

[1] *From C.*
[2] *So also C.*
[3] *From C.*
[4] Quintus *C.*
[5] Hungerie *C.*
[6] woldan cumon *C.*

navale gessit, Antiochus, *victo Annibale*, pacem rogavit : filiumque *Africani*, quem utrum *explorantem*, an *in praelio* cepisset, *incertum est, ultro* remisit.

In Hispania ulteriore *L.* Aemilius *pro*consule a Lusitanis cum universo exercitu *caesus* interiit. L. Baebius a *Liguribus circumventus*, cum universo exercitu *occisus est : unde* ne nuncium *quidem* superfuisse *constat.*

Fulvius Consul in *Gallo*graeciam transvectus, ad Olympum montem pervenit, ad quem *universi Gallograeci* confugerant, *ibique acerbissimum* bellum gessit, *namque* sagittis, saxis, Romani contriti, *tandem usque ad congressum hostium perruperunt*, quadraginta millia *Gallograecorum eo praelio* interfecta *referuntur.* Marcius consul adversus Ligures profectus, superatusque, quatuor millia militum *amisit.*

M. Claudio Marcello, Q. *Fabio Labeone* consulibus, Philippus rex, qui legatos *populi* Romani interfecerat, *propter* Demetrii filii sui, quem *legatum* miserat, *preces veniam meruit :* eumdemque *continuo* velut sui *proditorem*, fratre *quoque* ipsius *ad parricidium patris ministro,* veneno necavit. Iisdem *etiam diebus* Annibal veneno sese necavit. In Sicilia tunc Vulcani insula, quae ante non fuerat, *repente mari edita cum miraculo omnium, usque ad nunc manet.* Q. Fulvius *Flaccus* praetor in *citeriore* Hispania *maximo praelio viginti tria millia hominum* fudit.

Lepido et Mucio consulibus, Basternarum gens ferocissima, *auctore* Perseo, *sine ulla pugna deleta est.* Nam tunc Danubius *crassa glacie superstratus, pedestrem facile transitum patiebatur.*

cyninge. Þa wæs Donua seo ea (swa)[1] swiþe oferfroren, þæt hie getruwedon þæt hie ofer þæm ise faran mehten; ac hie (mæst ealle)[2] þær forwurdon.

Þa þa Plicinius Crassus 7 Gaius Casius wæron consulas, þa gewearð *þæt* Mæcedonisce gewin, *þæt* mon eaðe mæg to þæm mæstu*m* gewinnu*m* getellan; for þæm þe on þæm dagum wæron ealle Italie Romanu*m* on fultume, 7 eac Ptholomeus Egypta cyning, 7 Argeatas Capadocia cyning, 7 Eumenis Asia cyning, 7 Masinissa Numeðia cyning, 7 Perseuse Mæcedonia cyning hi*m* wæron on fultume ealle Thraci 7 Ilirice. 7 raðe þæs þe hie tosomne comon Romane wurdon gefliemde, 7 raðe þæs æt oþru*m* gefeohte hie wurdon eac gefliemede, 7 æfter þæm gefeohtu*m* Perseus wæs ealne þone gear Romane swiþe swencende. 7 siþþan he for on Ilirice, 7 abræc Sulcanu*m* hira burg, seo wæs *[Page 126.] Romanu*m* underþeow, 7 micel þæs moncynnes * su*m* acwealde, su*m* on Mæcedonie lædde. Æfter þæm gefeaht Lucius Emilius se consul wið Pe*r*seus, 7 hiene oferwon, 7 his folces ofslog XX M. 7 he self æt þæm cirre oþfleah, 7 raþe æfter þæm gefangen wearð, 7 to Rome broht, 7 þær ofslagen. 7 monega gefeoht gewurdon on þæm dagum on monegu*m* landu*m*, þæt hit nu is to longsu*m* eall to gesecgenne.

(IV, XII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs DC wintrum, þa þa Lucius Lucinius 7 Lucullus Aula wæron consulas, wearþ Romanum se mæsta ege from Sceltiuerin, Ispania folce, 7 nænne mon næfdon þe þider mid firde dorste gefaran, butan Scipian þæm consule, se wæs æfter þæm færelte Affricanus haten, for þon þe he þa oþre siðe þider fór þa nan oþer ne do[r]ste, þeh þe Romane hæfde geworden hwene ær þæt he on Asiam faran sceolde. Ac he monega gefeoht on Ispanium 7[3] on mislecum[4] sigu*m* þurhteah. On þæm dagu*m* Serius Galua, Scipian gefera, feaht[5] wið Lusitaniam, Ispania folce, 7 gefliemed wearð.

On þæm dagum bebudon Romana godas þæm senatu*m* *þæt* mon theatru*m* worhte him to plegan. Ac hit Scipia oftrædlice ham onbead þæt hie hit ne angunnen, 7 eac self sæde, þa he ham

[1] From C.
[2] From C.
[3] om C.
[4] missenlicum C.
[5] gefeaht C.

Itaque cum inaestimabilis multitudo transiret, glacialis crusta dissiluit, universumque agmen mediis gurgitibus destituit. Pauci ex omni populo evaserunt.

P. Licinio Crasso et C. Cassio *Longino* consulibus Macedonicum bellum gestum est, *merito* inter maxima bella referendum. Nam in auxilio Romanorum tota *primum* Italia, deinde Ptolemaeus rex Aegypti, et Ariarathes Cappadociae, Eumenes Asiae, et Massanissa Numidiae fuerunt. Perseum et Macedonas *secuti sunt* Thraces, et universi Illyrii. *Itaque advenienti Crasso consuli Perseus occurrit:* commissoque *praelio,* victi fugere Romani. Sequenti pugna *pene pari clade partis utriusque in hiberna discessum est.* Deinde Perseus profligato *multis praeliis exercitu* Romano in Illyricum transgressus, Sulcanum oppidum *defensum a praesidiis* Romanis pugnando cepit: *ubi* magnam *Romanorum praesidiorum* multitudinem partim occidit, partim *secum* in Macedoniam duxit. Postea cum *eo* L. Aemilius *Paullus* consul dimicavit, et vicit. *Nam* viginti millia *peditum in eo bello* interfecit. *Rex* subterfugit, *sed* continuo captus, atque *in triumpho ante currum actus est: et post apud Albam in custodia defecit.* Plurima *praeterea* bella multarum *ubique* gentium gesta sunt, *quae brevitatis causa praetermisi.*

XXI.

Anno ab Urbe condita DC, L. Licinio Lucullo et A. *Postumio Albino* consulibus, cum Romanos ingens Celtiberorum metus invasisset, et *ex omnibus* non *esset,* qui ire in Hispaniam *vel miles vel legatus* auderet, *P.* Scipio, qui postea Africanus est dictus, *ultro sese militaturum in Hispaniam obtulit,* cum tamen in *Macedoniam forte jam deputatus esset.* Itaque *profectus in* Hispaniam *magnas strages* gentium dedit. Ser. autem Galba *praetor,* a Lusitanis *magno* praelio victus est.

Eodem tempore censores theatrum *in Urbe* construi censuerunt: quod ne *tunc fieret,* Scipio *Nasica gravissima oratione obstitit,* dicens, *inimicissimum hoc fore bellatori populo ad nutriendam*

of Ispanium côm, þæt hit wære se mæsta unræd ⁊ se mæsta gedwola. Hie þa Romane for his cidinge ⁊ þurh his lare oferhierdon þæm godu*m*, ⁊ eall þæt feoh þ*æt* hie þærto geso*m*nad hæfdon, þe hie wiþ þæm sylu*m* ⁊ wið þæm weorce sellan woldon, hie hit wið oþru*m* þingum sealdon. Nu mæg þa cristenan gescomian þe swelc deofolgild lufiað ⁊ bigongað, þa se se þe cristen næs hit (swa swiðe)[1] forseah, se þe hit fyrþran sceolde æft*er* hiera agnu*m* gewunan.

[1] From C.

Æft*er* þæm Serius Galua for eft on Lusitanie, ⁊ frið gena*m* wið hie, ⁊ hi under þæm friþe beswâc. Seo dæd wearð forneah Romanu*m* to ðæm mæstan hearme, *[Page 127.] þæt him nan folc ne getruwade þe him underþeow wæs.

(IV, XIII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs DC wintru*m* ⁊ II, þa þa Censorinus Marcus ⁊ Mallius Lucius wæron consulas, þa geweart þæt þridde gewinn Romana ⁊ Cartaina, ⁊ gewearð þa senatos him betweonu*m*, gif hie mon þriddan siþe oferwunne, þæt mon ealle (Cartaina)[2] towurpe. ⁊ eft sendon Scipian þider, ⁊ he hie æt heora forman gefeohte gefliemde, ⁊ bedraf into Cartaina. Æfter þæm hic bædon friðes Romane. Ac hit Scipia nolde hi*m* aliefan wið nanu*m* oþru*m* þinge butan hie him ealle hiera wæpeno ageafen, ⁊ þa burg forleten, ⁊ þæt nân ne sæte hiere x milu*m* neah. Æfter þæm þe ðæt gedon wæs, hie cwædon þæt hi*m* leofre wære þæt hie mid þære byrig ætgædere forwurdon þon*ne* hie mon butan hi*m* towurpe, ⁊ him (eft)[3] wæpeno worhton, þa þe isen hæfdon, ⁊ þa þe næfdon, hie worhton sume of seolfre, sume of treowum, ⁊ gesetton him to cyningu*m* twegen Hasterbalas.

[2] From C.

[3] From C.

Nu ic wille, cwæð Orosius, secgean hulucu heo wæs. Hiere ymbegong wæs XXX mila; ⁊ eall heo wæs mid sǽ utan befangen, butan þrim milum; ⁊ se weall wæs XX fota ðicce, ⁊ XL elna heah; ⁊ þær wæs binnan oþer læsse fæsten on ðæm sǽs clife, þæt wæs twegea mila heah. Hie þa Cartainenses æt þæm cirre þa burg âweredon, þeh þe Scipia ær fela þæs wealles tobrocen hæfde, ⁊ siþþan hamweard fór.

desidiam, lasciviaeque commentum: adeoque movit senatum, ut non solum vendi omnia theatro comparata jusserit, sed etiam subsellia ludis poni prohibuerit.

Igitur in Hispania Ser. Galba Lusitanos *cum in deditionem recepisset, per scelus interfecit:* quae res *postea universae Hispaniae propter* Romanorum *perfidiam* causa maximi *tumultus* fuit.

XXII.

Anno ab Urbe condita DCII, L. Censorino, et M. Manilio consulibus, tertium Punicum bellum *exortum est. Igitur cum* senatus delendam Carthaginem censuisset, *profecti in Africam consules et* Scipio *prope Uticam castra tenuerunt. Ibi Carthaginiensibus evocatis, jussisque ut* arma traderent, *tanta vis armorum tradita est, ut facile tota ex his Africa potuisset armari.* Sed *Carthaginienses* postquam *arma tradiderunt,* et relicta urbe recedere procul *a mari* decem millibus passuum *jussi sunt, dolorem ad desperationem contulerunt, aut defensuri civitatem,* aut cum *ipsa per ipsam sepeliendi:* ducesque sibi duos Asdrubales creaverunt. Arma *primum* facere *adgressi,* ferri *inopiam auri* argenti*que metallis suppleverunt.*

Consules oppugnare Carthaginem statuunt, cujus situs fuisse hujusmodi *dicitur:* Viginti millia passuum *muro amplexa,* tota *pene* mari cingebatur, absque *faucibus, quae* tribus millibus passuum *aperiebantur. Is locus* murum triginta pedes latum *habuit,* in altitudinem cubitorum quadraginta. Arx *paulo amplius quam* duo millia passuum *tenebat. Ex una parte murus communis erat urbis et Byrsae inminens* mari. *Consules*

Þa þa Gneo Cornelius ⁊ Lentulus Lucinius[1] wæron consulas, ða for Scipia þriddan siþe on Affrice, to þon þæt he þohte Cartainan toweorpan. ⁊ þa he þærto cóm, he wæs VI dagas on þa burg feohtende, oþ þa burgware bædon þæt hie mosten beon hiera underþeowas, þa hi hie bewerian ne mehton. Þa het Scipia ealle þa wifmen ærest utgân, þara wæs XXVI M, ⁊ þa þa wæpnedmen, þara wæs XXX M. ⁊ se cyning * Hasterbal hiene selfne acwealde[2], ⁊ his wif mid hiere twæm sunu*m* hie selfe forbærnde for þæs cyninges deaðe. ⁊ Scipia het ealle þa burg toweorpan, ⁊ ælcne hiewestan tobeatan, *þæt* hie to nanu*m* wealle siþþan ne mehton. ⁊ seo burg inneweard barn XVI dagas, ymb DCC wintra þæs þe heo ær getimbred wæs.

Þa wæs þæt þridde gewin geendad Punica ⁊ Romana on þæm feorþan geare þæs þe hit ǽr ongunnen wæs; þeh þe Romane hæfden ær longsum gemót ymb þæt, hwæþer him rædlecre wære, þe hie þa burg mid ealle fordyden, *þæt* hie á siþþan on þa healfe frið hæfden, þe hi hie stondan forleten, to þon *þæt* him gewin eft þonan onwoce, for þon þe hie ondredon, gif hie hwilum ne wunnen, *þæt* hie to raþe áslawoden ⁊ áeargoden.

Swa *þæt* eow Romanu*m* nu eft cuþ wearþ, siþþan se cristendóm wæs, cwæð Orosius, *þæt* ge eowerra ieldrena hwetstan forluran eowerra gewinna ⁊ eowres hwætscipes, for þon ge sindon nu utan fætte ⁊ innan hlæne, ⁊ eowre ieldran wæron utan hlæne ⁊ innan fætte, stronges modes ⁊ fæstes. Ic nat (eac)[3], *cwæð* he, hu nyt ic þa hwile beo þe ic þas word sprece, butan þæt ic min geswinc ámirre. Hit biþ eac geornlic þæt mon heárdlice gnide þone hnescestan mealmstan æfter þæm *þæt* he þence þone soelestan hwetstan on to geræceanne. Swa þon*ne* is me nu swiþe earfeðe hiera mod to ahwettanne, nu hit nawþer nyle beon, ne scearp ne heard.

[1] Lucilius *C.*

*[Page 128.]

[2] *an erasure of half a line.*

[3] *From C.*

igitur quamvis *aliquantam* muri *partem* quassatam *machinis* diruissent, *tamen* a Carthaginiensibus *victi ac repulsi sunt. Censorinus in Urbem* rediit. Manilius omissa Carthagine ad Asdrubalem arma convertit.

XXIII.

Cn. Cornelio Lentulo, L. *Mummio* Coss., *P.* Scipio delere Carthaginem *suprema sorte* molitus, *Cothonem ingreditur:* ubi dum sex *continuis* diebus *noctibusque* pugnatur, *ultima Carthaginienses desperatio ad deditionem traxit*, petentes, ut quos *belli clades reliquos fecit, saltem* servire liceat. Primum *agmen* mulierum *satis miserabile*, virorum post *magis deforme descendit. Nam* fuisse mulierum vigintiquinque millia, virorum triginta millia, *memoriae traditum est.* Rex Asdrubal se *ultro dedit.* Uxor *Asdrubalis* se duosque filios secum *in medium jecit incendium. Ipsa* autem civitas decem et septem *continuis* diebus arsit. Diruta est autem Carthago, omni murali lapide *in pulverem* comminuto, septingentesimo post anno quam condita erat.

Ita quarto quam inceptum fuit anno, bellum Punicum tertium terminatum est. *At vero cum alii* Romanorum propter perpetuam Romae securitatem delendam esse *decernerent, alii vero* propter *perpetuam Romanae virtutis curam, ne vigor Romanus,* bellis *semper exercitus*, in languidam segnitiem *solveretur, incolumem Carthaginem permittendam esse censerent.*

Quod cum ita sit, cur Christianis temporibus imputant hebetationem ac rubiginem suam, qua foris crassi, intus exesi sunt? *qui porro ante sexcentos fere annos* cotem *illam splendoris et acuminis sui Carthaginem* perdiderunt. *Itaque finem volumini faciam, ne forsitan* collidendo vehementius, *discussa ad tempus rubigine, ubi necessarium acumen elicere non possum, supervacuam asperitatem inveniam.*

(V, I.)

Ic wat, cwæð Orosius, hwæt se Romana gelp swiþost is, for þon þe hie monega folc oferwunnan, 7 monege cyningas beforan hiera triumphan oftrædlice drifon. Þæt sindon þa godan tida þe hie ealneg foregielpað, gelicost þæm þe hie nu cweþen þæt þa tida him anum gesealde wæron, 7 næren eallum folcum. Ac þær hie hit georne ongitan cuþen, þonne wisten hie * þæt hie wæron eallum folcum gemæne. Gif hie þonne cweðað þæt þa tida goda wæron, for þon þe hie þa ane burg welge gedydan, þonne magon hie ryhtor cweþan þæt þæt wæren þa ungesælgestan, for þon þe þurh þære anre burge wlenco wurdon ealle oþra to wædlan gedone. Gif hie þonne þæs ne geliefen, ascian þonne Italie hiera agne londleode, hu him þa tida gelicoden, þa hie mon slóg 7 hiende, 7 on oþru land sealde xx wintra 7 c. Gif hie þonne him ne geliefen, ascien þon(ne)[1] Ispanie, þe þæt ilce wæron dreogende cc wintra, 7 monege oþre þeoda; 7 eac þa monegan cyningas, hu him licade, þonne hie mon[2] on geocum 7 on racentum beforan hiera triumphan drifon, him to gelpe, wið Rome weard, 7 siþþan on carcernum lægon, oþ[3] hie deaðe swulton. 7 hie monege cyningas geswencton, to þon þæt hie eall[4] gesealdon þæt hie þonne hæfdon wiþ hiera earman life. Ac for þon hit is us uncuð 7 ungeliefedlic for þon þe we sint on þæm friþe geborene þe hie þa uneaðe hiera feorh (mid)[5] geceapedon. Þæt wæs siþþan Crist geboren wæs þæt we wæron of ælcum þeowdome aliesde 7 of ælcum ege, gif we him fulgongan willaþ.

*[Page 129.]

[1] From C.

[2] corrected from non.

[3] oð ðe C.

[4] ealle, with final e erased.

[5] From C.

(V, II.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs DC wintrum 7 VI, þæt wæs þy ilcan geare þe Cartaina toworpen wæs, æfter hiere hryre Gneo Cornelius 7 Lentulus Lucio towurpon Corinthum,

V. I.

Scio *aliquantos post haec deinceps permoveri posse*, quod victoriae Romanae multarum gentium *strage crebrescunt; unde arbitror esse dicturos: Ecquid* his temporibus beatius, *quibus continui triumphi, celebres victoriae, magni* ante *currum* reges, *et victae gentes* agebantur! *Quibus breviter respondebitur, et ipsos de temporibus solere causari, et nos pro iisdem temporibus instituisse sermonem:* quae tempora *non uni tantum urbi* adtributa, *sed orbi* universo *constat* esse communia. Aut si ideo felicia *putantur*, quia unius civitatis opes *auctae sunt, cur non potius* infelicissima *judicentur, quibus potentissima regna ceciderunt? Edat* Hispania *sententiam suam, cum* per annos ducentos *hostem nec repellere poterat, nec sustinere.* Quid tunc de *suis* temporibus sentiebat, *ipsa dicat* Italia. *Non requiro de innumeris* populis, *bello* victis, *pretio* vinditis, *quid de temporibus judicarint. Omitto de* regibus catenatis, *sub* jugum *missis*, ante *currum* actis, in carcere *trucidatis. Inquietudo enim bellorum, qua illi adtriti sunt*, nobis ignota est. In otio *autem, quod illi post imperium Caesaris*, nativitatemque Christi *tenuiter gustaverunt*, nos nascimur *et senescimus: quod Roma in usum luxuriae suae ferro extorquebat a nostris, nunc in usum communis reipublicae conferat ipsa nobiscum.*

III.

Anno ab Urbe condita sexcentesimosexto, hoc est, eodem anno, quo et Carthago deleta est, Cn. Cornelio Lentulo, L. *Mummio Coss.* ruinam *Carthaginis* eversio Corinthi subsecuta est. *Sane*

ealra Creca heafedburg. On hiere bryne gemulton ealle [þa] onlicnessa togædere þe þærbinnan wæron, ge gyldene, ge sylfrene, ge ærene, ge cyprene, 7 on pyttas[1] besuncan. Giet to dæge mon hæt Corrinthisce fatu ealle þe þærof gewarhte wæron, for þon þe hie sint fægran 7 dierran þon*ne* ænegu oþru.

[2] On þæm dagu*m* wæs án hirde on Ispanium, se wæs Ueriatus haten, 7 wæs micel þeofmon, 7 on þære stalunge he wearð reafere. 7 on ðæm reaflace he him geteah to micelne monfultu*m*, 7 monege * tunas oferhergeade. Æfter þæm his weorod weox to þon swiþe þæt he monega land forhergeade. 7 Romanu*m* wearð micel ege from him, 7 Uecilius þone consul ongean hiene mid firde sendon, 7 he þær gefliemed wearð, 7 his folces se mæsta dæl ofslagen. Æt oþru*m* cirre þider for Gaius (Folucius)[3] se consul, 7 eac gefliemed wearð. Æt þriddan cirre þider for Claudius se con(sul)[4], 7 þohte þæt he Romana bismer gewrecan[5] sceolde, ac he hit on þæm færelte geíecte swíþor, 7 uneaþe self cóm aweg.

Æfter þæm Ueriatus gemette mid þrim hunde monna Romana an M on anu*m* wuda. Þær wæs Ueriatuses folces ofslagen LXX, 7 Romana CCC, 7 þa oþre gefliemde[6]. On þæm fleame wearð án Ueriatuses þegn þæm oþru*m* to longe æfterfylgende, oþ mon his hors under him ofsceat. Þa woldon þa oþre ealle hiene ænne ofslean, oþþe gebindan. Þa slog he anes monnes hors mid his sweorde *þæt* him wand þæt heafod óf. Siþþan wæs eallum þæm oþrum swa micel ege fro*m* him þæt hi hiene leng gretan ne dorstan.

Æfter þæm Apius Claudius se consul gefeaht wið Gælle, 7 þær gefliemed wearð; 7 raþe þæs eft fird gelædde wiþ hie, 7 sige hæfde, 7 hiera ofslog VI M. Þa he hamweard wæs, þa bæd he *þæt* mon dyde beforan him þone triumphan. Ac him Romane untreowlice his forwierndon, 7 hit under *þæt* ladedon for þon þe he ær æt þæm oþru*m* cirre sige næfde.

[7] Æfter þæm wearþ[8] swa micel moncwealm on Rome þæt þær

*[Page 130.]

[1] *first* t *over erasure.*
[2] *in C. the heading* be þam yrde uariato *is added here.*
[3] *From C.*
[4] *From C.*
[5] gebetan *C.*
[6] geflymede wurdon *C.*
[7] *in C. the heading* be þam manncwealme *is added here.*
[8] wæs *C.*

cum propter multitudinem statuarum simulacrorumque in *illo* incendio *permixta* in unum auri argenti atque aeris *omniaque simul metalla* fluxissent, *novum genus metalli factum est*, unde usque in hodiernum diem Corinthia vasa dicuntur.

IV.

Iisdem consulibus, Viriathus in Hispania, homo pástoralis et latro, *primum infestando vias, deinde* vastando provincias, *postremo exercitus vincendo, maximo* terrori Romanis *fuit:* siquidem *Iberum et Tagum transgredienti C.* Vetilius praetor *occurrit:* qui *continuo*, caeso pene omni exercitu suo, *vix ipse evasit.* Deinde C. Plautium praetorem fugavit. *Post etiam* Claudius *Unimanus contra Viriathum missus, quasi prô abolenda superiore* macula *turpiorem* ipse auxit *infamiam.*

Eodem tempore trecenti *Lusitani cum* mille Romanis in quodam saltu *contraxere pugnam,* in qua septuaginta *Lusitanos,* Romanos autem trecentos *viginti* cecidisse *Claudius refert; et cum victores abirent,* unus *ex iis, cum, circumfusis equitibus, pedes ipse deprehensus, unius eorum* equo *lancea* perfosso, *ipsius equitis ad unum* gladii ictum caput *desecuisset,* ita omnes metu *perculit,* ut, *prospectantibus cunctis, ipse abscederet.*

Appius Claudius adversus Gallos congressus, et victus, *quinque millia militum perdidit.* Reparata pugna, quinque millia *hostium* occidit. *Sed* cum triumphum expetisset, propter superiora vero *damna* non *inpetravisset, privatis sumtibus triumphavit . . .*

Tanta pestilentia exorta est, ut *ministri quoque faciendorum*

nan utancymen mon cuman ne dorste, 7 monega land binnan þære byrig wæron butan ælcu*m* ierfwearde[1]. Hie witon þeah *þæt* þæt ilce yfel ofereode butan geblote, swa þa monegan ær dydan þe hie wendon *þæt* hie mid hiera deofolgildu*m* gestiered hæfden. Butan tweo[2], gif hie þa blotan mehten, hie woldon secgean þæt him hiera (godas)[3] gehulpan. Ac hit wæs Godes gifu þæt ealle þa lægon þe hit don sceoldon, * [Page 131.] oþ hit self ofereode.

Æfter þæm Fauius se consul fór mid firde ongean Ueriatus, 7 gefliemed wearð. Se ilca consul gedyde eallum Romanum þa bismerlecestan dæd, þa he aspōn of Sciþþium DC monna to hi*m* his geþoftena, 7 þa hie him to coman, he het him eallu*m* þa honda of aceorfan. Æfter þæm Pompeius se consul fór on Numentinas, Ispania þeode, 7 gefliemed wearþ. Ymb XIIII gear þæs þe Ueriatus wið Romane winnan ongan, he wearð from his agnu*m* monnu*m* ofslagen; 7 swa oft swa hiene Romane mid gefeohte gesohton, he hie simle gefliemde. Þær dydon (þeah)[4] Romane lytla triéwþa þæt him þa wæron laðe 7 unweorþe þe hiera hlaford beswican, þeh þe hie him leana to þære dæde wenden.

Ic sceal eac niede þara monegena gewinna geswigian þe on[5] eastlondum gewurdon. His me sceal aþreotan for Romana gewinnu*m*. On þære tide Mitridatis, Partha cyning, geeode Babyloniam, 7 ealle þa land þe betwux þæm twæm eaum wæron, Induse 7 Iþasfe, þ[a] wæron ær[6] on Romana anwalde. 7 siþþan he gebrædde his rice east oþ India gemæro. 7 Demetrias, Asia cyning, hiene t[u]wa mid firde gesohte. Æt oþru*m* cirre he wearð gefliemed, ęt oþru*m* gefangen. He wæs on Romana onwalde, for þon þe hie hiene þær gesetton.

Æfter þæ*m* Mantius se consul for on Numentine, Ispania folc, 7 þær wæs winnende oþ he genom friþ wiþ þæt folc, 7 hiene siþþan aweg bestæl. Þa he ham com, þa heton hiene Romane gebindan, 7 gebringean beforan Numentia fæstennes geate. Þa nawþer ne hine þa eft ham lædan ne dorston þe hiene þider læddon, ne his þa onfōn noldon þe hiene mon to brohte, ac swiþe

[1] yrfewearde *C.*
[2] tweon *C.*
[3] *From C.*
[4] *From C.*
[5] on þam *C.*
[6] ær wæron ær *L.*

funerum primum non sufficerent, deinde non essent. Largissimae introrsum *hereditates*, et nulli *penitus* heredes.

Expiatio illa crudelis, et viam mortibus hominum morte hominis instruens, tandem Romanis quam vana esset, innotuit. *Ante enim in suffragium praeveniendae cladis est habita, et sic pestilentia consecuta est: quae tamen* sine *ullis* sacrificiorum *satisfactionibus sedata est. Quam* si *aruspices, sub ipsa declinatione morborum forte celebrassent,* proculdubio *sibi, diis et ritibus suis reductae sanitatis gloriam vindicassent.*

Igitur Fabius consul contra Viriathum dimicans, *Bacciam oppidum in deditionem recepit.* Fecit facinus *etiam barbaris* Scythiae, *non dicam* Romanae *fidei et moderationi* exsecrabile. Quingentis *enim principibus eorum,* quos societate invitatos, *deditionis jure susceperat,* manus praecidit. Pompejus, *sequentis anni* consul, *fines* Numantinorum ingressus, *accepta maxima clade discessit.* Viriathus *autem, cum* per quatuordecim annos Romanos *duces atque exercitus protrivisset, insidiis* suorum interfectus est: in hoc *solo* Romanis *circa eum fortiter* agentibus, quod percussores *ejus* indignos praemio *judicarunt.*

At ego *intertexere* Orientis illa *inextricabilia* bella *poteram: sed* Romanorum *tanta sunt, ut jure fastidiantur aliena.*

Mithridates tunc *siquidem,* rex Parthorum, *victo Demetrio praefecto,* Babyloniam urbem *victor invasit.* Omnes praeterea *gentes,* quae inter Hydaspem fluvium et Indum *jacent,* subegit. Ad Indiam quoque extendit imperium, Demetrium *ipsum secundo* sibi bello occurrentem, vicit et cepit.

Mancinus consul, postquam apud Numantiam *suscepit exercitum, adeo infeliciter* praelia gessit, *ut* foedus cum Numantinis facere *cogeretur. Senatus dissolvi foedus, et Mancinum dedi* Numantinis praecepit, qui ante portas Numantinorum *expositus,* a suis *desertus,* ab *hostibus autem* non susceptus, lacrymabile *utrisque spectaculum praebuit.*

hreowlice swa gebend he on a[n]re stowe beforan þæm geate wæs wuniende, oþ he his lif forlet.

On þæm dagum Brutus se consul ofslog Ispania folces LX M, þa wæron Lusitaniam on fultume. ⁊ raþe þæs he fór eft on Lusitanie, ⁊ hiera ofslog *[Page 132.] * L M, ⁊ VI M gefeng. On þæm dagum fór Lapidus se consul on þa nearran Ispanie, ⁊ gefliemed wearð, ⁊ his folces wæs ofslagen VI M. ⁊ þa þe þær aweg comon, hie oþflugon mid þæm mæstan bismre. Hwæþer Romane hit witen nu ænegum men to secganne, hwæt hiera folces on Ispanium ón feawum gearum forwurde? Þonne hie from gesælgum tidum gilpað, þonne wæron þa him selfum þa ungesælgestan.

Ða þa Seruius Fuluius ⁊ Flaccus Quintus wæron consulas, wearþ on Rome an cild geboren, þæt hæfde IIII fet ⁊ IIII handa, ⁊ IIII eagan, ⁊ IIII earan. On þæm geare asprong úp Ęþna fýr (on Sicilium)[1], ⁊ mare þæs landes forbærnde þonne hit æfre ær dyde.

(V, III.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs DC wintrum ⁊ XX, þa þa Mantius gedyde þone yfelan friþ on Numantium[2] swa hit Romane selfe sædon þæt under hiera anwalde nan bismerlecre dæd ne gewurde, buton on þæm gefeohte æt Caudenes Furculus —þa sendon Romane Scipian on Numantie mid firde. Hie sindon on þæm norðwestende Ispania; ⁊ heo hie selfe ær þæm mid feower M aweredon XIIII winter wið Romana XL M, ⁊ oftost sige hæfdon. Þa besæt Scipia hie healf gear on hiera fæstenne, ⁊ hie to þon gebrocode þæt him leofre wæs þæt hie hie seolfe

1 *From C.*

2 Numaantium *L.*, Numãntiam *C.*

V.

Interea Brutus *in ulteriore* Hispania sexaginta millia *Gallaecorum*, qui Lusitanis auxilio *venerant*, *asperrimo bello oppressit.* Quorum *in eo praelio* quinquaginta millia occisa, sex millia capta *referuntur.* In citeriore Hispania Lepidus *pro*consule *Vaccaeos innoxiam gentem expugnare tentavit. Sed mox accepta* clade *gravissima inprobae pertinaciae poenas luit.* Sex millia *quippe* Romanorum *in hoc injusto bello* caesa sunt: *reliqui, exuti castris, armis etiam perditis,* evaserunt. *Ita nunc sibi haec* tempora *loco* felicitatis *adscribant, ut non dixerim Hispani, tot pulsati bellis, sed vel ipsi saltem Romani, toties superati: ut non exprobrem,* quot *legiones* consumti sint. *Patet,* apud *utrosque* misera illa tempora *judicata.*

VI.

Sex. Fulvio *Flacco,* Q. *Calpurnio Pisone* consulibus, Romae *puer* natus est quadrimanus, oculis quatuor, auribus *totidem. Mons* Aetna ignes *eructavit, ac fudit:* qui *proxima quaeque corripientibus* exussere *flammis.*

VII.

Anno ab Urbe condita DCXX, cum major *pene* infamia de foedere apud Numantiam pacto *quam* apud Caudinas furculas *pudorem* Romanae *frontis oneraret,* Scipio *Africanus ad oppugnandam* Numantiam cum exercitu missus est. *Numantia autem citerioris* Hispaniae *in capite Gallaeciae* sita, *ultima Celtiberorum fuit.* Haec per annos quatuordecim cum quatuor millibus suorum quadraginta millia Romanorum *non solum sustinuit, sed etiam* vicit. Scipio urbem obsidione conclusit. *Igitur conclusi diu Numantini, et fame trucidati, deditionem sui*

forneðdon þon*ne* hie þa iermþo leng þrowoden. Þa Scipia[1] onget þ*æt* hie swelces modes wæron, þa het he sum his folc feohtan on þæt fæsten þæt hie mid þæm þæt folc ut áloccoden. Þa wæron þa burgware to þon fægene 7 to þon bliðe þæt hie feohtan moston, 7 gemong ðæm gefean hie hie selfe mid ealoð oferdrencton, 7 ut irnende wæron æt twæm geatu*m*. On þære byrig wæs ærest ealogeweorc ongunnen, for þon þe hie win næfdon. On þæm swicdome wearþ Numantia duguð[2] gefeallen. 7 *[Page 133.] se dæl þe þær to lafe wearð forbærdon ealle þa burg, for ðon þe hie ne uþon þ*æt* hiera fiend to hiera ealdgestreonu*m* fengon; 7 æfter þæm hie hie selfe on þæm fyre forspildon.

Þa Scipia[3] hiene hamweard wende of þæm lande, þa cóm him tó an eald mon, se wæs Numentisc. Þa frægn Scipia hiene an hwy hit gelang wære þ*æt* Numentię swa raðe ahnescaden, swa hearde swa hie longe wæron. Ða sæde he him þ*æt* hie wæren (hearde)[4], þa hwile þe hie hira ánrædnesse geheoldon him betweonu*m*, 7 anfealdnesse; 7 sona swa hie him betweonu*m* ungerædnesse upáhofon, swa forwurdon hie ealle. Ða wearð Scipian[5] þ*æt* *ond*wyrde swiþe andrysne, 7 ealle Romana weotan for ðæm *and*wyrde mid wordu*m* swiþe geegsade[6], þa he ham cóm, for þon þe hie þa hæfdon ungerædnesse hi*m* betweonu*m*.

On þære tide Craccus wæs heten[7], an þara consula, 7 (he)[8] winnan ongon wið ealle þa oþre, oþ hie hiene ofslogon.

7 eac on þære tide on Sicilium þa þeowas wunnan wið þá hlafordas, 7 uneaþe oferwunnene wurdon, 7 VI M ofslagen, ær hie mon gebiggiean mehte, 7 æt þære anre byrg Minturnan hiera mon áheng fifte healf hund.

[1] se Scipio *C.*
[2] dugud.
[3] se Scípio *C.*
[4] *From C.*
[5] þam Scípian *C.*
[6] 7 eallum Romanum witum for þam andwyrde 7 for þam wordum hi wurdon swiðe mid geegesode *C.*
[7] haten *C.*
[8] *From C.*

obtulerunt, saepe etiam orantes justae pugnae facultatem. Ultimo omnes duabus portis eruperunt, *larga prius potione usi,* non vini, *cujus ferax is locus non est, sed succo tritici per artem confecto. Atrox diu certamen.* Numantini, interfectis suorum fortissimis, *bello cedunt. Novissime* urbem succenderunt, *cunctique* igne consumti sunt.

VIII.

Scipio *autem, Tiresum* quemdam, *Celticum principem,* consuluit, qua ope *res* Numantina *aut prius invicta durasset, aut post fuisset eversa: Tiresus respondit:* Concordia *invicta,* discordia exitio fuit: quod Romani *tamquam sibi ac de se dictum exempli loco acceperunt,* quippe *quibus jam de* seditionibus *discordantis totius Urbis nunciabatur.*

Ea tempestate *apud Romam Gracchorum* seditiones agitabantur. Gracchus *cum eniteretur ut ipse* tribunus plebis *permaneret, cumque seditiones populi accenderet, . . . ictu clavae* exanimatus est.

IX.

Orta praeterea in Sicilia belli servilis *contagio multas infecit provincias. Nam* et Minturnis quadringenti et quinquaginta servi in crucem acti, et *Sinuessae* ad quatuor millia *servorum* oppressa sunt.

(V, IV.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs DC wintrum ⁊ XXI, Lucinius [1] Crassus se consul—(he) [2] wæs eac Romana ieldesta biscep—he gefor mid firde ongean Áristonocuse þæm cyninge, se wolde geagnian him þa læssan Asiam, þeh þe hie ǽr Attalis his agen broðor hæfde Romanum to boclande geseald. Craccuse wæron monege cyningas of monegum landum to fultume cumene. An wæs of Nicomedia, oþer of Biþþinia, þridda of Ponto, feorþa of Armenia, fifta of Argeate, sixta of Cappadocia, seofoða of Filimine, eahteþa of Paflógoniam. ⁊ þehhwæþre, raðe þæs ðe hie togædere comon, se con[sul] wearð gefliemed [3], þeh [4] he micelne fultum hæfde. Þa þæt Perpena gehierde, se oþer consul, he þa hrædlice * fird gegaderade, ⁊ on þone cyning ungearone becom, þa his fird (eall) [5] tofaren wæs, ⁊ hiene bedraf into anum fæstenne, ⁊ hiene besæt, oþ hiene þa [6] burgleode ágeafan þæm consule, ⁊ (he) [7] hiene het siþþan to Rome bringan, ⁊ on carcern bescufan, ⁊ he þær lęg oþ he his lif forlet.

On þære tide Antiochuse, Asia cyninge, geþuhte ðæt he rice genoh næfde, ⁊ wilnade þæt he Parthe begeate, ⁊ þider fór mid monegum þusendum, ⁊ hiene þær Parthe ieþelice oferwunnan, ⁊ þone cyning ofslogan, ⁊ him þæt rice geagnedan; for þon Antiochus [8] giemde hwæt he hæfde monna gerimes, ⁊ ne nom nane ware hulice hie wæron, for þon hiera wæs ma forcuþra þonne æltæwra.

On þære tide Scipia, se betsta Romana þegn [9], mænde his earfoða to Romana witum, þær hie æt hiera gemote wæron [10], hwy hie hiene swa unweorðne on his ylde dyden; ⁊ ascade hie for hwy hie nolden geþencan ealle þa brocu ⁊ þa geswinc þe he for hira willan, ⁊ eac for hiera niedþearfe fela wintra dreogende wæs, únarimedlice oft [11]; ⁊ hu he hie adyde of Hannibales þeowdóme, ⁊ of monegre oþerre þeode; ⁊ hu he him to þeowdome gewylde ealle Ispanie, ⁊ ealle Africe. On þære ilcan niht (þe he on dæg þas word spræc) Romane him geþancodon ealles his geswinces (mid wyrsan leane þonne he to him geearnod hæfde) [12] þa hie hiene on his bedde ásmorodon (⁊ aþrysemodon; þæt he his lif alet) [12].

[1] *From C.*; Luciuius *L.*
[2] *From C.*
[3] aflymed *C.*
[4] þeah þe *C.*
*[Page 134.]
[5] *From C.*
[6] ealle þa *C.*
[7] *From C.*
[8] *From C.*; Actiochus *L.*
[9] se besta ⁊ se selesta Romana witena ⁊ þegena *C.*
[10] for hwy *C.*
[11] oftrððum *C.*
[12] *From C.*

X.

Anno ab Urbe condita DCXXII, *P.* Licinius Crassus, consul et pontifex maximus, adversus Aristonicum, Attali fratrem, qui traditam per testamentum Romanis Asiam *pervaserat,* cum *instructissimo missus* exercitu: *praeterea* a *magnis* regibus, hoc est, Nicomede Bithyniae, *Mithridate* Ponti et Armeniae, Ariarathe Cappadociae, Pylemene Paphlagoniae, *eorumque* maximis copiis adjutus, conserto tamen *bello* victus est: *et cum pene captus esset, virgam in oculum Thracis impegit, barbarus autem latus Crassi gladio transverberavit.* Perperna consul, audita *morte Crassi,* raptim *in Asiam pervolavit, Aristonicum* inproviso *bello* adortus, *nudatumque omnibus* copiis *in fugam vertit; cum*que *Stratonicen* urbem, ad quam ille *confugerat,* obsidione cinxisset, *trucidatum fame ad deditionem coegit. Aristonicus* Romae jussu *senatus* in carcere *strangulatus est.*

Iisdem temporibus Antiochus, non *contentus Babylonia atque Ecbatana, totoque Mediae* imperio, adversus *Phrahatem* Parthorum *regem* congressus et victus est. *Qui cum in exercitu suo centum millia armatorum habere videretur, ducenta millia amplius calonum atque lixarum inmixta scortis et histrionibus trahebat.* Itaque facile, Parthorum *viribus* oppressus, interiit.

P. Scipionem *Africanum, pridie* pro concione de *periculo salutis suae contestatum,* quod sibi pro *patria* laboranti *ab inprobis et ingratis denunciari cognovisset, alio die mane exanimem* in *cubiculo* suo *repertum, non temere inter maxima Romanorum mala recensuerim.*

Ða þa Emilius Orestes[1] wæs consul, Eþna fýr afleow úp swa bräd 7 swa micel, þætte feawe men[2] þara monna mehten beon eardfæste, þe on Lipare wæron þæm iglande, þe þær nihst wæs, for þære hæte 7 for þæm stence; ge ealle ða clifu þe neah þæm[3] sǽ wæron forburnan to ascan; 7 ealle þa scipu formulton þe neah þæm sę færende wæron, ge ealle þa fiscas þe on þæm sæ wæron acwęlan for þære hæte.

*[Page 135.] Ða þa Marcus Flaccus wæs consul, *comon gærstapan on Affrice, 7 ælc wuht forscurfon þæs þe on þæm lande wæs weaxendes 7 growendes. Æfter þæm com án wínd, 7 forbleow hie ut on sǽ. Æfter þæm þe hie ádruncne wæron, hie wearp se[4] sǽ úp, 7 siþþan mæst eall forwearð þæt on þæm lande wæs, ge mo[n]na, ge nietena, ge wildeora for þæm stence.

(V, V.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs DC wintrum 7 XXVII, þa þa Lucius Mella 7 Quintus Flamineus wæron consulas, þa gewearð þa senatos þæt mon eft sceolde getimbran Cartainam. Ac þære ilcan niht þe mon on dæg hæfde þa burg mid stacum gemearcod, swa swa hie hie þa wyrcean woldon, wulfas átugan þa stacan úp, 7 þa men forleton þæt weorc for þæm, 7 longe[5] gemot ymb þæt hæfdon hwæðer hit tacnade, þe sibbe þe unsibbe, 7 hie hie swa þeah eft getimbredon.

On þære tide Metellus se consul fór on Belearis þæt land, 7 oferwan þa wicingas þe on þæt land hergedon, þeh[6] þara londleoda eac fela forwurde.

[1] Orestestes *L.*; orest *C.*
[2] *om. in C.*
[3] þære *C.*
[4] seo *C.*
[5] long *C.*
[6] þeah þe *C.*

M. Aemilio, *L.* Oreste consulibus, Aetna exundavit igneis *globis; rursusque* Lipara insula, et vicinum *circa* eam mare *in tantum efferbuit,* ut adustas *quoque* rupes *dissolverit, tabulata* navium liquefactis *ceris extorruerit:* exanimatos pisces *excoxerit:* homines *quoque suffocarit.*

XI.

Plautio Hypsaeo, et M. *Fulvio* Flacco consulibus, *cum per totam* Africam *inmensae* locustarum *multitudines coaluissent,* et cunctam *spem frugum* abrasissent, *herbasque omnes, et folia arborum* consumsissent, *repentino* abreptae vento, pelago inmersae sunt. Harum cum *inmensos acervos* fluctus *per litora* propulissent, *tetrum* odorem *putrefacta congeries exhalavit, unde omnium pariter animantium tanta pestilentia consecuta est, ut* pecudum ac bestiarum dissolutarum *cadavera vitium corruptionis augerent. At vero quanta fuerit* hominum lues, *ego ipse dum refero, toto corpore perhorresco.*

XII.

Anno ab Urbe condita DCXXVII, Lucio[1] *Caecilio* Metello, et *T.*[1] Q. Quinctio Flaminino Coss. Carthago *in Africa* restitui jussa, *restituta et repleta est, magno ante prodigio praecedente. Nam cum mensores ad* limitandum *Carthagiensem agrum missi,* stipites, terminorum indices *fixos,* nocte a lupis revulsos *reperissent,* aliquamdiu haesitatum est, utrum *Romanae* paci *expediret, Carthaginem reformari.*

XIII.

Iisdem temporibus Metellus Baleares *insulas bello* pervagatus edomuit, et piraticam *infestationem* plurima incolarum caede compressit.

(V, VI.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs DC wint*rum* 7 XXVII, Fauius se consul gemette Betui(tu)san[1], Gallia cyning, 7 hiene mid lytlu*m* fultume ofercóm.

(V, VII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs DC wintra 7 XXXV, þa þa Scipia Nasica 7 Lucius (Cal)furnius[2] wæron consulas on Rome, Romane wunnon wið Geoweorþan[3], Numeðia cyninge. Se ilca Geoweorða wæs Mecipsuses mæg, Numeðia cyninges. 7 he hiene on his geogoðe underfeng, 7 hiene fedan het, 7 tyhtan[4] mid his twa*m* sunu*m*. 7 þa se cyning gefór, he bebead his twæm sunum þæt hie þæs rices þriddan dæl Geoweorþan sealden. Ac siþþan se þridda dæl on his gewealde wæs, he beswac begen þa suna: oþerne he ofslog, oþerne adræfde. 7 he siþþan gesohte Romane *him to friþe. 7 hie sendon Calfurnan þone consul mid hi*m* mid firde. Ac Geoweorða geceapade mid his feo æt þæm consule þæt he þæs gewinnes lytel þurhteah. Æfter þæm Geoweorþa cóm to Rome, 7 diegellice geceapade to þæm senatu*m*, [to] anu*m* 7 to anu*m*, *þæt* hie ealle (wæron)[5] ymb hiene twywyrdige. Þa he hiene hamweard of þære byrig wende, þa tælde he Romane, 7 hie swiþe bismrade mid his wordu*m*, 7 sæde þæt mon nane burg ne mehte ieð mid feo geceapian, gif hiere ænig mon ceapode.

Þæs on þæm æfterran geare Romane sendon Anilius Mostumius[6] þone consul mid LX M angean Geoweorþan. Heora gemetig[7] wæs æt Colima þære byrig, 7 þær wæron Romane oferwunnen. 7 siþþan lytle hwile hie genamon friþ him betweonu*m*, 7 siþþan mæst ealle Africe gecirdon to Geoweorþan. Æft*er* þæm Romane sendon eft Metellus mid firde angean Geoweorþan, 7 he sige hæfde æt twam cierrun, 7 æt (þæm)[8] þriddan cierre he bedraf Geoweorþan on Numeðiam his agen lond, 7 hiene geniedde *þæt* he sealde Romanu*m* þreo hund gisla. 7 he þeh siþþan na þy læs ne hergeade on Romane. Þa sendon hie eft Marius þone consul angean Geoweorþan, á swa lytigne 7

[1] *From C.*
[2] *From C.*
[3] *the r erased.*
[4] læran *C.*
*[Page 136.]
[5] *From C.*
[6] mostumus *C.*
[7] gemittincg *C.*
[8] *wanting in both MSS.*

XIV.

Anno ab Urbe condita DCXXVIII, Fabius consul Bituito, regi *Arvernorum*, Galliae *civitatis*, cum parvo exercitu occurrit . . . victi *Galli.*

XV.

Anno ab Urbe condita DCXXXIX, *P.* Scipione Nasica, et L. Calpurnio *Bestia* consulibus, Jugurthae, Numidarum regi, bellum *consensu populi* Romani *senatus indixit.* Jugurtha, Micipsae, Numidarum regis, adoptivus, *heresque inter naturales* ejus filios *factus, coheredes suos, id est, Hiempsalem* occidit, *Adherbalem Africa* expulit. Calpurnium deinde consulem adversum se missum pecunia *corrupit, atque ad turpissimas conditiones pacis adduxit. Praeterea cum* Romam *ipse* venisset, omnibus *pecunia corruptis seditiones* dissensiones*que permiscuit: quam* cum egrederetur, infami satis *notavit* elogio, dicens: '*O* urbem venalem, *et mature perituram,* si emtorem *invenerit!*'

Insequenti anno A. Postumium, *Postumii consulis fratrem, quem is* quadraginta millium *armatorum exercitui praefecerat,* apud Calamam urbem bello oppressit: *cuique victo ignominiosissimum foedus exegit,* universam pene Africam *regno suo junxit.* Postea *tamen* Metelli *integritate et disciplina coercitus,* duobus etiam *praeliis* victus, *vidit et vastari* Numidiam suam *et non posse defendi:* a quo *ad deditionem* coactus, trecentos obsides dedit. Exin *cum inprobos* non *cohiberet* excursus, *C.* Marii consulis, *qui*[1] *non minore pene quam* ipse *praeditus erat* astutia, *Romanisque viribus fractus est: maxime postquam* Marius urbem *Capsam, regiis tunc* thesauris *confertissimam,*

[1] not in *Hc.*

á swa brægdenne swa he wæs; ⁊ for to anre byrg gelicost þæm þe he hie abrecan þohte. Ac sona swa Geoweorþa hæfde his fultum to þære byrg gelædd angean Marius, þa forlet he Marius þæt fæsten, ⁊ fór to oþrum, þær he geascade þæt Geoweorþan goldhord wæs, ⁊ gemedde[1] þa burgleode þæt hie him eodon on hond, ⁊ him ageafon eall þæt licge(n)de feoh þæt þærbinnan wæs. Þa ne getruwade Geoweorþa his agnum folce ofer þæt, ac geþoftade him wiþ Bohan, Ma[u]ritania cyning. ⁊ he him cóm to mid micle monfultume, ⁊ oftrædlice on Romane stalade, oþ hie gecwædon folcgefeoht him betweonum. To þæm gefeohte hæfde Boho Geoweorþan b oht to fultume LX M gehor*sedra butan feþan. Næs na mid Romanum ær ne siþþan swa heard gefeoht swa þær wæs, for þon þe hie wurdon on ælce healfe utan befangen, ⁊ heora eac mæst for þon forwearþ þe hiora gemitting wæs on sondihtre dune, þæt hie for duste ne mehton geseon hu hi hi behealdan sceolden. Toeacan þæm hie derede ægþer ge þurst ge hæte, ⁊ ealne ðone dæg wæron þæt þafiende oþ niht. Þa on mergen hie wæron þæt ilce donde, ⁊ eft wæron on ælce healfe utan befangen, swa hie ær wæron. ⁊ þa hie swiðost tweode hwæðer hie aweg comen, þa gecwædon hie þæt hie sume hie beæftan wereden, ⁊ sume þu(r)h[2] ealle þa truman ut áfuhten, gif hie mehten. Þa hie swa gedon hæfdon, þa com a(n)[2] ren; ⁊ swiþe[3] Mauritaniæ wæron mid þæm gewergade, for þon þe hiera sceldas wæron betogen mid elpenda hydum, þæt hie heora feawa (for þam wætan)[4] ahebban mehton, ⁊ for þæm gefliemde wurdon, for þon þe elpendes hyd wile drincan wætan, gelice ⁊ spynge déð. Þær wearð Mauritania ofslagen LX M ⁊ an hund (manna)[5]. Æfter þæm Boho genom friþ wið Romanum, ⁊ him Geoweorþan gebundenne ageaf, ⁊ hiene mon dyde siþþan on carcern ⁊ his twegen suna, oþ hie þær ealle acwælon.

(V, VIII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs VI hunde wintra ⁊ XLII, þa þa Mallius ⁊ Cuintinus wæron consulas, Romane gefuhton wið Cimbros ⁊ wið Teutonas ⁊ wið Ambronos—þas þeoda wæron on Gallium—⁊ þær ealle ofslagene wurdon buton

[1] genydde C.
*[Page 137.]
[2] From C.
[3] swiðe þæt C.
[4] From C.
[5] From C.

cepit. Diffidens deinde propriis *rebus et viribus* Jugurtha, societatem cum Boccho Maurorum rege fecit, *cujus equitatu in inmensum auctus, Marianum exercitum* creberrimis incursionibus *fatigavit. Postremo apud Cirtam adversus Romanos* sexaginta millibus equitum *instructus occurrit.* Numquam *ulla* Romano *militi tumultuosior* pugna *et terribilior* fuit, *adeo ut discursu equitum suscitatus* pulvis *coelum subtexuerit.* Eadem postera die *et belli et periculi facies.* Undique *enim eques* incluserat. *Jam tertia dies, et nullum undecumque suffragium, tandem Marius consul universo simul agmine prorupit e vallo. Repentina* pluvia *sitientibus Romanis potum praebuit. Porro autem Numidis hastilia telorum lubrica reddidit:* Scuta *etiam,* quae elephanti corio extento *habilia gestabant, cujus ea natura est, ut imbrem* tanquam spongia ebibat, *quia circumferri non poterant, defendere nequiverunt. Ita ex insperato conturbatis Mauris et Numidis, Bocchus et Jugurtha fugerunt. Post hoc* nonaginta millia *armatorum novissimo bello ab iisdem regibus objecta; haec quoque usque ad internecionem* caesa *referuntur.* Ex eo Bocchus pacem *petivit:* atque Jugurtham, *catenis obrutum, misit ad Marium:* qui cum duobus filiis suis in carcere *strangulatus est.*

XVI.

Anno ab Urbe condita DCXLII, *C.* Manlius consul et Q. *Caepio proconsule* adversus Cimbros et Teutonas et Ambronas, Gallorum gentes, *missi, victi sunt: siquidem in ea pugna M. Aurelius* consularis interfectus est. Duo filii consulis caesi, octoginta millia

x mon(num)[1]—*þæt* wæs xl m. ⁊ þær wæs Romane[2] ofslagen eahtatig[3] þusenda, ⁊ heora consul ⁊ his twegen suna. Æft*er* þæm þa ilcan ðeoda besætan Marius þone consul on anu*m* fæstenne, ⁊ hit long first wæs ær he ut wolde faran to gefeohte, ær hi*m* mon sæde þæt hie wolden faran on Italiam, Romana lond. *Ac siþþan he him fór to ut of þæm fæstenne, þa hi hi on anre dune gemetton, þa mænde þæs consules folc to hi*m* heora þurst, þe hi*m* getenge wæs. Þa *and*wyrde he him, ⁊ cw*æ*ð: 'eaþe we magon geseon on oþre healfe urra feonda hwær se drinca is gelang þe us nihst is; ac for þæm þe hie us near sint, we him ne magon buton gefeohte to cuman.' Þær hæfdon Romane sige, ⁊ þær wæs Gallia ofslagen twa hund m, ⁊ hiora latteow, ⁊ eahtatig m gefangen.

(V, IX.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs vi hunde wintru*m* ⁊ xlv, on þæm fiftan geare þe Marius wæs consul, ⁊ eac þa mid Romanu*m* wæs sibb of oþru*m* folcu*m*, þa ongunnon Romane þa mæstan sace him betweonu*m* up áræran, þeh ic hit nu scortlice secgan scyle, cw*æ*ð Orosius, hwa þæs ordfruman wæron. Þæt wæs ærest Marius se consul, ⁊ Lucius, ⁊ Apulcius, ⁊ Saturninus, *þæt* hie adræfdon Metellus þone consul on elþeode, se wæs consul ær Marius. Hit wæs þa swiþe oþþyncende[4] þam oþru*m* consulu*m*, Pompeiuse ⁊ Caton; þeh þe hie mid þære wrace þæm adræfdan on nauu*m* stale beon ne mehton, hie þeh þurhtugon þæt hie ofslogon Lucius ⁊ Saturnin*us*, ⁊ eft wæron biddende þæt Metellus to Rome moste. Ac hi*m* þagiet Marius ⁊ Furius forwierndon, ⁊ hi*m* þa siþþan se feondscipe wæs betweonu*m* weaxende, þeh þe hie hit openlice cyþan ne dorsten for þara senatu*m* ege.

(V, X.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs vi c wintra ⁊ lxi, on þæm siextan geare þe Iulius se ca(se)re[5] wæs consul ⁊ Lucius Martius, wearþ ofer ealle (Italia)[6] ungeferlic unsibb ⁊ openlice cuð betuh Iuliuse ⁊ Pompeiuse, þeh hie hit ær swiþe hi*m*

1 *From C.*
2 Romana *C.*
3 hundeahtatig *C.*
*[Page 138.]
4 of þincende *C.*
5 *From C.*
6 *From C.*

Romanorum *ea tempestate* trucidata, quadraginta millia *calonum atque lixarum interfecta, Antias scribit. Ita* decem *tantummodo* homines *superfuisse referuntur. Igitur* Marius consul, *cum juxta Isarae Rhodanique flumina* castra *posuisset, Teutones, Cimbri, et Ambrones,* postquam *continuo triduo* circa *Romanorum* castra pugnarunt, Italiam petere destinarunt. Marius castra movit, et collem *occupavit. Cumque* exercitui ejus *aqua ad potandum deesset,* querelisque *omnium coargueretur,* aquam *quidem* in conspectu esse respondit, sed eam *ferro* vindicandam. *Mox justo certamine bellum gestum, et* vicere Romani. Ducenta millia *armatorum in eo bello* interfecta sunt, octoginta millia capta *referuntur.* Dux quoque eorum occisus est.

XVII.

Anno ab Urbe condita DCXLV, *post* quintum Marii consulatum, *quo status imperii Romani jure conservatus judicatur, sexto consulatu ejusdem Marii ita labefactatus est, ut pene usque ad extremum* intestina clade *conciderit. Evolvere discordiarum ambages longum videtur: sane* breviter *strinxisse sufficiat quod primus* L. Appuleius Saturninus *excitati tumultus* auctor exstiterit, *Q.* Metello *Numidico inimicus, qui eum censorem creatum armata multitudine obsedit. Subsequente anno* Marius, *sextum* consul, et Saturninus *conspiraverunt* Metellum in exilium agere. *Metellus damnatus, in exilium cum totius Urbis dolore discessit.* Saturninus *et Saufeius et Labienus* occisi sunt. Tunc Cato atque Pompeius *rogationem de reditu* Metelli *totius Urbis gaudio promulgarunt: quae ne perferretur,* Marii et Furii *factionibus* intercessum est.

XVIII.

Anno ab Urbe condita DCLIX, Sex. Julio Caesare, et L. Marcio *Philippo* consulibus, *intestinis causis sociale bellum* tota *commovit* Italia. Eo accessit, ut *maestam Urbem* prodigia *dira terrerent. Nam* globus ignis a *regione* septemtrionis cum

betweonum diernden. ⁊ eac on þæm geare gewurdon monega wundor on monegum londum. *[Page 139.] *Án wæs þæt mon geseah swelce an fyren hring norðan cumen mid micle swege. Oþer wearþ on Tarentan þære byrig æt anre feorme: þonne mon þa hlafas wrât to þicgeanne, þonne orn þær blod ut. Þæt þridde wæs þæt hit hagolade seofon niht, dæges ⁊ nihtes, ofer ealle Romane. ⁊ on Somnia þæm londe seo eorþe tobærst, ⁊ þonan up wæs biernende fyr wið þæs hefones. ⁊ mon geseah swelce hit wære an gylden hring on heofonum brædre þonne sunne; ⁊ wæs from þæm heofone bradiende niþer oþ þa eorþan, ⁊ wæs eft farende wið þæs heofones.

On þære tide Pincente þæt folc, ⁊ Uestine, ⁊ Marse, ⁊ Peligni, ⁊ Marrucine, ⁊ Somnite, ⁊ Lucani hie ealle gewearð him betweonum þæt hie wolden Romanum geswican, ⁊ ofslogon Gaius Seruius, Romana ealdormon, se wæs mid ærendum to him onsended. On ðæm dagum aweddon þa nietenu ⁊ þa hundas þe wæron on Somnitum.

Æfter þæm gefeaht Pompeius se consul wið eal þa folc, ⁊ gefliemed wearþ. ⁊ Iulius se cesar[1] gefeaht wið Marse þæm folce, ⁊ gefliemed wearð. Raþe[2] þæs Iulius gefeaht wið Somnitum, ⁊ wið Lucanum, ⁊ hie gefliemde. Æfter þæm hiene mon het casere. Þa bæd he þæt mon þone triumphan him ongean brohte. Þa sende him mon ane blace hacelan angean, him on bismer, for triumphan. ⁊ eft hie him sendon ane tunecan ongean, þa þe hie tó geheton, þæt he ealles buton arunge to Rome ne cóm.

Æfter þæm Silla se consul, Pompeiuses gefera, gefeaht wið Esernium þæm folce, ⁊ hie gefliemde. Æfter þæm gefeaht Pompeius wið Pincentes þæm folce, ⁊ hie gefliemde. Þa brohton Romane þone triumphan angean Pompeius mid micelre weorþfulnesse for þæm lytlan sige þe he þa hæfde, ⁊ noldon Iuliuse nænne weorþscipe don, þeh he maran *dæd gedon hæfde, *[Page 140.] buton ane tunecan, ⁊ hi[3] heora gewin mid þæm swiþe geiecton. Æfter þæm Iulius ⁊ Pompeius abræcan Asculum þa burg on Mærsum[4], ⁊ þær ofslogon eahtatiene M. Æfter þæm gefeaht Silla se consul wið Somnitum, ⁊ heora ofslog eahtatiene M.

[1] casere C.
[2] ⁊ raðe C.
[3] om. in C.
[4] From C.; nærsum L.

maximo *coeli* fragore *emicuit.* Apud Arretinos cum panes per convivia frangerentur, cruor *e mediis panibus* fluxit. *Praeterea* per septem dies grando *lapidum terram verberavit.* In Samnitibus hiatu terrae flamma *prorupit,* et usque in coelum extendi *visa est. Complures* praeterea videre *Romani* globum *coloris* aurei coelo ad terram devolvi, rursus *in sublime* ferri, *ac magnitudine sua ipsum* solem *obtexisse.*

Igitur Picentis, Vestini, Marsi, Peligni, Marrucini, Samnites, Lucani, *cum adhuc* defectionem meditarentur, C. Servilium praetorem, legatum ad se missum, occiderunt. *Omnium generum* animalia, *quae inter homines vivere solita erant, relictis stabulis ad silvas montesque fugerunt.* Canes quoque *vagi oberrarunt.*

Igitur Cn. Pompeius praetor cum *Picentibus* bellum gessit, et victus est. Julius Caesar, *Samnitium pugna victus, caeso fugit exercitu. L.* Julius *Caesar* adversus Samnites et Lucanos dimicans, *multa hostium millia interfecit. Cumque ab exercitu* Imperator adpellatus esset, *Romamque nuncios de victoria misisset, senatus sagum, hoc est,* vestem *moeroris deposuit,* atque *antiquum* togae *decorem recuperavit.*

Sulla, Aeserniam *missus, maximo bello et plurima caede hostium urbem servavit. Cn.* Pompeius Picentes *gravi* praelio fudit, qua victoria *senatus laticlavia recepit, cum* togas tantummodo *victoria Caesaris sumsisset.* Pompejus *diu obsedit* Asculum civitatem: *nec tamen* expugnavisset, *nisi populum in campum prorumpentem gravissima oppressione vicisset.* Decem et octo millia Marsorum *in ea pugna* caesa sunt. *Postumius Albinus lapidibus occisus est.* Sulla consul *civilem cruorem non nisi hostili sanguine expiari posse testatus est: cujus rei conscientia permotus exercitus, ita* pugnam adortus est, *ut sibi unusquisque pereundum videret, nisi vicisset.* Decem et octo millia Samnitium *eo praelio* caesa sunt.

(V, XI.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs VI hunde wintra 7 LXII, þætte Romane sendon Sillan þone consul ongean Metreþatis Partha cyning. Þa ofþuhte þæt Mariuse þæm consule, Iuliuses eame, þæt mon ðæt gewin nolde him betæcan. 7 bæd þæt him mon sealde þone seofoþan consulatum, 7 eac þæt gewin, for þon þe hit wæs þeaw mid him þæt mon ymbe XII monað dyde ælces consules setl ane pyle hierre þonne hit ær wæs. Þa Silla geacsade on hwelc geråd Marius côm to Rome, he þa hrædlice mid ealre his firde wið Rome weard farende wæs, 7 Marius bedraf into Romeburg[1] mid eallum his folce, 7 hiene siþþan þa burgleode gefengon 7 gebundon, 7 hiene siþþan þohton Sillan agifan. Ac he fealh þære ilcan niht of þæm bendum þe hiene mon on dæg gebende, 7 siþþan fleah suþ ofer sae (on Affricam, þær his fultum mæst wæs)[2]; 7 raþe eft wæs cirrende wið Rome weard. Him wæron twegen consulas on fultume, Cinna 7 Sertorius, þa wæron simle ælces yfles ordfruman.

[1] Romebyrig *C.*

[2] *From C.*

7 raðe þæs þe þa senatus gehierdon þæt Marius (to)[3] Rome nealæcte, hie ealle ut aflugon on Creca lond æfter Sillan 7 æfter Pompeiuse, þider hi þa mid firde gefaren wæron. Þa wæs Silla mid micelre geornfulnisse farende of Crecum wiþ Rome weard, 7 wið Marius heardlice gefeaht[4] þurhteah, 7 hiene gefliemde, 7 ealle ofslog binnan Romebyrg þe Mariuse on fultume wæron. Raðe þæs ealle þa consulas wæron deade buton twæm. Marius 7 Silla geforan him self, 7 Cinna wæs ofslagen *on Smyrna, Asia byrg, 7 Sertorius wæs ofslagen on Ispania[5].

[3] *From C.*

[4] gefeoht *C.*

*[Page 141.]

[5] *From C.*; isspania *L.* (is *end of line*).

Þa underfeng Pompeius Partha gewin, for þon Metreþatis heora cyning teah him to þa læssan Asiam 7 eall Creca lond. Ac hiene Pompeius of eallum þæm londe afliemde, 7 hiene bedraf on Armenie, 7 him æfterfylgende wæs, oþ hiene oþþre[6]

[6] oðre *C.*

XIX.

Anno ab Urbe condita sexcentesimo sexagesimo secundo, *Mithridaticum bellum coeptum est.* Marius, Sulla consule, *et* contra Mithridatem *profecturo,* adfectavit septimum consulatum, et bellum *suscipere* Mithridaticum, quo Sulla cognito, cum *quatuor legionibus primum ante* Urbem *consedit, mox Urbem cum exercitu irrupit.* Marius *fugiens, in Minturnensium paludibus sese abdidit, e quibus protractus, Minturnas deductus, contrususque in carcerem, percussorem ad se missum solo vultu exterruit.* Deinde lapsus e vinculis, in Africam transfugit, continuo Romam regressus, Cinnae consuli *societate* scelerum *conjunctus est. Partem copiarum* Sertorius *accepit: ille scilicet* Sertorius *jam hinc civilis belli* incentor et particeps, *qui etiam hoc finito, aliud post in Hispania bellum excitavit.*

XX, XXI.

Interea residui senatorum, qui Marii *crudelitatem* fuga *evaserant,* transvecti in Graeciam, *coegere precibus* Sullam, *ut opem ferret.* Sullae et Marii *adolescentis maximum* tunc praelium *apud Sacriportum* fuit . . . *Sulla deinde ante ipsam* Urbem *signa contulit,* gravissimoque praelio *tandem* vicit; *octoginta millia hominum ibi* fusa *dicuntur.*

Sulla *mox atque Urbem victor intravit, tria millia hominum contra fidem datam inermes* interfecit. *Tunc Sulla primus infamem illam tabulam proscriptionis induxit* . . . Marius morte *praereptus est* . . . Cinna *ab exercitu suo interfectus est* . . . Sertorius *suorum dolis* interfectus.

VI. II, IV, V.

Mithridates, *rex Ponti atque Armeniae, Cappadociam invasit, atque vastavit. Bithyniam,* . . . *Paphlagoniam simili exitu adflixit. Archelaus,* dux *Mithridatis,* cunctam Graeciam obtinuit. *Sulla Archelaum obsedit. Marcum Marium* . . . *rex*

men ofslogan, 7 geniedde Arhalaus[1] þone latteow *þæt* he wæs his underþeow. Hit is (nú)[2] ungeliefedlic to secganne, cwæð Orosius, hwæt on þæm gewinne forwearþ þæt hie wæron dreogende XL wintra, ær hit geendad[3] mehte beon, ægþer ge on þeoda forhergiunge, ge on cyninga slihtu*m*, ge on hungre.

Þa Pompeius hamweard wæs, þa noldan him þa londleode þæt fæsten áliefan æt Hierusalem. Him wæron on fultume XXII cyninga. Þa het Pompei*us* þæt mon *þæt* fæsten bræce, 7 on fuhte dæges 7 nihtes, simle an leg(ie)[4] æfter oþerre unwerig; 7 þæt folc mid þæm aþrytton þæt hie him on hond eodon, ymbe þreo monað[5] þæs þe hie mon ǽr ongon. Þær wæs Iudea ofslagen XIII M. 7 mon towearp þone weal niþer oþ þone grund. 7 mon lædde Aristobolus to Rome gebundenne; se wæs ægþer ge heora cyning ge heora biscop.

(V, XII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs VI hunde wintra 7 LXVII, Romane gesealdon Gaiuse Iuliuse seofon legan[6], to þon þæt he sceolde fif winter winnan on Gallie.

Æfter þæm þe he hie oferwunnen hæfde, he fór on Bretanie *þæt* iglond, 7 wið þa Brettas gefeaht, 7 gefliemed wearð on þæm londe þe mon hæt Centlond. Raþe þæs he gefeaht (eft)[7] wiþ þa Brettas on Centlonde, 7 hie wurdon gefliemede[8]. Heora þridde gefeoht wæs neah þære ie þe mon hæt Temes, neh þæm forda *[Page 142.] *þe mon hæt Welengaford. Æfter þæm gefeohte hi*m* eode on hond se cyning 7 þa burgware þe wæron on Cirenceastre, 7 siþþan ealle þe on þæm iglonde wæron.

[1] Archālaus *C.*
[2] *From C.*
[3] a *altered from* o (?).
[4] anleg *L.*, onlæg *C.*
[5] *the* n *above an erased letter* (w ?); monðas *C.*
[6] legion *C.*
[7] *From C.*
[8] āflymede *C.*

ducem fecit in locum Archelai, *qui se ad Sullam contulerat.* Pompeius, *successor Luculli, in minori* Armenia *castra regis obsidione conclusit. Rex fuga elapsus. Pompeius, regem* insecuturus, *urbem Nicopolim condidit. Mithridates . . . militem invitavit, eique jugulum praebuit. Hunc exitum vitae Mithridates habuit. Verumtamen breviter consulo, qualia tunc toto Orienti tempora videbantur, cum* per quadraginta annos *miserae* nationes *alternis tantorum* ducum vastationibus terebantur.

VI.

Pompeius *Judaeos, atque ad* Hierosolymam, urbem *eorum, Gabinium cum exercitu mittit. Ipse continuo subsecutus, et* oppugnationem *ejus intendit. Id, cum* alias aliis legiones dies noctesque succedere sine requie *cogeret, vix* tertio mense *expugnavit.* Tredecim ibi millia Judaeorum caesa *narrantur. Pompeius* muros *civitatis* everti, aequari*que* solo *imperavit :* et *cum aliquantos* principes *Judaeorum securi percussisset, Hyrcanum* sacerdotio *restituit,* Aristobulum captivum Romam duxit. *Hoc bellum Orientis cum* viginti et duobus regibus *sese gessisse ipse Pompeius pro concione narravit.*

VII.

Anno ab Urbe condita DCXCIII, C. *Caesare et L. Bibulo consulibus, Caesari tres provinciae* cum legionibus septem in quinquennium datae, Gallia *Transalpina et Cisalpina, et Illyricus.*

IX.

In Britanniam transvehitur. *Caesaris equitatus primo congressu* a Britannis victus est. *Secundo* praelio victos Britannos in fugam vertit. *Inde ad* flumen Tamesim *profectus est, quem uno tantum loco vadis transmeabilem ferunt. Trinobantum firmissima* civitas cum duce *Caesari* sese dedidit. *Quod exemplum secutae urbes aliae complures, in foedus Romanorum venerunt.*

Æfter þæm Iulius for to Rome, 7 bæd þæt him mon brohte þone triu*m*phan ongean. Þa onbudon [1] hie him þæt he come mid feawu*m* monnu*m* to Rome, 7 ealne his fultu*m* beæftan him lete. Ac þa he hamweard for, him coman angean þa III ealdormen þe hi*m* on fultume wæron, 7 him sædon *þæt* hie for his þingun adræfde wæron, 7 eac þæt ealle þa legean wæron Pompeiuse to fultume gesealde þe on Romana anwalde wæron, þæt he þy fæstlecre gewinn mehte habban wið hiene. Þa wende eft Iulius to his agnu*m* folce, 7 wepende mænde þa unare þe him mon buton gewyrhton dyde, 7 swiþost þara monna þe for his þingun forwurdon. 7 he him siþðan áspon to þa seofon legian þe wæron on Silomone þæm londe.

Þa Pompeius 7 Cato 7 ealle þa senatus þæt hierdon, þa foran hi on Crecas, 7 micelne fultum gegaderedon on Thraci þære dune. Þa for Iulius to Rome, 7 abræc hiera maðmhús, 7 eall gedælde his firde þæt þærinne wæs. Þæt is ungeliefedlic [2] to gesecganne, cwæð Orosius, hwæt þæs ealles wæs. Æfter þæm he for on Marisiam [3] þæt lond, 7 þær let þreo legian beæftan him, to þon þæt hie þæt folc to hi*m* genieddon. 7 he self mid þæm oþrum dæle for on Ispanie, þær Pompeiuses legian wæron mid his þrim [4] ladteowum, 7 he hie ealle to him geniedde. 7 æfter þæm he for on Creca lond, þær his Pompeius on anre dune onbád mid XXXgu*m* cyningum, buton his agnu*m* fultume [5]. Þa for Pompeius þær Marcellus wæs, Iuliuses ladteow, 7 hiene ofslog mid eallu*m* his folce. Æfter þæm Iulius besæt Tarquatus, Pompeius [6] ladteow, on ánum [7] fæstenne. 7 him Pompeius æft*er* for. Þær wearð (Iulius) [8] gefliemed, 7 his folces fela forslagen, for þon þe him mon feaht on on twa healfe [9], on oþre [10] Po*m*peus [11], on oþre [12] se ladteow. Siþþan for Iulius on Thesaliam, 7 þær eft his fultum gegaderade.

Þa Pompeius *þæt* hierde, þa for he him æfter mid ungemetlican fultume. He hæfde eahta 7 eahtatig coortana, þæt we nu truman hatað, þæt wæs on þæm dagu*m* V hund monna 7 an M. Þis eall he hæfde buton his agnu*m* fultume 7 buton

[1] bebudon *C.*
[2] ungeliefedlice *L.*; unalyfedlic *C.*
[3] to Samariam *C.*
[4] *From C.*; twæm *L.*
[5] *erasure after* fultume *of about two lines of MS.*
[6] Pompeiuses *C.*
[7] *From C.*; annum *L.*
[8] *From C.*
[9] healfa *C.*
[10] oþre healfe *C.*
[11] Pompeius *C.*
[12] oðre healfe *C.*

XV.

Rediens Caesar decerni sibi *absenti alterum consulatum* poposcit. Decretum est *a Senatu,* ut in Urbem *Caesar non nisi dimisso* exercitu veniret, et *ad* legiones, *quae apud Luceriam erant,* Pompeius *cum* imperio *missus est. Caesar Ravennam sese contulit. M. Antonius et Q. Cassius tribuni plebis* pro *Caesare* intercedentes, *curia foroque* prohibiti ad *Caesarem* profecti sunt. *Caesar quinque cohortes, quas tunc solas habebat, quid facto opus esset, edocuit.* Deplorans injurias suas, *causam belli civilis pro restituendis in patriam tribunis esse testatus est.* Inde septem *cohortes,* quae apud Sulmonem morabantur, *a Lucretio recepit, tres* legiones, *quae apud Corfinium morabantur,* ad partes suas traduxit.

Pompeius atque omnis senatus, in Graeciam transvecti, *Dyrrachium gerendi belli sedem delegerunt.* Caesar Romam venit, *negatamque sibi ex* aerario *pecuniam* fractis *foribus invadit, protulitque ex eo auri pondo quatuor mille centum triginta quinque, argenti pondo prope nongenta millia.* Massiliam venit, ad quam *oppugnandam Trebonium cum* tribus legionibus relinquens, ad Hispanias contendit, quas Pompeiani duces cum legionibus obtinebant. *Ibi Petreium Afraniumque* superatos *composita pactione dimisit. Interea apud Dyrrachium multi Orientis* reges *ad* Pompeium *cum auxiliis convenerunt.* Pompeius *castellum quoddam, quod* Marcellinus *tuebatur, evertit,* praesidiaque occidit. Caesar Torquatum, *ut expugnaret, adgressus est.* Pompeius *omnes eo copias contraxit: in quem se ilico Caesar convertit. Torquatus autem e vestigio prorumpens, aversum* insecutus est. *Ita* Caesaris *milites, ancipiti periculo territi,* fugerunt. Caesar inde *citato agmine* in Thessaliam perrexit.

Pompeius cum maximis copiis secutus. *Pompeius* octoginta et octo cohortes triplici ordine locavit. Caesar *similiter* octoginta cohortes triplici ordine disposuit. *Prima congressione equitatus Pompeii* pulsus *sinistra latera nudavit. Deinde cum*

Caton [1], his geferan, ⁊ buton þara senatuses [2]. ⁊ Iulius hæfde eahtatig coortena [3]. Heora ægþer hæfde his folc on þrim heapum, ⁊ hie selfe wæron on þæm midmestan, ⁊ þa oþre on twa healfa hiera. Þa Iulius hæfde ænne þara dæla gefliemed, þa cleopode Pompeius him to ymbe Romana ealde gecwedrædenne [4], þeh þe he hie self læstan [5] ne þohte: 'gefera, gefera, gemyne *þæt* ðu ure gecwedrædenne ⁊ geferrædenne to longe ne oferbrec.' Þa *and*wyrde he him ⁊ cwæð: 'on sumre tide þu wære min gefera; ⁊ for þæm þe þu nu (ne) [6] eart, me is eal leofast þæt þe laþost is.' Þæt (wæs) sio *ge*cwedræden þe Romane geset hæfdon, *þæt* hiora nan oðerne on þone *and*wlitan ne sloge, þær þær hie æt gefeohtu*m* gemette. Æfter þæm wordum Pompeius wearð gefliemed mid eallum his folce.

⁊ he self siþþan oþfleah on Asiam mid his wife ⁊ mid his bearnu*m*. ⁊ siþþan he for on Ægyptu*m*, ⁊ him fultumes bæd æt Pholomeuse [7] þæm cyninge. ⁊ raðe þæs þe he to him cóm, he him het þæt heafod of aceorfan, * ⁊ hit siþþan het Iuliuse onsendan, ⁊ his hring mid. Ac þa hit mon to him brohte, he wæs mænende þa dæd mid micle wope, for þon he wæs eallra monna mildheortast on þæm dagum.

Æfter þæm Photolom*eus* [8] gelædde fird wið Iuliuse, ⁊ eall his folc wearð gefliemed, ⁊ he self gefangen.

⁊ ealle þa men Iulius [9] het ofslean þe æt þære lare wæron þæt mon (Pom)peius [10] ofslog. ⁊ he swaþeah eft forlet Phtolom*eus* to his rice. Æfter þæm Iulius gefeaht wið Phtolomeus þriwa, ⁊ æt ælcu*m* cirre sige hæfde. Æft*er* þæm gefeohte ealle Egypti wurdon Iuliuse underþeowas. ⁊ he him siþþan hwearf tó Rome, ⁊ eft sette senatus, ⁊ hiene seolfne mon gesette þæt he wæs hierra þon*ne* consul: þæt hi heton tictator. Æft*er* þæm he fór on Affrice æft*er* Caton [11] þæm consule. Þa he þæt geascade, þa lærde he his sunu þæt he him ongean fore, ⁊ hiene him to friðe gesohte; 'for þon,' *cwæð* he, 'þe ic wát þæt nan swa god (man) [12] ne leofað swa he is on þeosan life, þeh þe he

[1] Catone C.
[2] *so also* C.
[3] cóortana C.
[4] *two letters* (eo ?) *erased after* ed.
[5] gelæstan C.
[6] *From* C.
[7] *See also* C.
*[Page 144.]
[8] Pholomeus C.
[9] *From* C.; Alexander *L.*
[10] *From* C.
[11] Catóne C.
[12] *From* C.

Pompeius diceret, *Parce civibus,* nec tamen faceret, *ex alia vero* Caesar *hoc faceret, quod urgeret,* dicens, *Miles,* faciem feri: *tandem* universus Pompeii fugit exercitus.

Pompeius fugiens in Asiam *transiit. Inde* in Aegyptum venit: *ibi*que jussu Ptolemaei *occisus est.* Pompeii uxor filiique *fugerunt.* Caesar *Alexandriam venit,* perlatoque ad se *ac viso Pompeii* capite annuloque, flevit.

Ingens pugna commissa est, magna ibi Caesarianorum militum multitudo cecidit: omnes etiam interfectores Pompeii interfecti sunt.

XVI.

Alexandrinis petentibus regem reddidit. Qui tamen *bellum intulit, sed continuo, cum* toto exercitu suo *et ipse deletus est.* Caesar *Alexandrinos* omnes *ad deditionem compulit.* Postea vero quam Romam venit, dictator creatus, in Africam transiit. Cato sese *apud Uticam occidit.*

me sie se laþesta, ⁊ for þon eac ic ne mæg findan æt me seolfu*m* *þæt* ic hine æfre geseo.' Æft*er* þæm word*um* he eode to þære burge wealle[1], ⁊ fleah ut ofer, þæt he eall[2] tobærst. Ac þa Iulius to þære byrig com, he him wæs swiþe waniende *þæt* he to him cucan ne com, ⁊ *þæt* he swelce deaðe swealt. Æfter þæm Iulius gefeaht wið Pompeiuses nefan[3] ⁊ wið monige his mægas, ⁊[4] hie ealle ofslog. ⁊ siþþan to Rome for, ⁊ þær wæs swa *and*drysne[5] þæt him mon dyde feower siþan þone triumphan þa he ham cóm. Siþþan he for on Ispanie, ⁊ gefeaht wið Po*m*peiuses twæm sunu*m*; ⁊ þær wæs his folc swa swiðe forslagen *þæt* he sume hwile wende þæt hine mon gefon sceolde, ⁊ he for þære ondrædinge þæs þe swiþor on *þæt* weorod þrong, for þon þe him wæs leofre *þæt* hiene mon ofsloge þon*ne* hiene mon gebunde.

*[Page 145.]

* Æfter þæm he com to Rome, ⁊ ealle þa gesetnessa þe þær to stronge wæron ⁊ to hearde he hie ealle gedyde[6] leohtran ⁊ liþran. Hit þa eallu*m* þæm senatu*m* ofþyncendum ⁊ þæm consulu*m* *þæt* he heora ealdan gesetnessa tobrecan wolde, áhleopon þa ealle ⁊ hiene mid heora metseacsu*m* ofsticedon inne on heora gemotærne. Þara wunda wæs XXIII[7].

(V, XIII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs VII hunde wintra ⁊ x, feng Octauian*us* to Romana onwealde, hiora unþonces, æft*er* Iuliuses slege his mæges, for þon þe hiene hæfde Iulius him ær mid gewritu*m* gefæstnod þæt he æft*er* him to eallu*m* his gestreonu*m* fenge, for þon þe he hiene for mægrædenne gelærde ⁊ getyde. ⁊ he siþþan v g*e*feoht ungeferlice þurhteah[8] swa Iulius dyde ær: ân wiþ Po*m*peius; oðer[9] wæs wið Antonius þone consul; þridde[10] wið Cassus ⁊ wið Brutus; feorðe[11] wið Lepidus, þeh þe he raþe þæs his freond wurde; ⁊ he eac gedyde þæt Antonius his freond wearð, ⁊ þæt he his dohtor sealde (Octauiane)[12] to wife, ⁊ eac þæt Octauianus sealde his swostor Antoniuse.

Siþþan him geteah Antonius to gewealdon ealle Asiam. Æfter þæm he forlet Octauianuses swostor, ⁊ him selfu*m* onbead

1 weallum *C.*
2 ealle *L.*, *with final* e *erased.*
3 genefon *C.*
4 ⁊ he *C.*
5 ândrysne *C.*
6 *From C.*; gydyde *L.*
7 *orig.* xxvii; *the* v *made into* I *by erasure*; XXVII *C.*
8 wel cynelice gefeaht ⁊ þurhteah *C.*
9 *From C.*; ân *L.*
10 *From C.*; oþer *L.*
11 *From C.*; þridde *L.*
12 *From C.*; Iuliuse *L.*

Caesar Pompeii nepotes, *filiamque Pompeiam jussit* occidi. Inde quatuor triumphis Urbem ingressus, *continuo* in Hispanias contra Pompeii filios profectus, statim *adversus Pompeios* duos *multa* bella gessit. *Ultimum bellum apud Mundam urbem gestum est, ubi tantis est viribus dimicatum,* ut *Caesar quoque,* cum caedi cogique aciem suam *cerneret, praevenire* morte *futurum victi dedecus* cogitarit, *cum subito Pompeiorum cessit exercitus.*

XVII.

Caesar Romam rediit: ubi *dum Reipublicae statum contra exempla majorum* clementer *instaurat, auctoribus Bruto et Cassio, conscio etiam plurimo* senatu, in curia viginti et tribus vulneribus confossus interiit.

XVIII.

Anno ab Urbe condita DCCX, interfecto Julio *Caesare,* Octavianus, qui testamento Julii *Caesaris* avunculi *et haereditatem et nomen* adsumserat, *idemque . . . indolem suam bellis civilibus vovit. Nam* bella civilia quinque gessit: *e quibus duo, hoc est,* primum *et novissimum* adversus *Marcum* Antonium, secundum adversus Brutum et Cassium, tertium adversus L. *Antonium, quartum adversus Sex.* Pompeium, confecit. Lepido satisagente, *Caesar* Antonium recepit in gratiam: atque filiam ejus matrimonio sortitus est.

XIX.

Antonius . . denuntiari bellum Caesari, atque *Octaviae,* sorori Caesaris, uxori suae, repudium *indici jussit,* et Cleopatram sibi *oc-*

gewin 7 openne feondscipe. 7 he him het to wife gefeccan Cleopatron[1] þa cwene, þa hæfde Iulius ær, 7 hiere for þæm hæfde geseald ealle Egypti. Raðe þæs Octauian*us* gelædde fird wiþ Antonius, 7 hiene raðe gefliemde þæs þe hie togædere comon. Þæs ymb III niht hie gefuhton (ut)[2] on sæ. Octauianus hæfde XXX scipa 7 CC þara miclena þriereðrena, on þæm wæron farende eahta legian. 7 Antonius hæfde eahtatig scipa, on þæm wæron farende X legian, for þon swa micle swa he læs hæfde, swa micle hie wæron beteran 7 maran, for þon hie wæron swa geworht þæt hie mon ne mehte mid monnu*m* oferhlæstan, þæt hie næren X *fota hea bufan wætere. Þæt gefeoht wearð swiþe mære, þeh þe Octauian*us* sige hæfde. Þær wæs Octauian*us*es[3] folces ofslagen XII M; 7 Cleopatra his cwen wearð gefliemed, swa hie togædere coman, mid hiere here. Æfter þæm Octauian*us* gefeaht wið Antonius, 7 wið Cleopatron, 7 hie gefliemde. Þæt (wæs)[4] on þære tide calendas Agustus, 7 on þæm dæge þe we hatað 'hlafmæsse.' Siþþan wæs Octauian*us* Agustus haten, for þon þe he on þære tide sige hæfde.

Æfter þæm Antonius 7 Cleopatro hæfdon gegaderod sciphere on þæm Readan Sǽ. Ac þa him mon sæde þæt Octauian*us* þiderweard wæs, þa gecierde eall þæt folc to Octauianuse, 7 hie selfe oþflugon to anu*m* tune lytle werode. Hio þa Cleopatra het adelfan hiere byrgenne, 7 þæroninnan eode. Þa heo þæron gelegen wæs, þa het hio niman ipnalis þa nædran, 7 dón to hiere earme, þæt hio hie abite; for þon þe hiere þuhte þæt hit on þæm lime unsarast wære, for þon þe þære nædran gecynd is þæt ælc uht þæs þe hio abitt scęl his lif on slæpe geendian. 7 hio þæt for þæm dyde þe hio nolde þæt hie mon drife beforan þæm triumphan wiþ Rome weard. Þa Antonius geseah *þæt* hio hie to deaþe gerede, þa ofsticade he hiene selfne, 7 bebead þæt hiene mon on þa ilcan byrgenne to hiere swa somcucre alegde. Þa Octauian*us* þider com, þa het [he] niman oþres cynnes nædran, uissillus is haten, sio mæg ateon ælces cynnes átor ut of men, gif hio mon tidlice to bringð. Ac hio wæs gefaren ær he þider come. Siþþan Octauian*us* begeat Alexandriam, Egypta heafedburg, 7 mid hiere gestreone he gewel-

[1] Cleopatran *C.*

[2] *From C.*

*[Page 146.]

[3] *So also C.*

[4] *From C.*

currere imperavit. Antonius *ad* Caesaris *castra processit,* et victus est. Tertio post *pugnam* die, *Antonius castra ad Actium transtulit,* navali praelio decernere *paratus.* Ducentae et triginta *rostratae* fuere Caesaris naves, *et triginta sine rostris,* triremes *velocitate liburnicis pares,* et octo legiones *classi* super*positae. Classis* Antonii *centum* septuaginta navium fuit, quantum numero cedens, tantum magnitudine praecellens. Nam decem pedum altitudine a mari aberant. Famosum *et magnum* hoc bellum fuit. *Prior* regina Cleopatra *cum sexaginta navibus* fugit; Antonius quoque *fugientem secutus est uxorem. Illucescente jam die* victoriam *Caesar consummavit. Ex victis* duodecim millia cecidisse *referuntur.* Antonius et Cleopatra *communes liberos* ad Rubrum Mare *praemittendos censuerunt.*

Ipsi classem *et copias instaurando bello paraverunt. Caesar sextum imperator* appellatus, *Brundusium venit.* Kalendis *Sextilibus* Antonius *cum ad instruendam classem in portum descenderet, subito* universae *naves* ad Caesarem transierunt. *Cumque unico praesidio spoliatus esset, trepidus* se cum paucis recepit in *regiam.* Deinde *inminente Caesare, idem* Antonius sese *ferro* transverberavit, ac semianimis ad *Cleopatram* in monumentum, in quod se illa condiderat, perlatus est. Cleopatra, *postquam se ad* triumphum *servari intellexit,* serpentis morsu in *sinistro tacta* brachio, exanimis *inventa est, frustra Caesare etiam* Psyllos admovente, qui venena *serpentum* e *vulneribus* hominum haustu revocare atque exsugere *solent. Caesar* Alexandria, urbe *omnium longe opulentissima et maxima,* potitus est. *Nam* et Roma in tantum opibus ejus aucta est, ut duplicia, quam usque ad id fuerant *possessionum aliarumque* rerum venalium pretia *statuerentur.*

gade Romeburg swa swiþe þæt mon ælcne ceap mehte be twiefealdan bet geceapian þonne mon ær mehte.

(V, XIIII.)

Æft*er* þæm þe Romeburg getimbred wæs VII hunde wintra 7 XXXV, geweарð *þætte* Octauian*us* Cesar on his fiftan *con*sulato *[Page 147.] * betynde Ianes duru, 7 gewearð þæt he hæfde onweald ealles middangeardes. Þæt [1] wæs sweotole getacnad, þa he cniht wæs, 7 hiene mon wið Rome weard lædde æfter Iuliuses slege, þy ilcan dæge þe hiene mon to consule dyde, þæt mon geseah ymbe þa sunnan swelce an gylden hring, 7 binnan Rome weoll an wille ele ealne dæg. On þæm hringe węs getacnad þæt on his dagum sceolde weorþan geboren se se þe leohtra is 7 scinendra þonne sio sunne þa wære. 7 se ele getacnade miltsunge eallu*m* moncynne. Swa he eac monig tacen self gedyde þe eft gewurdon, þeh he hie unwitende dyde on Godes bisene.

Sum wæs ærest *þæt* he bebead ofer ealne middang*ea*rd *þæt* ælc mægþ ymbe geares ryne togædere come, þæt ælc (man) [2] þy gearor wiste hwær he gesibbe hæfde. Þæt tacnade þæt on his dagu*m* sceolde beon geboren se se þe us ealle to anu*m* mæggemote gelaþaþ; þæt bið on þæm toweardan life.

Oþer is [3] *þæt* he bebead *þæt* eall moncynn ane sibbe hæfde, 7 an gafol guldon. *Þæt* tacnade *þæt* we ealle sculon ænne geleafan habban, 7 ænne willan godra weorca.

Þridde wæs þæt he bebead þæt ælc þara þe on elðeodignesse wære, come to his agnu*m* earde, 7 to his fæder oeþle [4], ge þeowe ge frige. 7 se þe *þæt* nolde, he bebead þæt mon þa ealle sloge; þara wæron VI M, þa hie gegaderad wæron. Þæt tacnade þæt us eallu*m* is beboden þæt we sculon cuman of þisse worolde to ures fæder oeðle, *þæt* is to heofonrice; 7 se þe *þæt* nele, he wyrþ aworpen 7 ofslagen.

(V, XV.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred (wæs) [5] VII hunde wint*ra* 7 XXXVI, wurdon sume Ispania leode Agustuse wiþerwearde.

[1] þa *both MSS.*
[2] *From C.*
[3] wæs *C.*
[4] o *erased.*
[5] *From C.*

XX.

Anno ab Urbe condita DCCXXV, *ipso Imperatore* Caesare *Augusto* quinquies, *et L. Apuleio* consulibus, Caesar *urbem ingressus est;* ac tum *primum* ipse Iani portas clausit. *Summa rerum ac potestatum penes unum esse coepit et mansit, quod Graeci* monarchiam *vocant. Hoc autem fideliter commemorasse ideo par fuit, ut per omnia venturi Christi gratia praeparatum Caesaris imperium comprobetur. Nam* cum *primum, Caio Caesare* interfecto, Urbem *ingrederetur,* circulus *ad speciem coelestis arcus orbem* solis *ambiit, quasi eum solum clarissimum in orbe* monstraret, cujus tempore *venturus esset,* qui *ipsum solem fecisset. Deinde, cum* triginta millia *servorum dominis restituisset,* . . . fons olei per totum diem fluxit : quo signo *quid evidentius, quam futura Christi nativitas declarata est? Christus enim unctus interpretatur.*

Restituendos omnes servos, qui *tamen* cognoscerent *Dominum suum, ceteros*que, qui *sine domino invenirentur,* morti *suppliciоque dedendos, evidentissima his, qui Prophetarum voces non audiebant, signa prodiderunt.*

XXI.

Anno ab Urbe condita DCCXXVI, Caesar *parum* in Hispania *per ducentos annos actum intelligens, si Cantabros atque Astures*

Þa ondyde he eft Ianes duru, 7 wið hie fird gelædde, 7 hie gefliemde, 7 hie siþþan on anum fæstenne besæt; þæt hie siþþan hie selfe sume ofslogon, sume mid atre acwealdon, sume hungre ácwælan.

*[Page 148.] Æfter þæm monege þeoda wunnon wið Agustus, * ægþer ge Ilirice, ge Pannonii, ge Sermende, ge monege oþra þeoda. 7 Agustuses ladteowas monega micla gefeoht wiþ him þurhtugon, buton Agustuse selfum, ær hie hie ofercuman mehten.

Æfter þæm Agustus sende Quintillus þone consul on Germanie mid þrim legian. Ac hiora wearþ ælc ofslagen, buton þæm consule anum. For þære dæde[1] wearþ Agustus swa sarig þæt he oft unwitende slog mid his heafde on þone wag, þonne he on his setle sæt; 7 þone consul he het ofslean. Æfter þæm Germanie gesohton Agustus ungeniedde him to friþe, 7 he him forgeaf þone nið þe he to him wiste.

Æfter þæm eall þeos worold geceas Agustuses frið 7 his sibbe; 7 eallum monnum nanuht swa gód ne þuhte swa hie to his hyldo become, 7 þæt hie his underþeowas wurden: ne fer þan þætte ænigum folce his ægenu[2] ǽ gelicade to healdenne, buton on þa wisan þe him Agustus bebead. Þa wurdon Ianes dura fæste betyned, 7 his loca rustega, swa hie næfre ær næron. On þæm ilcan gere þe þis eall geweарð—þæt wæs on þæm twæm 7 feowerteoþan wintra Agustuses rices—þa wearð (se)[3] geboren se þe þa sibbe brohte eallre worolde, þæt is ure Dryhten Hælende Crist.

Nu ic hæbbe gesæd, cwæð Orosius, from frymþe þisses middangeardes hu eall moncyn angeald þæs ærestan monnes synna mid miclum teonum 7 witum, nu ic wille eac forþ gesecgan hwelc mildsung 7 hwelc geþwærnes siþþan wæs siþþan (se)[4] cristendom wæs, gelicost þæm þe monna heortan áwende wurden, for þon þe þa ærran þing ágoldene wæron. Her endaþ[5] sio sixte[6] boc, 7 onginð seo siofoðe[7].

[1] From C.; dyde L.
[2] ænegu L.; agenum C.
[3] From C.
[4] From C.
[5] From C.; enþaþ L.
[6] v C.
[7] vi C.

suis uti legibus sineret, aperuit Jani portas, atque *in Hispanias* ipse cum exercitu profectus est. *Cantabri* victi, in *Vinnium montem natura tutissimum confugerunt, ubi* obsidionis fame *ad extremum pene* consumti sunt. *Medullium montem* obsidione cinxerunt. Se *pene omnes certatim* ferro ac veneno necaverunt.

Illyrii, Pannonii, Sarmatae, plurimique et *maximi Germaniae* populi, per *diversos* duces superati.

Sub eodem tempore Quinctilius *Varus* cum tribus legionibus a Germanis *funditus* deletus est, quam *reipublicae cladem Caesar* Augustus adeo graviter tulit, ut saepe *per vim doloris* caput parieti collidens, *clamaret: Quinctili Vare, redde legiones.*

XXII.

Caesar Augustus cunctis *gentibus una* pace *compositis,* Jani portas *tertio ipse* tunc clausit. *Quas obseratas otio ipsa* etiam rubigo *signavit. Igitur* eo *tempore, quo pacem Caesar composuit,* natus est Christus: *cujus adventui* pax *ista famulata est, in cujus ortu angeli cecinerunt, 'Gloria in excelsis Deo.'*

Quamobrem quia *ad id temporis perventum est, quo* Christus *regnum Caesari tranquillissimum dedit, hunc quoque* sextum libellum *hoc fine* concluserim: *ut germinantia tempora* Christiana septimo libello comprehendam: *ut quoniam* ab initio *et* peccare homines, *et* puniri propter peccata *non tacui,* nunc *quoque, quae persecutiones Christianorum actae sint, et quae ultiones secutae sint,* expediam.

(VI, I.)

(Nu)[1] Ic wille, *cwæð* Orosius, on foreweardre þisse seofeþan[2] bec gereccean *þæt* hit þeh Godes bebod wæs, þeh hit strong wære, hu emnlice þa feower onwealdas þara feower heafedrica þisses middangeardes gestodon.

Þæt æreste wæs on Asirium, on þæm eastemestan onwalde, on Babylonia þære byrig. Sio gestód * tuwa seofon hund wintra on hiere onwealde ær hio gefeolle, from Ninuse hiora ærestan cyninge, oþ Sardanopolim heora nihstan: þæt is III C wintra 7 I M.

Þa Cirus benom Babylonia hiere onwealde[3], þa ongon ærest Romana weaxan.

Eac on þæm dagu*m* wæs þæt norþmeste micliende on Mæcedonium. Þæt gestod lytle leng þon*ne* seofon hund wintra from heora ærestan cyninge Canone oþ P*er*seus heora æftemæstan[4].

Swa eac on Affricu*m*, on þæm suðmestan, Cartaina sio burg hio[5] gefeoll eac ymb seofon hund wintra 7 ymb lytelne first þæs þe hie ærest Diþa þe[6] wifmon getimbrede, oþ hi eft Scipia towearp se consul.

Swa eac Romana, se is mæst 7 westmest. Ymb VII C wintra 7 ymb lytelne eacon, cóm micel fýrbryne[7] on Romeburg, þæt þærbinnan forburnon XV tunas, swa nan mon nyste hwonan þæt fýr cóm. 7 þær forwearð mæst eall þæt þærbinnan wæs, þæt þær uneaþe ænig grot staþoles aðstod[8]. Mid þæ*m* bryne hio wæs swa swiþe forhiened þæt hio næfre siþþan swelc næs, ær hie eft Agust*us* swa micle bet getimbrede þon*ne* hio æfre ær wære, þy geare þe Crist geboren wæs, swa *þæt*te sume men cwædon *þæt* hio wære mid gimstanu*m* gefrætwed. Þone fultu*m* 7 þæt weorc Ag*us*tus gebohte mid fela M talentana[9].

Hit wæs eac sweotole gesiene þæt hit wæs Godes stihtung ymb þara rica anwaldas, þa þa Abrahame wæs gehaten Cristes cyme on þæm twæm 7 on[10] feowerteoþan wintra þæs þe Nin*us*

[1] *From C.; left blank for ornamental letter in L.*
[2] VI *C.*
*[Page 149.]
[3] anwealdes *C.*
[4] æftemestan *C.*
[5] hie *with* o *written over;* heo *C.*
[6] se *C.*
[7] fyrcyn 7 mycel bryne *C.*
[8] oðstod *C.*
[9] *the second* n *over a* t.
[10] þæm *om. in both.*

VII, II.

Principio *secundi* libelli *multa convenienter inter* Babyloniam *et* Romam *compacta* conscripsi.

Illam tunc Cyro *captam velut in mortem concidisse, cum stam* adsurgentem *post expulsos reges liberis uti coepisse consiliis.*

Praeterea intercessisse dixeram inter Babylonium regnum et Romanum Macedonicum Africanumque *regnum, hoc est, quasi* a meridie *ac* septemtrione *partes tutoris curatorisque tenuisse.*

Regnum Macedonicum a Carano usque ad Persen paulo *minus* quam DCC annis, *utrumque tamen septenarius ille numerus,* terminavit.

Regnum Carthaginiense a conditione usque ad eversionem ejus *paulo amplius quam* septingentis annis *stetit.*

Roma *ipsa* etiam . . *in occursu numeri hujus offendit. Nam* septingentesimo *conditionis suae* anno, quatuordecim vicos ejus, incertum unde consurgens flamma consumsit, *nec unquam majore incendio vastata est; adeo ut Caesar* Augustus *ad* reparationem *eorum, quae tunc exusta erant, magnam vim pecuniae largitus sit.*

Poteram quoque ostendere, eumdem duplicatum numerum mansisse Babyloniae, *nisi praesentium contemplatione revocarer. Illud sane libenter adjicio, quia* Nini anno, postquam regnare

ricsade on Babylonia. Swa eac eft on þæm siþmestan onwalde 7 on þæ*m* westemestan, þæt is Roma, wearð se ilca geboren þe ær Abrahame gehaten wæs, on þæm twæm 7 on feowerteogþan geare þæs þe Agustus ricsade, þæt wæs siþþan Romeburg getimbred wæs VII C wintra 7 LII.

Siþþan gestod Romeburg XII winter mid miclum wel*um*, þa hwile þe [1] Agustus þa eaðmetto wiþ God geheold þe he angunnen hæfde, þæt wæs þæt he fleah 7 forbead *þæt* hiene mon god hete, swa nan cyning nolde þe ær him wæs, *[Page 150.] * ac woldon þæt mon to him gebæde 7 him ofrede. Ac þæs on þæm twelftan geare Gaius his nefa [2] for of Egyptum on Sirię—hit hæfde Agustus him to onwalde geseald—þa nolde he him gebiddan to þæm ælmihtigu*m* Gode, þa he to Hierusalem cóm. Þa hit mon Agustuse sæde, þa herede he þa ofermetto, 7 nanuht ne leahtrade. Raþe þæs Romane anguldon þæs wordes mid swa miclu*m* hungre *þæt* Agustus adraf of Romebyrig healfe þe þærbinnan wæron. Þa wearð eft Ianes duru andon, for þon þe þa latteowas wæron Agustuse of monegu*m* landu*m* ungerade, þeh þær nan gefeoht þurhtogen ne wurde.

(VI, II.)

Æfter [þæ*m*] þe Romeburg getimbred wæs VII hunde wintra 7 LXVII, feng Tiberius to rice se cesar [3] æfter Agustuse. He wæs Romanum swa forgiefen 7 swa milde swa him nan onwald [4] næs ær þæm, oþ him Pilatus onbead from Hier*usa*lem ymbe Cristes tacnunga, 7 ymbe his [mar]tyrunga, 7 eac *þæt* hiene monige for god hæfde. Ac þa he hit sæde þæm senatum, þa wurdon hie alle wið hiene (swiðe) [5] wiðerwearde, for þon þe hit mon ne sæde him æror swa hit mid him gewuna wæs, þæt hie hit siþþan mehten eallu*m* Romanu*m* cyþan, 7 cwædon *þæt* hie hiene for god habban noldon. Þa wearð Tiberius Romanu*m* swa wrað 7 swa heard swa he him ær wæs milde 7 ieþe, þæt he

[1] *From C.*; þa *L.*
[2] genefa *C.*
[3] *so also C.*
[4] anwealda *C.*
[5] *From C.* (swyðe).

coeperat, quadragesimo tertio *natus est* Abraham, *ex cujus semine* promissus est Christus : *deinde nunc Caesaris*, posteaquam imperare *coepit*, anno quadragesimo secundo, natus est *Christus*, qui Abrahae *sub Nino primo rege* fuerat repromissus.

III.

Postquam Christus venit in terras, dum per duodecim annos *clausae belli portae beatissima pacis tranquillitate cohibentur*, Caium, nepotem suum, *Caesar* Augustus *ad ordinandas Aegypti* Syriae*que provincias misit, qui praeteriens* ab Aegypto *fines Palestinae*, apud Hierosolymam *in templo* Dei adorare contemsit. Quod Augustus, ubi *per eum* comperit, *prudenter fecisse* laudavit. *Itaque* adeo *dira* Romanos fames *consecuta est*, ut Caesar *omnes peregrinos, servorum quoque maximas copias* trudi Urbe *praeceperit. Igitur etsi* apertus est Janus, tamen *per multa ex eo tempora, quamvis in procinctu esset exercitus*, nulla bella *sonuerunt*.

IV.

Anno ab Urbe condita DCCLXVII, post *mortem* Augusti Tiberius Caesar imperium adeptus est. *Tiberius cum magna et gravi modestia reipublicae praefuit. At* Pilatus, *praeses Palestinae provinciae*, ad *Tiberium* retulit de passione Christi, *consequentibusque* virtutibus, et de eo quod plurimorum *fide* Deus crederetur. *Tiberius retulit* ad senatum ut *Christus* Deus haberetur. Senatus indignatione *motus*, quod non sibi prius secundum morem delatum esset, *consecrationem Christi recusavit. Itaque paulatim inmutata est Tiberii modestia*, atque ex mansuetissimo principe saevissima *bestia exarsit. Nam* plurimos senatorum ad mortem *coegit.* Viginti sibi Patricios viros

forneah nanne þara senatusa ne let cucne, ne þara twa 7 twentigra monna þe he him to fultume hæfde acoren, þæt[1] his rǽdþeahteras wæren, þa mon het patricius; ealle þa he het ofslean buton twam, ge his agene twegen suna. Hu God þa þa mæstan ofermetto gewræc on þæm folce, 7 hu swiðe hi his anguldon from heora agnum casere! Þeh hit eallum þæm folcum of[2] oþrum londum swa swiþe gewrecen ne wurde swa hit oft ær wæs.

Page 151.] On þæm twelftan geare Tiberiuses * rices wearþ eft Godes wracu Romanum, þa hie æt hiora theatrum wæron mid heora plegan, þa hit eall tofeoll, 7 heora ofslog XX M. Wyrþigre wrace hie forwurdon ða, cwæð Orosius, þæt þa heora synna sceoldon hreowsian 7 dǽdbote dón swiþor þonne heora plegan (began)[3], swa hiora gewuna wæs ær þæm cristendome.

On þæm eahtateoþan geare his rices, þa Crist wæs ahangen[4], wearð micel þeosternes ofer eallne middangeard, 7 swa micel eorðbeofung þæt cludas feollon of muntum, 7, þætte þara wundra mæst wæs, þa se mona ful wæs, 7 þære sunnan firrest, þæt hio þa áþeostrade. Æfter þæm Romane acwealdon Tiberius mid attre. He hæfde rice XXIII wintra.

(VI, III.)

Æfter ðæm þe Romeburg getimbred wæs VII hunde wintra 7 LXXXX, wearþ Gaius Gallica casere IIII gear. He wæs swiþe gefylled mid unþeawum 7 mid firenlustum, 7 ealle[5] he wæs swelce Romane þa wyrþe wæron, for þon þe hie Cristes bebod hyspton, 7 hit forsawon. Ac he hit on him (swa)[6] swiþe wræc, 7 hi him swa laðe wæron þæt he oft wyscte þæt ealle Romane hæfden ænne sweoran, þæt he hiene raþost forceorfan mehte; 7 mid ungemete mænde[7] þæt þær þa næs swelc sacu swelc þær oft ær wæs. 7 he self for oft on oþra lond, 7 wolde gewin findan, ac he ne mehte buton sibbe. Ungelice wæron þa tida, cwæð Orosius, siþþan Crist geboren wæs, siþþan mon ne mehte unsibbe findan, 7 ær þæm hie mon ne mehte mid nanum þingan forbugan.

On þæm dagum com eac Godes wracu ofer Iuþan, þæt hie

[1] hie *wanting in both.*
[2] *C.*
[3] *From C.*
[4] onhángen *C.*
[5] eall *C.*
[6] *From C.*
[7] mænende wæs *C.*

consilii causa legerat; horum vix duos *incolumes reliquit, ceteros* necavit. Filios suos, *Drusum et Germanicum, manifestis veneni signis* perdidit. *Tanta crudelitatis rabie efferbuit, ut qui spreverant Christo rege salvari, rege* Caesare punirentur.

Hujus tamen imperii anno duodecimo *nova* clades *apud Fidenatium urbem* accidit. Amphitheatri *cavea populo gladiatorium munus spectante* collapsa est, et *plus quam* viginti millia *hominum* occidit. Dignum *sane posteris tantae* correptionis *exemplum*, tunc ad spectandas *hominum mortes homines convenisse, quando pro salute hominum providenda Deus homo esse voluisset.*

Deinde anno ejusdem decimo septimo cum Christus *patibulo suffixus est,* maximo terrae motu *per orbem* facto, saxa in montibus *scissa sunt. Tetra nox obducta* terris est. *Decimam quartam eadem die* lunam longissime a *conspectu* solis abfuisse, *et stellas tunc diurnis horis fulsisse referatur.* Tiberius . . . *ambiguis signis* veneni obiit.

V.

Anno ab Urbe condita DCCXC, Cajus Caligula *coepit regnare, mansitque in imperio* annis quatuor, *homo omnium ante se* flagitiosissimus, et qui *vere* dignus Romanis blasphemantibus punitor *adhibitus videretur.* Hic, *ut breviter* magnitudinem crudelitatis *ejus expromam, exclamasse fertur :* " Utinam *populus* Romanus unam cervicem haberet." *Saepe* etiam *de conditione temporum suorum* conquestus est, quod nullis calamitatibus *publicis insignirentur. O beata germina temporis Christiani, quantum praevaluistis in rebus humanis, ut etiam crudelitas hominis magis potuerit clades desiderare, quam invenire! In diebus salutis, hoc est,* temporibus *Christianis, convellere* quietem non potest *vel Caesar infestus.* Hic siquidem *profectus* quaerere *hostem, deficiente* belli *materia Romam rediit.*

Iisdem autem diebus Judaei, *qui jam tunc meritis* cladibus

ægþer hæfdon ungeþwærnesse ge betweonum him selfum ge to eallum folcum; swa þeh hio wæs swiþost on Alexandria þære byrig. 7 hie Gaius het út adrifan. Þa sendon hie Filonem *[Page 152.] * hiora þone gelæredestan mon to þon þæt he him sceolde Gaiuses mildse geærendian. Ac he hie for þære gewilnunga swiþe bismrade, 7 bebead þæt hie mon on ælce healfe hiende þær mon þænne mehte, 7 bebead þæt mon afielde [1] diofolgielda þa cirican ęt Hierusalem, 7 þæt mon his agen deofolgield þærtomiddes asette, þæt wæs his (agen) [2] onlicnes. 7 Pilatus he hæfde on þreatunge oþ he hiene selfne ofstong: he gedæmde [3] urne Dryhten to deaðe.

Raþe þæs Romane ofslogon Gaius slæpendne. Þa funde mon on his maðmhuse twa cista, þa wæron attres fulle. 7 on oþerre wæs an gewrit, þær wæron on áwritene ealra þara ricestena monna noman þe he acwellan þohte, (þæt he hí þe læs forgeate) [4]. Þa geat mon þæt attor út on þone sǽ, (7) [5] raþe þæs þær com upp micel wæl deadra fisca. Ægþær wæs swiðe gesiene, ge Godes wracu, þa [6] he þæt folc costigan lét, ge eft his mildsung, þa he hie fordón ne lét, swa hit Gaius geþoht hæfde.

(VI, IV.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs VII hunde wintra 7 XCI [7], þa feng Tiberius Claudius to Romana onwalde. On þæm ærestan geare his rices Petrus se apostol com to Rome, 7 þær wurdon ærest cristene men þurh his lare. Þa woldon Romane ofslean Claudius for Gaiuses þingum his mæges, þæs ærran cesares [8], 7 ealle þa þe þære mægþe wæron. Ac mid þon þe hie þæs cristendomes onfengon, hie wæron swa geþwære 7 swa gesibsume þæt hie ealle forgeafon þæm casere þa fæhþe þe his mæg hæfde wið hie ær geworht. Ond he forgeaf him eallum þæt unryht 7 þæt facn þæt he him don þohte [9].

On þære tide geweard eac oþer tacen on Romana onwalde, siþþan him se cristendóm to cóm. Þæt wæs þæt Dalmatie woldon gesellan Scribanianuse þæm latteowe hiora cynerice, 7 *[Page 153.] siþþan wið Romane * winnan. Ac þa hie gesomnod wæron,

[1] áfylde C.
[2] *From C.*
[3] gedemde *C.*
[4] *From C.*
[5] *From C.*
[6] þæt *C.*
[7] I *over erasure*; XCV *C.*
[8] caseres *C.*
[9] hí him don þohton *C.*

exagitabantur, apud Alexandriam *profligati caede*, atque urbe propulsi, *expromendarum querelarum* causa Philonem, virum *sane* in primis eruditum, *legatum* ad *Caesarem* miserunt. Sed *Caligula*, spreta *legatione Philonis*, *omnes Judaeorum* sacras aedes, *atque in primis antiquum illud* Hierosolymis sacrarium repleri statuis simulachrisque imperavit, seque ibi *ut Deum coli* praecepit. Pilatus autem qui sententiam damnationis in *Christum* dixerat, *tantis irrogante Caio angoribus coarctatus est, ut sua* se transverberans *manu*, *malorum compendium mortis celeritate quaesierit.*

Caligula a *suis protectoribus* occisus est. Duo libelli reperti sunt: *ambo* lectissimorum virorum nomina *continebant* morti destinatorum. Inventa est et arca *variorum* venenorum *pocula* continens, quibus demersis, *infecta* maria *traduntur non sine* magno piscium exitio, *quos enecatos aestus ejecit.* Magnum *revera* indicium miserantis Dei, *propter suffragium gratiae et propter irae temperamentum* in populum *tunc infideliter obstinatum; ut quanta multitudo hominum* praeparatam mortem *evaserit*, *ex multitudine interfectorum piscium disceretur.*

VI.

Anno ab Urbe condita DCCXCV, Tiberius Claudius regnum adeptus est. *Exordio* regni ejus Petrus Apostolus Romam venit et *fidem* docuit. Atque *exin* Christiani *Romae esse coeperunt. Sensit hoc collatum fidei suae Roma beneficium. Nam cum interfecto Caligula multa abrogando imperio, evertendaque penitus* Caesarum universa familia *senatus et consules* decrevissent, *Claudius magna usus clementia*, omnium factorum *dictorumve in eo* veniam sanxit.

Accidit etiam *eodem* tempore *praesentis gratiae Dei grande* miraculum, siquidem Scribonianus, Dalmatiae *legatus*, bellum *civile* molitus, *legiones multas ad sacramenti mutationem pellexerat. Itaque die dicto*, ut in unum *undique* ad *novum* im-

7 hiene to cyninge dón woldon, þa ne mehton hie þa guðfonan upahebban, swa hiora þeaw wæs, þon*ne* hie onwaldas setton. Ac wurdon him selfu*m* wiðerwearde þęt hie hit æfre ongunnon, 7 Scribani(an)us[1] ofslogon. Oðsace[2] nu, *cwæð* Orosius, se, se þe wille oþþe se þe dyrre, þ*æt* þ*æt* angin nære gestilled for þæs cristendomes Gode, 7 gesecge hwær ænig gewin ær þæm cristendome swa gehwurfe, gif hit ongunnen wære,

Oþer wundor geweарð eac þy feorþan geare Claudiuses rices, þæt he self æfter gewinne fór, 7 nan findan ne mehte. On þæm geare wæs micel hungor on Siria 7 on Palestina, buton þæt Elena, Ætiubena cwen, sealde þæm munucu*m* corn genóg þe wæron æt[3] Hierusalem, for þon þe hio þa wæs niwlice cristen.

On þæm fiftan geare Claudiuses rices wearð oþiewed an igland betuh Theram 7 Therasiam, v mila brad 7 v mila long. On þæm seofeþan geare his rices wearð swa micel ungeþwærnes on Hierusalem betuh þæm þe þær cristene wæron, þæt þær wæron xxx m ofslagen, 7 æt þæm geate oftredd[4], swa nan mon nyste hwonon sio wro(h)t[5] cóm. On þæm nigeþan geare his rices wearð micel hunger on Rome, 7 Claudius[6] het ut adrifan ealle þa Iudan[7] þe þærbinnan wæron. Æft*er* þæm Romane witan Claudiuse þone hunger þe him getenge wæs, 7 he wearð him swa gro*m*, þæt he het ofslean þara senato*rum* xxxv, 7 þara oþerra iii hund þe þær ieldeste wæron. Æft*er* þæm Romane hiene ácwealdon mid atre.

(VI, V.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs viii hunde wintra 7 ix, feng Nero to Romana onwalde, 7 hiene hæfde xiiii gear. He[8] hæfde giet þe ma unþeawa þonne[9] his eam hæfde ær Gaius. Toeacan þæm monigfealdu*m* bismru*m* þe he donde wæs, he het æt sumu*m* cierre onbærnan * Romeburg, 7 bebead his agnu*m* monnu*m* þæt hie simle gegripen þæs licgendan feos swa hie mǽst mehten, 7 to him brohten, þon*ne* hit mon ut oþbrude 7 gestod hi*m* self on þæm hiehstan torre þe þærbinnan wæs,

[1] *From C.*
[2] oð *on erasure;* ætsace *C.*
[3] *From C.;* þæt *L.*
[4] oftreden *C.*
[5] *From C.*
[6] *From C.* Gaius *L.*
[7] Iudeas *C.*
[8] 7 he *C.*
[9] *From C.;* þon*n*ene *L.*
*[Page 154.]

peratorem *conveniretur, neque aquilae ornari,* neque *convelli quoquomodo* signa moverive potuerunt. *Exercitus tanta miraculi fide motus,* et *conversus in poenitentiam,* Scribonianum interfecit. Propter *tenera* Christianorum *germina* hanc exorientem *tyrannidem,* et consurgens *istud civile bellum* neget quisquam divinitus esse compressum? Qui praeteritis *temporibus de compressione* bellorum *civilium simile probarit exemplum.*

Claudius quarto imperii *sui* anno bellum *ubique* quaesivit. *Eodem* anno fames gravissima per Syriam facta est: sed Christianorum *necessitatibus* apud Hierosolymam, *convectis ab Aegypto* frumentis, Helena, Adiabenorum regina, *conversa ad fidem Christi,* ministravit.

Anno imperii *ejus* quinto inter Theram et Therasiam insula *de profundo* emicuit *triginta stadiorum spatio extenta.* Anno ejus septimo in Hierosolymis tanta seditio exorta est, ut in portarum *exitu populo coartato,* triginta millia *Judaeorum* caede prostrata *et compressione suffocata referantur.* Anno *ejusdem* nono, expulsos per Claudium Urbe Judaeos *Josephus refert. Sequenti anno* tanta fames Romae fuit, *ut imperator* convitiis *infestatus, aegre furorem plebis evaserit.* Triginta quinque senatores et trecentos *simul equites Romanos* interfecit: *ipse autem manifestis* veneni *signis* est mortuus.

VII.

Anno ab Urbe condita octingentesimo octavo, Nero *Caesar* principatum adeptus est, mansitque in eo annis quatuordecim, Caji *Caligulae* avunculi sui *erga omnia* vitia ac scelera *sectator, immo transgressor. Denique* urbis Romae incendium *voluptatis suae spectaculum fecit.* Per sex *enim* dies septemque noctes ardens civitas *regios pavit adspectus. Quod* ipse *ex* altissima turre *prospectans, laetusque flammae pulchritudine, Iliadem* decantabat. *Avaritiae autem tam praeruptae exstitit, ut post hoc*

7 ongon wyrcan scopleoð be þæm bryne. Se wæs VI dagas biernende 7 VII niht. Ac he wræc his ungewealdes ærest on þære byrig hiora misdæda, 7 siþþan on him selfum, þa he hiene ofstong, þæt hie Petrus 7 Paulus gemartredon. He wæs monna ærest ehtend cristenra monna. Æfter his fielle wearð þara casera mægð offeallen.

(Æf)ter[1] þæm þe Romeburg getimbred wæs VIII hunde wintra 7 XXIIII, feng Galua se casere to Romana onwalde. Þæs on þaem seofeþan monðe hiene ofslog Othon an mon, 7 him to þon anwalde feng.

Sona swa Romane ærest cristenra monna ehton, swa hit Nero onstealde, swa wurdon ealle þa folc hiora wiðerwinnan þe be eastan Siria wæron, ge eac hie selfe him betweonum hæfdon ungerædnessc. Uitellus, Germania cyning, gefeaht þriwa wið Othon, 7 hiene ofslog on þæm þriddan monðe þæs þe hie winnan ongunnon.

(VI, VII.)

(Æf)fter þæm þe Romeburg getimbred wæs DCCC wintra 7 XXV, feng Uespasianus to Romana onwalde. Þa wearð eft sibb ofer ealne Romana anwald, 7 [he] bebead Tituse his suna þæt he towearp þæt templ on Hierusalem, 7 ealle þa burg, for þon þe God nolde þæt hie þone cristendóm mierde leng. 7 forbead þæt mon na ðær eft ne timbrede. 7 he fordyde þara Iudena XI[2] hund M: sume he ofslog, sume on oþer land gesealde, sume he mid hungre acwealde. Æfter þæm *mon dyde him twæm þone triumphan, Uespasiane 7 Tituse. Seo onsien wearð þa micel wundor Romanum, for þon (þe)[3] hi ær ne gesawon II men atsæmne ðæron sittan. Hi betyndan Ianes dura. Æfter þæm Wespasianus[4] gefór on útsihte, on ðæm nigeþam[5] geare his rices, on anum tune buton[6] Rome.

(VI, VIII.)

(Æ)fter þæm ðe Rome burh getimbred wæs VIII hunde

[1] From C.; left blank in L., and often below.
[2] endlufon siþon C.
*[Page 155.]
[3] From C.
[4] Wespanianus L., Uespassianus C.
[5] IX C.
[6] b over t.

incendium Urbis, neminem ad reliquias rerum *suarum adire permiserit, cuncta quae flammae superfuerant, ipse* abstulit. Primus Christianos *suppliciis et mortibus adfecit, ac per omnes provincias pari* persecutione *excruciari imperavit. Christi Apostolos,* Petrum *cruce,* Paulum *gladio* occidit. Sese ipse *interfecit, atque in eo omnis* Caesarum familia consumta est.

VIII.

Anno ab Urbe condita DCCCXXIV, Galba usurpavit imperium. Septimo mense *imperii sui* ab Othone jugulatus est. *Luit Roma caedibus principum excitatis civilibus* bellis, *recentes* Christianae *religionis injurias.*

Otho Romae, Vitellius in Germania, Vespasianus in Syria *imperia simul atque arma rapuerunt.* Otho, *cum* invasisset imperium, *ac mox creatum imperatorem in Gallia per* Germanicas *legiones* Vitellium *comperisset,* tribus praeliis contra *Vitellianos duces congressus victor exstitisset, quarto praelio* mense tertio quam *imperare coeperat, sese* interfecit.

IX.

Anno ab Urbe condita DCCCXXV, *tranquilla sub* Vespasiano duce serenitas rediit. *Namque Judaei destituti in totum gratia Dei, in rebellionem exarserunt. Ad hos Vespasianus a Nerone missus,* Titum filium suum *majorem inter legatos habuit.* Titus templum in Hierosolymis diruit. *Josephus scribit* undecies centena millia Judaeorum *gladio et* fame perisse : *reliquias vero* Judaeorum *toto orbe dispersas.* Vespasianus et Titus *magnificum agentes* triumphum, *urbem ingressi sunt. Ignotum* antea *hoc* spectaculum fuit, patrem et filium *uno* triumphali *curru vectos victoriam reportasse.* Qui *continuo* Janum obseratis *cohiberi* claustris *censuerunt.* Vespasianus *autem* in villa *propria circa Sabinos* nono anno principatus sui profluvio ventris mortuus est.

Anno ab Urbe condita octingentesimo vigesimo octavo, Titus

wintra 7 XXIX, feng Tit*us* to Romana onwalde, 7 hine hæfde II gear. He wæs swa gódes willan þæt he sægde þæt he forlure þone dæg þe he noht on to góde ne gedyde. He gefor eac on þæm ilcan túne ðe his fæder dyde, 7 on þære ilcan adle.

(VI, VIIII.)

(Æ)fter þæm þe Romeburg getimbred wæs VIII hunde wintra 7 XXX, feng Domitianus to Romana onwalde, Tituses broþor, 7 hit hæfde XV gear. He wearþ eft hetend[1] cristenra monna, 7 wæs on swa micle ofermetto astigen, þæt (he bead þæt man on gelice to him onbugan sceolde swa to Gode. And)[2] he bebead þ*æt* mon Iohannes þone apostol gebrohte on Bothmose þæm iglande, on wræcsiþe fro*m* oþru*m* cristenu*m* monnu*m*. 7 he bebead þæt mon acwealde eall Dauides cynn, to þon, gif Crist geboren nære þa giet, þ*æt* he na siþþan geboren ne wurde; for þon þe witgan sædon þæt he of þæm cynne cuman sceolde Æfter þæm bebode he wearð self unweorðlice ofslagen.

[1] ehtend *C.*

[2] *From C.*

(VI, X.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs VIII hund wintra 7 XLVI, þa feng Nerfa to Romana onwalde; 7 for þon þe (he)[2] eald wæs, he geceas him to fultume Traianus þone mon. Þa gespræcon hie hi*m* betweonu*m* þæt hie wolden anwendan ealle þa gesetnessa 7 ealle þa gebodu þe Domitian*us* hæfde ær gesett, for þon þe he him wæs ær bæm lað; 7 heton eft Iohannes æt his mynstre *gebrengan on Effesu*m* from þæm (woruld)ierþu*m*[2] þe he (h)wile[2] on wæs.

*[Page 156.]

Þa gefor Nerfa, 7 Traianus hæfde þone anwald X(IX)[2] ger æfter him. 7 he underþiedde Romanu*m* eall þa folc þe hi*m* niwlice geswicen hæfdon. 7 he bebead his aldormon(n)u*m*[2] þ*æt* hie wæren cristenra monna ehtend. Þa sæde him hiora an, Plenius wæs haten, þæt he woh bude, 7 miclu*m* on þæm syngade. He hit þa hrædlice eft forbead.

biennio regnavit. Titus in eadem villa, qua pater ejus, morbo absumtus est.

X.

Anno ab Urbe condita DCCCXXX, Domitianus, Titi frater, *fratri successit* in regnum. Qui per annos quindecim *ad hoc per omnes scelerum gradus crevit, ut Christi ecclesiam convellere auderet. Idemque efferatus* superbia, *qua se Deum coli vellet,* persecutionem in Christianos *agi imperavit. Quo tempore* etiam *beatissimus* Joannes Apostolus in Patmum insulam relegatus fuit. *Inter Judaeos* quoque *exquiri* genus David *atque* interfici praeceptum est, dum prophetis *creditur,* quasi *adhuc* futurus esset ex semine David, *qui regnum posset adipisci. Continuo tamen* Domitianus interfectus est : *cujus cadaver* ignominiosissime *sepultum est.*

XI.

Anno ab Urbe condita DCCCXLVI, Nerva *admodum* senex *imperator,* Trajanum in *regnum* adoptavit, *per quem revera adflictae Reipublicae divina provisione consuluit. Hic cunctos exsules revocavit : unde* et Joannes *Apostolus hac indulgentia liberatus,* Ephesum *rediit. . . .* Nerva diem obiit.

XII.

Trajanus *reipublicae gubernacula Nerva tradente suscepit,* ac per annos decem et novem tenuit. *Germaniam in pristinum statum reduxit : trans Danubium multas gentes subegit. . . . In* persequendis *sane* Christianis *errore deceptus, cum cogi ad sacrificandum idolis, ac detrectantes interfici* praecepisset, Plinii *Secundi, qui* inter *caeteros* judices *persecutor datus fuerat,* relatu admonitus, *eos homines nihil contrarium Romanis legibus facere, rescriptis illico lenioribus temperavit edictum.*

On þære tide wæron Iudan on miclum geflite 7 on micelre unsibbe wiꝺ þa londleode þær þær hie þonne wæron, oþ hiora fela M forwurdon on ægþere hand. On þære tide Traianus gefor on utsihte on Seleutia þære byrig.

(VI, XI.)

(Æf)ter þæm þe Romeburg getimbred wæs DCCC wintra 7 LXVII [1], feng Adrianus to Romana onwalde, Tr(a)ianuses [2] nefa [3], 7 hiene hæfde XXI wintra. 7 raꝺe þæs þe him cristne bec cuþe wæron þurh ænne þara apostola geongrena, Quadratus wæs haten, he forbead ofer ealne his onwald þæt mon nanum cristenum men ne abulge; 7 gif ænig cristen agylte, þæt se þonne wære beforan him gelædd, 7 he him þonne demde self, swa him ryht þuhte. He wearꝺ þa Romanum swa leof, 7 swa weorꝺ þæt hie hiene nanuht ne heton buton 'fæder,' 7 him to weorꝺscipe hie heton his wif 'casern.' 7 he het ofslean ealle þa Iud(e)iscan [4] men, for þon þe hie cristene men pinedon; þa wæron on Palestina, þæt mon het Iudena [5] lond. 7 he bebead þæt mon timbrede on oþerre stowe Hierusalem þa burg, 7 þæt hie mon siþþan hete be noman Helium [6].

[1] From C.; XLVII L.
[2] From C.
[3] genefa C.
[4] From C.
[5] Iudea C.
[6] Eliam C.

(VI, XII.)

(Æf)ter þæm þe Romeburg getimbred wæs DCCC wintra 7 LXXXVIII, feng Ponpeius to Romana onwalde, þe mon oþre nomon het Pius. 7 him sealde Iustinus se philosophus ane cristene bóc for hiora freondscipe. *Siþþan he þa geleornod hæfde, he wearꝺ cristnum monnum (swa leof 7) [7] swiþe hold oþ his lifes ende.

*[Page 157.]
[7] From C.

Incredibili deinde motu *sub uno* tempore Judaei *per diversas terrarum partes exarserunt. Nam et per totam Libyam* adversus incolas *atrocissima* bella gesserunt. Multa millia eorum *vasta caede* deleta sunt. Trajanus apud Seleuciam profluvio ventris exstinctus est.

XIII.

Anno ab Urbe condita DCCCLXVII, Hadrianus, consobrini Trajani filius, principatum adeptus, uno et viginti annis *imperavit.* Hic per Quadratum, discipulum Apostolorum, libris de Christiana *religione compositis instructus atque eruditus,* praecepit ut nemini liceret Christianos *sine objectu criminis aut probatione damnare.* Idem *quoque* pater *patriae in senatu* adpellatur, et uxor ejus Augusta. Judaeos, Palaestinam *depopulantes, ultima* caede *perdomuit : ultusque est* Christianos, *quos* illi excruciabant; Hierosolymam *in optimum statum murorum* exstructione *reparavit,* et Aeliam vocari praecepit.

XIV.

Anno ab Urbe condita DCCCLXXXVIII, Antoninus, cognomento Pius, *imperator creatus, viginti et non plenis tribus annis rempublicam gubernavit.* Justinus philosophus librum, *pro* Christiana *religione compositum,* Antonino tradidit, benignum*que* eum erga Christianos *fecit.*

(VI, XIII.)

(Æf)ter þæm þe Romeburg getimbred wæs DCCCC wintra 7 III, feng Marcus Antonius to Romana onwalde mid his breðer Aureliuse. Hie wæron þa ærestan men þe Romana onwald on tu todældon; 7 (hi)[1] hiene hæfden XIIII winter. 7 hie bebudon þæt mon ælcne cristenne mon ofsloge. Æfter þæm hie hæfdon micel gewin wið Parthe, for þon þe hie hæfdon awest ealle Capodotia*m* 7 Armeniam, 7 ealle Siriam. Æft*er* þæm hie genamon frið wið[2] Parthe. 7 him siþþan becóm on[3] micel hungor 7 micel moncwealm, þ*æt* heora feawa to lafe wurdon.

[1] From C.
[2] pið L.
[3] on swa C.

Æfter þæm him becom on þæt Deniscæ gewinn mid eallu*m* Germaniu*m*. Þa on þæm dæge þe hie gefeohtan sceoldon, him cóm on swa micel hæte 7 swa micel þurst þ*æt* hie him heora feores ne wendan. Þa bædon hie þa cristnan men þ*æt* hi heora an sume wisan gehulpen; 7 ongeaton þ*æt* hit wæs Godes wracu. Þa ábædon hie æt þæm ælmihtegu*m* Gode þæt hit swa swiðe rinde þ*æt* hie hæfdon wæt*er* genog onufan þære dune, 7 þæt þær wæs swa micel þunor þ*æt* he ofslog fela þusend monna gemong þæm gefeohte.

Þa æfter þæm ealle Romane wurdon cristnu*m* *monnum* swa holde þ*æt* hie on monegu*m* templu*m* awriten þ*æt* ælc cristen mon hæfde frið 7 sibbe, 7 eac þ*æt* ælc þara moste cristendome ónfon se þe wolde. 7 Antonius forgef ealle þæt gafol þ*æt* mon to Rome sellan sceolde, 7 het forbærnan þ*æt* gewrit þe hit on awriten wæs, hwæt mon on geare agiefan sceolde. 7 þæs on þæm æfterran geare he gefór.

(VI, XIIII.)

(Æf)ter þæm þe Romeburg getimbred wæs DCCCC (wintra)[4] 7 XXX, feng Lucius Antonius to rice, 7 hit hæfde XIII ger. *[Page 158.] he wæs swiþe yfel monn ealra þeawa, buton þ*æt* he wæs cene, 7 oft feaht anwig. 7 fela þara senator*um* he het ofslean þe þær betste wæron. Æfter[5] an þunor toslog hiora Capitoliam, þ*æt* hus þe hiora godas inne wæron 7 hiora diofolgield; 7 hiora

[4] From C.
[5] æfter þam C.

XV.

Anno ab Urbe condita DCCCCXI, Marcus Antoninus regnum cum Aurelio fratre suscepit, mansitque in eo annis decem et novem. Hi primi rempublicam *aequo jure tutati sunt,* bellum deinde contra Parthos gesserunt. *Vologaesus enim, rex* Parthorum, Armeniam, Cappadociam, *Lyciamque* vastabat. *Sed Antoninus Seleuciam cepit, et cum fratre de victoria Parthica triumphavit. Eo defuncto, Marcus Antoninus solus reipublicae praefuit, sed in diebus Parthici belli persecutiones* Christianorum *graves* praecepto ejus *exstiterunt.* Secuta est *lues, totamque Italiam* pestilentia tanta *vastavit,* ut *passim oppida sine habitatore deserta, in ruinas concesserint.*

Cum insurrexissent gentes *innumerabiles, hoc est,* Marcomanni, atque omnis *pene* Germania, . . . *et exercitus praesentius* sitis *quam hostis periculum sustineret; ad* invocationem *nominis Christi, quam subito quidam milites fecerunt,* tanta *vis* pluviae *effusa est,* ut Romanos *quidem refecerit, barbaros* autem *crebris* fulminum *ictibus perterritos, praesertim cum* plurimi *eorum* occiderentur, *in fugam coëgerit.*

Antoninus *praeteriti etiam temporis* tributa donavit, *omnia*que *fiscalium negotiorum calumniosa* monumenta jussit incendi. *Postremo repentino morbo* diem obiit.

XVI.

Anno ab Urbe condita DCCCCXXX, Lucius Antoninus *Commodus patri* successit in regnum: mansitque in eo annis tredecim. *Adversus Germanos bellum feliciter gessit. Ceterum per omnia luxuriae et obscoenitatis dedecora* depravatus, *gladiatoriis quoque armis in ludo* depugnavit: interfecit etiam quamplurimos senatores. *Flagitia regis poena Urbis insequitur.*

bibliotheoco wearð onbærned from [1] ligette, 7 ealle heora ealdan bec forburnon þærinne. Þær wæs á swa micel dem geburnen swa on Alexandria wæs þære byrig on hiora b(i)bliotheoco [2], þær forburnon IIII hund M boca.

[1] from þam C.

[2] From C.

(VI, XV.)

Æfter þæm þe Romeburg wæs getimbred DCCCC wintra 7 XLIII, feng Seuerus to Romana onwalde, 7 hiene hæfde XVII ger. He besǽt Piscenius [3] on anum fæstenne, oþ he him on hond eode; 7 he hiene siþþan het ofslean, for þon he wolde ricsian on Sirie 7 on Egypte. Æfter þæm (he) [4] ofslog Albinus þone mon on Gallium, for þon þe he eac wolde on hine winnan. Siþþan he fór on Brettanie, 7 þær oft gefeaht wið Peohtas 7 wið Scottas, ær he þa Brettas mehte wið hie bewerian. 7 het ænne weall þwyres ofer eall *þæt* lond asettan from sǽ oþ sǽ, 7 raþe þæs he gefór on Eforwicceastre.

[3] From C.; Piscenius L.

[4] From C.

(VI, XVI.)

Æ(f)ter þæm þe Romeburg getimbred wæs DCCCC wintra 7 LXII, feng his sunu to rice Antonius, 7 hit hæfde VII ger. He hæfde twa geswostor him to wifum. He hæfde folc gegaderad, 7 wolde winnan on Parthe, ac he wearð ofslagen on þæm færelte from his agnu*m* monnu*m*.

(VI, XVII.)

Æ(f)ter þæm þe Romeburg getimbred wæs DCCCC wint*ra* 7 LXX, feng Marcus Aurelius to Romana onwalde, 7 hiene hæfde IIII gér. Hiene ofslogon eac his agene men, 7 his modor mid.

(VI, XVIII.)

*[Page 159.] Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs DCCCC wintra 7 LXXIIII, feng Aurelius [5] Alexander to Romana onwalde, 7 hiene hæfde XVI gear. 7 Mammea his sio góde modor sende æfter Origenise þæm gelæredestan mæssepreoste, 7 hio wearð siþþan

[5] Aurelianus L.; Aureliusnus C.

Nam fulmine Capitolium ictum, *ex quo facta inflammatio* bibliothecam *illam, majorum cura compositam,* concremavit.

XVII.

Anno ab Urbe condita DCCCCXLIV, Severus, *destitutum* adeptus imperium, decem et octo annis tenuit. Pescennium *Nigrum,* qui in Aegypto et Syria ad tyrannidem adspiraverat, *apud Cyzicum* vicit et interfecit. *Civile* bellum *Clodius* Albinus *qui se* in Gallia *Caesarem fecerat, suscitabat.* Albinus *tamen oppressus et* interfectus est. Severus in Britannias *defectu pene omnium sociorum trahitur.* Ubi *magnis* praeliis saepe gestis, *receptam partem insulae a ceteris indomitis gentibus* vallo *distinguendam putavit. Ibi*que apud Eboracum oppidum *morbo* obiit.

XVIII.

Anno ab Urbe condita DCCCCLXII, *Aurelius* Antoninus *Bassianus, idemque Caracalla,* principatum adeptus est, *mansit*que *in* eo annis *non plenis* septem. *Vixit patre asperior, omnibus autem hominibus libidine intemperantior, qui etiam novercam suam* uxorem duxerit. Hic, contra Parthos bellum moliens, *ab hostibus circumventus* occisus est.

Anno ab Urbe condita DCCCCLXX, Marcus Aurelius *Antoninus,* imperium adeptus, tenuit annis quatuor. *Tumultu militari exorto, Romae* cum matre interfectus est.

Anno ab Urbe condita DCCCCLXXIV, Aurelius Alexander *imperator creatus,* tredecim annis *digno aequitatis praeconio fuit.* Cujus mater Mammaea, *Christiana,* Origenem Presbyterum *audire curavit.* Nam statim expeditione in Persas

cristen from him ⁊ welgelæred, ⁊ gedyde þæt hiere sunu wæs cristenum monnum swiþe hold. He gefōr mid fierde on Perse, ⁊ ofslog Xersan hiora cyning. Æfter þæm he forlēt his līf on Magentsan þære byrig.

(VI, XIX.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs DCCCC wintra ⁊ LXXXVII, feng Maximus to Romana onwalde. He bebead eft þæt mon cristene men brocode, ⁊ þæt mon þa godan Mammeam gemartrade, ⁊ ealle þa preostas þe hiere folgodan, buton Origenis: (he)[1] oþfleah on Aegypte. ⁊ Maximus ofslog his agen ealdormon on þæm þriddan geare his rices on Aquilegia þære byrig.

[1] *From C.*

(VI, XX.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs DCCCC wint*ra* ⁊ XC feng Gordianus to rice, ⁊ hit hæfde VI ger. ⁊ he ofslog þa twegen gebroðor þe ær Maximus ofslogan. ⁊ he self raþe þæs gefōr.

(VI, XXI.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs DCCCC wintra ⁊ XCVII, feng Philipp*us* to Romana onwalde, ⁊ hiene hæfde VII ger. He wearð diegellice cristen, for þon he eawenga ne dorste. On þæm þriddan geare his rices hit gewearð swa hit God gestihtade, þæt wæs ymb an M wintra þæs þe Romeburg getimbred wæs, þæt ægþer ge hiora casere wearð cristen, ge eac þæt hie þa miclan feorme þigedon Cristes þonces æt þæs caseres palendsan, þe hie ær ælce geare þigedon at hiora deofolgildu*m*[2], deofla þonces: þæt wæs þæt ealle[3] Romane woldon ymb XII monað bringan togædere þone selestan dæl hiora godra[4] geara[5] (to heora geblote)[6] ⁊ hiora siþþan fela wucena ætgædere brucan. Æfter þæm Decius, an rice mon, *beswac[7] þone casere, ⁊ feng him (siððon)[8] to þon anwalde.

[2] þæt wæs *dotted for erasure after* deofolg.
[3] deofulgyldum þæt wæs deofla þonces þæt ealle *C.*
[4] goda *C.*
[5] gearwa *L.*, gegearod *C.*
[6] *From C.*
*[Page 160.]
[7] *the* be *later* (?); beswac *C.*
[8] *From C.*

facta, Xerxem, regem eorum, *maximo bello victor* oppressit. *Militari tumultu* apud Moguntiacum interfectus est.

XIX.

Anno ab Urbe condita DCCCCLXXXVII, Maximinus imperator *ab exercitu creatus,* persecutionem in Christianos exercuit. *Sed continuo, hoc est,* tertio quam regnabat anno, *a Pupieno* Aquileiae interfectus, *et persecutionis et vitae finem fecit. Qui maxime propter Christianam* Mammaeae *familiam persecutionem in* sacerdotes, *vel praecipue propter* Origenem *presbyterum miserat.*

Anno ab Urbe condita DCCCCXCI, Gordianus imperator *creatus est,* mansitque in eo annis sex. *Nam Pupienus,* interfector Maximini, et frater *ejus Balbinus, qui usurpaverant imperium, mox* interfecti sunt. *Gordianus suorum fraude* interfectus est.

XX.

Anno ab Urbe condita DCCCCXCVII, Philippus imperator *creatus,* mansit in eo annis septem. Hic *primus imperatorum omnium* Christianus fuit, *ac post* tertium imperii ejus annum millesimus a conditione Romae annus *inpletus est. Ita magnificis ludis hic natalis annus a* Christiano imperatore *celebratus, est. Ambo tamen* Decii fraude *interfecti sunt.*

(VI, XXII.)

Æfter (þæm)[1] þe Romeburg getimbred wæs M wintra 7 IIII, feng Decius to Romana onwalde, 7 hiene hæfde III gêr. 7 sona gedyde sweotol tacn *þæt* he Philippus ær besierede, mid þæm þe[2] he het cristenra monna ehtan, 7 monege gedyde to halgum martyrum, 7 gesette his sunu to þæm onwalde to him, and raðe[3] þæs hie wurdon begen ætsemne[4] ofslagen.

(VI, XXIII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs M wintra 7 VIII, feng Gallus Ostilianus to rice, 7 hit hæfde II ger. Þa wearð eft Godes wracu on Rome: swa longe swa seo ehtnes wæs þara cristenra monna, swa longe him wæs ungemetlic moncwealm getenge, þæt nan hús næs binnan þære byrig[5] þæt hit næfde þære wrace angolden. Æfter þæm Emilianus ofslog Gallus, 7 hæfde him þone anweald. Þæs eac on þæm þriddan monðe hiene mon ofslog.

(VI, XXIII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs M wintra 7 X, þa gesetton Romane II caseras. Oþer wæs binnan Romebyrig, Gallienus wæs haten, oþer wæs mid Emilitum þæm folce, Ualerianus wæs haten. Þa sceoldon on siml beon winnende þær hit þonne þearf wæs. Þa bebudon hie begen cristenra monna ehtnesse. Ac hrædlice on hie begen cóm[6] Godes wracu. Ualerianus fór mid fierde ongean Sapan, Persa cyning, 7 þær gefongen wæs. 7 siþþan he wæs Sapan þæm cyninge to ðon geset, oþ his lifes ende, þæt he swa oft sceolde stupian swa he to his horse wolde, 7 he þonne se cyning hæfde his hrycg[7] him to hliepan.

7 þæm oþrum, Gallienuse, wæron monog[8] folc onwinnende,

[1] *From C.*; (þam).
[2] þæt *C.*
[3] *From C.*; rade *L.*
[4] ætsomne *C.*
[5] byrige *L.*
[6] becom *C.*
[7] hric *C.*, hring *L. with the* n *erased.*
[8] mænige *C.*

XXI.

Anno ab Urbe condita MIV, Decius invasit imperium, tenuitque annis tribus. *Idem* continuo, in quo se etiam *ob hoc* Philippos interfecisse docuit, ad persequendos Christianos *feralia dispersit* edicta, plurimosque sanctorum *ad coronas Christi de suis cruciatibus misit. Idem*que filium suum *Caesarem* legit, cum quo simul continuo interfectus est.

Anno ab Urbe condita MVII, Gallus Hostilianus regnum adeptus, *vix* duobus annis obtinuit. Exoritur ultio *violati nominis Christiani, et* usquequo *ad* profligandas *Ecclesias edicta Decii cucurrerunt,* eatenus *incredibilium* morborum pestis *extenditur:* nulla domus fuit, quae non *illa pestilentia correpta sit.* Gallus *et Volusianus, dum contra* Aemilianum *bellum civile moliuntur,* occisi sunt. Aemilianus *tamen* tertio mense invasae tyrannidis exstinctus est.

XXII.

Anno ab Urbe condita MX, duo Imperatores creati sunt. Valerianus *in Rhetia ab exercitu Augustus est adpellatus.* Romae *autem a senatu* Gallienus. *Facta a Decio* Christianorum persecutione, *totum Romanum imperium pestilentia magna vexavit. Mentita est iniquitas sibi, pestilentiam communis esse casus. Rursus igitur iram Dei sceleratis actionibus provocat.* Valerianus *siquidem adigi per tormenta* Christianos *ad idololatriam, abnegantesque interfici* jussit. Valerianus *illico* a Sapore Persarum rege captus, *ignominiosissima apud Persas servitute consenuit: hoc infamis* officii *continua, donec* vixit, *damnatione sortitus,* ut ipse acclinis *humi,* regem *super* adscensurum in equum dorso *adtolleret.*

Et Gallienus *quidem pacem Ecclesiis restituit. Sed non com-*

þæt he his rice mid micellre[1] unweorðnesse 7 mid micelre unieðnesse gehæfde. Ærest Germanie þe be Donua wæron, forhergedon Itali*am* oþ Rafennan þa burg; 7 Swæfas forhergedon ealle Galliam; 7 Gotan oferhergedon eall Creca lond, 7 þa læssan Asiam; 7 Sermende genieddon *ealle Dati from Romana onwalde; 7 Hunas forhergedon Pannoniam; 7 Parthe forhergedon Mesopotamiam, 7 ealle Sirie. Toeacan þæm Romane hæfdon gewin betuh him self*um*. Æfter þæm Gallienus wearð ofslagen on Medialane[2] þære byrig from his agnu*m* monnum.

[1] micelre C.
* [Page 161.]
[2] Mediolane C.

(VI, XXV.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs M wintra 7 XXV, feng Claudius to Romana onwalde. Þy ilcan geare he oferwon Gotan, 7 hie adraf út of Crecum. 7 him Romane gedydan ænne gyldenne scield, þære dæde[3] to weorðmynte, 7 an(e)[4] gyldene anlicnesse, 7 áhengon (hí)[4] up[5] on hiora Capitoliam. Þæs on þæm æfterran geare he gefór, 7 his broþor Quintillus feng to þæm onwalde. 7 þæs on þæm seofonteoþan dæge he wearð ofslagen.

[3] *From C.*; dæda *L.*
[4] *From C.*
[5] *letter erased before* up (h?).

(VI, XXVI.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs M wintra 7 XXVII, feng Aurelius to Romana onwalde, 7 hiene hæfde V ger 7 VI monað. 7 adraf Gotan be norþan Donua, 7 þonan fór on Sirie, 7 hie geniedde eft to Romana onwalde. 7 siþþan he fór on Gallie, 7 ofslog Tetricu*m* þone mon, for þy þe he hi hi*m* teah to anwalde. Æfter þæm he bebead cristenra monna ehtnesse, 7 raðe þæs wearþ ofslagen.

pensat ultionis mensuram unius inpii captivitas. Solvuntur repente undique permissu Dei ad hoc circumpositae gentes, *laxatisque habenis in omnes Romanorum fines invehuntur.* Germani *Alpibus, Rhetia, totaque* Italia *penetrata,* Ravennam *usque perveniunt.* Alamanni Gallias *pervagantes, etiam in Italiam transeunt.* Graecia, *Pontus,* Asia Gothorum *inundatione* delentur. *Nam* Dacia *trans Danubium in perpetuum aufertur.* Quadi et Sarmatae *Pannonias depopulantur.* Parthi Mesopotamiam *auferunt,* Syriamque corrodunt. *Et ne quid forte Romani corporis ab hac dilaceratione cessaret, consurgunt* bella *civilia.* Gallienus *autem cum* Mediolani *libidinibus inserviret,* occisus est.

XXIII.

Anno ab Urbe condita millesimo vigesimoquinto, Claudius sumsit imperium, *statimque* Gothos, *Illyricum Macedoniamque vastantes bello adortus, incredibili strage delevit,* cui a *senatu* clypeus aureus et statua *aeque* aurea *decreta est, sed continuo, priusquam biennium in imperio expleret,* interiit. *Claudio mortuo,* Quintillus frater ejus *imperator* septimodecimo *imperii* die interfectus est.

Anno ab Urbe condita MXXVII, Aurelianus imperium adeptus, quinque annis et sex mensibus tenuit. *Expeditione in* Danubium *suscepta* Gothos *magnis praeliis* profligavit, *ditionemque Romanam antiquis terminis statuit.* Inde *in Orientem* conversus, *Zenobiam, quae* Syriam *receptam sibi vindicabat,* in potestatem redegit. Tetricum in Gallia *minime sufficientem sustinere seditiones militum suorum, ac per hoc proditorem exercitus sui, superavit. Novissime, cum* persecutionem adversus Christianos agi decerneret, occisus est.

(VI, XXVII.)

Æfter þæm þe Romeburg getimbred wæs M wintra 7 XXXII, feng Tacitus to Romana onwalde, 7 þæs on þæm sixtan monþe he wearþ ofslagen on Ponto þæm londe. Æfter þæ*m* Floriam feng to þæm onwalde, 7 wæs ofslagen on þæm þriddan monþe on Thæ'rsa þæm londe.

(VI, XXVIII.)

Æfter þæm þe Romeburg wæs getimbred M wintra 7 XXXIII, feng Brob*us* to Romana onwalde, 7 hiene hæfde VI ger 7 IIII monað. 7 he adyde Hunas[1] of Galliu*m*. 7 he ofslog Saturninus, þe æfter þæm onwalde wonn. Æfter þæm he ofslog P*ro*culus 7 Bonoru*m*[2]; þa gierndon eac æfter þæm onwalde. Æfter þæm he wearð self ofslagen on Sirmie þære dune.

[1] From C.; minas L.

[2] From C.; bororum L.

(VI, XXIX.)

*[Page 162.] * (Æ)fter þæm þe Romeburg getimbred wæs M wintra 7 XXXIX, feng Carus to Romana onwalde, 7 hiene hæfde II ger. 7 gefeaht tuwwa wið Parthe, 7 geeode hiora burga twa; þa wæron on Tigris staþe þære ie. Raþe þæs hiene ofslog an þunor. 7 his sunu Numerianus feng to þæ*m* onwalde. 7 raþe þæs hiene ofslog his agen sweor.

(VI, XXX.)

(Æ)fter þæm þe Romeburg getimbred wæs M wintra 7 XLI, feng Dioclitianus to Romano onwalde, 7 hiene hæfde XX wintra. He gesette under him gingran casere, Maximus wæs haten, 7 hiene sende on Gallie, for þon ðe hie þa niwlice hæfdon gewinn up áhæfen, ac he hie þa ieðelice ofercóm. On þære tide wæron Dioclitie III cyningas on winnende: Caucarius on Bretlande, 7 Achileus of Egypta londe, 7 Marseus of P*er*su*m*.

XXIV.

Anno ab Urbe condita MXXXII, Tacitus adeptus imperium, sexto mense occisus in Ponto est. Post *quem* Florianus *parem* regni *sortem ferens*, tertio mense apud Tarsum interfectus est.

Anno ab Urbe condita MXXXIII, Probus regnum sortitus, obtinuit annis sex et mensibus quatuor. Gallias *a barbaris occupatas per multa praelia liberavit.* Saturninum, tyrannide *subnixum, oppressit et cepit.* Proculum et Bonosum interfecit. Ipse *autem* apud Sirmium *in turre ferrata* interfectus est.

Anno ab Urbe condita MXXXIX, Carus suscepit imperium, ac biennio tenuit. Qui, *cum filios suos, Carinum et Numerianum consortes regni fecisset*, bello Parthico, *postquam* duas Parthorum urbes cepit, super Tigridem *in castris* fulmine *ictus* interiit. Numerianus rediens, *fraude* soceri sui interfectus est.

XXV.

Anno ab Urbe condita MXLI, Diocletianus imperator *electus*, annis viginti *praefuit. Cum in Gallia Amandus et Aelianus* tumultus excitavissent, Maximianum Caesarem fecit, misitque in Gallias; qui facile *agrestium hominum inperitam manum* compescuit. *Per omnes Romani imperii fines subitarum turbationum fragores concrepuerunt.* Carausio rebellante in Britanniis, Achilleo in Aegypto, *cum* et Narseus

Þa gesette he III caseras under him: an wæs Maximian*us*, oþer Constantius, þridda Galerius. Maximianus he sende on Affricam, 7 he oferwonn hiora wiþerwinnan. 7 Constantius he sende on Gallie, 7 he oferwonn Alamanni þæt folc, 7 siþþan he geeode Brettaniam *þæt* igland. 7 he self Dioclitianus for on Ægypte, 7 besæt Achileus þone cyning eahta monað on Alexandria þære byrig, oð hiene þa burgleode him ageafon, 7 he siþþan oferhergeade ealle Egypte. 7 Galerius he sende on Perse, 7 gefeaht II [1] wið Marseus þone cyning, þæt hiera naþer næfde sige. Æt heora þriddan gefeohte Galerius wearþ gefliemed, 7 mid micelre fyrhtnesse cóm [to] Dioclitiane. Ac he his onfeng mid micelre unweorðnesse, 7 hiene het iernan on his anu*m* [2] purpuru*m* fela mila beforan his rædwæne. Æfter þæm þe his mod wæs mid þæm bismre ahwet, he fór eft on Perse, 7 hie gefliem[d]e, 7 Marseus gefeng, 7 his wif, 7 his bearn. Þa onfeng Dioclitianus Galerius weorðlice.

*[Page 163.] Æfter þæm Dioclitianus 7 Maximianus bebudon * ehtnesse cristenra monna, Dioclitianus eastane, 7 Maximian*us* westane. 7 for þon gebode gewurdon [3] fela martyra on X wintra firste.

Þa gewearð hi him betweonu*m* *þæt* hie woldon þa onwaldas forlætan, 7 þa purpuran alecgan þa hie weredon, 7 woldon hiera dagas on seftnesse geendian. 7 *þæt* swa gelæston. Dioclitianus gesæt on Nicomidio [4] þære byrig, (7 Maximianus gesǽt on Mediolane þære byrig) [5]. 7 leton þa onwealdas to Galeriuse 7 to Constantiuse. 7 hi hiene todæeldon siþþan on tu: Galerius nom Ilirice, 7 begeondan þæm þone eastende, 7 þone mæstan dæl þisses middangeardes; 7 Constantius nom ealle Italie, 7 Affricam, 7 Ispanie, 7 Gallie, 7 Brettanie. Ac he wæs hwon giernende þissa woroldþinga 7 micelra onwalda, 7 for þæm he forlét his agnu*m* willan Italia*m* 7 Affricam to Galeriuse. Þa gesette Galerius II cyningas under him: oþer wæs haten Seuerus, þæm he gesealde Italiam 7 Africam, 7 Maximianus he gesette on þa eastlond.

On þæm dagum Constantius, se mildesta monn, for on Bret-

[1] tweowa C.
[2] agenum C.
[3] wurdon C.
[4] Nicomedia C.
[5] *From* C.

etiam *rex* Persarum *Orientem bello premeret. Hoc periculo Diocletianus permotus,* Maximianum *Herculeum ex* Caesare *fecit Augustum;* Constantium *vero et Maximianum* Galerium Caesares legit. Constantius in Gallia, *primo praelio ab* Alamannis *profligato exercitu suo, vix ipse surreptus est; secundo autem secuta est* victoria. *At* Maximianus *Quinquegentianos* in Africa domuit. *Porro* autem Diocletianus Achilleum, obsessum per octo menses, apud Alexandriam *cepit et interfecit.* Aegyptum totam caedibus *foedavit.* Praeterea Galerius, *cum* duobus *jam praeliis* adversus Narseum conflixisset, tertio victus, ad Diocletianum *refugit.* A quo arrogantissime exceptus est, *ita ut* per aliquot millia passuum purpuratus ante vehiculum ejus cucurrisse *referatur. Verumtamen hac* contumelia *quasi* cote *ad* virtutem *usus est, per quam aciem mentis expediit. Itaque raptim* in hostem reversus, *Narseum* superavit. *Extinctis* Persarum *copiis ipsoque* Narseo *in fugam acto, castra ejus invasit,* uxores, liberosque cepit. A Diocletiano *plurimo* honore susceptus est.

Diocletianus in Oriente, Maximianus in Occidente adfligi *interficique* Christianos praeceperunt. Per decem annos *caedibus* martyrum *incessabiliter acta est.*

Diocletianus ab invito exegit Maximiano, ut *simul* purpuram imperiumque deponerent, ac ipsi in *privato* otio consenescerent. Itaque *sub una die* Diocletianus apud Nicomediam, Maximianus apud Mediolanum *potestatem imperii deposuerunt.* Galerius et Constantius *primi Romanum* imperium in duas partes determinaverunt: Galerius Illyricum, *Asiam* et Orientem; Constantius Italiam, Africam, Hispaniam, et Gallias obtinuit. Sed Constantius, *vir tranquillissimus, Gallia tantum Hispaniaque contentus,* Galerio *caeteris partibus cessit.* Galerius duos Caesares legit: Maximinum, quem in Oriente constituit, et Severum, cui permisit Italiam.

Constantius *vero,* summae mansuetudinis *et civilitatis,* in

tannie, ⁊ þær gefór. ⁊ gesealde his suna *þæt* rice Constantinuse [1], þone he hæfde be Elenan his ciefese.

[1] *From C.*; Constantiuse *L.*, *with* ti *erased.*

Þa wolde Maxentius, Maximianuses sunu, habban þone anwald on Italiam. Þa sende Galerius him ongean Seuerus mid fierde, þe him se onweald ær geseald wæs, ⁊ he þær beswicen wearð from his agnu*m* monnu*m*, ⁊ ofslagen, neah Refanne þære byrig. Þa Maximianus geacsade *þæt* his sunu feng to þæm onwalde, he þa hrædlice forlet þa burg þe he on ge[se]ten wæs, ⁊ þohte his sunu [to] beswicanne, ⁊ him siþþan fón to þæm onwalde. Ac þa hit se sunu anfunde, þa adræfde he þone fæder. ⁊ he fleah on Gallie, ⁊ wolde Constantinus [2] beswican his aþum, ⁊ habban him þæt rice. Ac hit anfunde his dohtor, ⁊ hit Constantinuse [3] asæde, ⁊ he hiene afliemde [4] siþþan on Masiliam; ⁊ he þær ofslagen wearð.

Þa gesealde Galerius *[Page 164.] Lucin(i)use [5] Italiam ⁊ Affrica*m*; ⁊ he het ealle þa cristnan þe þær betst(e) [6] wæron gebringan on elþeode. Æfter þæm he wearð on micelre untru*m*nesse, ⁊ him to gehet monigne læce. ⁊ heora nan him ne mehte bion nane [7] gode. Ac him sæde heora án *þæt* hit wære Godes wracu. Þa het he þæt mon þa cristnan (men) [8] eft gebrohte on heora earde, ælcne þær he ær wæs; swa þeah he gefór on þære mettry*m*nesse, ⁊ Lucinius [9] feng to þæm onwalde.

[2] *From C.*; Constantiuse *L.*
[3] *From C.*; Constantiuse *L.*
[4] geflymde *C.*
[5] *From C.*
[6] *From C.*; (beste).
[7] on nanum *C.*
[8] *From C.*
[9] *From C.*; Lucius *L.*

Æfter þæm wearþ gewinn betuh Constantinuse ⁊ Maxentiuse, ⁊ raðe þæs Constantinus ofslog Maxentius binnan Rome, æt þære brycge [1] þe mon Moluia het [2]. On þæm dagu*m* Maximinus bebead cristenra monna ehtnesse, ⁊ raðe þæs gefór on Tharsa þære byrig. On þæm dagum Lucin(i)us [3] bebead þæt nan cristen mon ne come on his hierede ne on his færelte. ⁊ raþe þæs wearð gewin betuh him ⁊ betuh Constantinuse ⁊ oftrædlica gefeoht, oþ Constantin*us* gefeng Lucinius, ⁊ hiene siþþan het beheafdian, ⁊ siþþan feng to eallum Romana onwalde.

On ðæm dægu*m* Arrius se massepreost [4] wearþ on gedwolan ymb þone ryhtan geleafan. Ymb þone timan [5] wæs gegaderad

[1] byrig *both.*
[2] hæt *C.*
[3] *From C.*
[4] mæssepres*byter*; mæssepreost *C.*
[5] teonan *C.*

Britannia mortem obiit, qui Constantinum filium ex concubina Helena *creatum imperatorem Galliarum reliquit.*

XXVI.

Praetoriani milites Romae Maxentium, filium *Herculei, Augustum nuncupaverunt.* Galerius Severum *Caesarem* adversus *Maxentium* cum exercitu misit. *Severus cum Urbem obsideret,* militum suorum *scelere desertus et proditus,* atque *ex eo fugiens* Ravennae interfectus est. *Herculeus* Maximianus *confirmatum jam* in imperio filium *potestate regia spoliare conatus, conviciis autem militum palam conterritus,* in Galliam *profectus est, ut* Constantino genero *aeque dolis junctus* auferret imperium : sed per filiam deprehensus et proditus, deinde in fugam versus, Massiliae interfectus est.

Porro Galerius Licinium *imperatorem creavit. Cumque persecutionem a Diocletiano missam ipse atrocioribus edictis adcumulavisset, ac* postquam *omni genere hominum exhausit provincias, putrefacto introrsum pectore, cum etiam vermes eructaret,* a quodam medico *increpitus, iram* Dei *suam* esse poenam, edictis *missis,* Christianos *de exsiliis* revocavit. *Ipse autem, cruciatus non sustinens, vim vitae suae adtulit. Ita Respublica nunc sub novis quatuor principibus fuit, Constantino et Maxentio,* Licinio *et Maximino.*

Deinde inter Constantinum et Maxentium bellum *civile* exortum est. Maxentius ad pontem Mulvium interfectus est. Maximinus, persecutionis Christianorum *incentor infestissimus,* apud Tarsum interiit. Licinius *omnes* Christianos *e palatio* suo jussit *expelli.* Mox bellum inter *Licinium ipsum* et Constantinum *efferbuit. Sed* Constantinus Licinium crebris bellis *adsurgentem tandem ad deditionem coegit, sed privatum* jussit *occidi.*

His diebus Arius, *Alexandrinae urbis* presbyter, a *veritate* fidei *catholicae* devians, *exitiabile plurimis dogma constituit.*

III hund biscepa 7 eahtatiene, hiene to oferflitanne 7 to amansumianne [1].

On þæm dagum Constantinus ofslog Crispum his sunu, 7 Lucinius his swostor sunu, þæt nan monn nyste hwæt se gylt wæs, buton him anum. Æfter þæm he underþiedde him selfum monege þeoda þe ær wæron Romanum ungewilde. 7 het atimbran ane burg on Crecum, 7 het hie be him hatan Constanti(no)polim [2]. He bebead ærest monna þæt mon cirican timbrede, 7 þæt mon beluce ælc diofolgield(hus) [2]. He gefor ymb XXXI wintra þæs þe he rice hæfde, on anum tune neah Nicomedio *þære byrig.

*[Page 165.]

(VI, XXXI.)

(Æ)fter þæm þe Romeburg getimbred [3] wæs M wintra 7 XCI, feng Constantius to þæm onwalde mid his II broþrum, Constantine 7 Constante. 7 he Constantius hit hæfde XXIIII wintra. hie wurdon ealle þa gebroþor on þæm Ar(i)aniscan [4] gedwolan. Constantinus 7 Constans wunnon him betweonum, oþ Constantinus [5] wearð ofslagen. Æfter þæm Magnentius ofslog Constans, 7 feng him to þæm rice, þæt wæs Galliam 7 Italiam. On þæm dagum Ilirice gesetton Ueteromonem þone mon to hiora anwealde, to þon þæt hie siþþan mehten winnan wið Magnentiuse; 7 hi hiene nieddon to leornunga, þeh he gewintred wære. Ac Constantinus [6] hiene benæmde ægþer ge þæs onwaldes, ge þære purpuran þe he werede, ge þære scole þe he on leornode. Æfter [7] he gefeaht wið Magnentiuse, 7 hiene gefliemde, 7 bedraf into Luchina þære byrig; 7 he hiene selfne siþþan ofsticode. Æfter þæm Constantinus gesette Iulianus to casere under him, se wæs ær þæm to diacone gehalgod, 7 sende hiene on Gallie mid firde; 7 he hrædlice oferwon ealle þe þa on Gallie wunnon; 7 wæs æfter þære dædæ swa up áhæfen þæt he wolde ealne Romana onwald him geagnian, 7 mid firde wæs farende þær Constantinus wæs mid oþerre fierde wiþ Parhte [8]. Þa he þæt geacsade 7 him ongeanweard wæs, þa he gefór [9] on þæm færelte.

[1] From C.; amansumiam L.
[2] From C.
[3] From C.; gebtimbred L.
[4] From C.
[5] Constans both.
[6] So also C.
[7] æfter þǽm C.
[8] Parthe C.
[9] gefór he C.

Apud Niceam conventus trecentorum et octodecim episcoporum *factus est*, per quos Arianum *dogma exitiabile deprehensum, palam proditum ac* reprobatum est.

Sed inter haec latent *causae, cur vindicem gladium* Constantinus *etiam in proprios egit affectus. Nam* Crispum, filium suum, et Licinium, sororis filium, interfecit. *Praeterea* multas gentes subegit. Urbem nominis sui instituit. Primus *Constantinus* statuit *paganorum* templa claudi. In villa *publica* juxta Nicomediam diem obiit.

XXIX.

Anno ab Urbe condita MXCII, Constantius cum Constantino et Constante fratribus suis adeptus imperium, viginti quatuor annis tenuit. *Interea insectatio diaboli aliud machinamentum invenit. Fit igitur* Ario *ad familiaritatem Constantii aditus. Suadetur Constantio, ut quosdam in Deo gradus credat.* Constantinus *dum* Constantem *fratrem* bello *insectatur*, occisus est. Post *cum se* Constans *vitiis dedisset*, Magnentii *dolis* interfectus est. Magnentius *enim* arripuit imperium, *quod continuo per* Galliam, Africam *Italiamque porrexit. In* Illyrico *autem* Vetranionem imperatorem sibi *milites* creaverunt, *virum natura simplicem, qui ne prima quidem unquam literarum elementa* didicisset. *Itaque cum primas literas imperator* senex, *interdum invitus*, meditaretur, a Constantio *deponere jussus* imperium, *abjiciens cum literis* purpuras, *contentusque privatis feriis, palatium simul* scholamque *dimisit.* Sequitur bellum *inter Constantium* Magnentium*que. Magnentius tamen* victus *aufugit*, ac *non multo* post apud Lugdunum *propria* se *manu interfecit.* Constantius . . Julianum, Caesarem creatum, misit ad Gallias. Itaque Julianus *oppressas ab hoste* Gallias *strenuissime in integrum restituit.* His elatus *successibus, fastigium* usurpavit *Augusti:* et *mox Italiam Illyricumque pervadens*, Constantium, Parthicis *praeliis occupatum, regni parte privavit. Constantius*, Juliani *scelere*

7 Ilian*us* feng to þæm onwalde, 7 hiene hæfde an gear 7 eahta monað. Þa wæs he sona geornfull *þæt* he wolde diegellice þone cristendóm onwendan, 7 forbead openlice þæt mon nane fæste boc ne leornode, 7 sæde eac þæt nan cristen mon ne moste habban nænne his sunderfolgeþa[1], 7 hie mid þæm þohte beswican. Ac ealle hie wæron þæs wordes, swa we hit (eft)[2] secgan hierdon, *cwæð* Orosius, þæt him leofre wæs se cristendo*m* *to beganne þon*ne* his scira to habbanne.

Æfter þæm he gegaderade fierd, 7 wolde faran on P*er*se, 7 bebead, þon*ne* he eft wære eastane hamweard, þæt mon hæfde anfiteatru*m* geworht æt Hierusalem, þæt he mehte Godes þeowas on dón, þæt hie dior þærinne abite. Ac God gewræc on þæm færelte swiþe gedafenlice on þæm arleasan men his arlease geþoht, mid þæm þæt hiene gemette an mon, þa he fór fro*m* Actesifonte þære byrig, gelicost þæm þe he fliema wære, 7 him sæde *þæt* he hiene mehte lædan þurh þæt westen, *þæt* he on Perse on ungearwe become. Ac þa he hiene tomiddes þæs westennes hæfde gelædd, þa geswac he hi*m* þæt nan mon nyste þæs færeltes hwær he com, ac foran hwærfigiende[3] geond *þæt* westen, þæt he nyste hwær he ut sceolde, oþ þæs folces wæs fela forworden, ægþer ge for þurste ge for hæte. Þa cóm him ongean an uncuð mon, 7 ofstong Iulianus.

(VI, XXXII.)

(Æ)fter þæm þe Romeburg getimbred wæs M wintra 7 I hund 7 XVII, feng Iuninianus to Romana onwalde. Hiene mon geceas on þæm westenne, þy ilcan dæge þe mon Ilian*us* ofstong. He gesealde Persum Nissibi þa burg, 7 healfe Mesopotamiam þæt lond, wiþ þæm þe hie of þæm londe mosten buton laþe. On þæ*m* eahtoþan monþe þæs þe he to þæm onwalde feng, he wolde faran on Ilirice. Þa wæs he sume niht on anu*m* nicealtan[4] huse. Þa het he betan þærinne micel fýr, for þon hit wæs ceald weder. Þa ongon se cealc mid

[1] underfolgeþa C.
[2] From C.
*[Page 166.]
[3] hwearfiende C.
[4] niwcilctan C.

comperto, dum ad *civile bellum* revertitur, in itinere defunctus est.

XXX.

Julianus, regno potitus, anno uno et mensibus octo *imperii summam* obtinuit, Christianam religionem *arte potius quam potestate insectatus* . . Aperto praecepit edicto, ne quis Christianus *docendorum liberalium studiorum professor esset.* Sed *tamen,* sicut *a majoribus nostris* compertum habemus, omnes officium quam *fidem deserere* maluerunt.

Julianus *autem bellum* adversus Parthos *parans, cum Romanas* vires contractas *undique ad destinatam secum traheret perditionem, Christianorum sanguinem diis suis vovit. Nam et* amphitheatrum Hierosolymis exstrui jussit, in quo *reversus a Parthis, episcopos, monachos, omnesque ejus loci sanctos,* bestiis *objiceret, spectaretque* laniandos. *Itaque postquam* a Ctesiphonte castra movit, *dolo* cujusdam transfugae in deserta perductus cum *vi* sitis et ardore *solis atque labore arenarum confectus* periret exercitus, *imperator, dum* per *vasta* deserti *incautius* evagatur, ab obvio quodam hostium *equite conto* ictus *interiit.*

XXXI.

Anno ab Urbe condita MCXVII, Jovianus imperator *in summo rerum discrimine* creatus, *cum nullam evadendi facultatem nancisceretur, foedus cum rege pepigit: quippe ut tutum et incolumem exercitum a locorum periculo liberaret,* Nisibin oppidum et *partem* Mesopotamiae Persis concessit. *Inde dum* ad Illyricum *rediens, per Galatiam iter agit,* cum in *cubiculum* quoddam *novum sese recepisset, calore prunarum et* nidore *parietum* nuper calce illitorum suffocatus, octavo *demum* mense quam imperare *coeperat, vitam finivit.*

ungemete stincan; þa wearþ Iunini(an)us[1] mid þæm bræþe ofsmorod.

(VI, XXXIII.)

(Æ)fter þæm þe Romeburg getimbred wæs M wintra 7 XCVIII[2], feng Ualentinianus to Romana onwalde, 7 hiene hæfde endlefan gear. He wæs ær þæm Iulianuses cempena ealdormon. *He hi*m* bebead þæt he forlete þon(n)e[3] his cristendóm oððe his folgað. Þa wæs him leofre þ*æt* he forlete his folgað þon*ne* þone cristendóm; ac him gefylste[4] God eft to maran are, þa he þa læssan for his lufan forlet, 7 þ*æt* he þæs ilcan rices ahte geweald þe his wiðerwinna ær ahte.

Raðe þæs he gesealde Ualente his breðer healf his rice. 7 he het ofslean P*er*copios*us*, þe þa ricsian wolde, 7 monege oðre mid hi*m*. Ualens wæs gelæred from anu*m* Arrianiscan biscepe, Eudoxius wæs haten, ac he hit hæl swiþe fæste wið his broðor, for þon he wiste þæt he hit on hi*m* wrecan wolde, gif he anfunde þ*æt* he on oþran geleafan wære, on oþran he self wæs, for þon he wiste hu fæstmod he wæs ær on his geleafan, þa he læssan onwald hæfde.

On þæ*m* ilcan geare Godenric, Gotena cyning, gedyde fela martyra on his þeode, cristenra monna. On þæm dagu*m* Ualentinian*us* geniedde eft þa Seaxan to hiera agnu*m* lande, þa hie woldon winnan on Romane; þa wæron eardfæste neh þæ*m* garsecge. 7 Burgendu*m* he gestierde eac þ*æt* hie on Gallie ne wunnon; mid þæm him wæs swiþost gestiered þæt hi*m* mon gehet fulwiht. On þæ*m* enleftan geare his rices Sermende hergedon on Pannoniam; þa he þiderweard wæs mid fierde, þa gefór he on blodryne.

(VI, XXXII.)

(Æ)ft*er* þæm þe Romeburg getimbred wæs M wintra 7 an hund 7 XXVIIII, feng Ualens, Ualenti(ni)anuses[5] broþor, to Romana onwalde; 7 Gratianus, Ualenti(ni)anuses[5] sunu, feng to Italia anwalde, 7 to Gallia, 7 to Ispania, under Ualense. He þa Ualens oðewde openlice þ*æt* he ær diegellice g*e*hyd hæfde,

[1] Iuninius *both.*
[2] *so also C.*
*[Page 167.]
[3] þone *both.*
[4] *From C.*; gefylsted *L.*
[5] *From C.*

XXXII.

Anno ab Urbe condita MCXVIII, Valentinianus *imperator creatus est, mansit*que in eo annis undecim; qui *sub* Juliano tribunus scutariorum, jussus ab *imperatore* aut *inmolare idolis*, aut militia excedere, *sponte* discessit. *Ita*, qui *pro nomine Christi amiserat* tribunatum, *retribuente Christo, in locum* persecutoris sui accepit imperium.

Qui postea fratrem suum Valentem *participem fecit* imperii, et Procopium *tyrannum* pluresque *satellites* ejus occidit. Valens ab Eudoxio Episcopo, Ariani *dogmatis adsertore, et baptizatus et persuasus, in saevissimam haeresim declinavit:* sed *malignam insectationem diu* texit, *nec voluntati potestatem admiscuit, quoad viventis fratris auctoritate compressus est. Contemplabatur* enim de eo, *quantam vim* in ulciscenda *fide imperator posset exercere,* qui tantam constantiam *pro retinenda* quondam *miles habuisset.* Eodem anno *vera lana de nubibus pluviae mixta defluxit.*

Praeterea Athanaricus, rex Gothorum, Christianos *in gente sua crudelissime persecutus,* plurimos *barbarorum ob fidem interfectos ad coronam* martyrii *sublimavit.* Valentinianus Saxones, *gentem in* Oceani *litoribus* sitam, *periculosam* Romanis *finibus,* eruptionem meditantes, *in ipsis Francorum finibus oppressit.* Burgundionum quoque *novum nomen, qui ripae Rheni fluminis insederunt. Eorum esse praevalidam manum,* Galliae *testes sunt, in quibus consistunt, quamvis* Christiani *modo facti, innocenter vivant.* Anno *autem* undecimo imperii sui, *Valentinianus, cum* Sarmatae *sese per* Pannonias *diffudissent, easque* vastarent, *bellum in eos parans, subita* effusione sanguinis, *quod Graece apoplexis vocatur, suffocatus et* mortuus est. Post quem Gratianus, filius ejus, *occidentis* imperium tenuit.

XXXIII.

Anno ab Urbe condita MCXXVIII, Valens imperium *quatuor annis,* Valentiniano *mortuo,* tenuit, *cui soli illico velut effrenata libertatis audacia legem dedit: ut* monachi, qui *ad unum fidei opus,* dimissa secularium rerum *multimoda actione, se redigunt,* ad militiam *cogerentur.* Aegypti *solitudines magna habitantium*

swa *þæt* he bebead *þæt* munecas—þe woroldlica þing forgan sculon, 7 wæpna gefeoht—*þæt* hie wæpena namen, 7 mid þæm fuhte, 7 yfel dyde mid oþru*m* monnu*m*. 7 sende on Egypte 7 het toweorpan eal þa munuclíf þe his broðor ær gestaþelade; 7 sume þa munecas he het ofslean, sume on elþiede fordrifan.

On þæ*m* dagu*m* Firmus wæs haten su*m* mon on Africu*m*, se wæs þær wilniende þæs onwaldes. Þa sende Ualens þider Theodosius his ealdormon (mid fierde, þæs gódan þeodosiuses fæder,)[1] þe eft wæs casere. On þæm færelte * Firm*us* wearð gefangen, 7 forþgelæded to sleanne. Þa bæd he self *þæt* hiene mon ær gefulwade, 7 þa he gefulwad wæs, he wæs þurh þæs mæssepreostes lare þe hiene fulwade on swa fullu*m* geleafan heofonrices, *þæt* he *cwæð* to ðæm folce, 'doð nu swa ge willen,' 7 hi*m* self leat forþ þæt hi*m* mon aslog *þæt* heafod of, 7 wearð Cristes martyre[2].

On ðæm dagu*m* Gratian*us* gefeaht on Galliu*m* wið Alomonne þæm folce, 7 heora fela M ofslog. On þæ*m* ðriddan geare his rices, þa he *þæt* mæste woh dyde wið þa Godes þeowas, þa adrifon hine Gotan út of hiora earde, 7 hie foran siþþan ofer Donua þa ea on Ualenses rice, 7 wilnedon to hi*m* *þæt* hie mosten on his rice mid friðe gesittan. Þa oferho(go)de[3] he *þæt* he hi*m* aðer dyde, oþþe wiernde, oþþe tigþade, ac hie let sittan þær þær hie woldon. Ac his gerefan 7 his ealdormen nieddon hi æft*er* gafole, 7 micel geflit hæfdon ymb *þæt*, oþ þa Gotan hie mid gefeohte gefliemdon. Þa Ualens *þæt* [ge]acsade on Antiochia þære byrig, þa wearð he swiþe sarig, 7 geþohte his misdæda, hu hi hiene bædon ryhtes geleafan 7 fulwihtes bæðes, 7 he hi*m* sende Arrianisce biscepas to lareowu*m* 7 gedwolmen, swa he self wæs, 7 hwæt he hæfde Godes þeowu*m* on oftsiþas to laðe gedón; het þeh sendon æft*er*, þær he ænigne libbendne wiste[4], þeh he *þæt* to late dyde 7 hi*m* siþþan het gearian.

On þæm feorþan geare his rices he gefeaht wiþ Gotan, 7

1 *From C.*; (fyrde).

*[Page 168].

2 martir *C.*

3 *From C.*

4 *mark of transposition over* libbende *and* wiste; ænne libbendne *C.*

monachorum *multitudo compleverat. Huc milites* missi, *qui veros milites Dei alio nomine persecutionis abstraherent.* Interfecta sunt *ibi agmina multa sanctorum.*

Interea in Africae *partibus* Firmus *sese regem constituens, Africam vastavit. Igitur* comes Theodosius, Theodosii, qui post *imperio praefuit,* pater, a Valentiniano missus, *Maurorum gentes multis praeliis fregit, ipsum* Firmum *coegit ad mortem. Post, cum Africam meliorem pristinis legibus reddidisset, instimulante invidia, jussus* interfici, baptizari praeoptavit: ac postquam *sacramentum Christi adsecutus est, de vitae aeternitate securus, percussori jugulum ultro praebuit.*

Gratianus interea *apud Argentariam, oppidum* Galliarum, *formidolosissimum bellum incredibili felicitate confecit. Nam plus quam triginta* millia Alamannorum *in eo praelio* interfecta *narrantur.* Tertio*decimo autem* anno imperii *Valentis, hoc est, parvo tempore postea quam Valens per totum Orientem sanctorum caedes egerat, radix illa miseriarum nostrarum copiosissimos simul frutices germinavit: siquidem gens Hunnorum exarsit in Gothos, eosque* ab *antiquis* sedibus expulit. Gothi transito Danubio *fugientes,* a Valente *sine ulla foederis pactione suscepti, ne arma quidem tradidere Romanis. Deinde propter avaritiam Maximi ducis in arma surgentes,* victo *Valentis exercitu, omnia caedibus foedarunt.* Valens *egressus de* Antiochia, peccati poenitentia *stimulatus, episcopos caeterosque sanctos* revocari *de exiliis* imperavit. *Itaque decimoquinto* imperii sui anno *lacrimabile illud* bellum cum Gothis gessit. *Ipse imperator, cum sagitta saucius* versusque in fugam, *in cujusdam villulae* casam *deportatus lateret, subjecto* igne, consumtus est. *Gothi antea supplices* poposcerunt, *ut* illis episcopi, *a quibus regulam Christianae* fidei *discerent, mitterentur.* Valens doctores Ariani *dogmatis* misit.

Gothi primae fidei rudimentum quod accepere, tenuerunt.

gefliemed wearð, 7 bedrifen on anne tún, 7 þær wearð on anu*m* huse forbærned. Þær wæs swiþe ryht dóm geendad þ*æt* hie þone woroldlice forbærndon þe hie þohte bærnan on ecnesse.

(VI, XXXV.)

(Æ)fter þæm þe Romeburg geti*m*bred wæs M wint*ra* 7 C 7 XXXIII, feng Gratian*us* to Romana onwalde, 7 hiene hæfde VI ger; 7 gesette Theodosius hi*m* [to] fultume, for þon hi*m* geþuhte þ*æt* þa þeoda þa hiora wiðerwinnan wæron wæren to swiðe gestrongade þ*æt* hie mon leng ne mehte mid gefeohtu*m* oferswiþan. Ac Theodosius genam friþ wið hie, 7 on þære sibbe he lædde Athanaric*us* hiora cyning mid hi*m* to *Con*stantino-

*[Page 169.] poli*m* * þære byrig; 7 þær raðe þæs his lif geendade. Raðe þæs þe Gotan angeaton hu god Theodosius wæs, ægþer ge hie, ge ealle þa þeoda þe on Sciþþium wæron, gecuron his frið.

On þæ*m* dagu*m* gecuron Brettanie Maximian*us* hi*m* to casere ofer his willan. Se wære wierðe ealra Romana onwaldes for his monigfealdu*m* duguðu*m*, buton þ*æt* he þa wiþ his hlaford

[1] From C. won for oðra monna lare. 7 raðe þæs (he)[1] for on Gallie, 7 Gratian*us* ofslog, 7 Ualentinian*us* his broðor he adraf út of Italiam, þ*æt* he oðfleah to Theodosiuse.

(VI, XXXVI.)

(Æ)ft*er* þæm þe Romeburg getimbred wæs M wintra 7 C 7 XXXVIII, feng Theodosius to Romana onwalde, 7 hiene hæfde XI ger. He hæfde VI gearu*m* ær onwald ofer þa eastdælas. He þa Theodosius wæs þencende hu he Gratian*us* his hlaford gewrecan mehte, 7 eac his broðor on þæm onwalde gebringan.

[2] abâd C. 7 fird gelædde on Italie, þær Maxim*us* mid firde bád[2] æt Aquilegia þære byrig, 7 his ealdormen Andregatia hæfde beboden þa clusan to healdanne. Ac se ealdormon hie betæhte lyþru*m* monnu*m* to healdonne, 7 þuhte him self on scipun to farenne east ymbutan, 7 þon*ne* bestelan on Theodosius hindan. Ac mid þæm þe he fro*m* þære clusan afaren wæs wiþ þara scipa, þa

Itaque justo *Dei* judicio *ipsi* eum *vivum* incenderunt, qui *propter eum etiam mortui vitio erroris* arsuri sunt.

XXXIV.

Anno ab Urbe condita MCXXXII, Gratianus sex annis imperium tenuit: qui cum *adflictum ac pene collapsum reipublicae statum videret, legit* Theodosium, *et Orientis praefecit imperio.* Theodosius *maximas illas Scythicas gentes adgressus, magnis praeliis vicit.* Foedus cum Athanarico, rege *Gothorum,* percussit. *Athanaricus autem* continuo *ut* Constantinopolim *venit,* diem obiit. Gothorum *gentes, rege defuncto,* adspicientes virtutem *benignitatemque* Theodosii, *Romano sese imperio dediderunt.*

Maximus, *vir quidem strenuus et probus, atque Augusto* dignus, nisi *contra sacramenti fidem per tyrannidem emersisset,* in Britannia invitus *propemodum ab exercitu* imperator *creatus,* in Galliam transiit: *ubi* Gratianum interfecit, fratremque ejus Valentinianum Italia expulit. *Valentinianus in Orientem* refugiens, *a* Theodosio *susceptus, mox etiam imperio restitutus est.*

XXXV.

Anno ab Urbe condita MCXXXVIII, Theodosius imperium Romani *orbis* obtinuit, mansitque in eo annis undecim, *cum* jam in Orientis partibus sex annis *Gratiano vivente* regnasset. *Itaque justis causis ad bellum civile permotus, cum e duobus* fratribus, *et* ultionem *unius interfecti sanguis exigeret,* et restitutionem *miseria alterius exsulantis oraret, sese adversus* Maximum *proripuit.* Aquileiae *tunc* Maximus *victoriae suae spectator* insederat. Andragathius comes ejus *summam belli administrabat:* qui *cum Alpium* aditus communisset, *dum* navali *expeditione hostem* praevenire *et obruere* parat, *sponte eadem, quae obstruxerat, claustra deseruit. Ita* Theodosius

cóm Theodosius þærto, ⁊ funde þæræt f[e]awa men, þa wæron yfele ⁊ earg*e*; ⁊ he hie raðe[1] (aweg)[2] áþewde, ⁊ þa clusan tobræc, ⁊ siþþan fór ofer þa muntas, oþ he com to Aq*u*ilegia, ⁊ Maxim*us* ofslog. Þa *þæt* se ealdormon hierde, þa adrencte he hiene selfne. Hu ieðelice God geendade *þæt* micle gewin mid hiora twegea fielle, þa Maxim*us* ⁊ his ealdormon hæfdon up áhæfen mid monigu*m* þeodu*m*!

Æft*er* þæm feng eft Ualentinian*us* to his rice. ⁊ þæs ymb II ger, þa he on Gallie cóm, hiene ofsmorode Ambogestes his ealdormon, ⁊ hiene siþþan mid rapu*m* be þæm sweoran up aheng, gelicost þæm þe he hiene self(ne)[3] unwitende hæfde áwierged; ⁊ gesette Eugenius to þæm rices noman, *þæt* he casere wære, *[Page 170.] * ⁊ feng hi*m* self to þæ*m* onwalde, for þon þe he ne mehte self habban þæs onwaldes noman, for þy he næs[4] Romanisc; ac lærde þone oþerne *þæt* he diofolgield georne beeode. Þa gelædde Theodosius eft fird wið hi*m* twæm to þære ilcan clusan þe he ær hæfde wið Maxim*us*. Þa sende Theodosius Gotene[5] fultu*m* beforan him, *þæt* hie þa clusan tobræcon; ac hie wurdon utan ymbfaren of þæ*m* muntu*m*, ⁊ ealle ofslagen: *þæt* wæron X M. Þa fór Theodosius þiderweard, ⁊ wiste *þæt* hiene mon wolde mid þæm ilcan wrence beþridian. Þa hie togædereweard foran, þa þohton Eugeni*us* ⁊ Arbogestes *þæt* hie sceoldon ærest of þæ*m* muntu*m* hie [ge]bigan mid hiora flana gescotu*m*, ac hi*m* onsende God swelcne wind ongean *þæt* hie ne mehton fro*m* hi*m* nænne flan asceotan, ac ælc co*m* oþer þara, oþþe on hie selfe, oþþe on þa eorþan. ⁊ Theodosius hæfde þone wind mid hi*m* *þæt* his fultu*m* mehte mæstra ælcne heora flana on hiora feondu*m* afæstnian. Þær wearð Eugenius ofslagen, ⁊ Arbogastes ofstang hiene selfne. Æft*er* þæ*m* Theodosius for on Italie. Þa he co*m* to Mægelan[6] þære byrig, þa geendade he his lif, ⁊ betahte his twæm sunu*m* þone onwald.

(VI, XXXVII.)

(Æ)ft*er* þæ*m* þe Romeburg geti*m*bred wæs M wintra ⁊ C ⁊ XLIX, feng Archadius to anwalde, to þæ*m* eastdæle, ⁊ hine hæfde XII ger; ⁊ Onorius[7] to þæ*m* węstdæle, ⁊ nugiet hæfð,

[1] *From C.* rade *L.*
[2] *From C.*
[3] *From C.*; (sylfne).
[4] *From C.*; wæs *L.*
[5] Gotena *C.*
[6] Mægolange *C.*
[7] Honorius *C.*

vacuas transmisit *Alpes, atque* Aquileiam *inprovisus* adveniens, Maximum occidit. *Andragatius* comes, cognita *Maximi nece, praecipitem sese e navi in undas dedit, ac* suffocatus est. *Theodosius incruentam victoriam* Deo *procurante suscepit. Formidolosissimum* bellum *sine sanguine usque ad victoriam, et in victoria* duorum morte confectum est.

Igitur Valentinianus, regno restitutus, in Galliam transivit: ubi *dolo* Arbogastis, comitis sui, strangulatus, atque *ut voluntariam* sibi *conscivisse mortem putaretur,* laqueo suspensus est. *Arbogastes* Eugenium tyrannum creare *ausus est, legit*que *hominem,* cui titulum imperatoris inponeret, ipse acturus imperium: *qui nunc, cum adversus* Theodosium, *collectis Gallorum viribus, exundavit, nixus* etiam praecipuo cultu idolorum, *magna tamen facilitate succubuit. Eugenius atque Arbogastes instructas acies campis expedierant, Alpium transitus occuparant. At ubi ad contigua miscendae pugnae spatia perventum est, continuo magnus ille turbo* ventorum *in ora hostium* ruit. *Ferebantur per aera* spicula *missa nostrorum manu, ac nusquam propemodum cadere, priusquam* inpingerent, *sinebantur. Porro autem turbo ora hostium nunc illisis scutis everberabat, nunc oppositis jugiter in terga trudebat: tela etiam, quae ipsi intorserant, excepta ventis inpetu supinata ac retrorsum coacta,* ipsos *configebant.* Eugenius interfectus est. Arbogastes *sua* se *manu* perculit. *Ita et hic duorum sanguine bellum civile restinctum est, absque illis* decem millibus Gothorum, quos, praemissos a Theodosio, *Arbogastes delesse funditus fertur, quos utique perdidisse lucrum et vinci vincere fuit.* Theodosius *autem* apud Mediolanum *constitutus,* diem obiit.

XXXVI.

Anno ab Urbe condita MCXLIX, Arcadius et Honorius, *cui* nunc *respublica innititur, commune* imperium, *divisis tantum sedibus,* tenere *coeperunt.*

cw*æð* Orosius. 7 for þæ*m* þe hie geonge wæron, he hie beta[h]te his twæ*m* ealdormonnu*m* to bewitanne: Archadius wæs betaht Rufinuse, 7 Onorius[1] wæs betaht Stilecan. Ac hie g*e*cyðdon raðe þæs hwelce hlafordhyldo hi þohton to g*e*cyþanne on hiora ealdhlafordes bearnu*m*, gif hi hit þurhteon mehten: Rufinus wolde habban hi*m* self þone anwold þær east, 7 Stileca wolde sellan his suna þisne her west. 7 for þæ*m* feondscipe he forlét Gotan on Italie mid hiora twa*m* ciningu*m*[2], Alrican 7 Rædgotan, 7 þohte, siþþan *þæt* folc oferfunden wære, *[Page 171.] *þæt* hie siþþan wolde eall *þæt* he wold(e)[3]; 7 wende eac *þæt* he þæ*m* Gotan þæs g*e*winnes mehte raðe g*e*stieran, for þon he of hiora lande geboren wæs. Raðe þæs Alrica wearð cristen; 7 Rædgota hæþen þu(rhw)unade[4], 7 dæghwa*m*lice wæs blotende diofolgildu*m* mid monslihtu*m*, 7 si*m*le hi*m* wæs leofast *þæt* þa wæron Romanisce.

Nugiet eów Romane mæg gescomian, cw*æð* Oros[i]us, *þæt* ge swa heanlic g*e*þoht sceoldon on eow g*e*niman for anes monnes eg*e* 7 for anes mo[n]nes g*e*blote, *þæt* g*e* sædon *þæt* þa hæðnan tida wæron beteran þon*ne* þa cristnan, 7 eac *þæt* eow selfu*m* wære betere *þæt* g*e* eower(ne)[3] cristendóm forleten, 7 to þæ*m* hæðeniscan þeawu*m* feng*e*, þe eowre ieldran ær beeodon. G*e* magon eac g*e*þencan hu hean he eft wearþ his g*e*blota 7 his diofolgilda þe he on g*e*lifde, þa þa g*e* hiene g*e*bundenne hæfdon, 7 hiene siþþan atugon swa swa ge woldon, 7 ealne his fultu*m*. *Þæt* wæs, swa swa ge selfe sædon, II C M, swa eower nán ne wearð g*e*wundod.

(VI, XXXVIII.)

Æfter þæm þe Romeburg g*e*ti*m*bred wæs M wint*ra* 7 C 7[5] IIII 7 siextegu*m*, God gedyde his miltsung*e* on Romanu*m*, þa þa he hiora misdæda wrecan let, *þæt* hit þeh dyde Alrica se cristena[6] cyning 7 se mildesta. 7 he mid swa lytle niþe abræc Romeburg, *þæt* he bebead *þæt* mon nænne mon ne slog*e*, 7 eac *þæt* man nanuht ne wanade ne ne yfelade þæs þe on þæ*m* ciricu*m* wære. 7 sona þæs on þæ*m* þriddan dæge hie aforan ut of þære byrig hiora agnu*m* willan, swa þær ne wearð nán hús hiora willu*m* forbærned.

[1] Honorius *C.*
[2] cyningum *C.*
[3] *From C.*
[4] *hole in MS.*; þurhwunode *C.*
[5] *added in another hand.*
[6] cristenesta *C.*

XXXVII.

Cum a *Theodosio imperatore seniore* singulis potissimis infantum cura *utriusque palatii* commissa esset, *hoc est,* Ruffino Orientalis *aulae,* Stiliconi Occidentalis *imperii, quid uterque egerit, quidve agere* conatus sit, *exitus* utriusque docuit: *cum alius* sibi, *alius* filio suo adfectans *regale fastigium, ut necessitas reipublicae scelus ambitus tegeret, barbaras gentes ille* inmisit, *hic fovit. Taceo de* Alarico rege *cum* Gothis *suis saepe victo, saepe concluso, semperque dimisso.* Rhadagaisus *totam inundavit Italiam. Hic* paganus *et Scytha erat:* qui *omnem* Romani *generis sanguinem* diis *suis propinare devoverat.*

Hoc igitur Romanis arcibus inminente, fit omnium paganorum in Urbe concursus, hostem adesse praesidio deorum potentem: Urbem autem ideo destitutam, quia deos perdiderit. Itaque ineffabili judicio Dei factum est, ut duo tunc Gothorum populi cum duobus regibus suis per Romanas provincias baccharentur: quorum unus Christianus, alius paganus. Deus perire paganum hostem voluit, et Christianum praevalere permisit. Rex Rhadagaisus captus, *ac paulisper retentus, deinde interfectus est.*

XXXVIII.

Post haec tanta augmenta blasphemiarum, ultima illa Urbem poena *consequitur.*

XXXIX.

Adest Alaricus, Romam *obsidet,* irrumpit. *Dato tamen* praecepto *prius,* ut *si qui in sancta loca praecipueque in sanctorum Apostolorum Petri et Pauli* basilicas *confugissent, hos* inviolatos securosque esse sinerent. *Tum deinde a sanguine temperarent.* Tertia die *barbari, quam ingressi fuerant* Urbem sponte discedunt, *facto quidem aliquantarum* aedium incendio, *sed ne tanto quidem, quantum septingentesimo conditionis ejus anno casus effecerat.*

Þær genom Hettulf, Alrican mæg, Onorius[1] swostor þæs cyninges, 7 siþþan wið hine geþingade, 7 hi him to wife nam[2]. Siþþan sæton þa Gotan þær on lande, sume be þæs caseres willan, sume his unwillan; sume hi foron on Ispanie, 7 þær gesæton, sume on Affrice.

[1] Honoriuses C.
[2] genam C.

XL.

Anno *itaque* ab Urbe condita MCLXIV, irruptio Urbis per Alaricum facta est. *In ea irruptione Placidia,* Honorii soror, ab Ataulpho, Alarici propinquo, capta est, atque in uxorem adsumta *multo reipublicae commodo fuit. Interea gentes Alanorum, Suevorum, Vandalorum, Gallias invadunt. Honoriaci cunctas gentes, quae per Gallias vagabantur,* Hispaniarum *provinciis inmittunt.*

